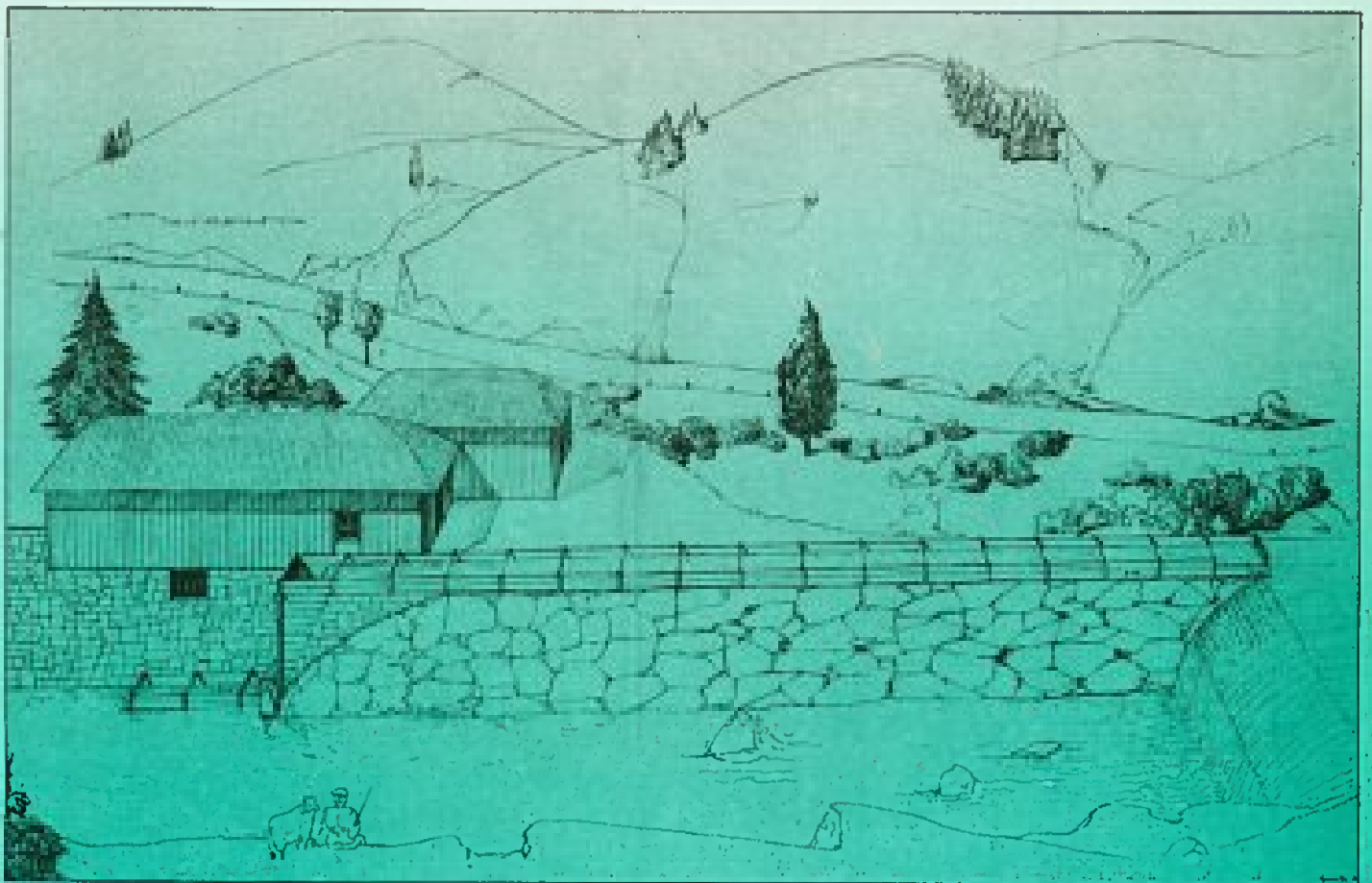
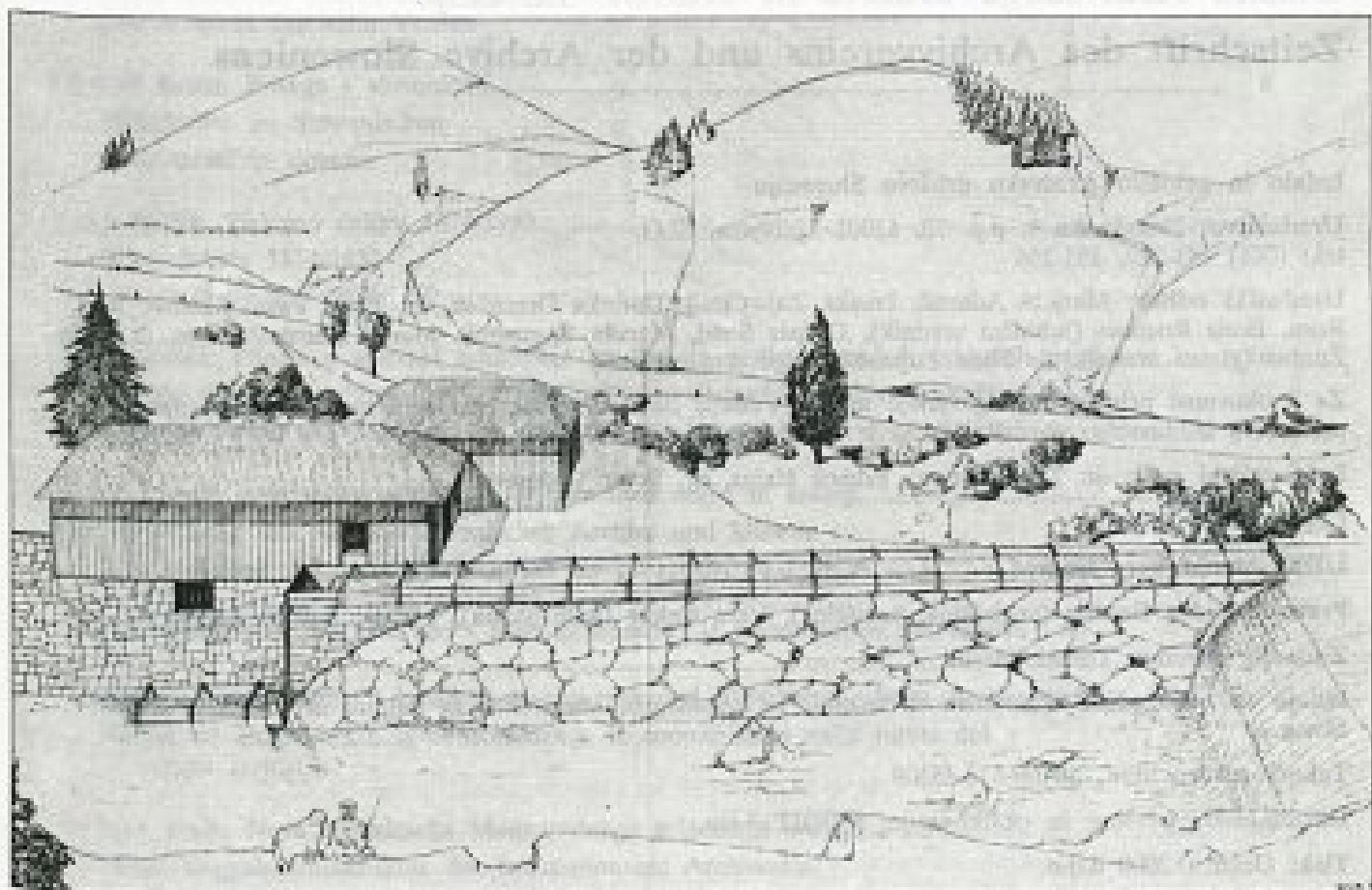

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
 Letnik XV, ŠT. 1-2, Ljubljana 1992

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik XV, ŠT. 1-2, Ljubljana 1992

arhivi

Archivi _____

UDK 930.25 (497.12) (05)

UDC 930.25 (497.12) (05)

ISSN 0351-2835

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, p.p. 70, 61001 Ljubljana, SLO,
tel.: (061) 151-222, 151-266

Uredniški odbor: Marjeta Adamič, Ivanka Zajc-Cizelj, Darinka Drnovšek, dr. Peter Pavel Klasinc, Jurij Rosa, Boris Rozman (tehnični urednik), Gašper Šmid, Maruša Zagradnik, Marija Hernja-Masten, dr. Jože Žontar (glavni urednik) in Nina Zupančič (odgovorni urednik).

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija je bila zaključena 11. 1. 1993.

Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, Primož Hainz, dr. Peter Vodopivec

Lektor: Mija Mravlja

UDK: Marija Vera Erjavec

Prevodi: Lidija Berden (angleščina, nemščina), Vera Celcer (italijanščina), Ljiljana Šuštar (hrvaščina)

Zunanja oprema: Tomaž Marolt

Izdajo so omogočili: Ministrstvo za znanost in tehnologijo, Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije

Tekoči račun: SDK, 50100-678-45309

Računalniški prelom in oblikovanje: MEDIT d.o.o.

Tisk: Grafika 2000 d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS šte. 415-228/92 z dne 20. 3. 1992 gre za proizvod, od katerega se plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92).

Na naslovni strani: Skica žage na Zadnjici v Trenti Na Logu iz leta 1942, lastnika: Pretnar Alojz in Kravanja Jože iz Trente (Fond: Tehnični urad Gorica, a.e. 20, t.e.1, PANG)

Fotografije in dokumenti objavljeni v glasilu so iz razstav:

- Elektrarne, mlini, žage, vodovodi... v porečju Soče 1918-1943,
- Ludvik Zorzut 1892-1977, Razstava ob stoletnici rojstva,
- Iz zapuščine Vinka Vodopivca, predstavitev izbranih dokumentov,
- Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948,

ki jih je pripravil v letu 1992 Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

ARHIVI XV

KAZALO
INHALTSVERZEICHNIS
INDICE

I. ČLANKI IN RAZPRAVE
I. AUFSÄTZE UND ABHANDLUNGEN
I ARTICOLI E TRATTATI

Darko Darovec, Arhivski Viri Pokrajinskega arhiva Koper in objavljeni viri za zgodovino Beneške Istre	1
Archivquellen des Landesarchivs Koper und veröffentlichte Quellen für die Geschichte Venezianer Istriens	
Fonti archivioche dell'Archivio regionale di Capodistria e pubblicate fonti per la storia dell'Istria Veneta	
Matevž Košir, Prisega v slovenščini.....	6
Eidschwüre im Slowenischen	
Giuramenti in sloveno	
Jelka Melik, Tiskovni delikti 1874-1930.....	11
Druckdelikte 1874-1930	
Delitti di stampa 1874-1930	
Jože Žontar, Pravila o uporabi arhivskega gradiva na podlagi nemških arhivskih predpisov.....	16
Regeln über die Archivgutverwendung aufgrund deutscher Archivvorschriften	
Prescrizioni sull'uso del materiale archivio alla base delle prescrizioni archivioche tedesche	
Janez Kopač, Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji.....	23
Abgrenzung des Archivgutes zwischen Archive und Museen	
Demarcazione del materiale archivio tra gli archivi ed i musei	
Branko Šuštar, Muzeji in arhivi - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva	29
Museen und Archive - zwischen Konkurrenz und Mitarbeit beim Archivgutschutz	
Musei ed archivi - tra la concorrenza e la cooperazione nella tutela del materiale archivio	
Zdenka Rajb, Nova organizacija Mednarodnega arhivskega sveta.....	33
Neue Organisationsstruktur des Internationalen Archivrates	
Nuova organizzazione del Consiglio archivio internazionale	
Slavica Tovšak, Razvojna pot organizacije Rdečega križa v Mariboru ob fondih Pokrajinskega arhiva Maribor.....	36
Entwicklungsweg der Organisation des Roten Kreuzes in Maribor auf der Grundlage der Bestände des Landesarchivs Maribor	
Via di sviluppo dell'organizzazione di Croce rossa a Maribor alle fonti dell'Archivio regionale di Maribor	
Vjekoslav Majcen, Snemanja hrvaških filmskih podjetij v Sloveniji do leta 1941.....	43
Aufnahmen der Kroatischen Filmunternehmen in Slowenien bis zum Jahre 1941	
Presse delle aziende cinematografiche croate in Slovenia fino al 1941	

II. IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

II. AUS DEN ARCHIVBESTÄNDEN UND - SAMMLUNGEN

II. DAI FONDI DEGLI ARCHIVI E DALLE RACCOLTE

- Bojan Himmelreich, Gradivo notarjev Okrajnega sodišča Celje..... 50
 Registraturgut der Notare des Bezirksgerichtes Celje
 Materiale dei notai del tribunale distrettuale di Celje
- Irena Lačen Benedičič, Korespondenca Hinka Smrekarja s Hranilnico Dravske banovine..... 54
 Korrespondenz von Hinko Smrekar mit der Draubanatsparkasse
 Corrispondenza di Hinko Smrekar con la Cassa di risparmio della banovia Dravska
- Nevenka Troha, Zbirka Informacijske službe in antifašistične borbe con A in B
 Julijske krajine..... 56
 Die Sammlung Informationsdienste und antifaschistische Kämpfe der A und B
 Zone der Julisch-Venetien Region
 Raccolta dell'Ufficio d'informazione e della lotta antifascistica delle zone A e B
 della Giulia Venezia
- Lojz Tršan, Arhivsko gradivo o organizaciji Osvobodilne fronte v Ljubljani v času
 italijanske okupacije v letih 1941-1943..... 58
 Archivgut über die Organisation der Befreiungsfront in Ljubljana zur Zeit
 italienischer Besatzung in den Jahren 1941-1943
 Materiale archivio sull'organizzazione della Fronte di liberazione a Ljubljana
 durante l'occupazione negli anni 1941-1943
- Darinka Drnovšek, Gradivo fonda CK KPS/ZKS..... 60
 Archivgut des Bestandes Zentralkomitees des Kommunistischen Bundes
 Sloweniens/Bundes der Komunisten Sloweniens CK KPS/ZKS)
 Materiale del fondo di Comitato centrale del Partito comunista di Slovenia (CK KPS/ZK)
- Tatjana Šenk, Arhivsko gradivo Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri
 Skupščini mesta Ljubljana..... 63
 Archivgut der Kommission für Beziehungen mit den Religionsgemeinschaften bei der
 Versammlung der Stadt Ljubljana
 Materiale archivio della Commissione per le relazioni con le comunità religiose
 all'Assemblea della città di Ljubljana
- Ivanka Uršič, Zapuščina Frana Žgurja, »vipavskega slavčka«..... 65
 Nachlaß von Fran Žgur, der »Vipava Nachtigall«
 Eredità di Frane Žgur, »Usignuolo di Vipava«
- Ivanka Uršič, Arhivska zapuščina duhovnika, skladatelja in narodnega delavca
 Vinka Vodopivca..... 67
 Archivnachlaß des Geistlichen, Komponisten und Volksarbeiters Vinko Vodopivec
 Eredità archivica del prete, compositore e lavoratore nazionale Vinko Vodopivec
- Metka Gombač, Zapuščina Črtomirja Šinkovca..... 69
 Nachlaß von Črtomir Šinkovec
 Eredità di Črtomir Šinkovec

Marjeta Adamič, Osebni fond Josipa Rusa	70
Persönlicher Bestand von Josip Rus	
Fondo personale di Josip Rus	
Marjeta Čampa, Osebni fond Marije Vilfan	72
Persönlicher Bestand von Marija Vilfan	
Fondo personale di Marija Vilfan	
Boris Rozman, Marjan Rožanc in njegova zapuščina	73
Marjan Rožanc und sein Nachlaß	
Marjan Rožanc e la sua eredità	
Boris Rozman, Kaj vsebuje zapuščina Vitomila Zupana?	74
Was enthält der Nachlaß von Vitomil Zupan?	
Cbe cosa comprende l'eredità di Vitomil Zupan?	
Ivanka Zajc Cizelj, Seznam oseb, osumljenih sodelovanja s Francozi	75
Liste der Personen, verdächtigt der Kollaboration mit Franzosen	
Elenco delle persone, sospettate della collaborazione con i Francesi	
Jože Suhadolnik, Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, način urejanja in strokovna obdelava	77
Photothek des Historischen Archivs Ljubljana, Ordnungsweise und Fachbearbeitung	
Fototeca dell'Archivio storico di Ljubljana, modo di sistemazione e trattamento professionale	

III. POROČILA O DELU DRUŠTVA IN ZBOROVANJIH

III. BERICHTE ÜBER DIE VEREINSTÄTIGKEITEN UND VERSAMMLUNGEN

III. RAPPORTO SUL LAVORO DELLA SOCIETÀ E SULLE RIUNIONI

Vladimir Kološa, Vladimir Žumer, Jože Žontar, Zilanka Rajh, XII. Mednarodni arhivski kongres, Montreal, 6.-11. september 1992.....	81
XII. Internationaler Archivkongreß, Montreal, 6.-11. September 1992	
XII. Congresso archivistico internazionale, Montreal, 6-11 settembre 1992	
Jože Žontar, 23. avstrijsko zborovanje, Gradec, 18. maj 1992	90
23. österreichische Archivversammlung, Graz, 18. Mai, 1992	
23. riunione archivistica austriaca, Graz, 18 maggio 1992	
Jože Žontar, 63. nemško arhivsko zborovanje, Berlin, 5.-8. oktober 1992	90
63. deutsche Archivversammlung, Berlin, 5.-8. Oktober, 1992	
63. riunione archivistica tedesca, Berlin, 5-8 ottobre 1992	
Vladimir Kološa, Konferenca Mednarodnega arhivskega sveta, Krakov, 14.-15. november 1992	92
Konferenz des Internationalen Archivrates, Krakow, 14.-15. November, 1992	
Conferenza dell'Consiglio archivistico internazionale, Krakov, 14-15 novembre 1992	
Gašper Šmid, Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije	94
Bericht über die Tätigkeiten des Archivvereins Sloweniens	
Rapporto sul lavoro della Società archivistica di Slovenia	

Žarko Štrumbl , Obisk arhivov v Kölnu in Bonnu v Nemčiji.....	95
Besuch der Archive in Köln und Bonn in Deutschland	
Visita degli archivi di Colonia e di Bonn in Germania	

Gašper Šmid , Poročilo o obisku Arhivskega društva Slovenije na Dunaju.....	97
Bericht über den Besuch des Archivvereins Sloweniens in Wien	
Rapporto sulla visita della Società archivica di Slovenia a Vienna	

IV. OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

IV. REZENSIONEN UND BERICHTE ÜBER PUBLIKATIONEN UND AUSTELLUNGEN

IV. VALUTAZIONI E RAPPORTI SULLE PUBBLICAZIONI ED ESPOSIZIONI

Vodniki

Führer

Guida

Emma Umek , Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1992.....	99
Führer des Historischen Archivs Ljubljana, Ljubljana 1992	
Guida dell'Archivio storico di Ljubljana, Ljubljana 1992	

Marija Hernja Masten , Vodnik po informacijskih pomagalih štajerskega deželnega arhiva v Gradcu - Führer zu den Findbüchern des Steiermärkischen Landesarchivs in Graz, Maribor, Gradec/Graz 1991, Pokrajinski arhiv Maribor.....	100
Führer zu den Findbüchern des Steiermärkischen Landesarchivs in Graz, Maribor, Graz 1991, Landesarchiv Maribor	
Guida sui mezzi d'informazione dell'archivio provinciale di Stiria a Graz; Maribor, Graz 1991, Archivio regionale di Maribor	

France Dolinar , Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu, Ljubljana 1992.....	101
Führer durchs Archivgut für die Geschichte der Slowenen und anderer Völker des ehemaligen Jugoslawiens im Zentralstaatsarchiv in Rom, Ljubljana 1992	
Guida nel materiale archivio per la storia degli Sloveni e degli altri popoli dell'ex-Jugoslavia nell'Archivio centrale di Stato a Roma, Ljubljana 1992	

Ostale publikacije

Andere Publikationen

Altre Pubblicazioni

Jože Žontar , Emma Umek: Erbergi in dolski arhiv, 1. del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991.....	104
Emma Umek: Die Erbergen und das Dolarchiv, 1. Teil. Archiv der Republik Slowenien, Ljubljana 1991	
Emma Umek: Erbergi e archivio di Dolsko, prima parte, Archivio della Repubblica di Slovenia, Ljubljana 1991	

Branko Šuštar , Vanda Bezek: Arhivski viri o razvoju šolstva v Slovenski Istri od razpada Beneške republike do 1945, I. del, 1797-1918, Ljubljana 1990.....	104
Vanda Bezek: Archivquellen über die Schulwesenentwicklung im Slowenischen Istrien vom Zerfall der Venezianer Republik bis 1945, I. Teil, 1797-1918, Ljubljana 1990	
Vanda Bezek: Fonti archiviche sullo sviluppo delle scuole nell'Istria slovena della decadenza della Repubblica veneta fino al 1945, prima parte, 1797-1918, Ljubljana 1990	

- Boris Gombač, Franc Rozman: Korespondenca Albina Prepeluha-Abditusa, Viri 4, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1991105**
 Franc Rozman: Korrespondenz von Albin Prepeluh-Abditus, Viri 4, Archivverein Sloweniens, Ljubljana 1991
 Franc Rozman: Corrispondenza di Albin Prepeluh-Abditus, Fonti 4, Società archivica di Slovenia, Ljubljana 1991
- Andrej Vovko, Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni, Viri 5, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1992.....106**
 Quellen für Nationalisierung der Industrieunternehmen in Slowenien nach dem 2. Weltkrieg, Viri 5, Archivverein Sloweniens, Ljubljana 1992
 Fonti per la nazionalizzazione delle imprese industriali in Slovenia dopo la seconda guerra mondiale, Fonti 5, Società archivica di Slovenia, Ljubljana 1992
- Miroslav Novak, Viri za gradbeno zgodovino Maribora po 1850, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1990.....107**
 Quellen für die Maribor-Baugeschichte nach 1850, Landesarchiv Maribor, Maribor 1990
 Fonti per la storia di costruzione di Maribor dopo 1850, Archivio regionale di Maribor, Maribor 1990
- Miroslav Novak, Kartuziji Žiča in Jurklošter skozi stoletja, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1991107**
 Kartausen Žiča und Jurklošter durch Jahrhunderte, Landesarchiv Maribor, Maribor 1991
 Certose di Žiča e Jurklošter tramite secoli, Archivio regionale di Maribor, Maribor 1991
- Miroslav Novak, Sodobni arhivi XIV, Arhivski center za strokovno tehnična vprašanja Maribor, Maribor 1992.....107**
 Zeitgenössische Archive XIV, Archivzentrum für technische Fachfragen Maribor, Maribor 1992
 Archivi contemporanei XIV, Centro archivico per le questioni a Maribor, Maribor 1992
- Miroslav Novak, Atlanti 1, Arhivski center za strokovno-tehnična vprašanja Maribor, Maribor 1991110**
 Atlanti 1, Archivzentrum für technische Fachfragen Maribor, Maribor 1991
 Atlanti 1, Centro archivico per le questioni tecniche a Maribor, Maribor 1991
- Miroslav Novak, Atlanti, posebna izdaja dopolnjena s predstavitevijo slovenskih arhivov, Maribor 1992111**
 Atlanti, Sonderausgabe, ergänzt mit der Vorstellung slowenischer Archive, Maribor 1992
 Atlanti, pubblicazione speciale, completata con la presentazione degli archivi sloveni, Maribor 1992
- Miroslav Novak, Gradivo za zgodovino Maribora, XVII zvezek, Pokrajinski arhiv Maribor.....112**
 Archivgut für die Geschichte von Maribor, XVII. Heft, Landesarchiv Maribor
 Materiale per la storia di Maribor, XVIII volume, Archivio regionale di Maribor
- Miroslav Novak, Antoša Leskovec: Mestna občina Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, Inventarji 4, Maribor.....112**
 Antoša Leskovec: Stadtgemeinde Maribor, Landesarchiv Maribor, Inventarji 4, Maribor
 Antoša Leskovec: Comune della città di Maribor, Archivio regionale di Maribor, Inventari 4, Maribor

- Miroslav Novak**, Zbornik Informatika, sistemi za arhiviranje dokumentov, njihovo ponovno uporabo in diseminacijo, Pripravljalni odbor posvetovanja DOK SIS 92, Ljubljana 1992.....113
 Sammlung Informatik, Systeme für die Dokumentenarchivierung, ihre Wiederverwendung und Dissemination, Vorbereitungsausschuß der Beratung DOK SIS 92, Ljubljana 1992
 Raccolta Informatica, sistemi per l'archiviazione dei documenti, per il loro riutilizzo e la disseminazione, comitato preparatorio del colloquio DOK SIS 92, Ljubljana 1992
- Peter Ribnikar, Vladimir Sunčič**: Komisije za agrarne operacije 1885-1945, 2. del:
 L-So, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1992.....115
 Vladimir Sunčič: Kommissionen für Agraroperationen 1885-1945, 2. Teil:
 L-So, Archiv der Republik Slowenien, Ljubljana 1992
 Vladimir Sunčič: Commissioni per le operazioni agrarie 1885-1945, seconda parte:
 L-So, Archivio della Repubblica di Slovenia, Ljubljana 1992
- Vlasta Tul**, Občinska središča v obdobju 1814-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 1991.....116
 Gemeindezentren in der Periode 1814-1961 im Gebiet der heutigen Gemeinden Ajdovščina, Nova Gorica und Tolmin, Landesarchiv in Nova Gorica 1991
 Centri comunali nel periodo 1814-1961 nel territorio dei comuni attuali di Ajdovščina, Nova Gorica e Tolmin, Archivio regionale a Nova Gorica 1991
- Žiga Železnik**, Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika 25., Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1992.....117
 Sammlung für die Schulwesengeschichte - Schulkronik 25., Slowenisches Schulmuseum, Ljubljana 1992
 Raccolta per la storia delle scuole - cronaca scolastica 25., Museo scolastico sloveno, Ljubljana 1992
- Tuji časopisi in revije**
Fremde Zeitungen und Revuen
Giornali e riviste stranieri
- Ivan Nemanič**, La Gazette des Archives, št. 127.....119
 La Gazette des Archives, Num. 127
 La Gazette des Archives, numero 127
- Vanda Bezek**, Rassegna degli archivi di Stato.....120
 Rassegna degli archivi di Stato
 Rassegna degli archivi di Stato
- Nada Jurkovič**, Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 40, 41, Graz 1991, 1992.....123
 Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 40, 41, Graz 1991, 1992
 Mitteilungen des Steiermaerkischen Landesarchivs, Folge 40, 41, Graz 1991, 1992
- Sonja Anžič**, Der Archivar, letnik 45, zvezek 1,2.....124
 Der Archivar, Jahrgang 45, Heft 1, 2
 Der Archivar, annata 45, volume 1, 2
- Darinka Drnovšek**, Arhivski vjesnik, XXXIV, Zagreb 1990.....126
 Arhivski vjesnik, XXXIV, Zagreb 1990
 Arhivski vjesnik, XXXIV, Zagreb 1990

Vlasta Tul , Vjesnik Istarskog arhiva, 1., Pazin 1991.....	128
Vjesnik Istarskog arhiva, 1., Pazin 1991	
Vjesnik Istarskog arhiva, 1., Pazin 1991	
Razstave	
Ausstellungen	
Esposizioni	
Branko Šuštar , Razstava: Življenje na listkih 1945-1990.....	130
Ausstellung: Das Leben an den Zetteln 1945-1990	
Esposizione: Vita sui foglietti 1945-1990	
Metka Gombač , Razstava Arhiva Republike Slovenije: Trst med Vzhodom in Zahodom, Politično življenje v Trstu in v coni A Julijske krajine leta 1946.....	131
Ausstellung des Archivs der Republik Sloweniens: Triest zwischen Ost und West, Politisches Leben in Triest und in der Zone A in der Julisch-Venetien Region in 1946	
Esposizione dell'Archivio della Repubblica di Slovenia: Trieste tra Est ed Ovest, Vita politica a Trieste e nella zona A della Venezia Giulia nel 1946	
Sonja Anžič , Razstava Deželnega arhiva na Dunaju in Zgodovinskega arhiva Ljubljana: Konstantin Wurzbach (1818-1893), avstrijski biograf in leksikograf.....	132
Ausstellung des Landesarchivs in Wien und des Historischen Archivs Ljubljana: Konstantin Wurzbach (1818-1893), österreichischer Biograph und Lexikograph	
Esposizione dell'Archivio provinciale di Vienna e dell'Archivio storico di Ljubljana: Konstantin Wurzbach (1818-1893), biografo e lessicografo austriaco	
Žiga Železnik , Razstava šolskega muzeja Ljubljana: Šola za sestre, zdravstveno šolstvo na Slovenskem.....	133
Ausstellung des Schulmuseums Ljubljana: Krankenschwesterschule, Gesundheitsschulwesen in Slowenien	
Esposizione del museo scolastico di Ljubljana: Scuola per le suore, scuola sanitarie in Slovenia	
Boris Rozman , Razstava Pokrajinskega arhiva Nova Gorica: Ludvik Zorzut (1892-1977).....	134
Ausstellung des Landesarchivs Nova Gorica: Ludvik Zorzut (1892-1977)	
Esposizione dell'Archivio regionale di Nova Gorica: Ludvik Zorzut (1892-1977)	
Vlasta Tul , Razstava Pokrajinskega arhiva Nova Gorica: Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948.....	135
Ausstellung des Landesarchivs Nova Gorica: Spar- und Darlehnskasse in Šempeter 1896-1948	
Esposizione dell'Archivio regionale di Nova Gorica: Cassa di risparmio e banca di prestiti a Šempeter 1896-1948	
Vlasta Tul , Razstava Pokrajinskega arhiva Nova Gorica: Elektrarne, žage, vodovodi ... v porečju Soče 1918-1943.....	136
Ausstellung des Landesarchivs Nova Gorica: Kraft- und Sägewerke, Wasserleitungen ... im Soča Flußgebiet 1918-1943	
Esposizione dell'Archivio regionale di Nova Gorica: Centrali elettriche, seghe, acquedotti ... nel bacino fluviale della Soča 1918-1943	
Nada Jurkovič , Razstavna dejavnost Zgodovinskega arhiva Ptuj.....	137
Ausstellungstätigkeit des Historischen Archivs Ptuj	
Attività d'esposizione dell'Archivio storico di Ptuj	

Lojz Tršan, Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana:	
Ljubljanska industrija v letih 1918-1941.....	138
Ausstellung des Historischen Archivs Ljubljana:	
Laibacher Industrie in den Jahren 1918-1941	
Esposizione dell'Archivio storico di Ljubljana: Industria lubianese negli anni 1918-1941	

V. OSEBNE VESTI

V. PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

V. NOTIZIE PERSONALI

Peter Ribnikar, Ob šestdesetletnici Marije Oblak Čarni.....	140
Anläßlich der Sechziger Jahre von Marija Oblak Čarni	
Al sessantesimo compleanno di Marija Oblak Čarni	
Ema Umek, Dr. Jože Žontar, šestdesetletnik.....	145
Dr. Jože Žontar, der Sechziger	
Dr. Jože Žontar, sessagenario	

VI. NOVE PRIDOBITVE ARHIVOV.....150

VI. NEUNEUIGKEITEN

VI. NOVITÀ NEGLI ARCHIVI

VII. BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV.....156

VII. BIBLIOGRAPHIE DER ARCHIVARBEITER

VII. BIBLIOGRAFIA DEGLI IMPIEGATI NEGLI ARCHIVI

VIII. DODATEK

VIII. ZUSATZ

VIII. SUPPLEMENTO

Osnutek splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje.....	162
Entwurf der allgemeinen internationalen Standarde für Archivbeschreibung	
Bozza dei normativi internazionali generali per la registrazione archivistica	

IX. SINOPSISIS

IX. SYNOPSEN

IX. SINOSI

Članki in razprave

Arhivski viri Pokrajinskega arhiva Koper in objavljeni viri za zgodovino beneške Istre*

Darko Darovec

Čeprav so že Benečani na čelu z beneškim dožem in zgodovinarjem Andrejem Dandolo (1343-1354 Andrea Dandolo)¹ v 14. stoletju ter Marinom Sanudom² na prehodu v 16. stoletje začeli izdajati tudi za zgodovino Istre pomembne dokumente, se tako kot Tržačani z Vincenzom Scusso³ in Ireneom della Crocejem⁴ lahko tudi Koprčani pohvalimo z našim meščanom Gian Rinaldom Carlujem, ki je v drugi polovici 18. stoletja to vestno delo med prvimi postavil na sodobne znanstvene temelje.

V svojih delih o upravni ureditvi Istre,⁵ o koprski⁶ (delle antichità di Capodistria) in italijanski zgodovinski dediščini⁷ ter v številnih drugih delih⁸ je priložil mnoge pomembne dokumente za poznavanje preteklosti, šeg in navad Istranov. Njegovo delo je vsekakor najbolj vestno nadaljeval Domenico Rossetti z objavljanjem zgodovinskih virov najprej v tržaški reviji *Osservatore Triestino*, nato pa še v *Archeografo Triestino* (dalje A.T.). Posebno pomembne so bile objave krajepisov (corografie) v prvih številkah prve serije (v letih od 1829 do 1837) *Archeografa*, kjer kaže izpostaviti delo novigrajskega škofa Tommasinija⁹ iz okoli leta 1650. Že tedaj je izkazal znatno zavzetost Rossettijev mladi prijatelj in učenec, kasnejši poglobitveni historiograf Istre in Trsta, Peter Kandler. Učiteljevo željo je začel uresničevati predvsem z izdajanjem časopisa *L'Istria* (1846-1852), kjer je mnogo avtorjev v številnih razpravah objavilo tudi precej arhivskih dokumentov; verjetno najpomembnejša serija, ki jo je urednik Peter Kandler začel izdajati v tem časopisu, pa je bil začetek zbiranja in izdajanja slavnega *Codice diplomatico istriano*. O njem je bilo že veliko napisanega, omenil bi le zadnje študije in ponatis dokumentov po načelih sodobne egdotike, ki so jo pod pokroviteljstvom tržaškega Lloyd Adriatica opravili prizadevni sodelavci tržaškega Listinskega arhiva (*Archivio diplomatico*).¹⁰

Za cerkveno zgodovino Istre sta do srede 19. stoletja izšli predvsem dve temeljni deli: Bernarda Marie de Rubeisa *Monumenta Ecclesiae aquilejensis* z navedbami in objavami mnogih

dokumentov ter zbirka videmskega opata in patriarbovega notarja Odoricusa de Susannisa iz 14. stoletja, ki jo je izdal Joseph Bianchi (1847): *Thesaurus ecclesiae aquilejensis*. V zadnjem času pa sta izšli dve temeljni izdaji vizitacijskih poročil iz obdobja protireformacije; delo L. in M.M. Tacchella¹¹ in A. Lavrič.¹²

Začetnemu zagonu sodobnega izdajanja virov za nacionalno zgodovino so razmeroma zgodaj sledili tudi Hrvati. Najprej je hrvaški politik Ante Starčević prispeval izdajo Istrskega razvoda iz leta 1325, Ivan Kukuljević-Sakcinski¹³ in Šime Ljubić¹⁴ pa sta v svojih izdajah iz druge polovice 19. stoletja uporabljala tudi mnoge dokumente iz beneškega arhiva. Čeprav sta se usmerila predvsem na dalmatinsko obalo sta v svojih delih neizbežno vključevala pomembne listine za zgodovino beneške Istre.

Slovenski zgodovinarji smo v tej dejavnosti precej zaostajali, saj beležimo prvo znanstveno izdajo zgodovinskih virov šele konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko je ledino s štirimi zvezki zoral France Kos,¹⁵ njegovo delo pa nadaljeval sin Milko.¹⁶ Čeprav sta se usmerila predvsem v notranjost slovenskih dežel, je zlasti prvi posvetil precej pozornosti Istri in v svojih izdanih dokumentih, ki sežejo v obdobje pred beneško osvojitvijo Istre (do 1248), nakazal odnose ter politične smernice ponovnega postopnega zblíževanja Istre in Beneškega od začetka 10. stoletja. Pomembno izdajateljsko dejavnost so načeli zgodovinarji, zbrani v Zgodovinskem društvu Jugoslovanske cone STO, ki so leta 1953 izdali zbornik¹⁷ z objavami nekaterih pomembnih dokumentov iz istrskih mestnih arhivov in beneškega državnega arhiva, vendar se je njihova dejavnost s 1. zvezkom tudi končala.

Nemški - predvsem avstrijski - zgodovinarji so v okviru preučevanja svojih dežel že kmalu pokazali interes za zgodovino Istre. Tako beležimo že leta 1849 izdajo virov za zgodovino Štajerske, Koroške, Kranjske, Oorice, Trsta, Istre in Tirolske za leta 1246-1300 v redakciji Josepha Cbmela,¹⁸ ki jo je v drugi polovici prejšnjega stoletja dopolnil še Franc Schumi.¹⁹

V tem času pa so italijanski historiografi, med katerimi ni manjkalo Istranov, na široko zakačili v svet prezentacije istrske preteklosti, tako da lahko brez zadržkov označimo drugo polovico 19. stoletja za temeljno obdobje v znanstvenem izdajanju virov za zgodovino beneške Istre.

Kandlerjevemu neumornemu delu do nenadne smrti leta 1872 so se z izdajami virov za zgodovino Istre pridružili A. S. Minotto,²⁰ Antonio Joppi,²¹ Angelo Marsich,²² L. Morteani,²³ G. Vatova,²⁴ A. Tomasich,²⁵ Bernardo Benussi²⁶ in predvsem Tomaso Luciani.²⁷ Njegovo delo poklicnega arhivarja v beneškem arhivu bo vsekakor ostalo zapisano z zlatimi črkami v historiografiji Istre, kajti izdaje zgodovinskih virov v njegovi redakciji so postale temeljne za vsako nadaljnje preučevanje zgodovine beneške Istre. Z objavami virov je začel že pri Kandlerjevi *L'Istria*, nato pri *Popolano dell'Istria*, *Archivio Veneto*,²⁸ koprskem dvotedniku *La Provincia dell'Istria*, v novi seriji *Archeografa Triestina* in drugod, svoj največji dolg zgodovinarjem pa je zapisal v glasilu istrskega domoznanskega društva (*Società Istriana di archeologia e storia patria*) *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria* (dalje **AMSI**), ki je začel izhajati leta 1884 v Poreču. V tej reviji, ki je še danes ena temeljnih istrskih zgodovinskih periodik, je objavil serijo najpomembnejših dokumentov za zgodovino Istre iz beneškega državnega arhiva: prepise pomembnih odločitev beneškega senata, ki so se nanašale na Istro,²⁹ poročila istrskih rektorjev beneškemu senatu,³⁰ posebno poročila koprskih podestats in kapitanov,³¹ dokumente o sporih na mejah z Avstrijo,³² listine o istrskih zadevah iz 14. stoletja,³³ poročila raznih beneških nadzornikov v Istri,³⁴ če naj omenim samo najpomembnejše.³⁵

Precej pomembnih dokumentov je izšlo tudi v drugih izdajah virov, ki se nanašajo na zgodovino Beneške republike; tako lahko najdemo odloke vrhovnega organa - Velikega sveta (*Maggior Consiglio*) - za obdobje konec 13. stoletja, ko si je Republika podredila poglavitna severnoistrska mesta, v objavi R. Cessija,³⁶ nekaj člankov z objavami dokumentov pa lahko najdemo še v beneški reviji *Ateneo Veneto*³⁷ in rimskem *Archivio storico per Trieste, l'Istria e il Trentino*.

V nadaljnjem obdobju so izredno pomembno vlogo v izdajanju virov za zgodovino Istre poleg naštetih in še vedno izhajajočih časopisov **AMSI**³⁸ in *A.T. odigrale* še revija *Pagine Istriane*, *La Porte Orientale*, *Jadranski zbornik*, *Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina* (dalje **VHARiP**), *Problemi sjevernog Jadrana*, *Slovensko morje in zaledje*, v zadnjih dvajsetih letih pa predvsem periodika rovinjskega centra za zgodovinske raziskave - *Atti* (dalje **ATTI CRSR**), za-

to je nadvse razveseljiv tudi lansko leto izdan indeks k prvim dvajsetim letnikom.

Čeprav objavljeni dokumenti zrcalijo premnoge plati iz življenja istrske preteklosti, ki so jih dopolnjevale še nadaljnje serije objav zgodovinskih virov, kot npr. izdaja dokumentov A. Torreja v dvajsetih letih 20. stoletja s pogledom na Istro iz ravenskega nadškofijskega in komunskega arhiva,³⁹ ali pa objava dokumentov R. Cesca o ukrepih beneških oblasti ob koprskem uporu leta 1348,⁴⁰ so precej neizkoriščeni ostajali beneški arhivski fondi drugih panog družbenega življenja. To so zlasti arhivski fondi beneških nadzornikov za zdravstvo (*provveditori di sanità*), meje, fevde, žitarice (*biade*), olje in sol, nadzornikov oziroma kasneje odposlancev za motovunsko dolino in gozd, arhiv 5 modrih za trgovino in drugi.⁴¹

Tako še mnogi pomembni viri iz beneškega arhiva, predvsem gospodarske narave, čakajo svoje objave, nekateri med njimi, pa čeprav že pripravljeni, ne najdejo razumevanja pri pristojnih, kot je primer z nadaljevanjem čudovite serije pisem (*dispacci*) istrskih podestats beneškemu oblastem, ki jo je konec sedemdesetih let tega stoletja začel Miroslav Bertoša.⁴²

Pomembnosti pravnih aktov v vsakdanjem življenju so se zavedali že Benečani, saj so v 18. stoletju izdali dve zbirki dekretov, ki so nastali v stoletjih njihovega vladanja na istrskem polotoku.⁴³ Izredno zanimivi in za razumevanje zgodovinskih okoliščin nepogrešljivi so viri istrskih mestnih skupnosti, kjer vsekakor izstopajo mestni statuti. To plat istrskega življenja je po Kandlerju, ki je izdal tržaški, bujski in rovinjski mestni statut,⁴⁴ nadaljeval Luigi Morteani z izdajo motovunskega⁴⁵ in izolskega statuta iz leta 1360;⁴⁶ sledila mu je izdaja labinskega statuta,⁴⁷ Beroardo Benussi je izdal umaški in puljski,⁴⁸ Camillo De Franceschi pa piranski statut.⁴⁹ Šele po drugi svetovni vojni so se te izredno pomembne dejavnosti za poznavanje posameznega mestnega življenja kot odraza deželnih razmer lotili tudi brvaški historiografi, kjer gre izpostaviti Mirka Zjačiča,⁵⁰ Danila Klena⁵¹ in Giovannija Radošsija.⁵² Na slovenski strani se je pred leti izkazala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (**SAZU**) s ponovno sistematično izdajo vseh verzij piranskega statuta v redakciji Janeza Šumrade in tedaj že pokojnega Miroslava Pahorja.⁵³ Na tem mestu lahko ozanim, da bo še v tem letu ugledala dan ponovna izdaja prvega tiskanega⁵⁴ in v marsikaterih pogledih najpomembnejšega istrskega mestnega statuta - statuta komuna Koper, ki ga bosta izdala Pokrajinski arhiv Koper in Center za zgodovinske raziskave iz Rovinja v redakciji Luja Margetiča.

Na področju izdajanja istrskih mestnih statutov pa tudi italijanska stran ni mirovala. Tako ima-

mo v zadnjem času z njihove strani dve izdaji miljskega statuta⁵⁵ in izdajo novigrajskega.⁵⁶

S pomočjo gradiva Pokrajinskega arhiva Koper se SAZU v zadnjih letih lahko pohvali še z izdajo dveh najstarejših piranskih notarskih knjig s konca 13. stoletja, ki jih je za objavo priredila Darja Mihelič.⁵⁷

Ker Pokrajinski arhiv Koper, kot je razvidno iz doslej povedanega, hrani tudi gradivo izolskega, koprškega in piranskega komuna, velja za najbogatejši arhiv v Istri in Sloveniji. Piransko gradivo odlikuje poleg ohranjenih verzij piranskega statuta 17 v celoti ali v fragmentih ohranjenih notarskih knjig s konca 13. in v začetku 14. stoletja, 170 vicedomskih knjig, nastalih v času od prve polovice 14. do druge polovice 17. stoletja, 174 beneških dukulov iz časa od srede 13. stoletja dalje, preko 9.000 testamentov, ki segajo v obdobje od konca 13. do konca 17. stoletja, številne knjige in listine piranskih mestnih uradov, sodnih in gospodarskih ustanov iz obdobja Beneške republike. Izolsko gradivo je precej skromnejše za zgodovino beneške Istre, saj ga je uničil domnevni požar na začetku tega stoletja. Gradivo se nanaša le na obdobje po letu 1775 in šteje borih 7 arhivskih enot,⁵⁸ ohranjenih pa je še 67 testamentov iz Izole za obdobje med letoma 1391 in 1579, ki jih je leta 1986 objavil Giovanni Russignan.⁵⁹

Po svoje srečne usode piranske zgodovinske dediščine po drugi svetovni vojni ni bilo deležno gradivo koprške občine, ki je že leta 1944 odromalo v tedaj notranje predele Italije. Kljub temu, da je večina odpeljanega gradiva posnetega na mikrofilmu in na voljo pri tržaškem državnem arhivu, je želja arhiva, da bi lastno gradivo dobil vrnjeno, nadvse upravičena, kajti le tako bo le-to najboljše izkoriščeno.

Tako je v Kopru od obsežnega arhiva iz obdobja Beneške republike, ki ga je leta 1904 uredil in objavil tedanji koprski arhivar Francesco Majer,⁶⁰ ostala le tako imenovana IX. skupina občinskega gradiva, t.j. gradivo samostanov, bratovščin, šol in cerkvenega stavbnega urada v obsegu 284 fasciklov ali 8 tekočih metrov arhivskega gradiva. Od starega koprškega občinskega arhiva je ohranjeno še arhivsko gradivo t.i. dodatka (appendice) k inventarju tega arhiva, ki ga je v 142 fasciklih ravno tako uredil Francesco Majer. Od tega gradiva, popisane ga v dodatku inventarja, je v Kopru ostalo le 108 fasciklov,⁶¹ ker so z drugim gradivom v Italijo odnesli tudi nekaj zelo pomembnega iz te zbirke, predvsem dragocene podatke o Petru Pavlu Vergeriju mlajšem.

Prizadevni arhivist koprškega Pokrajinskega arhiva Ivan Filipovič pa je konec šestdesetih let uredil nekaj tu pa tam po neurejenih prostorih koprškega arhiva raztresenega listinskega arhiv-

skega gradiva starega koprškega občinskega arhiva⁶² v gradivo, ki sega v čas od leta 1335 do konca 16. stoletja in od leta 1600 do 1800, ki skupno šteje 12 arhivskih škatel ali 1,3 tekočih metrov arhivskega gradiva.

Za poznavanje zgodovinskega mikronivoja koprškega ozemlja in celotne pokrajine - koprsko mesto namreč ni zastoj že od konca 12. stoletja dalje nosilo tudi imena Capo d'Istria - so pomembni še rodbinski fondi, predvsem fondi družin Cadamuro, Gravisi, Grisoni, Madonizza in Totto, ki skupno štejejo 225 fasciklov, druge družine pa so prisotne s skromnejšim gradivom (skupno 101 fascikel).⁶³

Pri naštevanju koprškega arhivskega gradiva pa ne smemo pozabiti še izredno pomembnega gradiva koprškega kapiteljskega arhiva, ki ga je v fragmentih objavljial že Angelo Marsich.⁶⁴ Med drugim šteje 305 pergamentnih listin, od najstarejše na Slovenskem iz leta 1082 pa vse do leta 1508 ter tako dopolnjuje izredno vrednost ohranjenega zgodovinskega gradiva za območje Koprškega primorja. Bogat je tudi arhiv piranskega kapitlja, ki poleg običajnih matičnih knjig in drugega gradiva, hrani še vrsto srednjeveških listin in prepisov, ki sežejo celo v 12. stoletje.⁶⁵

Od naštetega gradiva Pokrajinskega arhiva Koper je bilo le malo objavljenega, nekaj fragmentov v Kandlerjevi L'Istria, v La Provinci, v Archeografu Triestinu in v Pagine Istriane, vendar nobene večje serije, kaj šele kakšen pomembnejši fond. Tudi obstoječi inventarji so precej pomanjkljivi, vendar ga namerava sedanji strokovni kader koprškega Pokrajinskega arhiva z že pridobljenimi novimi prostori in s povečanjem strokovne moči urediti skladno z zahtevami sodobne arhivistike.

K temu bodo vsekakor pripomogli tudi načrtovani vsakoletni zgodovinski seminarji na temo zgodovine beneške Istre, ki bodo pripomogli k popularizaciji zgodovinske ter drugih humanističnih ved, ki kot temeljno raziskovalno gradivo uporabljajo arhivsko gradivo.

Menda se ne bom zmotil, če bom zatrdil, da smo na istrskem prostoru, morda še posebno na njegovem slovenskem delu, precej zaostali za sodobnimi tokovi v svetovnem zgodovinopisju. V zadnjem času pa je tudi na tem področju storjen korak naprej, saj je ravno Zgodovinsko društvo za južno Primorsko ponovno oživel publicistično dejavnost z ustanovitvijo periodične revije *Annales: Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin - Annali del Litorale capodistriano e delle regioni vicine*, ki v svoji programski zasnovi teži tako k objavljanju zgodovinskih virov kot temeljnih humanističnih razprav z regionalnega območja Koprškega primorja in bližnjih pokrajin.

V posebni zbirki, imenovani *Acta Histriae*, ki jo bo ravno tako izdajalo Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, pa bodo objavljeni tudi referati s prihodnjih mednarodnih znanstvenih sestankov zgodovinarjev na temo **Istra in Beneška republika: ustanove, pravo, uprava**, ki naj bi se odvijali enkrat na slovenski, drugič na italijanski strani, začevši z letom 1993 v Kopru.

Upam, da smo tudi s tem srečanjem zorali ledino v osvetljevanju istrske preteklosti, ki ne more biti objektivno raziskana, če se ne preseže okvira obstoječih državnih meja.

Uporabljene kratice:

A.T. = Archeografo Triestino

ATTI CRSR = Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno

AMSI = Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria

VHARIP = Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina

Opombe

* Razprava je dopolnjen referat, predvsem z gradivom v opombah, s katerim je avtor nastopil na mednarodnem znanstvenem srečanju zgodovinarjev iz Italije, Slovenije in Hrvaške v Miljah 21. febr. 1992 na temo: **Istra in Beneška republika: ustanove, pravo, uprava.**

- 1 E. Pastorello: *Andrea Dandolo, Cronica per extensum descripta*, v: *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. XII, parte I, Bologna 1938-1940.
- 2 I Diarii di Marin Damudo 1496-1534, Benetke 1858-1902.
- 3 D. Vincenzo Scussa: *Storia Cronografica di Trieste*, 1680, Trst 1863.
- 4 P. Ireneo della Croce: *Istoria antica e moderna della Città di Trieste*, Benetke 1698.
- 5 G.R. Carli: *Dei ricari, procuratori, capitani, marchesi, podestà gastaldi ed altri uffici minori nella provincia dell'Istria sino al secolo XV, e delle rendite della provincia in tali tempi*, Benetke 1760;
 - Della condizione della Città di Giustinopoli o Capodistria e delle altre città della provincia sino al secolo XV, con le convenzioni, patti, trattati e atti corsi sino al detto tempo, Benetke 1760;
 - Del Marchesato dell'Istria da Carlo Magno fino al principio del secolo XIII con la serie dei Marchesi, e della condizione di Giustinopoli o Capodistria in detto tempo, Benetke 1760;
 - Del governo, magistrati, tributi e calamità della provincia d'Istria, dei Goti fino al secolo X, e dell'antica condizione di Giustinopoli o Capodistria, nei secoli IX e X, Benetke 1760;
 - Della costituzione geografica e civile dell'Istria, Friuli e Dalmazia nel tempo di mezzo e della prmisscuità dei loro nomi, Benetke 1760.
- 6 IDEM: *Antichità di Capodistria*, Koper 1861.
- 7 IDEM: *Delle Antichità Italiche*, tom 4+1, Milan 1788-1791.
- 8 Prim. B. Stancovich: *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*, 1828.

- 9 G.F. Tommasini: *De' Comentarj storici-geografici della provincia dell'Istria, Libri otto con appendice*, v: A.T. 4, 1837.
- 10 Prim. D. Darovec: *Peter Kandler in Codice Diplomatico Istriano*, v: *Primorska srečanja*, 1989, št. 98, str. 581-584.
- 11 Cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella diocesi di Trieste, Videm 1974.
- 12 Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579, SAZU, Ljubljana 1986.
- 13 I. Kukuljević: *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 3, Zagreb 1861-1862.
- 14 Š. Ljubić: *Commissiones et relationes Venetae*, JAZU, tom 1: *Monumenta Spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. 6/1876.
- 15 F. Kos: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, 4 knjige, Ljubljana 1902-1920.
- 16 M. Kos: *IBID.*, 5. knj., Ljubljana 1928; IDEM: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji Slovenskega primorja*, SAZU, *Viri za zgodovino Slovencev 2 in 3*, Ljubljana 1948, 1954.
- 17 Istrski zgodovinski zbornik, izdalo Zgodovinsko društvo Jugoslovanske cone STO, Koper 1953.
- 18 J. Chmel: *Urkunden zur Geschichte von Österreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Görz, Triest, Istrien, Tirol - aus den Jahren 1246-1300*, Dunaj 1849.
- 19 F. Schumi: *Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain*, Ljubljana 1-II/1882-1884.
- 20 A.S. Minotto: *Documenta Forumjuli, patriarchatum aquilejensem, Tergestum, Istriam, Goritiam spectantia*, Benetke 1870.
- 21 A. Joppi: *Documenti inediti sulla storia di Muggia*, v: A.T. 9, 1883; IDEM: *Documenti Goriziani*, v: *ibid.* 11-19/1885-1893.
- 22 A. Marsich: *Effemeridi giustinopolitane*, v: *Lunario per il popolo di Capodistria*, anno II/1869, Koper 1868;
 - IDEM: *Fontes rerum Istriensium* v: A.T., f. III, 1869;
 - IDEM: *Diritto del Capitolo di Trieste nell'elezione del proprio vescovo Marino de Cernotus e sua delegazione a una investitura del Capitolo di Capodistria*, v: A.T., 1876-77;
 - IDEM: *Nuova serie di Effemeridi Giustinopolitane*, v: *La Provincia dell'Istria*, XI, Koper 1877;
 - IDEM: *Effemeridi della città di Trieste*, v: *ibid.*, XII, 1878;
 - IDEM: *Effemeridi Istriane*, v: *ibid.*, 1879;
 - IDEM: *Saggio di Annali Istriani del secolo XIII dall'anno 1235-1286*, v: *Il Patria*, II-III, Koper 1886.
- 23 *Notizie storiche della città di Pirano*, v: A.T. 1886 in *Notizie storiche di Montona*, Poreč 1896.
- 24 *La Collona di Santa Giustina*, Koper 1886.
- 25 *Ta se je zelo rad podpisoval s psevdonimom Gedeone Pusterla: I Rettori di Egida, Giustinopoli, Capo d'Istria*, Koper 1891.
- 26 B. Benussi: *Commissioni dei Dogi ai Podestà veneti nell'Istria*, v: AMSI 3, Poreč 1887.
- 27 Prim. Nekrolog (7. 3. 1818 - 9. 3. 1894) v AMSI 10/1894, s. 245. Za to temo je verjetno najpomembnejše njegovo kratko delo, ki je bilo še po njegovi smrti večkrat objavljeno: *Fonti per la storia dell'Istria*.
- 28 V tem časopisu je za zgodovino Istre nadvse pomembna tudi izdaja regestov Le rubriche dei libri Misti del senato za leta 1290-1332, ki jih je za obdobje, ko se nam knjige odlukov beneškega senata niso ohranile, izdal Giuseppe Giomo, Prim. vol. 24/1882, 31/1886.

- 29 Senato misti, serija dekretov beneškega senata, ki začne z letom 1290, vendar so se nam ohranili dokumenti le od leta 1332 dalje (AMSI 3-6/1887-1890). Iz te serije sta se po letu 1440 ločili dve posebni seriji beneških dekretov, t.i. Senato-terra in Senato-mare, ki sta obstajali vse do propada Republike leta 1797. V drugi so ohranjeni poglavitni dokumenti za zgodovino Istre, ki jih je T. Luciani tudi objavil v omenjeni reviji AMSI, in sicer v letnikih 7, 9, 11-17. Od leta 1401-1630 obstaja tudi serija Senato-Secreti, ki se tega leta razdvoji na Senato-Corti za zunanje politične zadeve in Senato-Rettori za notranje politične zadeve Beneške republike; slednja je objavljena v letnikih 18-20 in 22-23/1908 AMSI.
- 30 AMSI, 2/1885 in 5/1889.
- 31 AMSI, 6-8/1890-1892, 10/1894 in 13/1897.
- 32 Capo d'Istria e provincia tutta, intorno a confini suoi con Trieste e con il Contado di Pisino, ed altre materie raccolte nell'anno 1732. AMSI 7-8.
- 33 Rogatorum pro factis Istriae. AMSI, 12-13.
- 34 Raccolta di atti pubblici riguardanti la Provincia dell'Istria e le Isole del Quarnero fatta da S.E. Pietro Girolamo Capello, Provveditore sopra la Sanità, AMSI, 16-17/1900-1901.
- 35 Prim. Indice generale degli AMSI 1884-1902, Poreč 1903;
- Indice degli AMSI 1903-1946, Benetke 1956 in Indice degli AMSI nuova serie - annate 1949-1971, Trst 1972-73.
- 36 R. Cessi: Le deliberazioni del Maggior Consiglio 1223-1299, vol. 3, Benetke 1950.
- 37 Npr. G. Paladino: Per la storia di Capodistria, vol. 40/1917.
- 38 Naj opozorim vsaj na izdaji S. Cella: Documenti veneziani della prima metà del '500, vol. 76/1976 in G. Netto: L'Istria veneta nell'anagrafe del 1766, 75/1975.
- 39 A. Torre: Le pergamene istriane dell'archivio archivescovile e comunale di Ravenna, v: AMSI, 41-42/1929.
- 40 R. Cesca: La sollevazione di Capodistria nel 1348. 100 documenti inediti, Padova 1882.
- 41 Prim. A. da Mosto: L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico, tom I, Rim 1937.
- 42 M. Bertoša: Pisma i poruke istarskih rektora (1607-1616), v: Monumenta spectantia historiis Slavorum meridionalium, vol. 52, JAZU, Zagreb 1979.
- 43 Monumenti del nobile Consiglio della città di Capodistria. Statuti, decreti, atti, giudizi ecc., sec. 17-18 in Leggi statutarie per il buon governo della Provincia d'Istria. Delle Comunità, Fontici, Monti di Pietà, ed altri Luochi Pii, ed Offizj della madesima... raccolte ed stampate sotto il regimento Dell'Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signor Lorenzo Paruta, 1757.
- 44 P. Kandler: Statuti municipali che portano in fronte l'anno 1150, Trst 1849; IDEM: Statuti municipali di Buie, v: L'Istria 5/1850; IDEM: Statuti municipali di Rovigno, Trst 1851. Naslednjo izdajo tržaškega statuta, in sicer iz leta 1350 (Kandlerjeva je iz leta 1315), je pripravil M. de Szombathely: Statuti di Trieste del 1350, Trst 1930.
- 45 L. Morteani: Storia di Montona, v: A.T., vol. XIX-XX/1894.
- 46 IDEM: Isola ed i suoi statuti, v: AMSI, 3-5.
- 47 Statuta communis Albonae 1341, v: A.T., 32/1908.
- 48 B. Benussi: Lo statuto di Umago, v: AMSI, 8/1892 in IDEM: Statuto del Comune di Pola, v: AMSI, 27/1911.
- 49 Cam. De Franceschi: Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano, v: AMSI, 36/1924, 43-47 in 50/1938.
- 50 M. Zjačić: Dvigradski statut, v: VHARIP, 6-7/1961-62; IDEM: Statut Buzetske općine, v: ibid., 8-10/1964-1965; IDEM: Statut grada Poreča (Statutum comunis Parentii) iz 1363 godine, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, JAZU, vol. 12, 1979.
- 51 D. Klen: Statut Grozňjana, v: VHARIP, 8-10/1964-65.
- 52 G. Radossi: Statuto di Dignano, v: Atti CRSR, vol. I, 1970; IDEM: Lo statuto del comune di Pingente del 1575, Atti CRSR, vol. IX (1978-79).
- 53 M. Pahor & J. Šumrada: Statut piranskega komunna od 13. do 17. stoletja, SAZU, Ljubljana 1987.
- 54 Statuta Iustinopolis Metropolis Istriae, Benetke 1668.
- 55 F. Colombo: Statuti di Muggia del 1420, Trieste 1971 in M.L. Iona: Le istituzioni di un comune medievale. Statuti di Muggia del sec. XIV, Trst 1972.
- 56 L. Parentin: Statuti di Cittanova, v: AMSI n.s., 14/1966.
- 57 D. Mihelič: Najstarejša piranska notarska knjiga (1281-1287/89), Viri za zgodovino Slovencev, 7, SAZU, Ljubljana 1984; EADEM: Piranska notarska knjiga (1284-1288), ibid., 1986.
- 58 V. Bezek: Analitični inventar fonda občine Izola, I del (1775-1848), PAK, Koper 1977.
- 59 G. Russignan: Testamenti di Isola d'Istria (dal 1391 al 1579), Trst 1986.
- 60 F. Majer: Inventario dell'antico archivio municipale di Capodistria, Koper 1904.
- 61 M. Bratina: Poročilo Zvezi arhivskih delavcev FLRJ v Beogradu, 29. 10. 1955, str. 2, Arhiv PAK.
- 62 Pričevanja dr. Danila Klena in Leandra Cunje, v začetku šestdesetih let upravnik Mestnega arhiva Koper.
- 63 Prim. Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965 in Arhivski fondii in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ. SR Slovenija, Beograd 1984, str. 97-112.
- 64 Prim. op. 22.
- 65 Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije, I-II, Ljubljana 1975.

ZUSAMMENFASSUNG

Archivquellen des Landesarchivs Koper und veröffentlichte Quellen für die Geschichte Venezianer Istriens

Darko Darovec

Die Verhandlung wurde als Referat für die internationale Treffung der Historiker aus Italien, Slowenien und Kroatien auf Thema Istrien und Venezianer Republik, die zur regelmäßigen jährlichen wissenschaftlichen Treffung werden sollte. Der Aufsatz gibt die Hauptveröffentlichungen der Archivquellen für die Geschichte Istriens zur Zeit der Venezianer Republik an. Besondere Betonung gibt für die Herausgaben der Archivquellen im 19. Jahrhundert, als die Periode der »romantischen« Historiographie von der Periode des wissenschaftlichen Zutritts zur Vergangenheitsbehandlung und dem Bewußtsein von der Wichtigkeit dieser Übergabe gefolgt wurde. Dabei treten die Einzelnen, wie Peter Kandler, Tomaso Luciani, Carlo De Franceschi, A. Minotto ua., heraus, indem das plan- und zweckmäßige Herausgeben der Archivquellen vor allem vom Kreis der rund noch heute bestehender Revue

Atti e memorie della Societa Istriana di archeologia e storia patria Wissenschaftler gesammelt waren. Außerdem ist die Absicht der Verhandlung noch auf einige nicht herausgegebene Archivquellen aufmerksam zu machen, vor

allem auf die Quellen, die vom Landesarchiv Koper aufbewahrt werden.

Prisege v slovenščini

Matevž Košir

Prisege predstavljajo slovenska besedila uradnega značaja. Prisegalo se je pred sodiščem in drugimi uradi. Prisege v slovenščini so za 17. in 18. stoletje dokaj številne.¹ Slovenske prisege lahko okvirno razdelimo v tri skupine: poklonitvene ali podložniške prisege, prisege najrazličnejših uslužbencev in prisege v pravnih postopkih.

1. Poklonitvene ali podložniške prisege izražajo zvestobo in pokorščino. Ohranjene so slovenske prisege za plemiče, meščane in podložnike. Te prisege se je polagalo ob zamenjavi vladarja oziroma zemljiškega gospoda, podelitvi fevda ali ob sprejemu v vrste pravih meščanov. Za plemiče je ohranjen slovenski obrazec za zapriseganje škofovskih vazalov v Celovcu do leta 1653² ter fevdna prisega v zapriseženi knjigi notranjeavstrijske vlade, ki se je uporabljala od leta 1637 do 1712.³ Prva prisega je veljala za vazale krškega škofa tako na Koroškem kot tudi na Kranjskem in Štajerskem. Druga prisega se je prvič brala fevdalcem, ko so se poklonili koroški deželni stanovi cesarju Ferdinandu III. Drugi obrazec je veljal za notranjeavstrijske dežele (Kranjsko, Goriško, Koroško, Štajersko) od cesarja Ferdinanda III. do Karla VI. Podoben slovensko-hrvaški obrazec je ohranjen v graški knjigi priseženih obrazcev, ki je nastala pod vladavino Marije Terezije.⁴ Po Dolenčevem mnenju so bile fevdne prisege v slovenščini pod Jožefom II. opuščene.⁵ Plemiči so prisegli pokorščino »... Gnadleuestimo Firsto ino Gospodo... « oziroma »...nay Svetlostimu naymogneschimo ino naymogozhnimo Rimskimu Zesariu ...«. Slovenski obrazci za fevdno prisego imajo dvodelno obliko. Sestavljeni so iz nagovora in prisežnega obrazca v ožjem pomenu besede.

Prisežni obrazci za kranjske meščane so bili najverjetneje zapisani v prvi polovici 16. stoletja. Prisege za kranjske meščane so najstarejše zapisane prisege v slovenščini.⁶ Zelo

verjetno pa je, da je obstajala starejša predloga, na osnovi katere sta bila izdelana tako kranjski kot ljubljanski prisežni obrazec za meščane.⁷ Za ljubljanske meščane in prebivalce mesta je ohranjen prisežni obrazec, ki je nastal leta 1619, ko je nadvojvoda Ferdinand II. postal nemški cesar ali kmalu po tem letu.⁸ Ta prisega je bila v uporabi v času cesarjev Ferdinanda, Leopolda in Karla VI. Meščani so prisegli pokorščino »...proti Gospodj Bogu Ozhetu nebeskimu, da otschem nashimu svetlimu Cesarju inu dezelskimu Fürstu..., Inu tudi Gospudj Burgermaistru, Rihtaru inu postenimu Ratu tiga Poglautiga defta Lublane...« Obrazci za meščane mesta Kranja so podobni. V njem meščani prisegajo »...gospudi Khryllu, Descbeskimu Viuodi, Richtaryu yenu Rathu, Jnu gmeini tiga mesta...«. ⁹

S Štajerske pa sta ohranjeni dve tržanski prisegi iz prve polovice 18. stoletja iz Središča ob Dravi in iz Mozirja.¹⁰ V njej prisega tržan k bogu, da bo izkazoval sodniku in magistratu pokornost.

Lep primer poklonitvene prisege so prisege blejskih podložnikov, ki so jo morali položiti ob vsakokratni novi izvolitvi briksenškega škofa. Ohranjeni sta prisegi škofu Viljemu iz leta 1629¹¹ in škofu Janezu iz leta 1642.¹² Škof Viljem pl. Welsberg, ki je bil v Brixnu za škofa od 1628 do 1641, je, kot je razvidno iz nagovora, prišel leta 1629 osebno na Bled. Prisegli so kmetje, ki so spadali neposredno pod škofa, in kmetje, ki so spadali pod proštijo na otoku, ki so bili podrejeni stolnemu kapitlju v Brixnu. Isti obrazec so uporabili še leta 1642 po nastopu novega škofa v Brixnu Jobannesa Plazgummerja (1641-1647).¹³ Podložniki gospostva Bled in proštije Bled-jezero so prisegli pokorščino: »...temu Visoku Vrednimu Firшту Inu gospudu gospudu Jaan Škofu Brixni gori Vshigneozhimi perstami ena persega proti Bogu

inu usem Suetnikam sturili Firshtoui gnadi, koker Vashimu prauimu inu Natirlich Firhstu inu gospudu Brixni, Inu poneh Firshtoui gnadi smerti... pak enimu Zhesti Vredni mu Tumbcapitolnu Brixni...« Ta prisega je dvo-delna.

Ohranjeni sta še poklonitveni prisegi freisinških podložnikov. Prva iz leta 1615 je hila namenjena freisinškemu škofu Štefanu pl. Seibolsdorfu (1612-1618). Prisego so položili pred loškimi oskrbnikom. Slovenska prisega je iz dveh delov, iz nagovora, ki ga je imel loški oskrbnik, ter iz skupne prisega zbranih kmetov. Druga prisega je naslovljena na Vida Adama pl. Geebecka (1618-1651).

Med poklonitvene prisege lahko delno uvrstimo tudi slovensko prisego, ki jo je priredil okoli leta 1600 škof Hren za verske osumljence svoji rekatolizacijski komisiji.¹⁴ V tej protireformacijski prisegi so prisegli pokorščino in zvestobo knezu in nadvojvodi Ferdinandu ter sveti rimokatoliški cerkvi.¹⁵ Tudi prisežna obrazca za ljubljanskega meščana in ljubljanskega prebivalca sta vsebovala takšen protireformacijski vstavek, vendar v bolj strnjeni obliki.¹⁶

2. Drugo skupino predstavljajo prisege najrazličnejših uradnikov in uslužbencev. Ti so se s prisegami zavezovali, da bodo vestno opravljali službo. Prisegali so običajno ob nastopu ali podaljšanju službe. Peter Eger, prejemnik sredstvenine v Kokri leta 1661,¹⁷ ter Jurij Šubic, davčni izterjevalec leta 1668,¹⁸ sta kot deželnotanovska uslužbenca prisegla deželnim stanovom. Peter Eger je prisego, ki je zapisana v »Einer Loblichen Landtschafft dess Hörtzogthumbs Crain Jurament Buech« in je dvodelna, do leta 1685 še večkrat ponovil.¹⁹

Verjetno iz 16. stoletja so ohranjene prisege sodnika in svetnikov mesta Kranja.²⁰ Iz štiridesetih let 18. stoletja je ohranjena prisega župana iz Središča ob Dravi, ki prisega »...plemenitomu y Veliko posstovanomu Magistratussu...«.²¹

Iz druge polovice 18. stoletja pa je ohranjen prisežni obrazec v slovenščini za mestne sodnike, ki se je uporabljal v letih 1750-1771. V tem obdobju je na podlagi tega obrazca priseglo 25 sodnikov iz Črnomlja, Kamnika, Kostanjevice, Kranja, Loža, Metlike, Radovljice in Višnje Gore.²² Prisežni obrazec iz 18. stoletja spada v sklop obrazcev, na osnovi katerih so bili zapriseženi vsi tedanji državni uradniki na Kranjskem v času, ko sta bila na Kranjskem reprezentanca in komora oziroma deželno glavarstvo najvišja državna upravna organa. Sodniki so prisegli »... Gospud Bogu usega Magoznumu, da jest ozem nashemu Suetlemo Cesariu, inu Kralu Franciscu, te

Suetle Cesarize, inu Kralize Mariae Theresiae, tudi od teh Erham, ne men te Vsoku Imenitne Repraesentanze inu Camere, koker tude temu napre postaulenmo Creis Hauptmano lete Cranske Deshele...«.²³

V dveh prisežnih knjigah ljubljanskega mesta so zapisani prisežni obrazci v slovenščini za nižje mestne uradnike: čolnarje, gozdarske hlapce, valpte, solomerce, tesarje, žitomerce, čuvaje, vinomerce, vratarje.²⁴ Oni ne prisegajo cesarju, ampak »...gospudj Bogu, inu tudi, gospudi Purgermaistru, Richteriu, inu temu posstenimu Rathu, tega poglauitega mesta Lublane...«. Prisega so bile zapisane leta 1619 in so se uporabljale do časa Karla VI.

Iz leta 1771 je ohranjen prisežni obrazec za cestne nadzornike.²⁵ Iz leta 1675 pa je ohranjena prisega ribiškega hlapca Jurija Polanca, vulgo Cepec, ki prisega svojemu gospodu, da ne bo kradel rib ali pomagal pri kraji, temveč mu zvesto služil.²⁶ To prisego bi lahko uvrstili tudi med sodne prisege, saj se je z njo ribiški hlapec izognil kazni, ki mu je pretila zaradi kraje rib. Mlajša je knapovska prisega iz leta 1829, ki so jo morali položiti idrijski rudarji.²⁷ V njej so prisegli, da bodo izvrševali svojo dolžnost in izkazovali pokorščino dvorni komori. O tem, da je bilo tovrstnih slovenskih prisežnih obrazcev v uporabi še več, nam priča tudi prošnja tržaškega notarja Franula de Weissenthurna iz leta 1815, naslovljena na Vodnika v zvezi s prevodom babiške prisega.²⁸

3. Tretja najštevilnejša skupina je skupina najrazličnejših sodnih priseg. Prisegali so pred različnimi sodišči, glede na to ali so bili podložniki ali svobodniki, oziroma glede na to, v zvezi s kakšno zadevo so prisegali. Ohranjene so slovenske prisege, ki so bile položene pred patrimonialnimi, nepristranskimi, deželskimi, gorskim, škofijskim, mestnim, deželnoglavarskim, pri krajevnem sodišču in verjetno smo kakšnega še izpustili, saj za vse prisege ni mogoče ugotoviti, pred katerim sodiščem so bile položene.

Prisega so veljale kot dokazno sredstvo v pravnih postopkih. Prisega je dokazno sredstvo, ki je izrazito sakralnega izvora.²⁹

Kot posebno vrsto prisega v pravnih postopkih lahko označimo prisego za priče. V njih priče prisegajo, da bodo govorile resnico. Najstarejša prisega za priče je bila zapisana leta 1570 pri Veliki Nedelji na slovenskem Štajerskem.³⁰ V vetrinjskem sodnem protokolu je ohranjen prisežni obrazec za priče iz let 1601-1609.³¹ Prisega za priče v slovenščini je bila sestavljena leta 1624 za idrijske podložnike in rovtarje, ko je rudniška uprava poklicala le-te pred cesarske komisarje.

Zaslišanje je potekalo zato, da bi uprava dobila pregled, kako je z rovti in gozdovi, ker je rudnik potreboval veliko lesa.³² Prisežni obrazec za priče je ohranjen še za ljubljanske meščane, ki je bil v uporabi 1619-1726,³³ v knjigi Ivana Lazbasserja iz leta 1641,³⁴ v knjigi obrazcev ljubljanske škofije iz druge polovice 17. stoletja,³⁵ v knjigi zapisnikov trga Ptujška Gora iz leta 1696,³⁶ iz Vuzenice 1715³⁷ in iz Hrastovca (iz druge polovice 18. stoletja).³⁸ Vetrinjski obrazec za priče je še dvodelen. Koruza domneva, da gre pri dvodelnih prisegah za starejše oblike priseg, ki so jih od 16. stoletja dalje začeli izpodrivati celoviti prisežni obrazci, in sicer najprej v mestih.³⁹

V pravnih postopkih poznamo več tipov priseg: izpričevalne (juramentum calumniae), glavne ali razsodilne (juramentum decesivum), ugotovitelne (juramentum manutentionis), očiščevalne (juramentum purgationis),⁴⁰ dopolnilne (juramentum suppletorium).⁴¹ S pomočjo očiščevalne prisega je obtoženi odvrnil kazenski pregon. Ugotovitelna prisega je potrdila ugotovitve. Prisega so se uporabljale tudi takrat, ko pogodba ni bila zapisana ali ohranjena, oziroma jo je bilo potrebno potrditi. Prisega deli pravna stroka na promisorične in asertorične. Promisorična je tista, v kateri priča obljublja, da bo govorila resnico, medtem ko asertorično prisego da priča po izpovedi in z njo zagotovi, da je govorila resnico. Prisega za priče prav tako kot poklonitvene in uradniške lahko uvrstimo med promisorične.⁴² Asertorične ali potrditvene prisega pa so se ohranile iz najrazličnejših procesov. Tako so ohranjene: prisega idrijskih podložnikov, s katerimi se odpovedujejo rovtom, ki so jih neupravičeno napravili v idrijskih gozdovih iz leta 1624,⁴³ zaradi torbice z denarjem pred patrimonialnim sodiščem v Škofji Loki 1627,⁴⁴ prisega v pravdi med blejskimi podložniki zaradi odprave plodu iz leta 1648,⁴⁵ prisega, da ni storil nič slabega z dolgim uvodom proti krivemu priseganju iz druge polovice 17. stoletja,⁴⁶ v zvezi s priznanjem očetovstva pred škofijskim sodiščem iz leta 1665,⁴⁷ prisega o zakonskem rojstvu otroka iz župnije Ljubno v Savinjski dolini pred škofijskim sodiščem v Ljubljani iz leta 1667,⁴⁸ prisega zaradi priznanja očetovstva pred škofijskim sodiščem v Ljubljani iz leta 1674,⁴⁹ dve prisegi v zvezi z obljubo za sklenitev zakonske zveze in prisega v zvezi z razvezo zakona iz leta 1675 pred škofijskim sodiščem,⁵⁰ prisega zaradi izginulega denarja iz leta 1676,⁵¹ zaradi škode pri živini pred patrimonialnim sodiščem gospostva Dol iz leta 1690,⁵² prisega zaradi podrte ograje pred ne-

pristranskim sodnikom iz leta 1691,⁵³ prisega zaradi spora okoli posekanih bukev pred patrimonialnim sodiščem v Škofji Loki 1694,⁵⁴ prisega, da ne bo povzročila škode polhograjskemu grofu in soseski v Srednji vasi iz leta 1697,⁵⁵ zaradi žalitve pred blejskim patrimonialnim sodiščem iz leta 1699,⁵⁶ glavna ali razsodilna prisega ortneškega podložnika in valpta zaradi pretepa in mučenja pred deželskim sodiščem v Ljubljani iz leta 1700,⁵⁷ zaradi tihotapstva iz leta 1703,⁵⁸ dve prisegi o višini dote iz leta 1704,⁵⁹ prisega nezakonske matere v zvezi z očetovstvom iz začetka 18. stoletja,⁶⁰ prisega zaradi preloma poravnalne pogodbe iz leta 1716 pred deželnoglavarskim sodiščem,⁶¹ zaradi posojila iz leta 1720,⁶² dve prisegi v zvezi z gorskimi pravnimi zaradi dolga in dediščine iz leta 1730 in 1735 iz Novega mesta,⁶³ v zvezi s prepisom posesti iz leta 1733 pred patrimonialnim sodiščem ljubljanske škofije,⁶⁴ zaradi postavitve kozolca iz leta 1734,⁶⁵ prisega iz leta 1735 pred mestnim sodiščem v Kamniku,⁶⁶ zaradi kraje denarja iz leta 1744,⁶⁷ prisega zaradi zakupa kmetije iz leta 1746,⁶⁸ zaradi dediščine v gorski pravdi iz leta 1747,⁶⁹ zaradi pravice do paše in sekanja grmičevja pred nepristranskim sodnikom v Višnji Gori iz leta 1747,⁷⁰ zaradi sodomije pred deželskim sodiščem v Hrastovcu iz leta 1749,⁷¹ prisega zaradi dote takoj po letu 1753,⁷² prisegi zaradi plačila žita in posojila denarja pred patrimonialnim sodiščem stiškega samostana iz leta 1760,⁷³ zaradi zapuščine in dolga pred upraviteljem graščine v Soteski in tremi pričami iz leta 1761,⁷⁴ zaradi odpravnine iz leta 1771,⁷⁵ zaradi dote iz leta 1783,⁷⁶ zaradi dediščine iz leta 1784,⁷⁷ zaradi izgube ženitnega pisma iz leta 1786,⁷⁸ prisežni obrazec pri krajevnem sodišču državnega gospostva Mekinje iz leta 1789,⁷⁹ zaradi dediščine pred patrimonialnim sodiščem v Žužemberku leta 1780,⁸⁰ zaradi očetovstva pred krajevnim sodiščem v Žužemberku iz leta 1694,⁸¹ prisega v sporu med soseskama iz leta 1797,⁸² prisežni obrazec iz Metlike iz druge polovice 18. stoletja,⁸³ iz leta 1811 pa je ohranjena prisega pred raškimi merom.⁸⁴ Poleg navedenih priseg je ohranjeno še 179 slovenskih priseg iz 17. in 18. stoletja, ki so bile večinoma položene pred patrimonialnim sodiščem gospostva Bled. Prisegli so zaradi dajanja posojil, izplačevanja dote, zapuščin, prodaje nepremičnin, meje posesti, paše in pašnih pravic, trgovanja, tatvin, očetovstva ipd. Blejske podložniške prisega je objavil v svojem delu Peter Ribnikar.⁸⁵

Pri pravnih prisegah so običajno prisegli »...Bogu ozehetu, Sinu Jeni S; duhu, negoue pres Vsega Madesa Spazeti Diuizi Materi

Maria, Vsem Suetnikam, Jnu Suetnizam, eno prauo Zhisto Jnu reschnizhno persego...«,⁸⁶ ali podobno v krajši ali daljši obliki. Pri drugih prisegah pa so le-te naslavljali tudi drugače, kot je vidno iz pričujočega članka.

Pri prvih dveh skupinah so ohranjene le prisege moških, pri tretji skupini pa so ohranjene prisege za oba spola. Ohranjeno pa je pričevanje o poklonitveni prisegi beljaških podložnikov bamberskemu škofu v Beljaku leta 1632, v kateri so prisegli v slovenščini zvestobo škofu, tako moški kot ženske.⁸⁷

Kot primer slovenske prisege navajam prisego, ki so jo leta 1747 položili trije višnjegorski podložniki. Prisega je shranjena v turjaškem arhivu.⁸⁸

Višnjegorski podložniki so prisegli zaradi spora med soseskama v Selah in Križni vasi. Spor je nastal zaradi paše živine in poseke grmičevja na kraju Brda (v Brdcih, Wardcih). Trije višnjegorski podložniki so zahtevali, da se s sodno listino potrdijo njihove pravice in pravice njihovih staršev, da lahko trideset let in en dan na omenjenem kraju mirno in po pravu pasejo in sekajo za plot.

Sodno listino je izdal 9. maja 1747 Janez Zaharija Čermel (Tschermel), oskrbnik višnjegorskega gospostva v funkciji nepristranskega sodnika. Nepristranska sodišča je za posamezne primere lahko postavljali zemljiški gospod, da so kot patrimonialna sodišča sodila v njegovem imenu tedaj, ko je šlo za spor med njim in podložnikom ali za spor med njegovim in tujim podložnikom.⁸⁹

Listina v turjaškem arhivu je ohranjena v prepisu, ki ga je na podlagi originala, ki ga je prinesel Anton Grande, izdelal septembra 1755 Joachim Steiss zaradi nadaljevanja sporov. O nadaljevanju spora nam priča pritožba boštanjanskega podložnika Luke Rusa proti soseski v Križni vasi okoli leta 1753 zaradi gmajne v Brdih.

Prisega je sestavljena iz štirih delov, kar velja večinoma tudi za druge prisege. V prvem delu so navedena imena in priimki oseb, ki prisegajo, v drugem komu prisegajo (Bogu Ozetu, Sinu, Jnu svetimu Duhu), v tretjem delu je zapisana vsebina prisege, zadnji del pa vsebuje zaklinjanje prisežencev.⁹⁰ Prisega je zapisana v bohoričici.

Prisega, ki so jo položili trije višnjegorski podložniki, se glasi:

Jest Anton Grande, Jest Matheus Duscha, Jest Miha / Maren, Sturim ena prava, zista jnu pravizna persega / Bogu Ozetu, Sinu, Jnu Svetimu Duhu, de sem jest, jnu moi / starischi v Wardcih od moiga grunta da te Velike Zeste tride- / sete leit u meri inu popravitve podneve inu Videozhe ne le / pasou tudi protie Sa plut gradite Sekou Sem, letu taku gvisch- / nu,

Koker meni Buh Ozha, Sin, jnu sveti Duh Mati / Boshia pres Madesha tudi Spozeta usi Lubi Svetniki, jnu / Svetnize na moi posledni Zash pomogaite Amen.

Opombe

- O tem glej še: Jože Koruza, O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja, Jezik in slovstvo XVIII, 1972/73 str. 244-254; Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, razstava ob 25 letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije, Ljubljana 1971; Iz roda v rod - Pričevanja o slovenskem jeziku, katalog k razstavi Arhiva SR Slovenije, Ljubljana 1982; Peter Ribnikar, Blejske podložniške prisege, Ljubljana 1976; Simonič, Prisega ljubljanskega mesta, Letopis slovenske matice 1884, str. 196-220; M. Dolenc, Pravnozgodovinska študija o prisegi pri Slovenceh, Zbornik znanstvenih razprav, XVI, 1939-1940, str. 44-86.
- M. Dolenc, Pravna zgodovina, str. 211, 212.
- Matko Potočnik: Vojvodina Koroška II, Ljubljana 1910, str. 49-50.
- M. Dolenc, Pravna zgodovina, str. 213.
- Isto.
- Pajk kaže na možnost, da so morda nastale, že ko so Habsburžani s Friderikom III. leta 1440 spet postali kralji in je bilo potrebno prisege obnoviti; zagotovo pa nekje med letoma 1440 in 1550. Janko Pajk, Stari rokopis kranjskega mesta, Programm des k.k. Gymnasiums in Marburg, 1870, 1871.
- Koruza, str. 246.
- Iz roda v rod, str. 38; Objava: Vatroslav Oblak, Trije slovenski rokopisi iz prve polovice 17. stoletja, Letopis Matice Slovenske 1887, str. 259-289; prisega je zapisana v prisežni knjigi mesta Ljubljane, ki jo je v času objave hranila Biblioteka dunajske univerze, danes pa jo hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, COD. XXIII/49.
- Janko Pajk, Programm 1870, str. 27.
- M. Slekovec, Dve središki prisegi iz sredine 18. stoletja, Kres, II, 1882, str. 523; Fr. Kotnik, Mozirska tržanska prisega iz leta 1740, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1926, str. 133-137.
- Objava: Milko Kos, Slovenske prisege loških in blejskih kmetov iz prve polovice 17. stoletja, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XXII, 1941, str. 70-74; Ribnikar, Blejske podložniške prisege str. 91.
- Objavi: Frane Gomik, Bled v fevdalni dobi, Bled 1967, str. 64; Ribnikar, Blejske podložniške prisege, str. 93.
- Kos, Slovenske prisege, str. 72.
- Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva od začetka do Zoisove smrti, Ljubljana 1929-38, str. 96.
- Hicinger, Zgledi slovenščine iz 16. stoletja, Novice 1858, str. 211.
- Koruza, str. 247.
- Objava: Janez Bleiweis, Starine slovenske. Slovenska prisega v rokopisu leta 1661, Novice, XXIII (1865), str. 60.
- Objava: August Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, IV, Laibach 1876, str. 130-131.
- Slovenščina v dokumentih, str. 10.
- J. Pajk, Stari rokopis...
- M. Slekovec, Dve središki prisegi, str. 523.
- Peter Ribnikar, Slovenska prisežna obrazca iz srede 18. stoletja, Jezik in slovstvo, XIX, 1973/74, št. 6-7, str. 260-262.

- 23 Isto.
- 24 Fr. Simonič, Prisege ljubljanskega mesta, Letopis Matice Slovenske, 1884, str. 196-220.
- 25 Isto.
- 26 Objava: Mirko Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, slavistična revija, 1958, str. 128; Iz roda v rod, str. 75.
- 27 ZAL, Oddelek v Idriji, fond Rudnik živega srebra v Idriji, fasc. BAA, knapovska prisega 1829, 7.11.
- 28 Kidrič, str. 570, 630.
- 29 Vilfan, Pravna zgodovina, str. 272.
- 30 M. Slekovec, Doneski k zgodovini cerkva in fara na Kranjskem, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1898, str. 47.
- 31 J. Sket, Koroško slovenska prisega od l. 1601, Kres V, 1885, str. 53.
- 32 Mirko Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, Slavistična revija, 1956, str. 148.
- 33 Simonič, Prisege, str. 208.
- 34 Avtor knjige je verjetno dvorski pisar ali oskrbnik ljubljanskega stolnega kapitlja. Dolenc, Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz 18. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1931, str. 109-110; Dolenc, Kron 1935, str. 103.
- 35 Modest Golia, Slovenica I, Slavistična revija, 1958, str. 135; ta obrazec je bil zapisan pod vlado škofa Sigmunta Herbersteina (1683-1701) in je označen kot prisega o resnicoljubnosti (Juramentum de dicenda veritate).
- 36 M. Slekovec, Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju, Maribor 1885, str. 134.
- 37 V. Pregelj, Dve slovenski prisegi iz leta 1715, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1905, str. 82.
- 38 Fr. Kotnik, Slovenska prisega iz Hrastovca, Časopis za zgodovino in narodopisje, XXIII, 1928, str. 147.
- 39 Koruza, str. 248.
- 40 Primer take »formule juramenti purgationis« iz leta 1715 je objavil V. Pregelj v Časopisu za zgodovino in narodopisje 1905, str. 82. Srečamo jo pa tudi drugje, kot npr. pri gospostvu Bled, ko je podložnik gospostva Radovljica pred deželjskim sodiščem Bled leta 1680 položil očiščevalno prisego, ker je v samoobrambi ubil blejskega podložnika; Ribnikar, Blejske prisege, str. 47, 48.
- 41 Ribnikar, Blejske podložniške prisege, str. 31; Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 272; Modest Golia, Slovenica I, Slavistična revija, 1958, str. 135, objavlja obrazca forma juramenti calumnia kot obrazec prisega proti krivemu pričevanju in forma juramenti decisivi kot obrazec za prisego o dogovoru; oba sta bila zapisana pod vlado škofa Ferdinanda Kuenburga (1701-1711).
- 42 Dolenc, Zbornik znanstvenih razprav, 1940, str. 59.
- 43 Slovenščina v dokumentih, str. 28.
- 44 Frane Koe, Prisega iz leta 1627, Ljubljanski zvon, 1891, str. 704.
- 45 Slovenščina v dokumentih, str. 30; Ribnikar, Blejske podložniške prisege, str. 47.
- 46 Teodor Domej, Pliberska prisega iz druge polovice 17. stoletja, Jezik in slovstvo, XIX, 1973/74, str. 255-257.
- 47 Koruza, str. 251.
- 48 Isto.
- 49 Isto.
- 50 Koruza, str. 252.
- 51 V. Levec, Slovenska prisega iz leta 1676, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1894, str. 84; prisega je ohranjena v arhivu deželnega vicedoma na Kranjskem.
- 52 Slovenščina v dokumentih, str. 30.
- 53 Ema Umek, Individualna prisega pred nepristranskim sodnikom iz leta 1691, Jezik in slovstvo, XIX, 1973/74, str. 262-263.
- 54 Ljubljanski zvon, 1890, str. 768.
- 55 Iz roda v rod, str. 75.
- 56 Slovenščina v dokumentih, str. 30; Ribnikar, Blejske podložniške prisege, str. 48.
- 57 Vl. Levec, Slovenska prisega iz leta 1700, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1897, str. 65, 66.
- 58 Matevž Košir, Slovenska prisega čolnarjev na Savi, Arhivi, XIII, 1990, str. 106.
- 59 Ivan Vrhovnik, Doneski k slovenski slovstveni zgodovini 18. velka, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, 1892, str. 157-160.
- 60 M. Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, Slavistična revija, 1958, str. 128-129, prisega je iz Codelličevega arhiva v AS.
- 61 Slovenščina v dokumentih, str. 31; Koruza, str. 249; zapisano v protokolu deželnih svobodnikov.
- 62 Iz roda v rod, str. 74.
- 63 Zbornik znanstvenih razprav I, 1920-21, str. 88.
- 64 Koruza, str. 252.
- 65 Iz roda v rod, str. 76.
- 66 L. Stiasny, Kamaik, Ljubljana 1894, str. 250; Koruza, str. 250.
- 67 Slovenščina v dokumentih, str. 35.
- 68 Zbornik znanstvenih razprav III, 1923-24, str. 107; prisega je zapisana v zapisniku cistercijske opatije v Kostanjevici.
- 69 Iz roda v rod, str. 76.
- 70 M. Dolenc, Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi..., str. 104.
- 71 Zgodovinski arhiv Ptuj, Gospostvo Hrastovec, fasc. 4 (protokol deželjskega sodišča 1718-1799).
- 72 Janez Dolenc, slovenska prisega iz sredine 18. stoletja, Loški razgledi, VII, 1960, str. 211.
- 73 Ivan Vrhovnik, Iz stiškega arhiva, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1905, str. 91-94.
- 74 M. Dolenc, Nekoliko uradnih spisov, str. 105; Sam proces se je začel pred vinogorskim zborom, ni pa jasno, ali predstavlja upravitelj gospostva, pred katerim je bila položena prisega, patrimonialno ali nepristransko sodišče.
- 75 Iz roda v rod, str. 76.
- 76 Iz roda v rod, str. 77.
- 77 Slovenščina v dokumentih, str. 36; prisega je zapisana v protokolu deželnih svobodnikov.
- 78 Isto.
- 79 Ema Umek, Mekijska prisega, Jezik in slovstvo, XIX (1973/74), str. 266.
- 80 Metod Dolenc, Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz 18. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1931, str. 106-107.
- 81 M. Dolenc, Nekoliko uradnih spisov, str. 106.
- 82 Arhiv Slovenije, Gr. XXII-Grmače, fasc. 19.
- 83 Janez Koe, Slovenski prisežni pouk iz Metlike, Jezik in slovstvo, XIX, 1973/74, str. 257-259.
- 84 Narodni muzej, Ljubljana.
- 85 Peter Ribnikar, Blejske podložniške prisege, Ljubljana 1976.
- 86 Ribnikar, Blejske..., str. 33.
- 87 Jože Koruza, Dopetnilo k pregledu o zapisanih primerih uradne slovensčine iz 16., 17. in 18. stoletja, Jezik in slovstvo, XIX, 1973/74, str. 266.
- 88 Haus-, Hof- und Staats Archiv, Dunaj, Fürstliche Auerspergische Archiv, Zimmer A, Kasten XI, Fasc. 1, Konv. 3; Metod Dolenc, Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz 18. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1931, str. 104.

89 Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961, str. 361; Ema Umek, *Individualna prisega pred nepristranskim sodnikom iz leta 1691*, *Jezik in slovstvo*, XDX, 1973/74, str. 362-363.

90 O sestavi podložniških priseg: P. Rjbnikar, str. 31-32.

ZUSAMMENFASSUNG

Eidschwüre im Slowenischen

Matevž Košir

Die Eidschwüre stellen slowenische Texte amtlichen Charakters dar. Die ersten slowenischen Eidschwüre stammen aus dem 16. Jahrhundert, besonders zahlreich sind sie aber im 17. und 18. Jahrhundert. Es sind slowenische Eidschwüre aller Bevölkerungsschichten erhalten worden, von Edelleuten und Bürgern und Marktbürgern bis zu Untertanen. Die Eidschwüre können in drei Gruppen aufgeteilt werden: Geschenks- oder Untertaneneidschwüre, die Eidschwüre der Angestellten und die Eidschwüre in den Prozeßverfahren. Am zahlreichsten sind die Eidschwüre in den Prozeßverfahren, die Zeugen vor den verschiedensten Gerichten mit Hinsicht auf die Lage abgelegt haben und im Hinblick auf die Angelegenheit, derentwegen sie den Eid geschwört haben.

Tiskovni delikti 1874-1930

Jelka Melik

Med kaznivimi dejanji, ki so jih obravnavala in sodila redna kazenska sodišča, so imeli tiskovni delikti posebno mesto. Kazenski postopek, ki je veljal za tiskovne zadeve, je bil nekoliko drugačen od splošnega kazenskega postopka, kar se je odražalo tudi v poslovanju s spisi, saj so sodišča za te zadeve vodila poseben vpisnik. V letih 1898 do 1930 je ta vpisnik nosil oznako Pr.

S tem prispevkom želimo nekoliko osvetliti to področje kazenskega sodstva ter opozoriti arhiviste v slovenskih arhivih na posebno skrbnost pri strokovni obdelavi tovrstnega arhivskega gradiva. Sodni spisi, ki vsebujejo kazenske postopke pri tiskovnih deliktih, predstavljajo namreč odličen vir za politično in kulturno zgodovino. V »tiskovnih pravadah« so številne pomembne osebe slovenske preteklosti kot zasebni tožilci ali obtoženci v obrambo svojih trditev navajale podrobnosti iz svojega in nasprotnikovega osebnega, političnega in kulturnega življenja.

Kazenski postopek je sredstvo države v boju zoper kriminaliteto. Posebej urejen postopek proti določeni vrsti kaznivih dejanj torej pomeni, da država tej vrsti kriminalitete posveča posebno pozornost. Ker je, kot je zapisal S. Vilfan, namen kazenskega prava »s prisilnimi sredstvi zago-

toviti obstanek določenega družbenega reda in razmerij, ki ga tvorijo«,¹ pomeni, da so kazniva dejanja, storjena s tiskom, predstavljala zaradi velike odmevnosti posebej občutljivo področje. Kljub povedanemu pa moramo opozoriti, da v državah, kjer ni svobode tiska, tudi ni posebnega statusa tiskovnih deliktov, saj tovrstna kazniva dejanja država prepereči že z močno preventivno dejavnostjo, na primer cenzuro. Tudi avstrijska država je do uvedbe ustavnega življenja leta 1861 zelo ostro bdela nad tiskom, kar je veljalo še zlasti za Metternichov in Bachov absolutizem. Revolucionarno leto 1848-1849 je bila le kratkotrajna epizoda tiskovne svobode, hkrati pa tudi procesnih predpisov za tiskovne zadeve in porote za sojenje tiskovnih deliktov.

Liberalnejši tiskovni zakon je Avstrija končno dobila 17. decembra 1862.² Istočasno je izšel tudi zakon o kazenskem postopanju v tiskovnih zadevah,³ ki je uvedel proces z obtožbo, javnost in neposrednost postopka ter tako imenovano objektivno postopanje. Medtem ko je materialni tiskovni zakon z novelami v letih 1868, 1894 in 1914⁴ veljal pri nas vse do 1925, ko je bil sprejet za vso državo enoten tiskovni zakon, ki je vseboval materialne in formalne predpise, so bile procesne določbe spremenjene že z uvedbo

porote 1869 in z Kazensko-pravdnim redom 1873 v §§ 483 do 494.⁵

Obstajali sta dve vrsti tiskovnih deliktov:

1. prekrški in prestopki, storjeni z kršitvijo ali neupoštevanjem predpisov tiskovnega zakona in
2. hudodelstva, prestopki in prekrški, kaznivi po splošnem kazenskem zakonu, storjeni z vsebino neke tiskovine.

Prekrške, navedene pod 1. točko, je sodilo zborna sodišče prve stopnje, v katerega območju je bilo kaznivo dejanje storjeno, prestopke pa okrajno sodišče na sedežu zbornega sodišča prve stopnje, v katerega okolišju je bil prestopok storjen.

Hudodelstva in prekrške, navedene pod 2. točko, je sodilo porotno sodišče, prestopke pa okrajno sodišče na sedežu pristojnega zbornega sodišča. Kot kraj storitve kaznivega dejanja je veljal kraj natisa, kadar ta ni bil znan ali je ležal zunaj ozemlja, kjer je veljal Kazensko-pravdni red, pa kraj, kjer se je tiskovina razširjala. Če je bilo tako pristojnih več sodišč, je zadevo prevzelo tisto, ki je prvo uvedlo preiskavo.

Za kazenski postopek v tiskovnih zadevah so veljali, kadar ni bilo posebnih določb, splošni predpisi kazenskega postopka. Posebne določbe so urejale (razen opisanih določb o pristojnosti) še zaplembo tiskovin in »objektivni postopek«.

Tiskovine, izdane in razširjene proti predpisom tiskovnega zakona, in tiskovine, »katere je zaradi njih vsebine v javnem interesu preganjati«, je zaplenilo varnostno oblastvo neposredno ali pa posredno na podlagi odredbe državnega pravdnika. V obeh primerih je moralo varnostno oblastvo v štiriindvajsetih urah obvestiti državnega pravdnika tistega kraja, kjer je imelo sedež za sojenje pristojno sodišče, in priložiti izvod tiskovine (§ 487 k.pr.r.). Če je zaseg opravilo neposredno varnostno oblastvo, je državni pravdnik zahteval razveljavitev zasega (in sicer v treh dneh od prejetega obvestila) ali pa se je obrnil na zborna sodišče prve stopnje oziroma na okrajno sodišče za potrditev konfiskacije. V primeru posredne zaplembe je moral državni pravdnik v treh dneh od dneva, ko je prejel obvestilo o izvršeni zaplembi, zaprositi sodišče za potrditev le-te (§ 488 k.pr.r.). Sodišče naj bi v treh dneh izreklo potrditev ali razveljavitev zaplembe. Če potrditve ni izreklo v osmih dneh od opravljene zaplembe in se tudi državni pravdnik ni pritožil proti odklonitvi zaplembe, je le-ta ugasnila in jo je varnostno oblastvo na zahtevo stranke razveljavilo (§ 489 k.pr.r.).

V osmih dneh po potrditvi zaplembe je moral državni pravdnik podati predlog za vpekljavo uvodne preiskave ali vložiti obtožnico, sicer je zaplemba ugasnila (§ 490 k.pr.r.).

Kadar je bilo z vsebino tiskovine sicer storjeno kaznivo dejanje, a je sodišče ugotovilo, da je potrebno preiskavo ustaviti ali obtoženca oprostiti obtožbe, je sodišče kljub temu odredilo uničenje tiskovine in izreklo prepoved njenega razširjenja (§ 492 k.pr.r.).

Tiskovina se je lahko zaplenila tudi na predlog zasebnega tožilca. V tem primeru je lahko zaplembo ukazalo le sodišče (§ 487 k.pr.r.).

Kot smo že omenili, je posebnost kazenskega postopka v tiskovnih zadevah tuji objektivni postopek. Ta kazenski postopek v razliko od običajnega, subjektivnega postopka ni usmerjen k obsodbi določene osebe, temveč le k ugotovitvi, da je bilo z vsebino neke tiskovine storjeno kaznivo dejanje. Ta postopek je omogočal zaseg tiskovine tudi kadar je ugotovitev storilca z vsebino tiskovine storjenega kaznivega dejanja povzročala težave in bi po opisanih pravilih o zaplembi tiskovine prišlo do njene razveljavitve. Določbe o objektivnem postopku je vseboval § 493 k.pr.r.: »Državni pravdnik sme, tudi ako ne vzdigne obtožbe proti nikaki določni osebi, v javnem interesu zahtevati, da sodišče razsodi o tem, ustanovili vsebina kake tiskovine kako kaznivo dejanje, ter da v tem slučaju izreče prepoved, tiskovino dalje razširjati. O tem razsoja sodni dvor prve stopnje in če gre za prestopok, pristojno okrajno sodišče, poslušavši državnega pravdnika v nejavni seji, a s takim razsodilom se ne predseguje v kazenski postopek, kateri bi se pozneje utegnil začeti proti kakih določnih osebi. Proti sodnemu razsodilu, katero je tedaj, kadar se izda prepoved, na sodnem poslopiju javno nabiti in po uradnem časniku razglasiti, sme vsak udeleženec v osmih dneh po razglasu vzdigniti vgovor, o katerem razsoja sodišče v javni seji poslušavši državnega pravdnika in vgovornika.«

Te določbe o postopku v tiskovnih zadevah so veljale tudi v jugoslovanski Sloveniji, vendar je prve spremembe prinesla že ustava z dne 28. junija 1921, ki je odpravila porotno sojenje za tiskovne delikte. Metod Dolenc je stanje na tem področju označil z besedami: »Tiskovne razmere so bile o času ustave zelo slabe. Žalitve s tiskom so bile na dnevnem reilu, a do kaznovanja krivcev je prišlo po tedajšnjih zakonih, preostalih iz časa pred prevratom, zelo redko in še to le po dolgem času. Tudi niso kazni ustrezale značaju krivde. Morala v časnikih je padla tako nizko, da so vsi resni krogi želeli skorajšnjega izboljšanja tiskovnega prava.«⁶

Novo ureditev tiskovnega prava, enotno za vso državo, je prinesel Zakon o tisku 8. avgusta 1925, s katerim so bili ukinjeni vsi posebni materialni tiskovni zakoni in predpisi, ki so veljali v »poedinih pokrajinah kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev«. Veljale tudi niso več določbe splošnih kazenskih postopnikov ali določbe posebnih

zakonov o tisku, ki so nasprotovale predpisom novega zakona (čl. 95 ZT). V pravniških krogih Ljubljane in Zagreba zakon ni bil dobro ocenjen. Očitali so mu predvsem nesistematičnost, nedoslednost, zaradi naslonitve na srbski zakon tudi nejasnost in nerazumljivost nekaterih določb ter dejstvo, da ni natančno rešil vprašanja, katere določbe kazenskih materialnih in formalnih zakonov so bile ukinjene in katere so še ostale v veljavi.⁷

Predpise o postopku v tiskovnih zadevah je vseboval zakon v devetem poglavju v členih 73 do 92. Zakonodajalec je želel glede na takratne razmere predvsem pospešiti tiskovni postopek in je procesne določbe podredil temu cilju, večkrat na škodo spoštovanja drugih temeljnih načel kazenskega procesnega prava. Vsa kazniva dejanja, storjena s tiskom, so po določbah novega zakona spadala v pristojnost zbornih sodišč prve stopnje, torej okrožnih sodišč in deželnega sodišča. Tožbo je bilo potrebno vložiti pri pristojnem sodišču v enem letu od dneva natisa tiskovine (čl. 73 in čl. 89 ZT). Zakon je taksativno naštel osebe in organe, ki so bili upravičeni vložiti tožbo (čl. 79 ZT). Na tem mestu je naslonitev zakona o tisku na srbski zakon o kazenskem postopku še posebej očitna, tako da določb ni bilo mogoče uporabljati brez strokovnega tolmačenja.

Če je kaznivo dejanje zadevalo privatno ali pravno osebo, je lahko tožbo vložila ta oseba ali njen zakoniti zastopnik; če je zadevalo kralja ali člane kraljeve hiše, je tožbo lahko vložil državni pravdnik; če je zadevalo poglavarja tuje države ali diplomatske predstavnike, je tožbo lahko vložil državni pravdnik na podlagi naredbe ministra za zunanje zadeve; če je zadevalo narodno skupščino, sodišča, vojsko, državne urade, javno-pravne korporacije, je lahko vložil tožbo državni pravdnik na zahtevo predstavnikov teh organov; če je zadevalo osebe, ki so opravljale javno službo pri izvrševanju le-te je tožbo vložil organ, ki mu je bila oseba podrejena ali pa neposredno ta oseba; če je zadevalo porotnike, priče, druge državljane, ki so opravljali javno službo, so smele vložiti tožbo te osebe same; če je zadevalo družbene vrste, razrede ali združbe je smel tožiti njihov predstavnik. Pri kršitvah formalnih predpisov Zakona o tisku je lahko vložil tožbo državni pravdnik ali policijski organ. Če bi kaznivo dejanje lahko vznemirilo javno mnenje ali pa se je nanašalo na širše družbene kroge, je zakon za vložitev tožbe pooblastil policijske (politične) organe, pri kaznivih dejanjih proti splošnim interesom pa državnega pravdnika.

Sodišče je moralo prejeti tožbo še isti dan izročiti preiskovalnemu sodniku kot »nujen predmet«, ta pa jo je bil dolžan v štirindvajsetih urah posredovati tožencu skupaj z

»inkriminirano tiskano stvarjo ali z overovljenim prepisom vsega besedila«, v katerem so bili inkriminirani odstavki ter nalogom, naj toženec predloži v osmih dneh odgovor na tožbo (čl. 73 ZT). V tem odgovoru je toženec podal svojo obrambo in predlagal izvedbo dokazov. Kasneje toženec ni smel navajati novih dokazov, razen v odgovoru na nove navedbe tožilca. Zakon je pri toženčevih dokazih ločeval take, ki jih je bilo mogoče izvesti na območju pristojnega sodišča, in take, ki so se morali izvesti izven tega območja (čl. 73 ZT). Toženčeve navedbe in dokaze je sodišče sporočilo tožilcu še isti dan, ta pa je lahko nasprotno dokaze predložil v roku, ki ga je določil preiskovalni sodnik (čl. 75 ZT). Preiskovalnemu sodniku je bila prepuščena tudi svobodna ocena o tem, ali je sklicevanje toženca na priče izven območja pristojnega sodišča utemeljeno ali namenjeno zgolj zavlačevanju postopka. Kadar je menil, da toženčevi predlogi niso utemeljeni, ali kadar je to trdil tožilec, je preiskovalni sodnik predložil zadevo v dokončno odločitev sodišču (čl. 75 ZT). Sodišče je imelo možnost, v smislu pospešitve postopka, že na podlagi odgovora na tožbo, v katerem je toženec predlagal izvedbo dokazov izven območja sodišča, pozvati tožilca, da v treh dneh vloži obtožnico, in na tej podlagi takoj odrediti glavno obravnavo (§ 73 ZT). Praviloma pa se je pred glavno obravnavo izvedla preiskava. Preiskovalni sodnik je zaslisal toženca in priče ter izvedel druge predlagane dokaze, nato izročil spise sodišču, ki je v senatu treh sodnikov odločilo, ali se toženca obtoži ali ne. V primeru pozitivne odločitve je moral tožilec vložiti obtožnico v treh dneh, sodišče pa nato v petih, če je bilo potrebno vabiti priče, pa v desetih dneh odrediti glavno obravnavo. Sodišče uradoma ni bilo dolžno preskrbeti nikakršnih dokazov (členi 80-85 ZT).

Kadar je toženec pri sodišču trdil, da se inkriminirana tiskovina ne nanaša na tožilca, in se je tožilec s tako izjavo zadovoljil, je sodišče z odločbo, ki je vsebovala toženčevo izjavo, ustavil postopek. Tožilec je imel pravico odločbo objaviti (čl. 87 ZT). Sodišče je s sodbo odločilo o krivdi, pri obsodbi tudi o kazni, o stroških kazenskega postopka ter o odškodnini. Kadar je imelo kaznivo dejanje političen značaj, je morala sodba vsebovati tudi to ugotovitev, in sicer zaradi posebnih olajšav pri izvrševanju kazni, ki so jih imeli politični obsojenci (čl. 92 ZT).

Zoper sodbe in druge odločbe je zakon dovoljeval pravno sredstvo pritožbe in ugovora, ki jih je bilo potrebno vložiti v treh dneh na zborni sodišče prve stopnje, ki je moralo po poteku tega roka v štirindvajsetih urah celoten spis izročiti zbornemu sodišču druge stopnje. Višje sodišče je moralo zadevo kot nujno rešiti

v petnajstih dneh (čl. 90 ZT). Tudi ta določba v smislu k.pr.r. ni razumljiva. Stroka je menila, da je potrebno pritožbo razumeti kot ničnostno pritožbo in ugovor kot vzklic.

Zaradi lažjega razumevanja kazenskih spisov z oznako Pr moramo predstaviti še nekaj najosnovnejših določb materialnega tiskovnega prava. Vsebovala sta jih že omenjena avstrijski Tiskovni zakon iz leta 1862 z novelami in jugoslovanski Zakon o tisku iz leta 1925.

1. Avstrijski Tiskovni zakon je v drugem oddelku pod naslovom Določbe za vzdrževanje reda v tiskovnih zadevah obravnaval tiskovne delikte, ki so predstavljali kršitev predpisov tiskovnega zakona. Kaznivost teh deliktov je zastarela v šestih mesecih, če kazenski zakonik ni predpisoval krajše dobe (§ 27 TZ). Drugo vrsto tiskovnih deliktov je zakon obdelal v tretjem oddelku, ki nosi naslov Določbe o kaznivih dejanjih katera se storijo po vsebini tiskovin. Splošno določbo je vseboval § 28: »Ako se po vsebini kake tiskovine stori kako po obstoječih kazenskih zakonih kaznjivo dejanje, uporabljati so na to določbe teh zakonov.

Po teh določbah presojeti je toraj tudi kaznivost onih oseb, katere so sodelovale k ponatisku ali razširjanju kakega tiskovnega izdelka (proizvoda).

S tem utrjena kaznivost se ne more odklanjati s tiskovini pridejano izjavo, da se kdo ne strinja z vsebino kakega objavljenega spisa ali da noče zastopati kake prijave, kakor tudi ne s tem, ako izreče kdo drugi, da hoče prevzeti sam odgovornost...«⁸

Obstajal je torej sistem odgovornosti vseh udeležencev po predpisih splošnega kazenskega zakona ter še poseben delikt »zanemarjanje dolžne paznosti«. Urednik, založnik, tiskar in razširjevalec so namreč odgovarjali, ker so zanemarili svojo dolžnost. »Urednik kake perijodične tiskovine, katere vsebina ustanovi kako hudodelstvo ali kak pregrešek«, je bil odgovoren, »če tudi se mu po občnih določbah kazenskega zakona to hudodelstvo ali ta pregrešek ne more prištevati, vendar za zanemarjanje one paznosti, pri kateri bi, ko bi jo bil imel, kakor je njegova dolžnost, bila izostala sprejetev kaznjive vsebine tiskovine« (1. točka novele TZ iz leta 1868). Založnik neperiodične tiskovine, s katere vsebino je bilo storjeno kaznivo dejanje, je bil »odgovoren zaradi zanemarjenja dolžne paznosti«, kadar pri prvem sodnem zaslišanju ni mogel navesti pisca ali izdajatelja, ki je tiskovino prevzel v založbo, in so zanj veljale določbe tiskovnega zakona (2. točka novele TZ iz 1968). Tiskar je bil odgovoren za »zanemarjanje dolžne paznosti«, kadar se pri

tiskanju kakršnekoli tiskovine ni ravnal po predpisih tiskovnega zakona, ki so zahtevali na vsaki tiskovini ime tiskarja in založnika, na periodični tiskovini pa tiskarja, izdajatelja in vsaj enega odgovornega urednika ter po predpisih o oddajanju dolžnostnih izvodov. Končno je bil odgovoren tudi razširjevalec za razširjanje tiskovine na prepovedan način in za razširjanje tiskovin, za katere je ali bi moral vedeti, da je ni dovoljeno razširjati (3. točka novele k TZ iz 1868). Odgovornost za »zanemarjanje dolžne paznosti« je nastopila šele takrat, ko se je začelo razpečevanje. Zgoraj naštete osebe so zakrville prestopke, kazniv z zaporom od enega do šestih mesecev, če je bilo z vsebino tiskovine storjeno hudodelstvo, in z denarno kaznijo, kadar je bil storjen prekršek (4. in 5. točka novele k TZ iz 1968).

Kadar je bilo storjeno z vsebino kake tiskovine hudodelstvo, je moralo sodišče v sodbi izreči tudi prepoved nadaljnega razširjanja te tiskovine, lahko pa je to prepoved izreklo tudi, kadar je bil z vsebino tiskovine storjen prekršek ali prestopok (§ 36 TZ). Hudodelstva in prekrški, storjeni z vsebino tiskovine, so zastarali po splošnih načelih kazenskega zakona, a najdlje v šestih mesecih od dneva začetka razpečevanja tiskovine (§ 40 TZ).

2. Jugoslovanski Zakon o tisku je vseboval materialno tiskovno kazensko pravo v sedmem poglavju pod naslovom Odgovorne osebe in v osmem poglavju pod naslovom Kazniva dejanja. Vpeljal je osebno odgovornost pisca, urednika, izdajatelja, tiskarja in razširjevalca ali prodajalca po predpisih tiskovnega zakona. Odgovarjali niso več vsak zase, temveč drug za drugim. Kot glavni storilec je odgovarjal pisec in to za vsako natisnjeno besedilo, ki ga je napisal in podpisal, pa tudi za nepodpisano besedilo, če ga je urednik »izdal«. Če pa je bilo objavljeno besedilo brez piščevega dovoljenja, je kot pisec odgovarjal urednik ali tisti, ki je zadevo objavil (čl. 34 ZT). Urednik je bil odgovoren za vsa natisnjena besedila, katerih pisec ni bil znan, ali ni bil dosegljiv (čl. 35 ZT). Odgovornost izdajatelja je bila omejena. Odgovarjal je le, če je aktivno sodeloval pri objavi inkriminiranega dela ali če je opustil »dolžno pazljivost«. Kadar je na prvem zaslišanju povedal in dokazal, kdo je pisec ali urednik, je bil oproščen tudi »kazenske odgovornosti zaradi opuščene dolžne pazljivosti« (čl. 37 ZT). Tiskar (lastnik tiskarne oziroma prijavljeni poslovodja ali zakupnik) je bil odgovoren, če niso bili znani ne pisec ne urednik ne izdajatelj tiskovine, ali če je natisnil kaj brez označbe tiskarne, a je bila označba predpisana z zakonom (čl. 38

ZT). Razširjevalec ali prodajalec tiskovine, ki je vsebovala kaznivo dejanje, je bil odgovoren, kadar ni bil znan tiskar ali na tiskovini ni bil označen pisec, urednik ali izdajatelj (čl. 39 ZT). Izjemoma so odgovarjali pisec, urednik, izdajatelj, tiskar in razširjevalec vsak zase po določbah o subjektivni odgovornosti splošnega kazenskega zakona in sicer:

- kot storilci kaznivih dejanj komunistične ali anarhistične propagande in veleizdaje ter žalitve in krive obdolžitve kralja, članov kraljeve hiše in tujih »državnih poglavarjev« (členi 41, 45, 53 ZT),
- kot soudeleženci pri kaznivih dejanjih iz splošnega kazenskega zakona, ki so jih storile druge osebe zaradi njihovega spodbujanja oz. napeljevanja preko tiska (čl. 42 ZT).

Kazniva dejanja je zakon razvrstil v tri skupine:

- Kazniva dejanja »zoper obče interese« (členi 43-51 ZT)
Sem je spadalo med drugim: spodbujanje državljanov, naj nasilno spremene ustavo ali državne zakone, in sicer preko tiska s komunistično ali anarhistično propagando ali s hvaljenjem uporabe nasilja; težka kršitev javne morale, storjena s tiskom.
- Kazniva dejanja »zoper čast« (členi 52-64 ZT)
Sem sta bili uvrščeni tudi najpogostejši kaznivi dejanji v ohranjenih sodnih spisih: »kleveta« in »uvreda«. »Kleveta« je bila kriva obdolžitev, storjena z objavo neresničnih ter časti, dobremu imenu in družbenemu ugledu škodljivih dejstev, »uvreda« pa žalitev, storjena z objavo psovka ter besed ali izrazov preziranja ali omalovaževanja brez navedbe dejstev.
- Kazniva dejanja »Čisto tiskarskega značaja« (členi 65 do 72 ZT)
Sem je na primer spadalo razširjanje ali prodajanje zaplenjenih tiskovin ali objava tožbe ali drugih spisov iz kazenske zadeve, preden so bili prebrani na glavni obravnavi. Kazniva dejanja, ki jih je obravnaval zakon, nikakor niso predstavljala vseh kaznivih dejanj, ki jih je bilo mogoče storiti s tiskom. V členu 42 Zakona o tisku je bilo celo izrečno določeno: »Kazniva dejanja, ki niso omenjena v tem zakonu, a so učinjena s tiskom, se kaznujejo po zakonih, v katerih so omenjena«.

Opombe

- Sergij Vilfan: Uvod v pravno zgodovino, Ljubljana 1991, str. 150.
- Tiskovni zakon z dne 17. 12. 1862, drž. zak. za leto 1863, št. 6.

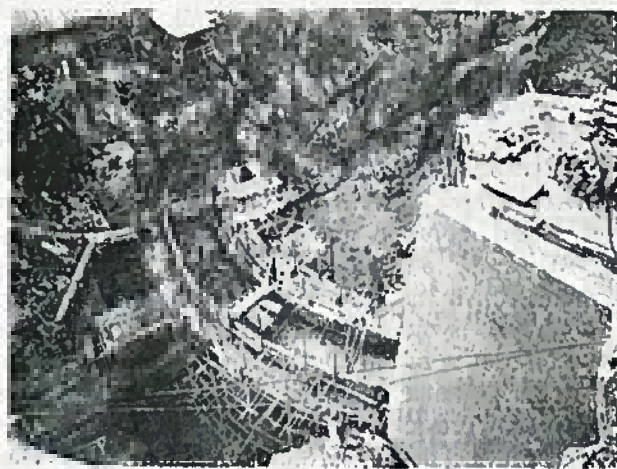
- Zakon z dne 17. 12. 1862 o kazenskem postopku v tiskovnih zadevah, drž. zak. za leto 1863, št. 7.
- Novela,
15. 10. 1868, drž. zak., št. 142;
9. 7. 1894, drž. zak., št. 161;
11. 8. 1914, drž. zak., št. 215.
- Sl. n. 8. 8. 1925, št. 179;
Drž. zak. 1869, št. 32;
Drž. zak. 1873, št. 119.
- Metod Dolenc, Glavne poteze našega tiskovnega prava, Slovenski Pravniki, XL/1926, str. 107.
- M. Muha, Zakon o štampi od 6. 8. 1925, Zagreb 1926, str. 58-67;
V. Knaflič, Traktat o tisku, Ljubljana 1930;
M. Dolenc, kot zgoraj, str. 108-109.
- Besedilo zakonskega člena je vzeto iz tiskovnega zakona, ki je izšel v I. zvezku zbirke avstrijskih zakonov, Ljubljana 1889.

ZUSAMMENFASSUNG

Druckdelikte 1874 - 1930

Jelka Melik

Das Strafverfahren, daß für die Druckangelegenheiten galt, war ein wenig anders vom allgemeinen Strafverfahren, was sich im Handeln mit den Schriften in den Gerichten spiegelte. Der Beitrag will Archivisten auf die besondere Sorgfältigkeit bei der Fachbearbeitung diesartigen Archivgutes, das eine ausgezeichnete Quelle für die politische und kulturelle Geschichte darstellt, aufmerksam machen und beschreibt im kurzen das formelle und materielle Druckstrafrecht, daß in Slowenien von 1874 bis 1930 in Kraft war.

Gradnja jezua pri Podselu za elektrarno Doblar leta 1938
(Fond Občina Sv. Lucija, 1938 t.e. 169, PANG)

Pravila o uporabi arhivskega gradiva na podlagi nemških arhivskih predpisov

Jože Žontar

S pravnimi vprašanji, ki so povezana z uporabo arhivskega gradiva, so se arhivi dolgo časa le malo ukvarjali. Predvsem so skušali uveljaviti priporočila, sprejeta na generalni skupščini Mednarodnega arhivskega sveta v Madridu leta 1968, po katerih naj splošni rok nedostopnosti arhivskega gradiva ne bi znašal več kot 30 let, zaupno gradivo pa naj bi bilo dostopno najkasneje po 50 letih od njegovega nastanka. Tudi naš Zakon o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81) je upošteval ta načela s tem, da sploh ni predvidel splošnega roka nedostopnosti 30 let, ker naj bi bilo to v nasprotju z načeli družbenega upravljanja oz. samoupravljanja. Z uveljavljanjem varstva osebnostnih pravic v sedemdesetih letih pa so postala v zapadnem svetu pravna vprašanja uporabe arhivskega gradiva tema osrednjega pomena. Arhivi in arhivisti so se morali vživeti v nasprotja, ki jih predstavljajo interesi uporabnikov na eni ter osebnostne pravice prizadetih na drugi strani. Vajeni so bili izrazov »osebne zadeve«, sedaj pa so se začeli srečevati z novim izrazom »osebni podatki«, ki pomeni nekaj drugega kot prej omenjeni izraz. V Nemčiji so tako na nivoju zveze kot v deželah sprejeli v zadnjih letih vrsto arhivskih zakonov in podzakonskih aktov, pri katerih so v ospredju prav vprašanja uporabe arhivskega gradiva. Ker so ta sedaj posebej aktualna pri nas, smo se odločili, da jih na podlagi novejše nemške strokovne literature kolikor mogoče izčrpno prikažemo.¹

V tem prispevku ne bomo govorili o zasebnih arhivih. Pri tem so mišljeni arhivi takih pravnih oseb, katerih obstoj in poslovanje ureja privatno pravo. Sem sodijo po nemških predpisih - ne da bi hoteli biti popolni - npr. arhivi podjetij, časopisov, političnih strank ter plemiški arhivi, torej gosposki, družinski in hišni arhivi. Ustanovitelj arhiva je praviloma lastnik svojih fondov ter lahko uporabo svoje lastnine poljudno dopušča, ureja ali tudi preprečuje. Tudi o cerkvenih arhivih na tem mestu ne bo govora. Cerkve urejajo svoje notranje pravo same in morajo zato glede vprašanj dostopnosti arhivskega gradiva in izvajanja uporabe upoštevati le omejitve državnega prava. Sicer so tudi korporacije javnega prava, tako da njihovi pravni akti niso izven državnega pravnega reda. Glede uporabe tega arhivskega gradiva pa je treba najprej izhajati iz internega cerkvenega prava.

Predmet našega prikaza ostajajo javni arhivi, z izjemo cerkvenih, oziroma točneje povedano

arhivi pravnih oseb, ki izvajajo svoj nastanek iz javnega prava, torej arhivi pravnih oseb javnega prava. Ne glede na to, da vsebujejo nemški arhivski zakoni določila o uporabi arhivskega gradiva tudi za občine in ostale korporacije ter zavode in ustanove javnega prava, to ni v nasprotju z njihovo pravico, da lahko same odločajo o svojem arhivu. Govorili bomo predvsem o enotnih nemških uredbah, kolikor obstajajo. Poudariti pa je treba, da se povsem enotno nemško pravo o uporabi arhivskega gradiva ni razvilo. Ne obstajajo torej norme, ki bi urejale brez razlik dostop do vseh javnih arhivov, pravice in dolžnosti arhivov ter njihovih uporabnikov v zvezi z uporabo arhivskega gradiva. Pravica do uporabe arhivskega gradiva temelji na povsem različnih virih: na splošnem upravnem pravu, kolikor se nanaša na vprašanja koriščenja storitev javnih zavodov in na upravni postopek, na zveznem arhivskem zakonu ter zakonih za državne arhive, ki so jih izdale dežele, na odgovarjajočih pravilnikih o uporabi ter na določbah občinskih redov o koriščenju storitev komunalnih ustanov.

Pravica posameznika do informacije o podatkih, ki se o njegovi osebi nabajajo v arhivskem gradivu, v nemških arhivskih zakonih ni obravnavana kot primer uporabe arhivskega gradiva. Že sama vgraditev tovrstne določbe v zakonih jasno kaže, da ne gre za splošno pravico do uporabe arhivskega gradiva, pač pa je s tem položen temelj samostojni pravici do informacije, ki je povzeta po enaki pravici v zakonih o varstvu osebnih podatkov. Pri tem so pogoji za uveljavljanje te pravice v arhivskih zakonih v celoti zajeti. Dodatnih zahtev npr. iz zakonov o varstvu osebnih podatkov ni dopustno izvajati in tudi ne na podlagi analogije prenašati na arhive. To pomeni, da ni mogoče postavljati posebnih pogojev prošilcu, da ni mogoče zahtevati upravičenega ali celo pravnega interesa glede informacije. Tudi glede oblike zahtevka do informacije v arhivskih predpisih ni nobenih določb, tako da ga je mogoče staviti v poljudni obliki.

Pojem »podatki, ki se nanašajo na osebe« so skušali v arhivskem zakonu za deželo Baden-Württemberg zožiti na »podatke, ki se po svojem namenu nanašajo na neko fizično osebo«, kar bi pomenilo, da osebni podatki v spisih, torej izven zbirk osebnih podatkov, ne sodijo v obravnavano kategorijo. Zveza ter ostale nemške dežele tej razlagi niso sledile, pa tudi uradna tolmačenja pojma poudarjajo, da je odločilno, v

kakšni zvezi se podatki uporabljajo, ne pa za kakšen namen so bili zbrani ali so nastali.

Informacija mora vsebovati »podatke, ki se nahajajo v arhivskem gradivu«. Pojasniti ni treba le, ali so v arhivskem gradivu vsebovani podatki, ki se nanašajo na prosilca, marveč mora informacija vsebovati tudi njihovo vsebino. Informacija mora navajati tudi vir in izvor podatkov. Podatki, ki se nanašajo na osebe, imajo lahko zelo različen pomen, glede na kraj in povezavo, s katero so bili zbrani. To velja že zato, ker lahko odvisi zanesljivost takih podatkov od njihovega nahajališča. Za prizadetega je lahko pomembno, kateri organi so se z njim sploh ukvarjali ter katere podatke, ki se nanašajo na njegovo osebo, so zbirali. V tem oziru ni mogoče prizadetega obravnavati drugače, kot bi bilo to možno na podlagi zakonov o varstvu osebnih podatkov. Na tej osnovi bi mogel namreč dobiti prosilec informacijo od vsakega posameznega organa, ki je zbiral in hranil podatke, ti pa so sedaj združeni v Zveznem ali državnem arhivu, ki ga je ustanovila dežela. Namesto obvestila lahko arhivi omogočijo vpogled v arhivsko gradivo. V primerih, ko je treba varovati tajnosti ali koristi tretjih, je dovoljeno arhivom posredovati le informacije.

Nemški arhivski predpisi ne rešujejo vprašanja, ki nastopi tedaj, ko vključuje informacija o podatkih, ki se nanašajo na osebo prizadetega, tudi obvestila o tretjih osebah. Gre za vsebine, ki se v enaki meri nanašajo na prizadetega kot na tretje osebe. Primerjavo si lahko poiščemo v nemškem zveznem zakonu o varstvu osebnih podatkov, ki predvideva pravico, da se informacija odkloni, če je »treba podatke, posebno glede prevladujočega upravičenega interesa nekega tretjega, držati v tajnosti«. Ker ni določb, kateri interes je treba prvenstveno upoštevati, se mora informacija v tem primeru - tudi na račun delne nepopolnosti - omejiti le na podatke prizadetega.

Za razliko od določb nemškega zveznega zakona o varstvu osebnih podatkov je pravica do informacije po arhivskih predpisih odvisna le od zelo omejenih pogojev. Po zakonu o varstvu osebnih podatkov naj se v zahtevku »pobljže označi vrsta osebnih podatkov, o katerih se pričakuje informacija«. Ta zahteva je upravičena glede na to, da mora organ javno objaviti vrste podatkov, ki jih zbira in hrani ter krog oseb, na katere se nanašajo. Take obveze iz razumljivih razlogov v arhivskih zakonih ni, tako da nekih vsebinskih zahtev, povezanih z zahtevkom za informacijo, praviloma ni mogoče postavljati. Pa vendar predpostavljajo arhivski zakoni glede zaprosenih podatkov minimalno mero konkretizacije. Tako mora biti arhivsko gradivo urejeno bodisi po imenih oseb (zvezni arhivski zakon, arhivski zakon za deželo Hessen), ali pa mora

prizadeti posredovati podatke, ki »omogočajo najdbo dokumentov ob zmerni uporabi časa« (arhivski zakon za deželi Nordrbein-Westfallen ter Rheinland-Pfalz).

Na podlagi določb nemškega zveznega zakona o varstvu osebnih podatkov določeni organi niso dolžni dajati informacij o podatkih, ki jih zbirajo in se nanašajo na fizične osebe (organi ustavnega varstva, Zvezni kriminalistični urad, javna tožilstva, policija, itd.). Organom nadalje ni treba posredovati podatkov iz dokumentov, ki so zato nedostopni, ker niso več potrebni za izvajanje nalog, zaradi katerih so bili zbrani, ne sme pa se jih izbrisati ali uničiti zaradi zakonske določbe, da jih je treba hraniti (npr. kot kulturno dediščino). V nemških arhivskih zakonih za arhivske informacije taka stvarna omejitev na splošno ne velja. Na podlagi vsebinskih vidikov ni arhivskih fondov, za katere bi smeli odkloniti informacijo. Nasprotno, arhivski zakoni praviloma ne vsebujejo nobenih omejitev, da bi bilo arhivsko gradivo, ki je npr. dostopno le pod posebnimi pogoji ali pa sploh nedostopno, izvzeto iz obveznosti, da se iz njega dajejo obravnavane informacije. Nasprotno velja namreč, da lahko zahteva prizadeti informacijo tudi iz takih dokumentov, ki jih niti sam niti nek tretji ne bi smel uporabljati.

Postavlja se nadalje vprašanje posredovanja informacij iz fondov privatnega izvora. Potrebno je upoštevati, da imajo vsaj glede uporabe, dogovori oziroma pogodbe, ki so bile sklenjene ob izročitvi ali depozitu takega arhivskega gradiva arhivu, prednost pred splošno pravico uporabe. Tega načela ni mogoče brez nadaljnjega prenesti na pravico do informacije, ker ne gre za primer uporabe arhivskega gradiva. Po drugi strani pa ni razlogov, zaradi katerih bi bila pravica do informacije iz takih fondov utemeljena, saj ni bila prej, ko je bil fond v privatni lasti, možna. Ker zakoni ne dajejo pravice za posredovanje informacij iz takih fondov, so interesi upravičeni do njih v skladu z depozitno pogodbo ali dogovorom o prepustitvi arhivskega gradiva arhivu. Vsekakor pa je tam, kjer je bivši lastnik dopustil prosto uporabo arhivskega gradiva in je gradivo urejeno po imenih oseb - kar nemški zvezni arhivski zakon tako ali tako predpostavlja - prizadeti upravičen do informacije.

Pravica do uporabe arhivskega gradiva temelji na arhivskih zakonih. Zvezni arhivski zakon daje vsakomur, ki to predlaga, pravico do uporabe »arhivskega gradiva Zveze iz časa, ki sega nazaj dalj kot 30 let..., kolikor ni na podlagi pravnih predpisov določeno drugače«. Postavlja se vprašanje uporabe arhivskega gradiva, ki je bilo izročeno državnemu arhivu, izročitelju pa je ostala pridržana lastnina. Deželni arhivski zakoni

vsebujejo namreč določbe o izročanju arhivskih fondov, ki izvirajo od pravnih oseb, ki niso del deželne uprave, državnim arhivom. V tem primeru stopijo zanje v veljavo, ne glede na lastnino, ki praviloma ostane že nadalje izročiteljem, določbe zakona, ki se nanašajo na uporabo arhivskega gradiva (npr. gradivo lokalnih skupnosti). Določba »kolikor ni na podlagi pravnih predpisov določeno drugače« pa ima namen, da se poudari nadaljnja veljavnost tudi že prej obstoječe, s posebnimi zakoni določene pravice do vpogleda v arhivsko gradivo.

Sklep o odobritvi uporabe morajo nemški arhivi formalno sprejeti v skladu z upravnim postopkom, ki je v pravilnikih o uporabi le še preciziran in v podrobnostih določen. Materialni zadržki glede odobritve uporabe so v podrobnostih v posameznih zakonih različno določeni. Po zveznem arhivskem zakonu je upravičen do uporabe »vsakdo«, po deželnih arhivskih zakonih »vsakdo, ki verjetno izkaže upravičen interes«. Po arhivskih zakonih za Bavarsko ter Baden-Württemberg obstoji tak interes, »če ima uporaba uradni, znanstveni, domoznastveni, genealoški, pravni, pedagoški ali publicistični namen ali je potrebna zaradi zavarovanja upravičenih osebnih koristi«.

Osnove za splošno odklonitev uporabe nemški zvezni ter deželni arhivski zakoni ne poznajo. Namesto tega urejajo dostop uporabnikov do posameznega arhivskega gradiva na podlagi stopnjevanih rokov nedostopnosti ter na podlagi vrste zapor uporabe, o katerih bomo govorili kasneje.

O obliki in vsebini zahtevka za uporabo ter odobritve uporabe arhivski zakoni ne govorijo. Pri zveznem arhivu ter državnih arhivih v deželah ima sklep o odobritvi uporabe značaj upravnega akta. Zanj ni predpisana neka posebna oblika in le pri popolni ali delni odklonitvi zahtevka za uporabo potrebuje utemeljitev. V primeru odklonitve ima prosilec možnost, da uveljavlja svojo pravico s tožbo na upravnem sodišču, potem ko je moral predhodno vložiti ugovor. V načelu je glede slednjega pristojen nadrejeni organ oblasti.

Ustanovitelj javnega zavoda ima pooblastilo, da pravna razmerja, ki se nanašajo na koriščenje njegovih storitev, podredi civilnemu ali javnemu pravu. Pri tem pripada javnemu pravu v vsakem oziru temeljno razmerje ali razmerje koriščenja samega tako, da mora odločitev o odobritvi ali odklonitvi koriščenja sprejeti v obliki upravnega akta, torej klasične oblike enostranske pravne odločitve. Oblikovanje storitvenih razmerij med zavodom in uporabnikom pa lahko sledi po odločitvi ustanovitelja zavoda vsakokratnim različnim pravnim ureditvam. Ker ustanovitelji arhivov pravne oblike uporabe arhivskega gradiva izrecno

ne določajo, smo pri razlagi določb o uporabi navezani na indice. Ti napotujejo seveda tako glede zveznega kot glede državnih arhivov v deželah dosledno na enotno javnopravno ureditev uporabe.

Iz pravilnikov o uporabi arhivskega gradiva jasno izhaja, da ne predstavlja uporaba arhivskega gradiva le predložitev gradiva za pregledovanje in izpisovanje v čitalnici arhiva, marveč tudi odgovor na pismene in ustne poizvedbe, izročitev reprodukcij ter izposoja arhivskega gradiva. Za take primere uporabe se razumljivo zahteva vsebinsko natančnejši zahtevk. Prošnja za obvestilo ali prepustitev določenih reprodukcij se pri pravni presoji takih primerov ne nanaša le na neko dejavnost arhiva, marveč istočasno tudi na odobritev uporabe.

Poseben primer uporabe predstavlja uradna uporaba, o kateri v nemškem zveznem arhivskem zakonu ni govora, pač pa se navaja v vseh deželnih arhivskih zakonih. Gre za uporabo s strani organov oblasti, sodišč in drugih javnih organov, ki jih deželni arhivski zakoni oproščajo od upoštevanja rokov nedostopnosti, če gre za arhivsko gradivo, ki je pri njih nastalo, ali pa so ga oddali arhivu. Izvzeto je le arhivsko gradivo, ki bi ga morali ti organi uničiti ali pa ga napraviti nedostopnega. Sicer pa izenačujejo uradno uporabo z uporabo s strani zasebnikov, s tem, da javni namen že sam po sebi utemeljuje upravičen interes za uporabo. Arhivski zakoni za Baden-Württemberg ter Bavarsko vsebujeta še določbo, da smejo »sodišča in tožilstva ... kolikor zakonske določbe temu ne nasprotujejo, vedno uporabljati vse arhivsko gradivo, ki je državna last in se hrani v arhivih«.

Precej neenotnosti je v tem, kako obravnavajo nemški zakoni uradno uporabo. Herbert Günther ugotavlja, da predstavlja uradna uporaba arhivskega gradiva primer pravne pomoči, ki jo morajo na podlagi 35. člena nemške ustave vsi organi oblasti in sodišča nuditi drug drugemu. To sicer ni bilo še nikjer izrecno poudarjeno, nikjer pa tudi izražen dvom o tem. Zato je mogoče podrobnosti glede uradne uporabe izvajati iz predpisov o pravni pomoči, ki so vsebovani v zakonih o upravnih postopkih. Organ oblasti lahko zaprosi za pravno pomoč zlasti tedaj, če za izvajanje svojih nalog potrebuje listine ali druga dokazila, ki so v posesti zaprosenega organa. Če si predstavljamo uradno uporabo kot primer pravne pomoči, te ni mogoče izvajati po formalnem vzoru zasebne uporabe arhivskega gradiva. Izvajanje pravne pomoči namreč ne pozna zahtevka za njeno odobritev, marveč le zahtevk za uradno pomoč. O tem zahtevku se ne odloča s pomočjo upravnega akta, torej tudi ne s pomočjo sklepa o odobritvi uporabe, marveč z izvedbo zaprosenega dejanja. Sodna razre-

štev spornih stališč ni predvidena, marveč se izvaja preko organov, ki izvajajo nadzor nad arhivom. Upravne takse se, kadar gre za medsebojna razmerja organov oblasti, ne pobirajo.

Neupravičeno in celo zmotno je zato po Herbertu Güntherju šteti t.i. uradno uporabo kot eno izmed oblik koriščenja storitev državnih arhivov. Tako pa se deloma že v zakonu, povsem pa v pravilnikih o uporabi vzbuja vtis, kot da se izvaja omenjena pravna pomoč po pravni shemi koriščenja storitev nekega zavoda s strani privatnikov. Nadaljnje vprašanje je uporaba zaradi pridobivanja dokazil za pravne namene. Herbert Günther ji ne pripisuje posebnega položaja čeprav se nanjo navezujejo nekatere specifičnosti. Glede dostopnosti dokazil za čas 30 let od njihovega nastanka imajo praktičen pomen že omenjene določbe arhivskih zakonov o nadaljnji veljavi prej obstoječe pravice vpogleda v dokumentarno gradivo. V skladu z zakonom o upravnem postopku pa mora stranka dokazati upravičen interes. Ker veljajo za omenjeni čas določbe zakonov, po katerih mora dati pristanek za uporabo za vsak primer posebej izročitelj gradiva, so si na Bavarskem pomagali z generalnim pooblastilom pristojnih ministrstev, da za gradbene, zapuščinske in druge spise, ki se pogosto uporabljajo, ni potreben tak pristanek. Po 30 letih od nastanka seveda vse to odpade. Pri navedeni vrsti zajema uporaba arhivskega gradiva vpogled v gradivo, izdajanje potrdil, prepisov oz. delnih prepisov dokumentov, ki se po potrebi tudi overijo.

Doslej smo se ukvarjali z vrstami uporabe, ki so obstajale že pred prevzemom arhivskega gradiva v arhiv. V nadaljevanju pa bomo govorili o uporabi zaradi znanstvene objave, priprave disertacij, študijskih nalog, za ostale objave ter za lastne potrebe.

Čeprav razčlenjujejo nemški zvezni arhivski zakon ter deželni zakoni pravico do uporabe najprej v okviru sistema togih rokov, se odločijo pri njihovi uporabi vendar za povečano fleksibilnost. Razlikujejo tri vrste rokov nedostopnosti arhivskega gradiva:

- splošni rok nedostopnosti,
- rok nedostopnosti za arhivsko gradivo, ki se nanaša na fizične osebe ter
- rok nedostopnosti za arhivsko gradivo, na katerega se nanašajo pravni predpisi o varovanju tajnosti.

Navedeni roki nedostopnosti ne veljajo za take dokumente, ki so bili že ob svojem nastanku namenjeni javnosti.

Splošni rok nedostopnosti znaša 30 let od nastanka gradiva in velja za vse arhivsko gradivo. V obrazložitvah zakonov je poudarjena splošna izkušnja, da se s tem doseže primerna izravnava med zahtevami za uporabo arhivskega

gradiva na eni ter varstvom osebnostnih pravic, interesi državne varnosti kakor tudi učinkovitostjo uprave na drugi strani. Ker varujejo osebnostne pravice ter interese državne varnosti še nadaljnji roki, je treba šteti kot glavno osnovo za 30-letni rok nedostopnosti funkcijsko sposobnost uprave. Upravnointerne informacije naj bi bile na ta način varovane pred zlorabo. Rok je možno skrajšati na podlagi soglasja organa, ki je oddal arhivsko gradivo arhivu, oziroma organa, ki je nasledil funkcijo, zaradi katere je gradivo nastalo, in sicer za vsak primer posebej. Možnosti skrajšanja roka so se doslej uporabniki nemškega Zveznega arhiva posluževali le v majhnem številu primerov in še to pri ozko omejenih vprašanjih. Izjema glede trajanja splošnega roka nedostopnosti je arhivski zakon za deželo Schleswig-Holstein, ki znaša le deset let. Rok nedostopnosti računajo od datuma končanja spisa, pri spisih, ki so dalj časa nastajali, pa dopuščajo postopno odpiranje spisov za uporabo, v skladu z datumi posameznih dokumentov.

Wilhelm Lenz je v svojem predavanju na zborovanju nemških arhivarjev v Berlinu oktobra 1992 poudarjal, da je uspel nemški zvezni arhiv v zadnjih letih uspešno prepričati raziskovalce sodobne zgodovine o nujnosti 30-letnega roka nedostopnosti. Pri tem se mu zdi pomembno tudi načelo enakih možnosti za vse raziskovalce, tako da ne bi imeli privilegijev raziskovalci, ki razpolagajo z zvezami z vplivnimi uslužbenci na ministrstvih ali s politiki.

Drugače postopajo v Nemčiji glede arhivskega gradiva organov bivše Nemške demokratične republike. Po združitvi je bil Zvezni arhiv od vsega začetka pod velikim pritiskom raziskovalcev sodobne zgodovine, naj se 30-letni rok za to gradivo skrajša. Ker glede tega gradiva ni mogoče trditi, da je potrebno varstvo upravno-internih informacij, je s tem glavni razlog za 30-letni rok odpadel. Isto velja za interese državne varnosti. Tako ostajajo osebnostne pravice edini razlog, ki ga je treba varovati. Čeprav o vsakem primeru skrajšanja še vedno odločajo posebej, pa gre razvoj v smeri, da postaja rok 0 vedno bolj pravilo. S to prakso se ujema sprememba nemškega zveznega arhivskega zakona za dokumente partije in množičnih organizacij z dne 13. marca 1992, ki izrecno določa, da zanje 30-letni rok nedostopnosti ne velja. V zakonu o dokumentih Stasi, s katerim se ureja uporaba dokumentov Ministrstva za državno varnost, pa se ta rok sploh ne omenja.

Wilhelm Lenz je navedel kot primere arhivskega gradiva, ki se nanaša na fizične osebe, ter se mu na tej osnovi določa rok nedostopnosti, personalne ter procesne spise, pri čemer je izzel dokumente, glede katerih veljajo predpisi o varovanju tajnosti. Po določbah nem-

škega zveznega arhivskega zakona sme kdorkoli uporabljati arhivsko gradivo, ki se nanaša na osebo, 30 let po smrti, ali - kolikor letnica smrti ni znana - 110 let po rojstvu prizadetega. Deželni arhivski zakoni imajo krajše roke in znašajo do 10 let po smrti, oz. do 90 let po rojstvu. Tudi glede tega roka predvidevajo zakoni - kar je za arhivsko prakso velikega pomena - možnost skrajšanja.

Neproblematično je skrajšanje, če je na voljo pristanek prizadetega, o čemer pa imajo doslej v nemškem Zveznem arhivu le malo izkušenj. Če ta pogoj ni izpolnjen, obstajata še dve možnosti. Rok nedostopnosti je namreč možno skrajšati tudi pri osebah, pomembnih za sodobno zgodovino ter pri osebah, ki so izvajale določene javne funkcije, če se primerno upošteva koristi prizadetih, ki jih je treba varovati. Poleg tega je možna predčasna uporaba arhivskega gradiva, če je to neobhodno potrebno za znanstvenoraziskovalne projekte ali pa za uveljavitev upravičenih koristi ter je možno zagotoviti, da ne bodo prizadete koristi kake druge osebe, ki jih je treba varovati (seveda vedno na podlagi soglasja izročitelja arhivskega gradiva). Kot primeren ukrep, da ne bi bile prizadete koristi drugih, štejejo zakoni zlasti način, pri katerem ne dobi uporabnik v vpogled originalov, marveč reprodukcije dokumentov, na katerih so izbrisana imena oseb. O uspešnosti anonimne oblike uporabe je mogoče dvomiti, če gre za manjše kraje, kjer se z navedbo poklica brez težav lahko sklepa na konkretno osebo, pa tudi zgodovinarji se za tako rešitev ne navdušujejo, poudarjajoč, da zgodovino oblikujejo ljudje, ki imajo imena. Zakoni razlikujejo omenjeni dve skupini iz razloga, ker je treba koristiti uradnih oseb in oseb sodobne zgodovine, v primerjavi z ostalimi prizadetimi, ožje opredeljevati. Prvi so namreč močnejše izpostavljeni javnosti in je zato treba njihove osebne pravice manj varovati. Večino dokumentov, ki jih hranijo v nemškem zveznem arhivu in sodi v to kategorijo, predstavljajo personalni spisi zaposlenih v javni upravi. Pri njih je prišlo v preteklih letih na podlagi odohritev do vrste skrajšanj roka. Uporabnike opozorijo na upoštevanje koristi prizadetih, ki jih je treba varovati, za kar morajo podpisati pred uporabo izjavo z naslednjim besedilom: »Znano mi je, da utegnejo biti prizadete pri koriščenju arhivalij, ki jih bom uporabljal, avtorske in osebne pravice. Te pravice bom upošteval ter priznavam, da se bom v primeru kršitve takih pravic, moral sam zagovarjati nasproti upravičencu.«

V zakonih uporabljena formulacija »koristi, ki jih je treba varovati«, je nedoločen pravni pojem. Jasna definicija tudi ni možna, ker se da koristiti opredeliti le v povezavi z vsakim konkretnim primerom posebej. Ker se je razvila

zelo različna praksa v arhivih, Wilhelm Lenz upravičeno terja, da potrebuje ta del zakonov komentar, v katerem bodo navedene skupine primerov, ki bi služile kot orientacija. Na splošno se lahko reče, da gre za informacije iz privatnega življenja, posebno iz sfere intimnosti posameznika.

Tretji rok nedostopnosti, ki smo ga navedli, zajema arhivsko gradivo, na katerega se nanašajo posebni predpisi o tajnosti. Po nemškem zveznem arhivskem zakonu je možno tako gradivo uporabljati po 80 letih, po deželnih pa po 60 letih od njegovega nastanka. Za razliko od doslej obravnavanih rokov tega po nemškem zveznem arhivskem zakonu ni mogoče skrajšati, pač pa je to mogoče po deželnih arhivskih zakonih, kadar gre za znanstvene raziskave (ob soglasju izročitelja arhivskega gradiva). Pred sprejemom arhivskih zakonov pa sploh ni bilo mogoče, da bi tako gradivo prihajalo v arhive, kaj šele, da bi ga bilo moč uporabljati. Največ takega gradiva je s področja davčne in socialne uprave, ki jo izvajajo dežele in občine (določbe o tajnosti v socialnem zakoniku, v dohodninskem redu).

Včasih se na en primer nanašata dva roka, obvelja pa daljši. Npr.: davčnega spisa osebe, ki je umrla pri starosti štiridesetih let, ni mogoče uporabljati 10 let po njeni smrti, marveč 80 oziroma 60 let po nastanku spisa. Poleg skrajšanja poznajo arhivski zakoni tudi možnost podaljšanja rokov nedostopnosti za največ 30 let, če je to v javnem interesu in s tem soglašata organ, ki je izročil arhivsko gradivo. V nemškem Zveznem arhivu te možnosti doslej še niso uporabili.

Poleg rokov nedostopnosti poznajo nemški arhivski zakoni še razne zapore uporabe. Zvezni arhivski zakon navaja - podobno pa tudi deželni - da uporaba arhivskega gradiva ni dopustna, če je možno predpostavljati, da bi bile s tem:

- ogrožene koristi Zvezne republike Nemčije ali posameznih dežel,
- prizadete koristi tretjih, ki jih je treba varovati,
- ogroženo stanje ohranjenosti arhivskega gradiva,
- povezani stroški uporabe, ki jih ni mogoče zagovarjati,
- kršeni pravni predpisi glede varovanja tajnosti.

Prvi navedeni razlog varuje zlasti interese javne varnosti. Pri tem gre praviloma za posamezne dokumente, ki so označeni kot zaupni, tajni ali strogo zaupni. Možno jih je uporabljati le s soglasjem organa, ki jih je izročil arhivu. Tovrstno označevanje dokumentov ter zniževanje in prenehanje zaupnosti je urejeno s posebno uredbo, po kateri naj bi se zmanjšala ali prenehala zaupnost takoj, ko prenehajo razlogi za njen nastanek. V praksi pa so se pokazale

doslej občutne težave, ker organi ne kažejo pripravljenosti, da bi ugotavljali prenehanje zaupnosti. Za gradivo Zveze doslej še niso sprejeli predpisa, koliko časa lahko maksimalno traja zaupnost dokumentov, medtem ko so npr. na Bavarskem zgornjo mejo trajanja zaupnosti določili na 60 let.

Zapora uporabe zaradi zavarovanja koristi tretjih se nanaša na primere, v katerih roki nedostopnosti iz različnih vzrokov izjemoma ne za- doščajo.

Naslednja razloga zapore imata namen, da ne bi bila stanje ohranjenosti arhivskega gradiva ter funkcionalna sposobnost arhivov zaradi uporabe gradiva ogrožena. Trajna ohranitev arhivskega gradiva je upravičeno prva naloga arhivov. Seveda lahko trajajo navedeni razlogi samo določen čas in jih je treba uporabniku obrazložiti.

Varovanje tajnosti kot razlog za zaporo arhivskega gradiva temelji predvsem na 203. členu nemškega kazenskega zakonika, po katerem je možna omejitev ali odklonitev uporabe, če posebno občutljivi dokumenti po prenehanju roka tajnosti še vsebujejo informacije, katerih uporaba bi bila v nasprotju s koristmi prizadetih (dokumenti, na katere se nanaša poklicna tajnost, npr. zdravstveni izvidi). Tudi v kazenskem zakonu SR Slovenije (Uradni list SRS, št. 12/77) je v 72. členu predvidena zapor- na kazen, če zagovornik, odvetnik, zdravnik ali kakšen drug zdravstveni delavec, psiholog ali kakšna druga oseba, neopravičeno izda skrivnost, za katero je izvedela pri opravljanju svojega poklica. Za to dejanje pa se ne kaznuje, kdor izda skrivnost zaradi splošne koristi ali zaradi koristi koga drugega, če je ta korist večja kakor pa ohranitev skrivnosti. Primer napotuje na tehtanje koristi, ki se podobno pojavlja tudi, kadar gre za znanstveni interes.

Zakoni torej pri omejitvah uporabe predvide- vajo številne procese, ki zahtevajo preudarek, in ki jih je mogoče urediti zakonodajalec le v svojih temeljnih potezah in z uporabo splošnih pravnih pojmov ter splošnih določb. Njihova konkretizaci- ja arhivom ne dovoljuje, da bi odločali brez preudarka, marveč zahteva pravno uporabo, ki jo je mogoče daljnoročno kontrolirati. To pa ne pomeni, da bi smeli ali celo morali vsako arhivsko gradivo, pri katerem si je le možno zamisliti kako pravno omejevanje, postaviti pod zaporo. Vse te odločitve predstavljajo - ker temeljijo na javnem pravu - upravne akte, katerih spodbijanje je možno po upravnoopravni poti.

Poleg navedenih problemov te vrste, ki za- htevajo preudarek in ki so v kompleksu arhivske uporabe najtežji ter jih je treba pripisati jedru nalog arhivista, so bistvena tudi vprašanja plačil in odgovornosti. Dajanja arhivalij na vpogled, znanstveno svetovanje, uporaba naprav arhiva ter

zaračunavanje plačil predstavljajo primarni nivo storitev v razmerju med arhivom in uporab- nikom. Do sekundarnih pravnih razmerij pa pri- haja v primeru nastanka in izvajanja zahtevkov za povrnitev škode. Ta imajo svoj vzrok v motnjah na področju storitev ali v prekršitvi obveznosti, ki so z njimi povezane.

Podrobnosti glede storitev za uporabnike ure- jajo pravilniki o uporabi ter predpisi o plačilih. Predpis Zveznega ministrstva za notranje zadeve iz leta 1983 (v pripravi je nov predpis) pred- videva glede uporabe arhivskega gradiva v nem- škem Zveznem arhivu naslednja plačila:

- 1) pri uporabi arhivskega gradiva v prostorih arhiva
 - za karte, plakate, slike, nosilce zvočnih zapisov in drugo gradivo, katerega format ali vrsta zahtevajo posebne tehnične priprave, za vsak pričetni dan 20 DEM,
 - za filme na projekcijski mizi, za vsako pri- četo uro 15 DEM,
- 2) pri uporabi arhivskega gradiva izven arhiva
 - za vsako odposlano arhivsko enoto 5 DEM,
 - za izposajo filmov ali videokaset, za vsako predvajanje in filmski meter 0,08 DEM (do največ 300 DEM),
 - za predvajanje nosilcev zvoka, za vsako pričeto minuto reprodukcije 0,08 DEM,
- 3) za pripravo odgovorov na vprašanja
 - za pismeno obvestilo, za vsako pričeto uro dela 20 DEM,
 - za iskanje slik ter posnetkov na filmih, za vsako pričeto uro dela 30 DEM,
 - za iskanje podatkov iz kartotek v stroj- nočitljivi obliki, za vsakih pričetih 5 minut vključenega računalnika 10 DEM,
- 4) za pravico objave reprodukcije arhivskega gradiva
 - za enkratno reprodukcijo pri črno-belem tisku, od slike ali strani 20-320 DEM (od- visno od naklade, pri barvnem tisku se zneski podvojijo),
 - pri uporabi za film ali televizijo, za vsak list ali sliko 10 DEM,
 - pri dupliranju filmov za uporabo v novih filmih (ne računajoč licenčnih zahtevkov pravnih imetnikov) za odbrani meter filma 2 DEM, pri uporabi celotnih filmskih zvit- kov za vsak meter 0,80 DEM,
 - pri posnetkih nosilcev zvočnih zapisov in njihovih delov v novih produkcijah, za vsako pričeto minuto posnetka 25 DEM.

Plačila so oproščene, ali veljajo zanje znižane tarife, pravne osebe javnega prava, kadar gre za uporabo za znanstvene namene, študentje, dokto- ranti ter uporabniki za pedagoške in kulturne namene.

Pravilnik o uporabi za državne arhive na Bavarskem iz leta 1990 pozna plačila le pri pošiljanju arhivskega gradiva ter pri izdelavi študij, mnenj, ekspertiz in podobnega. Osnova za tarifo je porabljen čas ter stopnja izobrazbe zaposlenega, ki je opravil delo.

Arhivski zakoni utemeljujejo le načelno odobritev uporabe in njene pravilne meje, ne določajo pa postopka odobritve ter poteka uporabe. To odgovarja običajni razdelitvi nalog med izdajateljem zakona in izdajateljem uredbe, ki mora svoje pooblastilo po vsebini, namenu in obsegu le izpolniti in preko teh meja ne sme iti. Glede na to, ali gre za zadostno pooblastilo, pa je po Herbertu Güntherju posebej vprašljiva pravica arhiva do dolžnostnega izvoda, ki se navaja v pravilnikih. Sklicevanje na zakon o tisku bi bilo možno, če bi se dolžnost nanašala na založnika, ki je lastnik tiskanih stvari. Ni mogoče pritrdilno odgovoriti na trditev, da bi bil dolžnostni izvod storitev v zameno za možnost uporabe arhivskega gradiva. Dolžnostni izvodi se ne pobirajo z namenom, da bi se s tem prispevalo k stroškom, ki jih krije država za ustvarjanje možnosti za uporabo arhivskega gradiva. Pač pa zadovoljuje oddaja dolžnostnega izvoda, poleg možnih konkretnih namenov, ki jih zasleduje arhiv, predvsem znanstveni interes arhiva. Želi si namreč predočiti zgodovinsko vrednost in povezave, za katere prihajajo njegovi fondi v poštev.

Če ni nobenega posebnega pravnega temelja, ki bi bil legitimen za obveznost oddaje dolžnostnega izvoda, potem posega obveznost v splošno pravico do svobodnega ravnanja posameznika, v katerega pa lahko poseže samo zakonodajalec. Iz tega sledi, da obveznosti oddaje dolžnostnega izvoda ni mogoče predpisati na podlagi pravilnika o uporabi, marveč je lahko utemeljena le v samem zakonu.

Vprašanja odgovornosti se lahko zaradi uporabe arhivskega gradiva pojavijo v različnih ozirih. V ožjem smislu so pravne narave le, če zadevajo razmerje med arhivom in uporabnikom. Poleg tega obstoji odgovornost uporabnika nasproti tretjim, npr. zaradi kršitve avtorske pravice in predvsem zaradi kršitve osebnostnih pravic. Poudariti moramo, da ne odvezuje dovoljenje organa oblasti za koriščenje storitev arhiva, da ne bi bilo treba upoštevati privatnih pravic. Poleg tega so arhivski uporabniki pogosto opozorjeni na to, da morajo pri uporabi arhivskega gradiva paziti na pravice tretjih.

Arhivski zakoni ne govorijo o odgovornostih uporabnika nasproti arhivu. Pač pa navajajo pravilniki o uporabi pravila, po katerih se je treba ravnati pri uporabi. V primeru, da se jih ne upošteva, je nanje vezano pooblastilo, da se odpove ali prekliche odobritev za uporabo. Uporabnika veže nasproti ustanovitelju arhiva splošna

civilnopravna odgovornost, ki zaradi javnopravne kvalitete uporabe arhivskega gradiva, v ničemer ni odpravljena. V primeru, da uporabnik arhivalije poškoduje ali uniči, mora za to nuditi nadomestilo. Nastajajo pa težave pri obračunu nadomestila. Povzročitelj je dolžan najprej restitucijo v naravi, torej povrnitev stroškov za vzpostavitev v prejšnje stanje. Če taka obnova ni možna, ali pa ni zadostna, je treba namesto tega ali poleg tega zahtevati denar, pri čemer pa ni zanesljivega merila, ker so arhivalije vedno posamezni kosi brez tržne vrednosti. Tu si bomo morali pomagati s tržno ceno za podobne dobrine, npr. za avtografe ali siceršnje dokumente in zbirke. Če so bile arhivalije ukradene, je možno v posameznih primerih šteti kot nadomestilo celo stroške za pregled vseh arhivskih fondov.

Vzrok škode in višino škode je dolžan dokazati arhiv. Uporabniku, za katerega konkretno meni, da je povzročitelj škode, mora ne le dokazati, da je bil prav on tisti, ki je na določen način poškodoval arhivsko gradivo, marveč mu mora tudi dokazati višino zahtevka za povrnitev škode. Pri tem izgleda dokazovanje odgovornosti v načelu posebno težko v primerih, ko je neko gradivo uporabljalo več uporabnikov. Četudi vemo, kdo vse so bili uporabniki, je treba izključiti možnost, da bi jih vse, le na osnovi same uporabe proglasili za skupnega dolžnika. Predpogoj za to bi bil ta, da je bil vsak od skupnih dolžnikov udeležen na ravnanju, ki je bilo morda tako, da je povzročilo škodo. Same uporabe kot potencialnega načina ravnanja, ki ima za posledico škodo, še ni mogoče šteti za povzročitelja.

K temu se pridružuje v vseh teh primerih še nadaljnja težava, ker mora arhiv dokazati, da so bile arhivalije pred uporabo še kompletne in nepoškodovane. Sicer je v interesu uporabnika, da opozori na pomanjkljivosti, ki jih je ugotovil na gradivu, da bi izključil lastno odgovornost, ne pomeni pa - če tega ni storil - da mora v postopku ugotavljanja odgovornosti dokazovati, da je bilo gradivo že pred uporabo poškodovano. Zahtevke za povračilo škode mora arhiv uveljavljati v obliki tožbe pred rednim sodiščem.

Na drugi strani pa obstoji odgovornost arhiva nasproti uporabniku, ki pa je bolj hipotetične narave. V strogem pomenu besede pri tem ne gre za odgovornost arhiva, ker glede na po organizacijo arhivov v Nemčiji - ti niso pravno sposobni, marveč za odgovornost ustanovitelja arhiva. Možne bi bile različne vrste odgovornosti, kot npr. za pravilnost obvestil, da ni bil uporabnik oškodovan pri uporabi naprav arhiva ipd.

Opisano stanje ter dileme nazorno kažejo na velike probleme, s katerimi je povezana uporaba arhivskega gradiva. Zato je razumljiva določena negotovost, ki vlada med delavci v arhivih glede

tega. Želimo si, da bi tudi naša nova zakonodaja prinesla več pravne varnosti za vse udeležence uporabe: uporabnike, osebe, ki jih je treba varovati, ter končno tudi za arhiviste kot posrednike.

Opomba

- Herbert Günther, *Rechtliche Probleme der Archivbenutzung*; Hermann Banasch, »Das Nähere [...] regelt die Landesregierung durch Rechtsverordnung (Benutzungsordnung)«; oboje v: *Archivgesetzgebung in Deutschland. Beiträge eines Symposiums. Veröffentlichungen der Archivschule Marburg*, Bd. 18, Marburg 1991, str. 120-226.
- Alexander F.J. Freys, *Das Recht der Nutzung und des Unterhalts von Archiven*, Institut für Urheber- und Medienrecht, München, Bd. 85, Baden-Baden 1989.
- Hermann Baunasch, *Archivrecht in Baden-Württemberg*, Werkhefte der Staatlichen Archivverwaltung Baden-Württemberg, Serie A, Heft 1, Stuttgart 1990, 272 str.
- Klaus Oldenhage, *Bemerkungen zum Bundesarchivgesetz*, *Der Archivar* 41, 1988, 477-498.
- Wolf-Arno Kropat, *Das hessische Archivgesetz*, *Der Archivar* 43, 1990, 359-368.
- Walter Jaroschka, *Bayerisches Archivgesetz*, *Der Archivar* 44, 1991, 535-550.

Wilhelm Lenz, *Das Bundesarchivgesetz und seine Benutzungsregelungen (rokopis predavanja)*.

ZUSAMMENFASSUNG

Deutsche Archivgesetze und Regeln für die Archivgutverwendung

Jože Žontar

Aufgrund neuerer deutschen Literatur werden Rechtsfragen dargestellt, die mit der Archivgutverwendung verbunden sind und die auf den deutschen Archivgesetzen (Bundesgesetz und Landesgesetze) und in neuerer Zeit erlassenen Vorschriften beruhen. Die Darstellung bezieht sich an die Archive der Rechtspersonen und umfaßt das Recht des Betroffenen, über die Angaben verständigt zu werden, die sich über seine Person im Archiv befinden, weiter an die Frage der Durchsetzung des Rechts auf die Archivgutverwendung, behördliche Verwendung des Archivgutunzugänglichkeit, die Möglichkeit ihres Verkürzens, sowie an die Fragen, die diesbezüglich in der Praxis auftauchen. Zuletzt spricht der Beitrag noch über die Fragen der Verantwortung im Zusammenhang mit der Archivgutverwendung, sowie seitens der Verwender als auch Archive.

Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji

(Koreferat za posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije v Postojni od 18. do 19. oktobra 1989)

Janez Kopač

1. Uvod

Znano je, da vsi muzeji v Sloveniji, verjetno pa ni nič drugače tudi drugod po svetu, hranijo ali so hranili določeno količino arhivskega gradiva. Časovna opredelitev tega gradiva je zelo različna, vse od srednjeveških listin in urbarjev do dokumentov o začetkih rudarstva in industrializaciji ter najnovejših kategorij arhivskega gradiva.

To dejstvo je razumljivo. Zgodovina slovenske arhivistike nam pove, da so bili muzeji, muzejska in zgodovinska društva na območju današnje Slovenije ustanovljeni prej kakor arhivi, ki so ustanove za zbiranje in hranjenje za zgodovinska proučevanja pomembnih dokumentov. Nekateri slovenski arhivi so nastali kar iz muzejskih or-

ganizacij, kot npr. nekdanji državni arhiv oziroma današnji Arhiv Republike Slovenije. Današnji Pokrajinski arhiv Maribor se je razvil iz arhivskih zbirk, ki so jih zbrali na prelomu 19. v 20. stoletje pri Nemškem muzejskem društvu in zlasti pri leta 1903 ustanovljenem Zgodovinskem društvu za Slovenski Štajer, ki se je od leta 1918 imenovalo Zgodovinsko društvo v Mariboru. Podobne začetke zasledimo tudi pri arhivih v Celju, Ptuj in Novi Gorici. Nekoliko drugače sta se razvijala današnji Pokrajinski arhiv Koper (iz zbirk arhivskega gradiva pri njihovi mestni knjižnici) in nekdanji Mestni oziroma današnji Zgodovinski arhiv Ljubljana, ki je z reorganizacijo in preimenovanjem v začetku sedemdesetih let zlasti na območjih svojih delovnih enot za Do-

lenjsko, Gorenjsko, ljubljansko okolico, v Škofji Loki in območju oddelka v Idriji doživljal približno enako usodo kot že omenjeni drugi slovenski arhivi. Tudi na območjih delovnih enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana se je že precej let pred njihovim formiranjem arhivska zbirateljska dejavnost začela v številnih tamkajšnjih muzejih. Ker so bdi slovenski arhivi ustanovljeni sorazmerno pozno, se moramo muzejem in njihovi zbirateljski dejavnosti zahvaliti, da se je ohranilo veliko dragocenega arhivskega gradiva, ki bi se drugače skoraj gotovo za vedno izgubilo.¹

Nakazani zgodovinski razvoj slovenskih arhivov nam pojasnjuje, zakaj se še danes srečujemo s t.i. razmejivajo arhivskega gradiva med arhivi in muzeji, kar nam včasih povzroča precejšnje preglavice, ko se moramo odločiti ali naj arhivsko gradivo, ki ga hranijo muzeji, prevzamemo v arhive ali pa naj ga pustimo v nadaljnje upravljanje muzejem.

2. Današnje stanje arhivskega gradiva v slovenskih muzejih

Pomembnost pravkar omenjene dileme dokazuje pregled arhivskega gradiva, ki ga danes hranijo slovenski muzeji. Podatki so starejšega pa tudi novejšega datuma. Starejši datum nosita dokaj natančna popisa, ki sta objavljena v Vodniku po arhivih Slovenije iz leta 1965. To sta popisa z naslovom Splošni arhivi v drugih zavodih in Drugi arhivi delavskega gibanja, narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije. Ta dva dodatka k popisom gradiva v slovenskih arhivih v celoti nista več aktualna, ker je v letih po izidu Vodnika po arhivih Slovenije nekaj muzejev pristojnim arhivom oddalo kompletno ali delno arhivsko gradivo, ki se je zbiralo pri njih. Tak je primer z Loškimi muzejem v Škofji Loki, muzejem v Idriji, delno z Dolenjskim muzejem v Novem mestu in še kje. Ponekod pa so se muzejske arhivske zbirke v času nastanka Vodnika po arhivih Slovenije še obogatile z novimi arhivskimi pridobitvami.

3. Značaj arhivskega gradiva, ki ga hranijo slovenski muzeji

Pregled arhivskega gradiva, ki je shranjeno v muzejih, razkriva tudi značaj tega gradiva. Za sorazmerno malo primerov lahko govorimo, da se v muzejih hranijo kompletni arhivski fondi. V primerih, ko pa hranijo arhivske fonde, gre zvečine za gradivo posameznih ustanov, npr. fond Železarne v Mislinjah za obdobje od srede 18. stoletja dalje, ki obsega kar 60 škatel in 17 knjig, nahaja pa se v Delavskem muzeju na Ravnah. Podobno je z gradivom Kranjske industrijske družbe v Tehniškem muzeju Železarne Jesenice. V zadnjem primeru gre še za to

posebnost, da je bdi muzej do nedavnega sestavni del jeseniške Železarne, kar je ta čas povzročalo še nekaj težav pri uporabi gradiva.

Nekoliko specifični so tudi donedavni muzeji ljudske revolucije in oddelki delavskega gibanja, ljudske revolucije in narodnoosvobodilne borbe pri splošnih muzejih. Tudi pri njih najdemo kompletne fonde in precej obsežne dele posameznih fondov. Tako v Gorenjskem muzeju v Kranju hranijo precejšnje dele fondov okrožnih in okrajnih partijskih in frontnih organizacij z Gorenjske, dele istih fondov pa najdemo še v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino, ki je nasledil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in Zgodovinskem arhivu Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, ki je v zadnjih letih postal sestavni del Arhiva Republike Slovenije. Tudi v Muzeju narodne osvoboditve Maribor najdemo nekaj kompletnih fondov, ki so zelo pomembni za proučevanje nemškega terorja na Štajerskem. Taka sta kar dobrih 30 tekočih metrov obsežen fond Pooblaščenca državnega komisarja za ureditev nemštva na Spodnjem Štajerskem in fond Državne policijske uprave v Mariboru za obdobje 1941 do 1945, ki obsega 2,5 tekočih metrov. V istem muzeju hranijo tudi več kot 30 tekočih metrov obsežen fond sodišča in tožilstva za Spodnjo Štajersko. Ti muzeji in oddelki pogosto hranijo tudi fonde nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, kar je razumljivo, saj so krajevni pa tudi regionalni muzeji mnogo bolj poznani kot regionalni zgodovinski arhivi.

Na splošno lahko rečemo, da so obsežni in kolikor toliko kompletni arhivski fondi v slovenskih muzejih bolj izjema kot pravilo. Pretežna večina arhivskega gradiva v muzejih ima značaj muzejskih arhivskih zbirk. To pomeni, da ne moremo govoriti o celoti arhivskega gradiva, ki bi prišla v muzeje po provenienčnem načelu, ampak so to pogosto le manj obsežni deli ali le posamezni dokumenti fondov. V muzeje so prišli na zelo različne načine; velikokrat ob pripravah študijskih prispevkov in razstav, ko se muzealci lotijo sistematičnega zbiranja tako muzejskega kakor tudi arhivskega gradiva na temo, ki jo študirajo. To običajno pomeni, da pri ustvarjalcih arhivskega gradiva ali pri privatnih imetnikih odberejo dokumente, ki jih za svoje raziskave potrebujejo, ostalega gradiva pa običajno ne prevzamejo. Na ta način arhivski fond postane osiromašen, saj ni več kompleten, hkrati pa se v muzejih ustvarjajo zbirke arhivskega gradiva za posamezna raziskovalna področja, ki jih po končanem delu shranijo v mapah, fasciklih ali škatlah z označbo gradivo o razstavi »tej in tej« ali gradivo, zbrano za pripravo »te in te« študije ali knjige. Na tak način v muzejih nastajajo muzejske zbirke arhivskega gradiva, ki jih

označujejo npr. kot fragmenti gradiva iz delovanja upravnih organov, fragmenti gradiva zemljiških gospostev, posamezni dokumenti, ki izvirajo iz delovanja društev, šolskih ustanov itd. To nam lepo ilustrira arhivsko gradivo Muzeja ljudske revolucije v Ljubljani. Ob svoji štiridesetletnici so zapisali: »... Največji del arhiva je muzej pridobil ob tematskih razstavah. Takrat so posamezniki darovali zelo raznovrstno gradivo in s tem pomagali predstaviti posamezne teme na naših občasnih razstavah...« Dodali pa so še: »... Arhiv ni urejen pa arhivskih predpisih, pač pa je zaradi enostavnosti in priročnosti zložen v mapah darovalcev gradiva...«²

Res pa je tudi, da včasih v primerih, ko muzejski delavci naletijo na večje količine arhivskega gradiva, k sodelovanju povabijo pristojni zgodovinski arhiv. Muzejski delavci zaradi dobrega poznavanja terena arhivsko gradivo pogosto prej odkrijejo kakor zaposleni v arhivih. V takih primerih se poskušamo dogovoriti, da celotni fond pride v arhiv, kar pri družbenih pravnih osebah običajno ni težko. Nekoliko bolj kompliciran je dogovor o prevzemu pri privatnih imetnikih. V takih primerih, vsaj ponekod to rešujemo tako, da se dogovorimo, da nam ti imetniki arhivsko gradivo, ki ga hranijo, posodijo za mikrofilmanje, nato pa jim ga vrnemo.

Izredno pomembna kategorija arhivskega gradiva v muzejih so zbirke plakatov in pogosto zelo bogate fototeke in filmoteke. V Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani hranijo kar okoli 420.000 posnetkov in preko 6.500 metrov filmskega traku. Prav tako pa hranijo tudi preko 6.000 plakatov.³

V specializiranih muzejih, kot sta npr. Slovenski gledališki in filmski muzej v Ljubljani, Slovenski šolski muzej itd. pa tudi v gradivu Slovenske akademije znanosti in umetnosti se nahaja med drugim kar precej gradiva o pomembnih slovenskih ljudeh. Tako med gradivom Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani najdemo osebne fonde Antona Aškercja, Jožeta Plečnika, Frana Ramovša, Luisa Adamiča, Milka Kosa itd., kar po podatkih, zbranih za 10. zvezek publikacije Arhivski fond in zbirke v SFRJ-SR Slovenija znaša kar 25 tekočih metrov gradiva. Podobne osebne fonde pomembnih pedagoških delavcev najdemo v Slovenskem šolskem muzeju, zapuščine pomembnih slovenskih gledaliških umetnikov so shranjene v Slovenskem gledališkem in filmskem muzeju, v Arhitekturnem muzeju v Ljubljani pa dobimo osebne zapuščine pomembnih arhitektov. Podobne osebne in rodbinske fonde najdemo tudi v drugih slovenskih muzejih.

V muzejih ljudske revolucije in narodnoosvobodilnega gibanja in v podobnih oddelkih pri splošnih muzejih so prav tako številni fond

revolucionarjev in borcev. Približno v isto skupino spada tudi kar obsežno spominsko gradivo udeležencev ljudske revolucije.

Prav zaradi dejstva, da so muzeji v svojih okoljih mnogo bolj poznani kot arhivi, se pri njih zbira tudi arhivsko gradivo, ki jim ga prinesejo v dar ali odkup posamezniki. Ker gre v teh primerih pretežno le za posamezne dokumente, iz tega ne more nastati drugega kot muzejske zbirke arhivskega gradiva.

Pri muzejskih arhivskih zbirkah nastaja še ena težava. Muzealci dokumente, ki so jih pridobili na tak ali drugačen način, običajno smatrajo kot muzejski eksponat in jih kot take tudi inventarizirajo v muzejske inventarje, kar predstavlja še dodatno oviro pri dogovarjanjih o morebitnih prevzemih arhivskega gradiva, ki se je zbralo pri njih.

4. Možnosti, ki jih dopušča slovenska zakonodaja za ureditev razmerja med arhivi in muzeji

Slovenska zakonodaja, zlasti zakon o naravni in kulturni dediščini,⁴ vsaj v treh členih nakazuje razmerja med arhivi in muzeji; 87 člen definira temeljne dejavnosti muzejev. Med ostalimi so naloge muzejev tudi zbiranje, urejanje in hranjenje premičnih spomenikov in znamenitosti ter njihovo evidentiranje in dokumentiranje. Vendar pa zadnji odstavek istega člena jasno pravi, da se opisane muzejske dejavnosti ne nanašajo na arhivsko gradivo, ki ga hranijo. Ta odstavek se namreč glasi: »S premičnimi spomeniki iz tega člena ni mišljeno arhivsko gradivo.«⁵ Ta odstavek jasno določa, da arhivsko gradivo, kot ga opredeljuje zakon, ni predmet delovanja muzejev. Po teh določilih naj bi torej celotno arhivsko gradivo, ki ga hranijo muzeji, prišlo v pristojne arhive.

Vendar pa je v nadaljevanju zakonska dikcija nedosledna in to za arhivsko gradivo, katerega vsebina se nanaša na delavsko gibanje in ljudsko revolucijo. Člen 101 zakona se namreč glasi: »Zavodi, ki preučujejo zgodovino delavskega gibanja in ljudske revolucije, opravljajo naloge varstva za arhivsko gradivo, ki ga sami hranijo.«⁶ To določilo je nejasno, ker ne opredeljuje, kateri so ti zavodi oziroma subjekti, ki proučujejo zgodovino delavskega gibanja in ljudske revolucije in smejo opravljati tudi varstvo arhivskega gradiva, ki je predmet njihovega proučevanja in ga hranijo. Teh zavodov ne opredeljuje niti komentar k zakonu o naravni in kulturni dediščini.⁷ Ker zakon govori o zavodih in ne le o enem zavodu, je jasno, da s 101. členom zakona ni mišljen le arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, ampak tudi druge institucije, ki se ukvarjajo s proučevanjem zgodovine delavskega gibanja in ljudske revolucije. To

pa so tudi muzeji revolucije in delavskega gibanja in oddelki za proučevanje ljudske revolucije in delavskega gibanja pri splošnih muzejih. Dejstvo pa je tudi, da vsi tovrstni muzeji in oddelki gradivo s svojega področja tudi branijo.

Zakonska nedoslednost moti, saj bi pričakovali, da bo za tovrstno gradivo po muzejih pristojen arhiv Inštituta za novejšo zgodovino. Vsi tovrstni muzeji bi morali z arhivom Inštituta za novejšo zgodovino strokovno tesno sodelovati. Če pa muzeji ne bi izpolnjevali pogojev strokovnosti in materialnega varstva za pri njih shranjeno arhivsko gradivo, bi ga moral prevzeti arhiv Inštituta za novejšo zgodovino. Vendar tega zakon ne predvideva. O tej problematiki bi bilo potrebno razmišljati pri morebitnih dopolnilih zakona o naravni in kulturni dediščini.

Zaradi nedorečenosti tega dela zakonodaje se arhivi znajdejo v dilemi ali muzejem tovrstno gradivo prepustiti, prevzeti v regionalno pristojen zgodovinski arhiv, muzeje napotiti na sodelovanje z arhivom Inštituta za novejšo zgodovino ali pa uporabiti določila 102. člena zakona v naravni in kulturni dediščini.

V splošnem velja, da se muzeji zelo neradi ločijo od arhivskega gradiva oziroma muzejskih arhivskih zbirk in ga težko izročajo pristojnim arhivom. Za to je več razlogov. Muzeji svoje arhivsko gradivo, zlasti če gre za muzejske zbirke arhivskega gradiva, običajno obravnavajo kot muzealije in ga tako tudi obdelujejo. Vprašanje je tudi, ali fragmenti fondov, ki so običajno v muzejskih zbirkah, niso bolj eksponati, kakor pa arhivsko gradivo, ki mora v obliki fonda predstavljati zaokroženo celoto in mora odražati družbena dogajanja. Muzealci arhivsko gradivo oziroma muzejske arhivske zbirke običajno kot muzejske eksponate tudi vpišejo v svoje uradne evidence in že samo to dejanje skoraj onemogoča prevzemanje njihovega arhivskega gradiva. Dejstvo je tudi, da se muzej zlasti težko loči od starejšega arhivskega gradiva, ki so ga pridobili na tak ali drugačen način veliko prej, kot pa so bili v krajih ali regijah ustanovljeni arhivi. Zavedajo se, in to upravičeno, da so s pridobitvijo takega gradiva le-to skoraj zagotovo rešili pred izgubo in uničenjem. Hkrati pa je večina, zlasti starejšega gradiva ne le odličen zgodovinski vir, ampak tudi lep eksponat. V marsikaterem muzeju so poškodovano arhivsko gradivo, ki ga hranijo, tudi že restavriral. To je povezano s stroški in tudi to je dodaten muzejski argument, da gradiva ne želijo izročiti arhivu.

Pomemben razlog, da se arhivi in muzeji pogosto ne morejo dogovoriti za arhivski prevzem njihovega gradiva in muzejskih arhivskih zbirk, je tudi čustvena navezanost na gradivo. Za pridobitev posameznih vrst arhivskega gradiva je običajno potrebno veliko osebnega prizadeva-

nja in vztrajnega terenskega dela muzealcev. Za ilustracijo te trditve navajam del dopisa s srede maja 1988, ki so ga muzejski delavci Goriškega muzeja v Novi Gorici poslali Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici. V tem času so se namreč predstavniki novogoriškega arhiva poskušali dogovoriti z Goriškim muzejem za prevzem arhivskega gradiva, ki je bilo zbrano v muzeju, saj so se v tedaj bistveno izboljšali pogoji materialnega varstva v novogoriškem arhivu. Kolegij Goriškega muzeja ni bil navdušen nad pobudo arhivskih kolegov. V odgovoru Pokrajinskemu arhivu so zapisali, da je zbrano arhivsko gradivo, ki je v muzeju »...plod prizadevnega dela-to je zbiranja, urejanja in hranjenja njihovih delavcev od ustanovitve Goriškega muzeja. Gradivo so zbirali ob pripravljanju razstav in ob svojem strokovnem in svetovalskem delu z zunanji sodelavci, posameznimi osebnostmi in drugimi koristniki uslug Goriškega muzeja. Na gradivo, ki so ga tudi požrtvovalno urejali, po potrebi restavriral, skrbno varovali, uporabljali in nudili zunanjim koristnikom, so tudi čustveno navezani in ponosni. S svojim delom so si pridobili zaupanje darovalcev, ki so muzeju svoje gradivo zaupali. Načeto delo še traja...«. V nadaljevanju dopisa pa je zapisano: »...Kolegij tudi poudarja, da bi sleherna odtujitev posameznih večjih ali manjših delov fonda, odvzelo muzeju gradivo, ki ga uporablja pri svojem strokovnem delu, globoko bi zarezalo v čustva delavcev in jim hkrati odvzelo velik del požrtvovalno vložečega dela. Odvzem gradiva bi prekinil tudi tekoče delo in vzpostavljene zveze zaupanja z zunanji sodelavci. Zato so se delavci izrekli, da Goriški muzej svojega gradiva ne odstopi ... Pokrajinskemu arhivu pa bodo posredovali kopije popisov v inventarnih knjigah in katalogih...«⁸ Pogosto se pri dogovorih o prevzemu muzejskega arhivskega gradiva v pristojni arhiv muzealci izgovarjajo tudi na dejstvo, da tudi drugi muzeji še niso oddali arhivskega gradiva.

S citiranjem dela dopisa Goriškega muzeja sem hotel le na plastičen način nakazati na ugovore muzejskih delavcev, kadar se dogovarjamo o prevzemu arhivskega gradiva in muzejskih arhivskih zbirk. Taki ugovori so značilni za vse slovenske in verjetno tudi muzeje v drugih državah.

Menim, da je potrebno zaradi korektnih odnosov z muzejskimi kolegi uporabiti še eno možnost, ki jo dopušča 102. člen zakona o naravni in kulturni dediščini ob upoštevanju vsaj minimalnih pogojev, ki jih določajo zakonski predpisi o strokovnosti in materialnem varstvu arhivskega gradiva v muzejih.

Člen 102 določa: »Arhiv lahko s pogodbo prepusti posameznim organom in organizacijam določene vrste arhivskega gradiva in jim zaupa

opravljanje posameznih nalog v zvezi z njimi ter hkrati določi pogoje za upravljanje tega gradiva.⁹

Kakor je uporaba tega člena za arhivsko sodelovanje z muzeji (pa tudi z drugimi ustanovami, kar pa ni predmet tega razmišljanja) dobra, pa se je treba zavedati tudi morebitnih negativnih posledic, ki ob tem lahko doletijo arhiv, ki je z muzejem sklenil omenjeno pogodbo. Na to nevarnost opozarja komentar k 102. členu zakona in to je potrebno na tem mestu še posebej poudariti. Komentar pravi takole: »... V primeru, če varovalec arhivskega gradiva ni aktiven in se z arhivskim gradivom dogajajo nepravilnosti, je za to odgovoren pred družbo arhiv in ne varovalec. Ta je sicer odgovoren arhivu po pogodbi, toda pred družbo je v vsakem primeru odgovoren arhiv, ...tudi za arhivsko gradivo, ki ga je prepustil v upravljanje po pogodbi drugemu ...« Arhiv je namreč odgovoren za slab izbor oziroma napačno presojo pogojev, ki jih za opravljanje arhivskih nalog nudi muzej. Arhiv se ob morebitnih nepravilnostih ne more izgovarjati na pogodbo.¹⁰ Prav zaradi omenjenih nevšečnosti, ki lahko doletijo arhiv, ki je sklenil pogodbo o prepustitvi arhivskega gradiva v upravljanje muzeju ali kakšni drugi inštituciji, so pogoji, ki jih arhiv predpisuje s tako pogodbo zelo strogi. Muzeji morajo namreč zagotoviti primerno materialno varstvo in dostopnost njihovega arhivskega gradiva in muzejskih arhivskih zbirk. To pomeni, da morajo na eni strani zagotoviti tudi prostor za študijsko in znanstveno raziskovanje njihovega arhivskega gradiva. To pa je včasih težko, zlasti pri manjših muzejih. Na drugi strani pa morajo muzeji, s katerimi se sklenejo pogodbe, zagotoviti tudi primerno strokovnost, kajti delavec, ki je zadolžen za opravljanje strokovnih nalog na muzejskem arhivskem gradivu, mora imeti visoko izobrazbo, opraviti pa mora enak strokovni izpit kot arhivist in to v enem letu po sklenitvi pogodbe. Izpitni program je določen s pravilnikom o pripravništvu in opravljanju strokovnih izpitov za delavce v arhivih.¹¹

Če muzej, s katerim je bila sklenjena pogodba po 102. členu zakona o naravni in kulturni dediščini, ne izpolnjuje opisanih pogojev, se s pogodbo prepuščeno arhivsko gradivo mora prevzeti v arhivski depo pristojne arhivske ustanove.

5. Uporaba 102. člena zakona o naravni in kulturni dediščini v slovenskih arhivih

Po podatkih, ki so mi jih posredovali slovenski arhivi, je uporaba 102. člena zakona o naravni in kulturni dediščini izredno skromna. Na območju Slovenije so sklenjene le tri take pogodbe, dve je sklenil Arhiv SR Slovenije, pa

še to le eno z muzejem, drugo pa z Univerzo Edvarda Kardelja v Ljubljani, eno pa Zgodovinski arhiv Ljubljana. Leta 1985 je Zgodovinski arhiv Ljubljana sklenil pogodbo s Tehniškim muzejem Železarne Jesenice oziroma z Železarno Jesenice, v katere okvir sodi muzej. Leta 1988 pa je Arhiv SR Slovenije pogodbo sklenil s Slovenskim šolskim muzejem v Ljubljani. V obeh primerih se pogodba nanaša na gradivo, ki je zbrano v muzejih, pri Slovenskem šolskem muzeju pa še na arhivsko gradivo, ki ga po navodilih Arhiva SR Slovenije odbere iz dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri uradnem muzejskem poslovanju. V obeh pogodbah so definirane arhivske naloge, ki so prepuščene muzejem, in obsegajo materialno varstvo, strokovno obdelavo prepuščenih jim fondov in muzejskih arhivskih zbirk vzporedno z izdelavo pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva in objavo gradiva, zagotavljanjem pogojev za znanstvene raziskave arhivskega gradiva, skrb za konservacijo, restavracijo in mikrofilmanje njihovega arhivskega gradiva ter vodenje predpisanih evidenc za prepuščeno jim arhivsko gradivo. Muzeja morata posredovati še podatke za zbirno evidenco arhivskega gradiva v Sloveniji, ki jo zahteva 99. člen zakona o naravni in kulturni dediščini. Prav tako morata muzeja arhivoma posredovati letne delovne načrte in letna delovna poročila o delih na fondih, ki so jima prepuščeni v upravljanje. Sestavna dela obeh pogodb sta tudi seznama fondov, na katerih muzeja opravljata arhivska dela.

Po podatkih, ki sem jih zbral ob pripravi tega prispevka, drugi slovenski arhivi z muzeji pa tudi drugimi inštitucijami še niso sklenili nobenih pogodb, ki jih dopušča zakonodaja. Ponekod so o uporabi 102. člena citiranega zakona že razmišljali, vendar za njegovo uresničitev še niso naredili ničesar. Dobil pa sem vtis, da bi arhivi pogodbo sklenili z marsikaterim muzejem, če bi to organizirali kot slovensko arhivsko akcijo.

6. Dobre in slabe strani uporabe 102. člena zakona o naravni in kulturni dediščini

Člen 102. zakona o naravni in kulturni dediščini omogoča, da so arhivi pri sodelovanju z muzeji pa tudi z drugimi inštitucijami bolj prilagodljivi, kar ob pametni uporabi tega določila omogoča tudi korektno sodelovanje s sorodnimi muzejskimi ustanovami.

Ob uporabi določil omenjenega člena zakona pa se pojavljata dve mnenji. Prvo zagovarja tezo, da ni najbolj pomembno, da se arhivsko gradivo nahaja v arhivih, ampak je lahko shranjeno tudi v muzejih, saj je najbolj pomembno, da je ohranjeno, primerno materialno varovano in strokovno obdelano ter evidentirano tudi v arhivih. Arhivi morajo imeti nad njim pregled,

da morebitne raziskovalce lahko napotijo na pravo mesto. Ponovno pa je potrebno poudariti, da morajo muzeji za sklenitev pogodbe po 102. členu omenjenega zakona izpolnjevati pogoje, navedene v predpisih in povzete v pogodbah, sicer mora arhivsko gradivo iz muzejev preiti v pristojno arhivsko institucijo.

Zagovorniki druge teze pa menijo, da arhivi z uporabo 102. člena citiranega zakona izgubljajo družbeno veljavo in zakonu zaradi tega določila očitajo nedoslednost. Po tem mnenju je potrebno, da vse arhivsko gradivo, ki je shranjeno po muzejih (pa tudi v drugih institucijah), prevzamejo pristojni arhivi. Zagovorniki te teze imajo za svoje zahteve tudi precej močne argumente, saj so redke ustanove, ki bi izpolnjevale vse pogoje za varno in strokovno hranjenje arhivskega gradiva.

7. Sklep

Z ozirom na povedano je vprašanje prevzemanja arhivskega gradiva in muzejskih arhivskih zbirk potrebno reševati z vsakim muzejem posebej. Ne bi bilo smotno, da bi določilo 102. člena zakona o naravni in kulturni dediščini uporabljali kar pri vseh muzejih, hkrati pa ne bi bilo pametno, da z muzeji, ki izpolnjujejo pogoje za hranjenje in strokovnost ne bi sklepali pogodb o prepustitvi arhivskega gradiva, ki se je zbralo pri njih in jih zakonodaja dopušča.

Ob morebitnih popravkih in dopolnilih zakona o naravni in kulturni dediščini pa bo potrebno doreči, kako je z arhivskim gradivom o delavskem gibanju, narodnoosvobodilni vojni in ljudski revoluciji (kar opredeljuje 101. člen zakona), in je shranjeno v specializiranih muzejih in takih oddelkih pri splošnih muzejih.

Opombe

- 1 Majda Smole: Zgodovina slovenske arhivistike in arhivske službe, Arhivski priročnik, zvezek 4, Ljubljana 1976; Enciklopedija Slovenije 1 (A-Ca), Ljubljana 1987, str. 112-119; Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965.
- 2 Ljudmila Osjak: Arhiv, Argo, Informativno glasilo za muzejsko dejavnost, letnik XXVII., Ljubljana 1988, str. 110-112.
- 3 Dejan Vončina: Fotografije, Argo, letnik XXVII., Ljubljana 1988, str. 47-55; Marjeta Mikuz: Plakati, Argo, letnik XXVII., Ljubljana 1988, str. 71-72.
- 4 Zakon o naravni in kulturni dediščini, Ur. l. SRS, št. 1/81.
- 5 Zakon o naravni in kulturni dediščini, člen 87, zadnji odstavek, Ur. l. SRS, št. 1/81.
- 6 Zakon o naravni in kulturni dediščini, 101. člen, Ur. l. SRS, št. 1/81.
- 7 Dr. Jože Žontar: Predpisi k urejanju arhivske dejavnosti, Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, IV., št. 1-2, Ljubljana 1981.

- 8 Dopis Goriškega muzeja v Novi Gorici Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici z dne 18. 5. 1988.
- 9 Zakon o naravni in kulturni dediščini, člen 102, Ur. l. SRS, št. 1/81.
- 10 dr. Jože Žontar: Predpisi k urejanju arhivske dejavnosti, Arhivi, IV., št. 1-2, Ljubljana 1981, str. 9 in 22-23.
- 11 Pravilnik o pripravištvu in opravljanju strokovnih izpitov za delavce v arhivih, Ur. l. SRS, št. 46/82.

Literatura

- Majda Smole: Zgodovina slovenske arhivistike in arhivske službe, Arhivski priročnik, zvezek 4, Ljubljana 1976
- Enciklopedija Slovenije 1 (A-Ca), Ljubljana 1987
- Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965
- Jože Žontar: Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost, Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, letnik IV., št. 1-2, Ljubljana 1981
- Peter Petru: Stanje slovenskih muzejev, Argo, Informativno glasilo za muzejsko dejavnost, letnik XX-XXI, Ljubljana 1982
- Dejan Vončina: Fotografije, Marjeta Mikuz: Plakati, Ljudmila Osjak: Arhiv, vse Argo, Glasilo za muzejsko dejavnost, letnik XXVII., Ljubljana 1988
- Leonhardt A. Holm: Was ist Bibliotheks-, was Archiv- und Museumsgut? Der Archivar, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 42, maj 1989

ZUSAMMENFASSUNG

Abgrenzung des Archivgutes zwischen den Archiven und Museen (Korreferat für die Beratung der Archivarbeiter Jugoslawiens in Postojna vom 18. - 19. Oktober)

Janez Kopač

Der Beitrag befaßt sich mit der bekannten Tatsache, daß alle Museen in Slowenien auch das Archivgut aufbewahren, das laut der gültigen slowenischen Archivgesetzgebung unter den Schutz der zuständigen historischen Archive auf der Republik- und Regionsebene gehört. Es ist die Tatsache, daß die Museen im allgemeinen das komplette Archivgut der Registraturbilder nicht aufbewahren sondern sind bei ihrer Studienarbeit zahlreiche thematische Archivgutsammlungen entstanden. Solche Weise des Archivgutsammelns ist vom Aspekt des Schutzes der Archivkulturerbschaft sehr schlecht, denn es wird die Fachgewinnen, -ordnung, -auferhaltung und das Vermitteln des kompletten Archivgutes als eines Teiles sehr wichtiger Kulturerbschaft unmöglich gemacht. Trotzdem muß man zuerkennen, daß die Museen, die im allgemeinen einige Jahre vor den Archivanstalten gegründet wurden, wegen ihrer positiven Beziehung zum Archivgut als der wichtigsten Art historischer Quellen mit ihrer Sammelbegeisterung bedeutende Quellen für die Forschung der nationalen und auch der regionalen Geschichte erhalten haben. Im Gegenteil wären zahlreiche wichtige Dokumente sicher verloren gegangen oder auf eine andere Weise vernichtet worden.

Der Beitrag weist auch mögliche positive Losungen der Fachfragen zwischen Archiven und Museen an. Auf diese Weise wurde sich, noch immer im Rahmen der zur Zeit in Kraft stehenden slowenischen Archivgesetzgebung, auch

zukünftig ein korrektes Verhältnis zwischen ziemlich verwandten wissenschaftlichen und Kulturinstitutionen erhalten.

Muzeji in arhivi med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva

Branko Šuštar

Poslednje zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije (18.-20. 10. 1989) je obravnavalo tri teme: poleg F. Prešerna in računalništva še razmejitve arhivskega gradiva. V arhivski periodiki objavljena poročila (Obvestila Arhiva SRS, 1989, št. 4 in Arhivi, 1989, str. 69-70) ponujajo le pregled naslovov referatov z obrazložitvijo, da bodo vsi objavljeni v Arhivistu in deloma v Arhivih. Zveznemu glasilu Arhivist ni uspelo iziti do konca obstoja skupne države, zato so bili o tej temi bolje seznanjeni slovenski muzealci s poročilom in predstavitev problematike razmejitve arhivskega gradiva med muzeji in arhivi (Janez Kopač, Branko Šuštar) v svojem glasilu Argo, 1990. Ker vprašanja arhivskega gradiva v muzejih tudi danes niso nezanimiva, naj skuša ta članek prispevati h konstruktivnemu reševanju problema s strani arhivistike.

Problemi razmejevanja dejavnosti na področju varstva kulturne dediščine se rojevajo ob razmahu muzejskih, arhivskih in spomeniškovarstvenih ustanov, razvoju posameznih strok ter zakonodaje s tega področja. Zavzetost praviloma mlajših arhivskih ustanov za uveljavitev in utrditev svojega področja delovanja, utemeljitev arhivistike kot stroke, je privedla do zahteve, da se odnosi arhivskih ustanov do muzejev in knjižnic utemeljujejo na novo, s spoštovanjem arhivske zakonodaje in s tem vsebinskega področja dela arhivov. A prav muzeji in knjižnice so pred nastankom arhivskih ustanov skrbeli tudi za varstvo arhivskega gradiva in često tudi z zbranim arhivskim gradivom omogočili nastanek samostojnega arhiva. Vse to, zlasti pa pestrost vsakdanje prakse, vpliva na različnost odnosov med muzealci in arhivisti, ki segajo vse od konkurence pa do plodnega sodelovanja.

1. Pojmovanje muzejskega in arhivskega gradiva v zakonodaji

Predno je bil v začetku leta 1981 objavljen Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. l.

SRS, 1/81), je to področje urejalo četvero zakonov, mdr. zakon o varstvu kulturnih spomenikov, zakon o muzejih in Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. Povojna muzejska zakonodaja je govorila o »muzejskem gradivu«¹, »muzejskem gradivu določene vrste«, o »predmetih muzejskega gradiva« in o »muzejskih predmetih«,¹ zakon iz leta 1980 pa uporablja terminus »premični spomeniki in znamenitosti«. Pri tem pa pri razlagi dejavnosti muzejev jasno naglasi 87. člen, da »s premičnimi spomeniki iz tega člena ni mišljeno arhivsko gradivo«. V zakonodaji pred letom 1980 kakšnih prepletanj med arhivskim in muzejskim gradivom sicer ni, saj je muzejsko gradivo razpoznavno kot predmet(i) - muzejski predmeti - arhivsko gradivo pa je tako ali drugače zapisano dokumentarno gradivo s posebnim pomenom. Tudi definicija arhivskega gradiva v zakonu o naravni in kulturni dediščini v bistvu prinaša (sicer dopolnjeno) tako razlago.² Zanimivo pa je, da je z vidika razvoja zakonodaje več stičnih točk in celo prepletanja med zakonodajo o spomeniškem varstvu in o arhivih, saj je spomeniški zakon iz leta 1959 predpisoval »dvojnost varstva arhivskega gradiva, to je s strani zavodov za spomeniško varstvo in arhivov,³ čeravno pa v praksi kakšnega neposrednega (so)delovanja arhivov na področju varstva arhivskega gradiva z zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine ni (bilo), več pa je stikov, sodelovanja in zatikanja med muzeji in arhivi.

2. Arhivalije - muzealije

Vprašanja arhivov, muzejev in arhivskega gradiva so bila v središču pozornosti arhivistike y zadnjem času vsaj nekajkrat. Tako omenja to problematiko diskusija na XII. zborovanju slovenskih arhivskih delavcev oktobra 1986 v Ormožu, posvečenem družbenim dejavnostim, diskusija na posvetovanju o tehnični dokumentaciji⁴ ter razprava na koordinaciji slovenskih arhivov leta

1986. Izgleda, da se poleg stališča, ki dosledno upošteva zakonska določila in brezkompromisno zahteva »arhivsko gradivo mora v arhiv«, pojavlja še spravljivejše mnenje o potrebi sodelovanja arhivov s starejšimi »sestrskimi« ustanovami (muzeji, knjižnice), ki sprejema zatečeno stanje, t.j. hrambo arhivskega gradiva tudi v nearhivskih ustanovah.

Tekst Arhivsko gradivo mora v arhiv je bil pripravljen kot osnova za diskusijo na seji koordinacijskega odbora arhivov (oz. direktorjev arhivov), kjer naj bi razpravljali o problemu, »da arhivsko gradivo zbirajo tudi druge kulturne institucije«. Avtor postavlja v izhodišče razmišljanja zakonske osnove arhivske službe (zakon o naravni in kulturni dediščini), izpostavlja kot problem dejstvo, da »arhivska služba Slovenije sama zaradi skromne zasedbe ne izvaja vseh določil ZNKD«, da je sam zakon v nasprotju z zakonom o knjižničarstvu (glede knjižničnega gradiva), izpostavlja pa tudi vso ostalo gradivo, ki se ga želijo prilastiti drugi (fotografije, načrte, scenske osnutke, gradivo ZZB NOV).⁵

Kaže, da so vprašanja povezana z arhivskim gradivom za muzealce vseeno manj pereča. Ob predstavitvi rezultatov ankete Skupnosti muzejev Slovenije 1976-77 najdemo v preglednici »muzejski predmeti« tudi arhivsko gradivo (in knjige kot muzealije!), le, da ni prav jasna merska količina. Pove pa nam, da muzeji hranijo (spisovno) arhivsko gradivo, ostale zvrsti (načrti, fotografije ipd.) pa najdemo razvrščene v preglednici »dokumentarno gradivo«. Prav zanimiva pa je misel, naj bodo »arhivalije urejene po pravilih te službe«, kar je konec koncev tudi želja slovenske arhivistike.⁶ To kaže tudi prepletanje pojmovanja arhivskega gradiva in muzejskega gradiva (muzealij).

Sicer ne bi mogli brez zadržkov pritegniti mnenju enega od muzealcev, da med muzejem in arhivom »ni zelo bistvene razlike v tem, kakšno gradivo zbirata« in da v arhivih hranijo tudi muzealije, vendar je res, da ločnice med muzejskim in arhivskim ni mogoče zelo konsekvantno potegniti.⁷ To ugotavlja tudi Humrova analiza arhivske dejavnosti. Muzeji, knjižnice in raziskovalne organizacije imajo po ugotovitvah te analize nekaj sto tekočih metrov arhivskega gradiva, ki so ga zbrale. To je rezultat prejšnjih faz razvoja arhivske dejavnosti (in današnjega zbiranja) ali pa tega, da so isti predmeti lahko bodisi arhivsko bodisi muzejsko bodisi knjižnično gradivo. To gradivo je - piše v analizi - gotovo nadpovprečno dobro varovano, a ne kot arhivsko.⁸

3. Arhivsko gradivo in muzeji - rezultati ankete

Pravzaprav je presenetljivo, da se na arhivskih posvetovanjih, ki se dotikajo tudi muzejstva in knjižničarstva, sicer problemi dovolj pogumno in kritično odpirajo, manjkajo pa često ustrezni sogovorniki strok, s katerimi išče arhivistika sogovornika. Da bi slišali vsaj odmev mnenja muzealcev, se je poskušalo zbrati njihovo videnje problematike arhivskega gradiva in muzejev z vprašalnikom.⁹ Ta je spraševal - a) po mnenju o definiciji arhivskega gradiva in razmejivti premičnih spomenikov in znamenitosti ter muzealij, - b) po urejenosti arhivskega gradiva v muzejski hrambi in poznavanju arhivistike, - c) po zainteresiranosti o prepustitvi hrambe arhivskega gradiva v zvezi s 102. členom našega zakona in - d) o možnostih, izkušnjah in predlogih glede konkurence in sodelovanja med muzeji in arhivi pri varstvu arhivskega gradiva.

Kakor je pri anketah navada, je tudi na to odgovoril le del od dobrih tridesetih muzejev v Sloveniji, a 10 odgovorov predstavlja vendarle tretjino, kar je že kar reprezentativen vzorec. Pri tem velja omeniti, da je odgovorilo sedem pokrajinskih (splošnih oz. muzejev revolucije) in trije »nacionalni« muzeji, pri čemer jim moramo za sodelovanje izreči svojo zahvalo.

a) definicija arhivskega gradiva in razmejitve med arhivalijami in muzealijami. Glede definicije arhivskega gradiva kot jo pozna zakon so slovenski muzealci mnenja, da je ta resnično široka, za nekatere celo preširoka, posebej pa naglašajo, da je nemogoče postaviti povsem trdne meje med muzealijo in arhivalijo, predvsem pri mejnem gradivu. Kot tako omenjajo razglednice, fotografije, izkaznice, diplome in osebne zapuščine in celo kodekse. Posebej pa izpostavljajo (zlasti v zvezi z osebnimi zapuščinami) potrebo po enotni obravnavi predmetov in spisovnega ter drugega gradiva, povezanega z neko osebo kot dela kulturne dediščine, ki je »po obliki sicer« (tudi) »arhivsko gradivo«, po vsebini pa muzealija.¹⁰ Zanimivo je tudi opozorilo o hrambi muzealij v arhivih(!)¹¹ ter navedba, da tega zakon ne dopušča.

Poseben problem je tudi arhivsko gradivo, ki ga muzeji - zaradi posebnosti razvoja muzejstva in arhivistike - hranijo. Največkrat želijo obdržati gradivo, ki ima ustrezne prezentacijske možnosti, ki je zanimivo tudi kot razstavni eksponat, ter tistega, ki je povezan z raziskovalno dejavnostjo posameznega muzeja. Zatečeno stanje glede hrambe arhivskega gradiva se največkrat upošteva, čeprav obstaja težnja pri arhivih, pa tudi pri muzejih, da gradivo, ki je bolj slučajno zašlo v muzej, izročijo pristojnemu arhivu.

- b) urejenost arhivskega gradiva v muzejih in poznavanje arhivistike. Gradivo je v muzejih večji del ustrezno hranjeno, popisano večkrat kot muzealije, kdaj pa tudi po načelih arhivistike. Muzejski kustosi imajo, če že ne (strokovnega) izpita in arhivistike, vsaj veliko izkušenj z delom z arhivskim gradivom. Preseneča pa precejšnje nepoznavanje arhivskih vodnikov ter posebej rubrike »nove pridobitve« v našem glasilu Arhivi.
- c) možnost prepustitve gradiva po členu 102. Muzeji ne kažejo kakšne pretirane vneme za hrambo arhivskih fondov kakor jo dopušča 102. člen našega zakona, z izjemo gradiva, ki se nanaša na specialnost muzeja (zgodovina, arhitektura, pomorstvo, šolstvo) ali na trenutno raziskovalno dejavnost, pri čemer bi si muzej rad olajšal uporabo arhivskega gradiva, ne pa tega trajneje hranil. Kaže, da gre pri zbiranju arhivskega gradiva s strani muzejev res le za privatno gradivo, darila in volila, za trajnejše prevzemanje arhivskih fondov pa je interes kvečjemu pri specialnih muzejih. To se lahko rešuje v okviru 102. člena.¹²
- d) med konkurenco in sodelovanjem. Glede sodelovanja med muzeji in arhivi pa prednjači želja po boljšem medsebojnem informiranju. Prav tako omenjajo muzeji skupne prezentacije in skupno terensko delo. Glede težav razmejitve pa naglašajo, da do konkurence ne bi smelo priti, temveč bi se bilo potrebno glede posameznih kategorij gradiva dogovoriti za dovolj široko razmejitev. Ali kot beremo v odgovoru Arhitekturnega muzeja: »smiselni dogovori in razmejitve bi bile na tem področju še kako dobrodošle - s poudarkom na »smiselni« in »dogovori«.

4. Za zaključek - dileme in razmišljanja

Čeprav je odločnost brezkompromisnega stališča (arhivsko gradivo mora v arhiv) razumljiva predvsem z vidika potrebe po spoštovanju zakonskih določil in zlasti upoštevanju arhivov kot enakovrednih ustanov s področja kulture, pa bolj pomirljiva usmeritev sicer nasprotuje nedopustnemu zbiranju (delov) arhivskih fondov s strani muzejev v današnjem času, glede tega, kar hranijo muzeji, pa se zavzemam bolj za enotne evidence tega gradiva, arhivistični pristop k urejevanju, kakor pa naprezanju, da bi vse arhivsko gradivo le zbrali v arhivih. Še več, zdi se celo, da bi širše uresničevanje zahteve po ustrezni strokovni usposobljenosti muzealcev, ki delajo z arhivskim gradivom, povečala ne prav številne vrste usposobljenih arhivistov. In upošteva ugotovitev, da je gradivo v takih nearhivskih ustanovah nadpovprečno dobro varovano, si kaže prej prizadevati za vključitev »muzejskih arhivi-

stov« v stroko, kakor pa vojskovati vojno za že dobljeno kulturno dediščino!

Kot problem razmejitve se postavljajo predvsem nekoliko bolj obrobna problematika privatnih fondov, po drugi strani pa gre za multiplicirano gradivo, kot so fotografije in razglednice. Kakor ni nobenega dvoma, da je prevzemanje arhivskih fondov različnih institucij v pristojnosti arhivov, ki (v Sloveniji) tudi razglasijo seznam teh, od katerih bodo prevzemali arhivsko gradivo, pa predstavljajo privatni fondi (delno tudi zbirke) več ali manj sad privatne iniciative in zavesti na eni strani privatno last, na drugi pa so v primerjavi z arhivi institucij vendarle nekoliko skromnejši po pomenu.

S stališča potrebnosti varovanja in zbiranja tudi gradiva v privatni lasti je torej še kako dobrodošlo, da del te dejavnosti opravljajo tudi muzeji, saj je s tem zadoščeno vsaj deloma težnjama arhivistike: gradivo ohraniti in omogočiti njegovo uporabo. Zlasti če gre za darila muzejem ali za arhivsko gradivo, ki je v tesni zvezi z muzejskim predmetom, nimajo arhivi nobene osnove za naglaševanje konkurence, razen seveda, če gre pri nastajanju zbirk arhivskega gradiva (ob raziskovalnem delu muzejev) za izločanje tega iz obstoječih fondov na terenu, ne pa za zbiranje dokumentov pri posameznikih, kar bi bilo sicer izgubljenega.

Glede mejnega gradiva, kakor so drobni tiski, fotografije in razglednice, ni prav nobene škode, če tovrstno gradivo hranijo (in zbirajo) kulturne institucije, ki jih to zanima, saj je vse več tovrstne kulturne dediščine ne le v privatni lasti, temveč sprivatizirane in nedostopne. Zavzetost privatnih zbiralcev, ki posvečajo temu svoj čas, denar in znanje, pač precej presega zavzetost bibliotekarjev, muzealcev in arhivistov.

Arhivisti sicer težko pristajamo na pojmovanje muzealije, ki obsega tudi (nekatero) zvrsti arhivskega gradiva - ni pa ta misel nič tuja muzealcem. In s stališča razstavne dejavnosti iščejo eksponate po zanimivosti, likovnih kvalitetah, umetnostnem pomenu, ne glede na to, ali gre za trodimenzionalni predmet ali zapise na papirju. Bolj kakor teoretično prerekanje in praktična konkurenca pa velja z vidika skupne skrbi za varstvo kulturne dediščine poiskati sprejemljive in življenjske rešitve; široke, razumevajoče in prožne, saj v sporih potegne vedno najkrajši konec naša skupna skrb - kulturna dediščina.

Opombe

* Koreferat na temo razmejitve arhivskega gradiva z Zveznega posvetovanja Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije v Postojni 18. do 20. oktobra 1989.

- 1 Ana Zaletelj, Zgodovinski pregled zakonodaje o spomeniškem varstvu in o arhivih, v: Arhivi, III/1980, str. 29-39, zlasti str. 33.
- 2 Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih, Ur. l. SRS, 4/66, čl. 1; Zakon o naravni in kulturni dediščini, Ur. l. SRS, 1/81, čl. 58.
- 3 Zakon o muzejih (Ur. l. LRS, 32/59 in SRS, 11/65).
- 4 Diskusija na posvetovanju Tehnična dokumentacija kot del kulturne dediščine, v: Arhivi, IX/1986, str. 84-85.
- 5 Peter P. Klasinc: Arhivsko gradivo mora v arhiv, tipkopis, 2 str.; prim. Seja Koordinacijskega odbora arhivov 11. 9. 1986, št. 7, v: Obvestila Arhiva SR Slovenije, II/3, september 1986.
- 6 Peter Petru: Stanje slovenskih muzejev, v: Argo, XX-XXI, Ljubljana 1982, str. 62-73.
- 7 Peter Krečič: Arhitektura, tehnična dokumentacija in Arhitekturni muzej, v: Arhivi, IX/1986, str. 61-62.
- 8 Jože Humer: Analiza o arhivski dejavnosti (Analiza o naravni in kulturni dediščini III), Republiški komite za kulturo, Ljubljana 1987, 82 str. + pril. (tipkopis). Ta omenja, »da so isti predmeti lahko bodisi arhivsko bodisi muzejsko bodisi knjižnično gradivo«. O današnjem zbiranju rokopisna pripomba M. Drnovška na tipkopisu analize v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.
- 9 Vprašalnik je bil poslan avgusta 1989 slovenskim muzejem s prošnjo, da odgovorijo na štiri vprašanja: 1. Definicija arhivskega gradiva, razmejitve s premičnimi spomeniki in znamenitostmi ter muzealijami nasploh, 2. Hramba in urejenost arhivskega gradiva, ter izobrazba delavca, ki skrbi za to gradivo v muzeju, 3. Interes za hrambo arhivskega gradiva v zvezi s 102. členom ZNKD, 4. Konkurencija in sodelovanje med muzeji in arhivi pri zbiranju in varovanju arhivskega gradiva. Za odgovore se zahvaljujem Revirskemu muzeju LR Trbovlje, Pokrajinskemu muzeju Celje, Pokrajinskemu muzeju Maribor, Muzejem radovljiške občine-Kovaškemu muzeju Kropa, Pomorskemu muzeju Sergej Mašera Piran, Narodnemu muzeju, Arhitekturnemu muzeju, Dolenjskemu muzeju Novo mesto, Koroškemu pokrajinskemu muzeju revolucije Slovenj Gradec.
- 10 Odgovor Arhitekturnega muzeja Ljubljana, dr. P. Krečič.
- 11 Odgovor Narodnega muzeja. Prim. tudi članek v op. 7.
- 12 Kot primer naj se omeni, da je v dogovoru z Arhivom SR Slovenije, ki je razglasil med imetniki arhivskega gradiva tudi Učiteljski pevski zbor Emil Adamič, Ljubljana, njegovo gradivo prevzel arhiv Slovenskega šolskega muzeja. Ta hrani tudi predvojno gradivo tega zbora, med arhivskim gradivom pa je prevzel tudi muzealije (predmete, posebno darila zboru).

ZUSAMMENFASSUNG

Museen und Archive - zwischen Konkurrenz und Zusammenarbeit am Archivgutsschutz

Branko Šuštar

Der Beitrag von der letzten Beratung der jugoslawischen Archivisten (Oktober 1989 in Postojna) stellt fest, daß die Probleme der Abgrenzung unter Musealien, Archivalien und Bibliotheksschriftgut am häufigsten von den

Archivanstalten und nicht von den in der Regel jüngeren Institutionen geöffnet werden. Die Musealen erwähnen zwar den Gedanken, »die Archivalien sollen nach den Regeln dieses Dienstes (geordnet werden)«, was zwar auch der Wunsch slowenischer Archivistik ist, jedoch sehen sie gern auch im Archivgut - eine Musealie. »Es ist nicht möglich« die Grenzen zwischen dem Museums- und Archivgut »sehr konsequent zu ziehen«, denn dieselben Sachen können Archiv-, Museums- oder Bibliotheksgut sein.

Die Ergebnisse der Umfrage über diese Problematik, worauf ein Drittel der slowenischen Museen geantwortet hat, zeigen, daß die slowenischen Musealen der Meinung sind, die Definition des Archivgutes sei zu breit und es sei nicht möglich, feste Grenzen zwischen einer Musealie und Archivalie zu stellen. Als Grenzgut erwähnen sie Ansichtskarten, Ausweise, Diplomen und persönliche Hinterlassenschaften, sogar Kodexe. Besonders wird das Bedürfnis nach der einheitlichen Behandlung der auf eine Person gebundene Hinterlassenschaft herausgesetzt. Das von den Museen aufbewahrte Registraturgut wollen die Museen als Ausstellungsexponat oder Forschungsquelle erhalten, indem das Registraturgut, das keine engere Verbindung mit der Arbeit des Museums hat, den Archiven übergeben wird.

Das gut wird in Museen meistens entsprechend aufbewahrt und mehrmals beschrieben als Musealien. Museen zeigen keine übertriebene Begeisterung zur Aufbewahrung der Archivbestände, was vom 102. Artikel des Gesetzes über Natur- und Kulturerbschaft ermöglicht wird, mit der Ausnahme des Archivgutes, das sich an Spezialitäten des Museums (die Architekturgeschichte, das See-, Schulwesen) oder an die (momentane) Forschungstätigkeit beziehen. Es sieht aus, daß es beim Archivgutsammeln seitens der Museen vor allem für privates Archivgut, Geschenke und Vermächtnisse geht.

Hinsichtlich der Zusammenarbeit zwischen den Museen und Archiven geht der Wunsch nach der gegenseitigen Informierung, Bestrebungen nach den gemeinsamen Präsentationen und der Terrainarbeit vor. Hinsichtlich der Abgrenzungsproblematik betonen sie das Bedürfnis an der genügend breiten Abgrenzung im Hinblick auf die einzelnen Archivgutkategorien. Oder wie man in der Antwort des Architekturmuseums lesen kann: sinngemäße Verabredungen und Abgrenzungen wären in diesem Bereich sehr willkommen - mit der Betonung auf »sinngemäß« und »Verabredungen«.

Mehr als kompromislose Auffassung »das Archivgut muß ins Archiv« ist real und beruhigend die Richtung, die sich dem nichtzugelassenem Sammeln (der Teile) der Archivbestände seitens der Museen heutzutage zwar widersetzt, hinsichtlich desjenigen, was von den Museen schon aufbewahrt wird, nimmt sich jedoch mehr für einen archivistischen Zutritt zur der Einordnung einheitlicher Evidenz dieses Archivgutes ein als fürs Bemühen, alles Archivgut in Archiven nur zu sammeln. Noch mehr, es scheint sogar, daß die Verwirklichung der Forderung nach der entsprechenden Fachbefähigung der Musealen, die mit dem Archivgut zu tun haben, nicht sehr zahlreiche Reihen der Archiviste vergrößern würde. Mehr als theoretisches Auseinandersetzen und praktische Konkurrenz gilt es vom Aspekt der gemeinsamen Sorge für den Schutz der Kulturerbschaft annehmbare Lebenslösungen zu finden. In den Auseinandersetzungen zieht immer das kürzeste Ende unsere gemeinsame Sorge - Kulturerbschaft.

Nova organizacija Mednarodnega arhivskega sveta

Zdenka Rajh

Štiri leta, ki so pretekla od XI. mednarodnega arhivskega kongresa v Parizu leta 1988, so bila izpolnjena z mnogimi dogodki zgodovinskega pomena. Delovni pogoji mednarodnih organizacij so se radikalno spremenili. Še včerajšnji ideološki konflikti so izginili z osupljivo hitrostjo, svetovno gospodarstvo pa je v procesu popolne reorganizacije.

Arhivi so bili takoj in neposredno prizadeti zaradi sprememb, do katerih je prišlo v centralni in vzhodni Evropi. Mednarodni arhivski svet (v nadaljevanju MAS) je moral zaradi teh dejstev v svoje nove delovne programe vključiti tudi nove aktivnosti in s tem odgovoriti na novo porajajoče se potrebe.

Poročilo, ki je bilo podano na zasedanju generalne skupščine leta 1988, je že takrat opozorilo na porajajoče se probleme v organiziranosti MAS. Ti pa so v preteklih štirih letih postali še večji in izkazalo se je, da je nova organiziranost nujno potrebna.

Prišel je trenutek, ko je bilo potrebno premisliti pravila delovanja, financiranje in strukturo MAS in jih po potrebi tudi prilagoditi novonastalim razmeram.

Ponovna obravnava zakonodaje logično izhaja iz sprememb, ki so nastale v sami sestavi MAS. Ta organizacija, katere članstvo je v preteklih letih naraslo iz 800 na 1200 članov, to pa je pospremila tudi ustanovitev novih sekcij, ki so v svojem delovanju avtonomne, pa je bila pripravljena prilagoditi svoje delovanje novim potrebam in dejstvom. Nenazadnje pa so tako organizacijske kot programske aktivnosti zahtevale nove ideje in inovacije.

Zaradi vseh nanizanih dejstev je bilo potrebno generalno reformirati MAS. Reforma bi hkrati uredila njegovo strukturo, program, finance in metode dela tako, da bi bil usposobljen opravljati svojo misijo tudi v novonastalih pogojih.

Z rastjo dejavnosti MAS in njegovo kompleksnostjo se je izkazala dosedanja struktura in delovna praksa kot neprimerna. O eni stvari je odločalo več različnih komitejev in komisij, ki jih je bilo po stari ureditvi dvaindvajset, imele pa so tudi preveliko število članov. Pri vsem tem pa se je širše članstvo čutilo odrinjeno od procesa odločanja, hkrati pa tudi odločitve, ki so jih sprejemale različne komisije, niso bile sprejemljive za vse članstvo. Ta dejstva se najbolj nanašajo na izvršni komite, ki je do sedaj štel vključno z ex-officio člani enaindvajset ljudi, kar

je bilo odločno preveč, glede na to, da se pomembnim nalogam ni posvečal dovolj resno.

Zasedanja izvršnega komiteja so bila dolgotrajna, poleg tega pa se je pokazalo, da so bili finančni stroški, ki jih je pri tem imel MAS, previsoki. Istočasno se je tudi izkazalo, da člani izvršnega komiteja ne najdejo dovolj časa, da bi bili odsotni s svojih delovnih mest v času sestankov. Pokazala se je potreba po tem, da se skrajšajo sestanki izvršnega komiteja na najkrajši možni čas.

Glede na omenjena dejstva se je izoblikoval predlog, da se zmanjša obseg izvršnega komiteja, ki naj bi po novem štel samo štirinajst ljudi, vključno s ex-officio člani. S tem bi dobili manjše in bolj efektivno telo, ki pa bi tako kot do sedaj predstavljalo strateško vodstvo MAS.

Uvedel naj bi se tudi redni letni sestanek delegatov kategorije A in B, ki imajo na zasedanjih generalne skupščine pravico glasovanja, saj bi s tem prišlo do zaželeno širše udeležbe pri končnem procesu odločanja. Hkrati pa bi uvedba teh sestankov pomenila tudi kontrolo aktivnosti izvršnega komiteja.

Izvršnemu komiteju naj bi stale ob strani tri komisije, ki bi s svojim delom pokrivalo različna področja in s tem dopolnjevale delo izvršnega komiteja. Pri tem je treba omeniti, da je komisija za arhivski razvoj Commission on Archival a Development (ICA/CAD) delovala že pred tem, tako da le-ta ni novost v strukturi organizaciji MAS. Tej komisiji pa se bosta pridružili dve novi, in to komisija za programski management Programme Management Commission (ICA/CPM) in komisija za programsko podporo Programme Support Commission (ICA/CSP). Biro in sekretariat MAS se ukineta, naslov izvršnega direktorja pa se spremeni v naziv generalni sekretar, katerega funkcijo opravlja že vrsto let dr. Charles Keskemeti.

Tako kot izvršni komite so obstoječi komiteji MAS preveliki po številu članov in imajo prevelik krog delovanja. Svojih nalog zaradi tega ne morejo adekvatno opravljati, poleg tega pa na istih nalogah dela več komitejev hkrati. Rešitve, ki jih komiteji sprejmejo, pa po mišljenju članov MAS niso vedno uporabne za širše članstvo.

Jasno je, da se vsi problemi ne morejo rešiti naenkrat. Sicer ne zahtevajo nikakršnih specifičnih sprememb statuta, toda predlagane generalne spremembe bodo omogočile dolgoročno rekonstrukcijo komitejev MAS. Te spremembe bi se morale nanašati na:

- a) Reden pregled delovanja komitejev, ki bi ga izvajala komisija za programski management.
- b) Zmanjšanje obsega komitejev na minimalno število članov oz. ekspertov, ki bi zagotavljali zahtevano število ekspertiz v nekem določenem obdobju (povprečje med 6-7 ljudi).
- c) Bolj fleksibilno politiko ustanavljanja projektivnih komitejev s točno določenimi nalogami in tesnimi časovnimi plani.
- d) Vsi komiteji bi morali biti pri svojem delu orientirani navzven, kar pomeni izdajanje publikacij, organizacijo simpozijev, posvetovanj itd. Rezultat dela vseh komitejev pa bi moral biti uporaben za širše članstvo MAS.
- e) Komiteji, ki se ukvarjajo z aktivnostmi, ki bi bile bolje obravnavane v sekcijah, naj v prihodnje spremene svoj status.

Rezultat teh sprememb v strukturi MAS naj bi bili bolj plodni sestanki njegovih teles, saj bi v svoje delo vključevali večje število ljudi, kot je bilo to v praksi dosedaj, hkrati pa bi dali udeležencem teh sestankov in članom komisij in komitejev tudi bolj jasno definirane naloge in bolj specifično določene odgovornosti.

Izvršni komitej MAS je na svojem zadnjem sestanku pred zasedanjem generalne skupščine septembra 1992 v Montrealu in pred izvolitvijo novega izvršnega komiteja podal predlog dopolnjenega statuta, v katerega so vnešene spremembe, ki naj bi doprinesle k boljšemu in aktivnejšemu delovanju Mednarodnega arhivskega sveta.

Statut Mednarodnega arhivskega sveta je bil sprejet na ustanovnem sestanku, ki je bil pod okriljem Unesca 9.-11. junija 1948. V času do leta 1988 je bil devetkrat dopolnjen. Zadnja, deseta dopolnitev je bila sprejeta na XII. zasedanju generalne skupščine MAS 11. septembra 1992 v Montrealu.

Izvlček iz dopolnjenega statuta Mednarodnega arhivskega sveta

Ime in status

1. Mednarodni arhivski svet je mednarodna nevladna organizacija, ki ima konsultativen status v okviru Unesca. Sedež organizacije je v Parizu.

Splošne določbe

2. Poglavitne naloge MAS so:

- a) podpirati in vzpodbujati razvoj arhivov v vseh deželah sveta, v sodelovanju z drugimi vladnimi in nevladnimi organizacijami in mednarodnimi agencijami ter zagotavljati varovanje arhivske dediščine človeštva;

- b) podpirati, organizirati in koordinirati na mednarodni ravni, aktivnosti na področju arhivskega gradiva in managementa;
- c) ustanavljati in povezovati arhiviste, institucije, strokovna telesa in druge organizacije, javne in privatne, ki se ukvarjajo z varovanjem dokumentacije in arhivskega materiala ali s strokovnim izobraževanjem arhivskih delavcev;
- d) omogočati interpretiranje in uporabo arhivskih dokumentov in z njihovo vsebino seznanjati tudi širšo javnost in vzpodbujati k večji uporabi arhivskih materialov z omogočanjem lažjega dostopa do informacij.

Članstvo

3. Članstvo MAS je razdeljeno v sledečih pet kategorij:

Kategorija A: nacionalni arhivi

Centralne arhivske direkcije ali nacionalne arhivske institucije;

Kategorija B: strokovna združenja arhivistov

Združenja, sestavljena iz oseb ali društvenih teles, ki se strokovno bavijo z arhivsko administracijo in varovanjem arhivskih dokumentov;

Kategorija C: različne arhivske institucije

Institucije, ki se ukvarjajo z arhivsko administracijo in varovanjem arhivskega gradiva ali z strokovnim usposabljanjem arhivskih delavcev;

Kategorija D: individualni člani

Bivši ali še aktivni člani arhivskih institucij, služb ali izobraževalnih centrov;

Kategorija E: častni člani

Arhivisti, zaslužni za delo v arhivistiki, ki jih voli generalna skupščina.

4. Vsak član sodeluje v dejavnostih MAS, kot je določeno po statutu in dobiva publikacije MAS.

Generalna skupščina

10. Generalna skupščina je najvišji organ MAS, njeno članstvo pa sestavljajo:

- a) člani izvršnega komiteja in predsedniki regionalnih združenj in sekcij MAS;
- b) po en delegat za vsakega člana kategorije 'A, B, in C;
- c) člani v kategorijah D in E.

12. Generalna skupščina zaseda vsaka štiri leta. Njena naloga je preučiti delovanje in dejavnosti MAS v preteklem obdobju, določiti kriterije za nadaljnje delovanje in izvoliti izvršni komitej, kot to določata 22. in 25. člen tega statuta. Izredno zasedanje generalne skupščine lahko skliče izvršni komitej, vendar pa so njene naloge ob takšnem sklicu omejene.

16. Pravico glasovanja in odločanja na zasedanju generalne skupščine imajo člani kategorije A in B. V deželi, ki ima v teh kategorijah več

članov, morajo sami določiti, kdo bo deželo zastopal, saj ima pravico glasu le en član.

Sestanek delegatov

18. V času med zasedanji generalne skupščine bo sestanek delegatov. Na zasedanjih bi obravnavali zadeve, ki se navezujejo na management in dejavnosti MAS ter odobrvali proračun. Delovno telo bi bilo sestavljeno iz naslednjih članov:

- a) člani izvršnega komiteja in predsedniki regionalnih združenj in sekcij MAS
- b) po en delegat za vsakega člana v kategoriji A in B.

Izvršni komite

22. Izvršni komite se bo sestajal v času med zasedanji generalne skupščine in bo sestavljen iz naslednjih članov:

- a) predsednika;
- b) pet podpredsednikov, ki bodo hkrati opravljali dolžnosti predsednikov za CAD, CPM, CSP, CITRA in predstavnik naslednjega kongresa;
- c) štirje člani, po eden za vsako geografsko področje:
 1. Afrika in arabske dežele;
 2. Azija in Oceanija;
 3. Evropa, ZDA in Kanada;
 4. Latinska Amerika in Karibi.
- d) izvoljen član delegatov kategorije B;
- e) izvoljen član delegatov kategorije C;
- f) zakladnik;
- g) generalni sekretar, ki pa nima pravice glasu.

23. Predsednik, podpredsedniki, zakladnik in člani so voljeni za mandatno dobo štirih let. Funkcije niso obnovljive v naslednjem mandatnem obdobju za nikogar od izvoljenih članov, izjema je le zakladnik.

26. Izvršni komite se bo sestajal po in pred zasedanjem generalne skupščine ali sestanka delegatov in dodatno še enkrat letno. Predsednik lahko sam skliče izredne sestanke izvršnega komiteja ali pa na posebno zahtevo polovice članov izvršnega komiteja.

31. Generalnega sekretarja voli izvršni komite z dvotretjinsko večino. S svojim delom pa odgovarja izvršnemu komiteju.

32. Generalni sekretar je odgovoren za administracijo, planiranje in koordinacijo programskih aktivnosti, za cirkulacijo informacij, ki se nanašajo na delovanje MAS in za pripravo sestankov generalne skupščine, sestanka delegatov in izvršnega komiteja.

Stalne komisije

33. Generalna skupščina ustanovi stalne komisije, ki so s svojim delom odgovorne izvršnemu

komiteju in generalni skupščini in so odgovorne za specifična področja dela MAS. Komisije imajo moč odločanja v okviru svojih referenc in v okviru proračuna, s katerim razpolaga izvršni komite. Komisije vodijo podpredsedniki izvršnega komiteja MAS.

34. Komisija za arhivski razvoj (ICA/CAD) je odgovorna za napredek in razvoj arhivskega managementa in arhivskih služb. Na čelu komisije je eden izmed podpredsednikov izvršnega komiteja MAS, njeni člani pa so še predsedniki regionalnih združenj, dva predstavnika komisije za podporo programa (ICA/CSP), tajnik, ki ga določi predsednik komisije, zakladnik in generalni sekretar. Komisija bo pristojna za odločanje v razvojnih zadevah in za pripravo smernic in standardov za aktivnosti FIDA (Mednarodni arhivski razvojni sklad).

35. Komisija za programski management (ICA/CPM) je odgovorna za pripravo in izvedbo strokovnih in tehničnih programov MAS, za nadziranje aktivnosti sekcij in komitejev in za strokovno vsebino konferenc, posvetovanj in simpozijev MAS. Na čelu komisije je eden izmed podpredsednikov izvršnega komiteja MAS (kot predsednik), v komisiji pa je še pet članov, ki jih določi predsednik po predhodni konzultaciji z izvršnim komitejem. Kot član komisije pa so še sekretar CITRA, sekretar komisije za arhivski razvoj, zakladnik in generalni sekretar, ki je hkrati tudi sekretar komisije.

36. Komisija za podporo programa (ICA/CSP) je odgovorna za pridobivanje in razvrščanje dodatnih finančnih sredstev za podporo aktivnosti MAS. Na čelu komisije je eden izmed podpredsednikov izvršnega komiteja (kot predsednik) in pet članov, ki jih določi predsednik po predhodni konzultaciji z izvršnim komitejem. Člani komisije pa sta še generalni sekretar in zakladnik, ki npravlja tudi funkcijo sekretarja komisije.

Mednarodna konferenca nkrngle mize arhivov sveta

39. Mednarodna konferenca okrogle mize arhivov sveta (ICA/CITRA) je letni sestanek vodij nacionalnih arhivskih institucij, predsednikov nacionalnih strokovnih združenj in predsednikov sekcij MAS, na katerem se obravnavajo pomembni strokovni problemi.

Regionalna združenja

42. Arhivi in arhivisti zunaj evropskih območij, ki želijo utrditi svoje sodelovanje se lahko organizirajo v regionalnih združenjih MAS. Da bi bila takšna asociacija lahko priznana in nada-

ljevala svoje delo kot regionalno združenje, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- a) najmanj polovica članov MAS iz kategorije A in B, ki delujejo na področju regije, mora pripadati temu regionalnemu združenju;
- b) vsaka arhivska institucija, ki se želi priključiti temu regionalnemu združenju, mora pred tem postati članica MAS;
- c) statut, delovni program in aktivnosti regionalnega združenja morajo biti v skladu s statutom MAS;
- d) generalna skupščina MAS mora na predlog izvršnega komiteja odobriti ustanovitev (ali ponovno ustanovitev) regionalnega združenja z navadno večino glasov.

Ostala telesa MAS

46. Komiteje ustanavlja izvršni komitee na pobudo komisije za programski management ali generalne skupščine. Komitejem so dodeljena specifična področja delovanja in reference, ki pa jih ne morejo opravljati brez dovoljenja izvršnega komiteja ali generalne skupščine. Komiteji so lahko razpuščeni s sklepom izvršnega komiteja, razen tistih, ki so bili ustanovljeni na pobudo generalne skupščine. Ukinitev letih lahko sledi samo s sklepom in po predhodni odločitvi generalne skupščine.

ZUSAMMENFASSUNG

Neue Organisierung des Internationalen Archivrates

Zdenka Rajb

Damit nach allen Änderungen, die in Europa nach dem Jahre 1988 durchgeführt wurden, die Arbeitsbedingungen des Internationalen Archivrates (weiter IAR) verbessert und verändert werden, traf dieser die Entscheidung, seine Struktur zu ändern und wieder über die den Regeln der Wirkung und Finanzierung nachzudenken und sie den neuentstandenen Verhältnissen anzupassen.

Die bisherige Struktur und Arbeitspraxis von IAR hat sich als ungeeignet erwiesen. Mehrere Komitees entschieden über dieselbe Sache, indem die breitere Mitgliedschaft an den Rand des Entscheidungsprozesses geschoben wurde. Die Kritik bezog sich meistens an die Tätigkeit des Durchführungskomitees.

Mit Hinsicht auf die erwähnten Tatsachen wurde der Vorschlag gemacht, daß das Durchführungskomitee aufs neue organisiert wird. Es wird auch die jährliche Treffung der Delegierten der Kategorie A und B, die eine Art des Aufsichtsorgans der Tätigkeit des Ausführungskomitees bedeuten sollte. Aufs neue haben sich die Kommissionen organisiert, die mit ihrer Arbeit die Tätigkeit des Ausführungskomitees ergänzen werden, es wurden jedoch das Büro und das IAR-Sekretariat aufgehoben.

Die Änderung erteilte auch die Komitees, die nach der Meinung der Mitgliedschaft ihre Arbeit nicht fachlich genug erledigt haben und haben Entscheidungen getroffen, die nicht für die ganze Mitgliedschaft annehmbar waren.

Das Ergebnis der Änderungen sollten fruchtbarere Treffungen der IAR-Körper sein, die in ihre Arbeit eine größere Zahl der Einzelnen einschließen wurden, zugleich wurden die Körpermitglieder nach der neuen Organisierungsschema klarere und genau definierte Verpflichtungen bekommen. Die neue Organisationsstruktur sollte auch zum schnelleren Anpassen auf die neuentstandene Verhältnisse beitragen.

Razvojna pot organizacije Rdečega križa v Mariboru ob fondih Pokrajinskega arhiva Maribor

Slavica Tovšak

Že leta 1879 je bilo na slovenskem prostoru ustanovljeno prvo društvo Rdečega križa, ki je obstajalo do 7. 11. 1918, ko je društvena uprava podala ostavko in se reorganizirala v slovenski Rdeči križ (dalje RK). S tem je prenehala delovati kot podružnica avstrijskega RK na Dunaju. Do zloma predaprilske Jugoslavije se organiza-

cijsko stanje ni bistveno spremenilo. V vojnem času je dobila organizacija RK novi smisel in novo vsebino.

Na ustanovnem sestanku jugoslovanskega Rdečega križa, marca 1944 v mestecu Drvar, so bile dane smernice, da naj se RK čimprej orga-

nizira v posameznih republikah nekdanje Jugoslavije.

V težkih razmerah je v mesecu juniju 1944 potekal ustanovni sestanek RK za Slovenijo. Ustanovnemu občnemu zboru 18. junija 1944 so prisostvovali: dr. Drago Marušič (bivši ban in minister, član SNOS), Jaka Avšič (namestnik komandanta Glavnega štaba NOV in POS), Vida Tomšič (članica SNOS), Andrej Ilc (župnik), dr. Bogdan Breclj (šef vojaške bolnišnice). Prisotni so bili tudi zastopniki inozemskih vojaških misij.

V fondih Pokrajinskega arhiva Maribor hranimo gradivo, iz katerega je razvidna povojna razvojna pot RK na mariborskem območju. Najobsežnejši fond predstavlja gradivo Okrajnega odbora RKS Maribor (1955-1965), 8,4 tekočih metrov. Zaključeno celoto predstavljajo še naslednji fondi: Okrajni odbor RKS Maribor-mesto (1945-1955), 3,5 tekočih metrov, Okrajni odbor RKS Maribor-okolica (1946-1955), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Murska Sobota (1946-1962), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Slovenj Gradec (1946-1955), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Ptuj (1946-1957), 0,5 tekočega metra.

Prvi arhivski podatki kažejo, da je 8. maja 1945 dr. Vrečko s svojo ekipo prevzel ves aparat bivšega nemškega RK (Oeutsches rotes Kreuz) ter organiziral zdravniško in bolničarsko pomoč v mestu. To so bile prve, več ali manj samoiniciativne akcije, ki so spontano potekale do 16. maja 1945. Tega dne je v Mariboru potekal pripravljalni sestanek za ustanovitev okrožnega odbora RK. Na poziv Mestnega odbora OF so se udeleženci zbrali v Gregorčičevi ulici in se že dogovarjali o ustanovitvi posameznih odsekov, ki bi pričeli z izvajanjem določenih nalog. Načrtovano je bilo delo sanitetnega in prehranjevalnega odseka, odseka za nabavo oblačil ter odseka za propagando in podmladek. Dvanajst dni zatem, to je 28. maja, je bil dokončno ustanovljen Okrožni odbor RK za Maribor. Časa za nadaljnje ukrepe je bilo malo, saj je bil Maribor mesto ruševin; povsod je vladal nered, ljudje so potrebovali pomoč, nasvete, iskali so svojce, pogrešane. Prebivalstvo se je borilo z lakoto, nalezljivimi boleznimi, vse več je bilo nerešenih stanovanjskih vprašanj. K vsemu temu se je pridružila še nizka zdravstvena in higijenska prosvetljenost ljudi. Zato je Okrožni odbor RK dal pobudo za formiranje okrajnih odborov, ki bi lahko pričeli s konkretnimi in neposrednimi akcijami.

One 16. julija 1945 je bil v telovadnici meščanske šole v Cankarjevi ulici ustanovni občni zbor za okraj Maribor-mesto. Izvoljen je bil Mestni odbor RK. Temu je sledila ustanovitev Okrajnega odbora RK Maribor-okolica, Okrajnega odbora RK Slovenj Gradec, Okrajne-

ga odbora RK Ptuj in Okrajnega odbora RK Murska Sobota. To je bilo nujno, saj je pričela prihajati pomoč iz tujine.

Tako je kanadski RK poslal 17 zabojev sanitetnega materiala in posteljnega perila. Glavni del te pošiljke je bil namenjen vojnim bolnišnicam za ranjence, preostali del pa civilnim ambulantam. Vojna dediščina le-teh je bila v Mariboru dokaj skromna. Poleg ambulante na Koroški cesti sta delovali še ambulanti na Glavnem trgu in Koroškem kolodvoru. Oa bi bila pomoč kljub temu učinkovitejša, je bila dodeljena taborišču na Tezmem in na Studencih še pomoč v obliki sanitetnega osebja in drugih prostovoljcev.

Če se vrnem nazaj na organizacijsko shemo, moram povedati, da ta še vedno ni bila v celoti prilagojena organizaciji politične oblasti. Zato je sledila ustanovitev krajevnih odborov oziroma na področju mesta mestnih četrti (kvartov), kar približno ustreza velikosti današnjih krajevnih skupnosti. Na področju mesta so obstojali krajevni odbori koroške, kolodvorske, tezenske, magdalenske, studenske, pobreške, frančiškanske, meljske, stolne, krčevinske četrti. Omeniti velja še krjevne odbore v Sp. Radvanju, Novi vasi, Limbušu, Brezju in Kamnici. Nova vas in Sp. Radvanje sta se kmalu zatem združila v en krajevni odbor. Predvidena je bila tudi priključitev krajevnih odborov Košaki, Hoče, Reka, Pohorje. Dokončna slika krajevnih odborov se je izoblikovala do decembra 1945.

V času ustanavljanja novih organizacijskih oblik RK je bil ustanovljen za Mariborčane zelo pomemben poizvedovalno-informacijski odsek, ki ga je ustanovil MO RK že 18. julija 1945. Ta je uspešno nadomestil dotedanji štab za repatriacijo in je imel v bistvu isto funkcijsko nalogo, saj je sprejemal poizvedbe za pogrešanimi, interniranci, partizani, izseljenci. Pozneje je prevzel tudi nalogo poizvedovanja za pogrešanimi vojaki bivše nemške vojske. Nastavljena je bil tudi kartoteka padlih borcev in ujetnikov ter pripravljen seznam grobov padlih v tujini. V prvem letu je bilo v zvezi z navedenimi akcijami opravljenih 4800 radijskih poizvedb in odposlanih okoli 22.000 poizvedovalnih dopisov.

Velike potrebe so narekovale organizacijo prvega samaritanskega tečaja, ki se je kasneje preimenoval v tečaj prve pomoči. Prvi slušatelji so dobili osnove zdravstvene vzgoje že 1. avgusta leta 1945.

Ti tečaji so imeli svojo vrednost, saj je bilo nujno potrebno dvigniti higijensko raven prebivalstva, ki je bila na zelo nizki stopnji. Zaradi tega so bili pogosti izbruhi nalezljivih bolezni pa tudi smrtnost otrok je naraščala.

V letu 1945 je na obeh samaritanskih tečajih opravilo izpit 40 tečajnikov. Samaritanke so de-

lovale v zbirni bazi na Studencih in v bogoslovju. S posebno ekipo so se uspešno postavile v bran pegavici, ki je takrat kosila med mariborskim prebivalstvom. Že v letu 1945 je bil organiziran na vseh 11 šolah tudi podmladek RK. Kmalu se je s priključitvijo okoliških vasi k mestu število osnovnih šol povečalo še za šest.

Kot zanimivost naj omenim še organizacijo reševalno-plavalnega tečaja, na katerega se ni prijavil nihče, in šoferskega tečaja, kjer je opravilo izpit 7 kandidatov.

Kanadskemu RK, ki sem ga že omenila, so se izvajanju humanitarne pomoči pridružila skoraj vsa nacionalna društva RK na svetu (zlasti UNRRA in CARE). Izkazali so se naši rojaki v Ameriki, ki so takoj po osvoboditvi poslali nad 125 vagonov obleke, perila, odev, plenice, opreme za dojenčke, mila, sladkorja, mleka v prahu, konzervirane hrane, riža, čokolade, ribjega olja, vitaminskih preparatov, obvez, gaze, zdravil (od penicilina do streptomicina), insulin, sulfamid, kirurške instrumente, rentgenske aparate, opremo za klinike. Tako so bile do konca leta 1948 razdeljene ogromne količine različnega materiala posameznikom in ustanovam. Veliko hrane se je porabilo za izboljšanje obrokov v šolskih kuhinjah, bolnišnicah, otroških domovih. Prva seja Okrajnega odbora RK Maribor-mesto je bila 26. februarja 1946 na Koroški cesti št. 5. Da bi potekalo delo bolj urejeno in sistematično, so se dokončno oblikovali posamezni odseki: sanitetni odsek, finančno-gospodarski odsek, administrativni odsek, podmladek RK in propagandni odsek.

Iz poročil okrajnih tajnikov v oktobru 1946 je razvidno, da so delovali naslednji okrajni odbori: Maribor-mesto z 10.110 člani, Maribor-okolica s 40 krajevnimi odbori in 5518 člani, Slovenska Bistrica s 36 krajevnimi odbori in 2000 člani, Ptuj z 8657 člani, Ljutomer z 19 krajevnimi odbori in 1579 člani, Murska Sobota s 44 krajevnimi odbori in 3518 člani, Dolnja Lendava s 37 krajevnimi odbori in 2590 člani, Prevalje z 48 krajevnimi odbori in 6276 člani ter Gornja Radgona. Konferenca je pokazala, da obstajajo določene slabosti pri delovanju posameznih krajevnih odborov. Po navodilih Glavnega odbora RKS so se odbori RKS hitro prilagodili novi upravni razdelitvi LRS (zakon je sprejel SNOS 10. sept. 1946).

Pri izvajanju nalog je bila zlasti aktivna magdalenska četrt. Da bi okrepili delovanje nekaterih manjših organizacijskih oblik, so 1. oktobra odpadle tri krajevne enote: Limbuš, Hoče in Kamnica, Košaki so se združili s kolodvorsko četrtjo, Brezje pa s Pobrežjem.

Omembe vredna je akcija vseh okrajnih odborov v letu 1946. Kljub lastni borbi za obstoj, številnim problemom, ki so pestili krajevne organizacije in okraje, so vse organizacijske enote

sprejele pobudo za pomoč albanskemu narodu, ki ga je prizadelo hudo neurje in poplave. Da bi omilili naravno ujmo, ki je rušila mostove, odnašala živino, uničila jesenski pridelek, so se povsod ustanavljali odbori za pomoč albanskemu ljudstvu. Podobnih akcij je bilo kasneje še več. Leto 1947 je pomenilo leto reorganizacij tudi na področju RK. Na območju MO RK so se ukinjale četrti in ustanavljali rajoni; najmanjše enote so se imenovalle terenski odbori.

Dne 29. 7. 1947 je bil na skupščini RKS sprejet sklep o združitvi kolodvorske in koroške četrti v I. rajon z desetimi terenskimi odbori. Ta je imel svojo prvo sejo že 6. avgusta v Aškerčevi ulici. Konec leta je imel 14000 članov OF in le 6000 članov RK. Podatka pričata, da je bilo še premalo storjeno za pridobivanje članstva in pravilno pojmovanje RK v najširšem smislu.

Dne 31. julija 1947 je nastal iz magdalenske, studenske in radvanjske četrti ter Nove vasi II. rajon z osmimi terenskimi odbori. Dokončna reorganizacija je bila izvedena do 31. avgusta 1947. Dne 5. avgusta je nastal še III. rajon s sedmimi tereni.

Terenski odbori kot najnižje enote niso bili registrirani na notranjem odseku in so predstavljali pomoč rajonskim odborom, kar pa ne pomeni, da predsedniki oziroma tajniki terenskih odborov niso bili zastopani v njih. Volilni sistem je bil urejen tako, da se je volil na vsakih 200 prekoračenih članov en delegat, za mestno skupščino pa po en delegat na vsakih 300 prekoračenih članov. V vseh odborih so bili tudi zastopniki drugih množičnih organizacij (npr. LMS, OF, AFŽ). Tako se je o delu RK poročalo na vseh masovnih sestankih družbeno-političnih organizacij.

RK se je s svojim programom vključil tudi v program prve petletke. Z moralno in materialno podporo je sodeloval tudi pri gradnji mladinske proge Šamac-Sarajevo.

Konec leta 1947 je bilo na mariborskem območju 12.161 članov RK ali z drugimi besedami 30% vseh volilnih upravičencev.

Terenski odbori so vse bolj dobivali kompetence za reševanje prošenj, npr. za obdaritev, za sprejem v šolsko kuhinjo, podmladek RK, počitniško kolonijo. Sicer pa so prejeli posebne vzorce za mesečna poročila, ki so jih oddajali rajonskemu odboru do 5. v mesecu. Uspehi nove organiziranosti so se kmalu pokazali, vendar v različnih rajonih različno. Tako so na prvem rajonu hitro spoznali smisel novega delovanja; na II. rajonu se je večja aktivnost pokazala šele v letu 1948. Da je preosnova v terenski in rajonski odbor v prvi fazi vplivala neugodno, se je odražalo npr. pri raznih akcijah, ki so bile izpeljane v okrnjeni obliki in šibki povezavi na

relaciji rajon-terenski odbor. Največ težav je imel III. rajon, kjer so se terenski odbori oblikovali najpozneje.

Ti procesi oblikovanja so spremljali tudi druge okrajne odbore. Okrajni odbor RK Ptuj je imel ustanovni sestanek 18. julija 1946. Tega leta je bilo na območju okraja 4416 članov RK. To število je do leta 1952 preraslo na 9164 članov. Dejavnost organizacije je bila v prvi fazi usmerjena v socialno pomoč, ko pa je pričela dobivati nove naloge na področju zdravstvene službe, se je v skladu z razvojem celotnega sistema tudi tu pokazala potreba po večji decentralizaciji. Nove metode in način dela naj bi pritegnile v svoj okvir čim širši krog članstva.

Vsebina in oblika dela RK, sta se sčasoma zopet spreminjali. Prebivalstvo v Mariboru je naraščalo, vse večji je bil odstotek zaposlenih v industriji. Pokazala se je izrazita potreba po novih kadrih, saj je bilo treba nuditi pomoč ob nezgodah, vzgojiti zdravstveno osebje, dvigniti higienski nivo, posvetiti posebno skrb obolelim za TBC, sodelovati pri ustanavljanju otroških domov, organizirati podmladek RK na osnovnih in srednjih šolah. Pri vseh teh nalogah so odigrali pomembno vlogo rajoni. Že leta 1948 so se med njimi organizirala tekmovanja, ki so prerasla v tekmovanja med okrajnimi odbori. Vsak rajon oziroma okraj si je prizadeval nabrati čim več delovnih ur pri delovnih akcijah, množičnih manifestacijah, množičnih cepljenjih, razdeljevanju propagandnega materiala, organizaciji posvetovalnic za matere, pripravi množičnih sestankov, usposabljanju pomožnega zdravstvenega kadra, nabiranju zdravilnih zelišč, delovanju podmladkarjev. Prav na tem področju so bili doseženi precejšnji uspehi. Osnovne šole Melje, Cankarjeva I, Cankarjeva II, Gosposvetska in Center so imele 1228 učencev, od tega 856 podmladkarjev; srednje šole: I. gimnazija, III. gimnazija, IV. gimnazija, klasična gimnazija, učiteljske, ekonomski tehnikum, srednja kmetijska šola pa so imele 3047 dijakov, od tega 1965 članov RK. Uspešno sta delovali tudi dve šolski kuhinji in sicer prva na Glavnem trgu za 180 socialno šibkih otrok, druga pa v Vetrinjski ulici, katere kapaciteta je bila do 250 otrok.

Sedež MO RK se je v tem letu preselil z Rotovškega trga 9 na Valvasorjevo ulico 31. Delo RK je bilo vse bolj koordinirano z Upravo socialnega fonda in socialnim skrbstvom. Dvakrat je bila v Mariboru na obisku delegacija švedskega RK »Spasite deco«, ki je spremljala transport hrane za bosanske otroke.

V letu 1948 je RK prevzel razdelitev pomoči Mednarodnega dečjega fonda (dalje MDF). To delo je opravljal tri leta in v tem času so terenski odborniki ter aktivisti organizirali prek 20 mlečnih kuhinj na terenu. Čeprav MDF ni bil v

sklopu RK, so tajniki opravljali vsa administrativna dela, pripravljali posebne sezname in pomagali pri delitvi materiala. Zaradi preobsežnega dela se je MDF po treh letih (natančneje 1. 3. 1950) popolnoma izločil iz RK. Oktobra istega leta je predal tudi glavno skladišče MDF. Celotno delovanje tega fonda je po terenih prevzela organizacija Antifašistične fronte žena (dalje AFŽ). Ta je prevzela tudi nadzor nad terenskimi mlečnimi kuhinjami.

V arhivskih dokumentih zasledimo v letu 1948 tudi podatke o prvi počitniški koloniji, ki je delovala pod okriljem mariborskega RK. V Sv. Florjan pri Doliču so prihajali otroci iz vse Slovenije stari od 7 do 15 let. Z njimi so bili organizirani razgovori o vzgojnih navadah, brali so dnevne časopise in prek njih spoznavali svetovne probleme, program KPJ, lokalne dogodke iz NOB. Organizirane so bile interesne dejavnosti v obliki krožkov (npr. zgodovinski, zemljepisni, prirodopisni, risarski). Obe izmeni otrok sta opravili okoli 200 delovnih ur v obliki pomoči kmetom pri žetvenih delih, pri pregledu krompirišč itd. Otroška kolonija je bila financirana z denarno akcijo in z zbranim denarjem raznih prireditelj.

Iz programa za leto 1949 je razviden načrtni in sistematični pristop k dejavnostim RK. Okrajni odbor RK je plan razdelil na zdravstveno-prosvetno delo (med drugim naj bi vsak rajonski odbor uredil poljudno-zdravstveno knjižnico), izobraževalno delo (sem sodi organizacija desetih tečajev prve pomoči po 35 tečajnikov, tečajev zdravstvenih aktivistov, predavanja o osebni in splošni higieni, tečajev o negi dojenčkov), socialno dejavnost (organizacija počitniških letovanj, aktiviranje že omenjene kuhinje v Vetrinjski ulici), propagandno dejavnost in ustanovitev sekcije za borbo proti TBC. Slednja je bila ustanovljena 29. aprila 1949 in je že 27. maja pripravila prvo razstavo o TBC v beli dvorani na Partizanski cesti. Obiskovalci so si delo sekcije lahko ogledali v okviru štirih oddelkov: navodila za zdrave, navodila za bolne, anatomski kotiček, Maribor v borbi proti TBC. Razstavo je obiskalo 14.000 ljudi in je bila pripravljena s posebnim namenom: število novoodkritih obolenj je naraščalo, do konca leta 1948 pa je zaradi tuberkuloze umrlo že 200 oseb.

Kot preventivni ukrep je sekcija pripravila številna predavanja o tej nevarni bolezni po terenih, delovnih kolektivih; predavanja so bila opremljena s filmi in slikovnim materialom. Pod njenim okriljem so manjše enote nastajale tudi v delovnih kolektivih, npr. v Mariborski livarni, pri Državnih železnicah. Prav na teh sestankih so najpogosteje obravnavali težek stanovanjski in gmotni položaj tuberkuloznih bolnikov, katerim je lahko veliko pomagala prav delovna sredina.

Po vseh rajonih je bila izvedena nabiralna akcija, katere cilj je bil, pokloniti knjižnico pljučnemu oddelku splošne bolnišnice. Na sestanke sekcije so bili pritegnjeni tudi zastopniki množičnih organizacij. Med vidnejše uspebe sekcije šteje tudi organiziranje dodatnih bolniških nakaznic za pljučne bolnike, saj je bil kljub vsestranski podpori zastrašujoč podatek, da je leta 1950 v Sloveniji umrlo 731 ljudi za tuberkulozo.

Sicer pa je RK v letu 1950 svojo dejavnost močno okreplil na zdravstvenem polju. Prvič so se tečaji prve pomoči prenesli v domove učencev v gospodarstvu, po liniji podmladka pa so se na vseh šolah ustanavljali higienski aktivni. Higienski koticiki so postali nepogrešljivi del opreme sleherne učilnice (milo, umivalnik in dve brisači).

Še nekaj besed o delovanju RK v okraju Slovenj Gradec. Ta je imel 40 krajevnih odborov s 7785 člani. Kljub visoki številki v prvih povojnih letih ni dosegal zavidljivih uspehov. Zlasti so se slabo izkazale organizacije v Črnečah, Gortini, Golavabuki, Sv. Antonu, Legnu; nekoliko uspešnejši so bili podmladkarji (4414 članov), ki so zbrali kar 407 kg zdravilnih zelišč in drugega materiala. V letu 1951 lahko na tem področju še vedno zabeležimo 68 primerov tifusa. To je bila dediščina velike epidemije iz leta 1945, ko je bacile te nalezljive bolezni zanesla v te kraje umikajoča se okupatorjeva vojska.

Novi premiki v organizacijskem smislu so leta 1951 prinesli spremembe tudi mariborskemu okrajnemu odboru. V mesecu marcu in aprilu je v skladu z drugimi DPO iz treh rajonov nastalo sedem rajonov in iz 26 terenskih odborov 59 terenskih in 7 vaških odborov. Okrajni, rajonski in terenski odbori so bili v fazi vse večjega osamosvajanja. Doslej so bili slednji bolj v pomoč rajonskim odborom in kot takšni tudi finančno niso bili samostojni (Glavnemu odboru RK se je sedaj odvajalo le 25% celotnega dohodka). MO RK je doživel še eno preselitev, namreč v Sodno ulico 9.

Do ukinitve rajonov, to je do leta 1955, se obstoječe stanje ni več bistveno spreminjalo: I. rajon je imel sedež na Rotovškem trgu, II. rajon v Cankarjevi ulici, III. rajon je poleg 12 terenov obsegal še Zg. Radvanje, Sp. Radvanje, Borovo vas in Rožno dolino; IV. rajon je imel z devetimi terenskimi odbori sedež na Studencih, V. rajon je deloval s šestimi terenskimi odbori na Pobrežju, VI. rajon je obsegal območje Tezna in najmlajši je bil VII. rajon s sedežem v Kamnici (ustanovljen je bil šele v mesecu aprilu).

Volilni sistem je bil organiziran tako, da se je v terenske odbore volilo 5-9 odbornikov, za rajonske odbore pa se je na vsakih 50 članov volil en delegat.

Za volitve v mestno skupščino se je obdržal dosedanji ključ, to je en delegat na 200 članov.

Rajonske skupščine so po takšni volilni shemi šteje 60-70 delegatov, mestna skupščina pa 90.

Podmladek RK je medtem dopolnjeval in nadalje razvijal svoj program na 40 šolah (9 gimnazij, učiteljske, kmetijski tehnikum, ekonomski tehnikum, 15 osnovnih šol ter 13 industrijskih in gospodarskih šol). Učenci in dijaki so spoznavali zdravstveno-prosvetno vzgojo, pomen tovarištva, ljubezen do domovine, smisel dopisovanja z vrstniki iz tujine.

Na seji MO RKS Maribor, 10. decembra 1951 je bil sprejet sklep o tem, da se kuhinje PRK predajo Svetu za kulturo in prosveto; kljub temu sklepu pa je MO RK še naprej plačeval hrano socialno ogroženim otrokom. Do leta 1955 se je število podmladkarjev povzpelo na 24.298 članov in so bili razporejeni v 111 organizacijah PRK.

Njihovo delo se je vse bolj navezovalo na ostale izvenšolske aktivnosti (tabornike, pevske zборе, folklorne skupine). Mnoge šole, zlasti osnovne, so pridno skrbele za higienske koticike in zdravstvena predavanja o borbi proti TBC, alkoholizmu, kajenju.

Osnovne smerice za delo RK v letu 1952 so bile usmerjene v akcije za izboljšanje higienskih razmer, zdravstveno-prosvetno delo, pomoč zdravstveni službi, borbi proti TBC.

Že prva asanacijska dela so zajemala čiščenje in beljenje stanovanjskih prostorov, ureditev toaletnih prostorov, skrb za zdravo pitno vodo, ureditev kanalizacije in obcestnih jarkov, boj proti mrčesu. To nalogo so najprej prevzemali socialno-zdravstveni sveti in aktivni, kjer so bili vključeni predstavniki RK, mladine in AFŽ. Pri zbiranju sredstev in materiala za asanacije so sodelovali tudi prebivalci, oblastni organi, podjetja in ustanove.

Tudi v kasnejših letih so vaščani zaostalejših in pasivnih krajev z veliko požrtvovalnostjo, z lastnimi finančnimi in materialnimi sredstvi množično sodelovali v omenjenih akcijah. Najbolj je prišlo to do izraza, kadar je bilo treba rešiti problem pitne vode. Les, pesek, dovoz, odvoz pa tudi prostovoljno delo je bilo možno organizirati brez večjih problemov.

V desetletju po letu 1950 se je uspešnost delovanja komisije za male asanacije večkrat potrdila. Poskrbela je za pregled petih zajetij na Turškem vrhu, za vodovod na Ptujski gori, Grajski studenec pri Ptujski gori, vodnjak Firbušek, javni vodnjak na Strmcu, pripravila teren za vodovod Pameče, pomagala pri usposobitvi vodovoda v Vinarju, pregledali so tudi teren za vodovod šole na Ledini, vodovod na Kapli, v Svečini, Zg. Dupleku in v Jedrti. V obravnavanje problematike malih asanacij so se uspešno vključevali tudi občinski ljudski odbori.

Med zelo dobro zastavljene naloge spada tudi priprava tipiziranih načrtov za gnojne jame, ki

so jih sprejele vse občinske komisije brezplačno, priprava tipiziranih načrtov za individualna smetišča in sestava obširnih navodil za asanacijo vodnjakov.

V letu 1952 so se pričeli dvoletni zimski zdravstveno-prosvetni tečajji za dekleta in žene. Tečajem je prisostvovalo okoli 40.000 udeleženk. Kasneje so se ti tečajji pričeli organizirati tudi po podjetjih za delavke; veliko razbremenitev zavodom za socialno zavarovanje pa je predstavljalo usposabljanje kadrov za nego bolnika v domači oskrbi.

Vzporedno z novostmi v vsebinskem delovanju RK se je skladno z reorganizacijo okrajnih ljudskih odborov ter decentralizacijo vsega upravnega in političnega dela spremenila tudi organizacijska oblika organizacije RK. Pokazalo se je, da so postali rajonski odbori nepotrebni vmesni forum med mestnim odborom in terenskimi odbori. Vse bolj so začeli zavirati in dušiti iniciativo terenskih odborov, zato se je pokazala potreba po njihovi ukinitvi. Rajonski odbori kot sestavni del dosedanje organizacijske oblike so bili v likvidaciji od 1. 7. 1952 in so bili dokončno ukinjeni s 15. 7. 1952.

Najnižje organizacijske oblike so bile odslej terenski odbori, ki so tvorili skupaj z vaškimi odbori občinski odbor RK. Na vseh organizacijskih stopnjah je bil s tem zagotovljen princip volilnosti in demokracije. Podobna je bila situacija na območju Okrajnega odbora RK Maribor-okolica, kjer je imela do konca leta 1951 centralistična organiziranost za posledico, da se krajevni odbori niso mogli tako razvijati, kakor so jim narekovale njihove potrebe. Zaradi tega je pomenilo leto 1952 pravo prelomnico tudi na finančnem področju. Celotno denarno poslovanje se je preneslo na vaše enote, ki so poslovale na sedežih bivših 66 krajevnih ljudskih odborov na področju okraja Maribor-okolica. Krajevni odbori RK sedaj niso bili več direktno navezani na okrajni odbor, temveč na občinski odbor. S tega mesta so tudi sprejemali vsa navodila in oddajali zahtevana poročila. V smislu novih sprememb se je konec marca in v začetku aprila 1952 od bivšega poljčanskega okraja priključilo k Okrajnemu odboru RK Maribor-okolica 19, od bivšega radgonskega okraja pa 10 krajevnih odborov, ki so bili doslej skoraj brez izjeme zanemarjeni in pasivni. Število krajevnih odborov se je s tem povzpelo na 95, občinskih pa na 34.

Morda bi kazalo omeniti enote okraja Poljčane, ki so v tem letu postale sestavni del okraja Maribor-okolica: Občinski ljudski odbor Oplotnica (KLO Oplotnica, KLO Studence, KLO Laporje, KLO Vrhole, KLO Žabljek-del), Občinski ljudski odbor Slovenska Bistrica, (KLO Slovenska Bistrica, KLO Zg. Bistrica, KLO

Ložnica, KLO Šentovec, KLO Žabljek-del, KLO Prihova-del, KLO Črešnjevce-del, KLO Tinje-del). Vsak krajevni odbor RK je dobil med drugim tudi nalogo, da je usposobil 3-člansko protituberkulozno sekcijo in uredil postajo prve pomoči, to je sobo z naslednjo opremo: postelja, miza, stol, omarica za prvo pomoč, ki je morala vsebovati zdravila ter obvezni material. Zunanja stran vrat je morala biti opremljena z znakom, da se tu nahaja postaja prve pomoči. Postaja naj bi bila tudi opremljena z zastavo z belim poljem in rdečim križem.

Kompetence občinskih odborov so se omejile le na pomoč pri dvigu članstva odraslih in podmladkarjev, organiziranju tečaja prve pomoči, dajanju smernic pri zdravstveno-prosvetnem delu, asanaciji vasi, vzgoji ženske in kmečke mladine.

Tudi v ptujskem okraju so se občinski odbori začeli oblikovati že v začetku junija 1952. V vsakem izmed njih so z ozirom na potrebe izvolili 2-3 odbornike krajevnih odborov RK. Na mesečnih sestankih naj bi pripravili plan za reševanje tekočih nalog (odstranjevanje odpadkov v vaseh, izpeljava gnojišč, skrb za ustvarjanje lastnih sredstev s prireditvami, srečolovi). S temi denarnimi sredstvi bi si pomagali tam, kjer so bile potrebe največje; pereč je bil zlasti položaj v Halozah, kjer je bilo zaradi slabih higienskih razmer in še slabših prehrabnih navad okuženih s TBC okoli 800 ljudi.

V okraju Slovenj Gradec, ki je meril 847,39 km² in imel 50183 prebivalcev, od tega 6627 članov RK in 6700 članov PRK, je bila predvidena ustanovitev petih občin in s tem petih občinskih odborov RK: Slovenj Gradec, Črna, Ravne na Koroškem, Dravograd in Radlje. Delo v vseh občinskih odborih RK je bilo usmerjeno v pomoč (preventivno in kurativno) zdravstveni službi, zdravstvenim predavanjem za odrasle in mladino, propagandi za cepljenje. Med široke sloje ljudi je prodirala zavest o koristnosti tečajev za žensko in vaško mladino, posebna skrb pa je bila posvečena asanacijam vodovodov oziroma vodnjakov. Analize so pokazale, da je skoraj polovica vzorcev vode neprimernih za uživanje in da je težko najti vodnjak, ki bi odgovarjal higienskim predpisom.

Pri delovanju vseh okrajev v letu 1953 je potrebno omeniti še eno dejavnost. Organizacija RK FLRJ je vnesla v svoj delovni program kot eno izmed prioritarnih nalog zbiranje prostovoljnih, nenagrajenih darovalcev krvi, ki bi jo uporabili v transfuzijske namene. Odziv na prvi odvzem krvi v Mariboru je bil izjemen; 5. 2. 1953 so se pozivu odzvali številni prostovoljci iz Predilnice in tkalnice, Mariborske tekstilne tovarne, Tovarne avtomobilov, Delavnice Boris Kidrič in drugih delovnih organizacij. Tako je bilo do 10.

aprila 1954 registriranih 1089 prostovoljnih krvodajalcev, ki so darovali prek pol tone krvi.

V tednu Rdečega križa v letu 1953 si je Mestni odbor RK Maribor zadal nalogo, da prične z akcijo zbiranja sredstev za gradnjo mladinskega okrevališča. Glavni odbor RK Slovenije je sicer imel takšno postojanko v Savudriji, vendar je bila ta last nekega avstrijskega društva in je pripadala GO le do leta 1955. Zato je že v letu 1954 zaživela v akcijah RK v Mariboru ideja o nakupu zemljišča, centralne zgradbe in jedilnice v Punatu na otoku Krku. S tem so bili dani temelji za razvoj mladinskega počitniškega doma in hkrati poskrbljeno za letovanje bolnih in zdravstveno ogroženih otrok. Še vedno pa sta obstajali mladinski postojanki v Doliču in Ribnici na Pobjorju.

Komisijam, ki so že delovale do leta 1954, to je zdravstveni komisiji, gospodarsko-finančni komisiji, komisiji za boj proti TBC, sekciji PRK ter komisiji za transfuzijo oziroma krvodajalstvo, se je tega leta priključila še komisija za boj proti alkoholizmu. Sklep o formiranju komisije je bil sprejet na IO RK 18. 10. 1954 in že ob ustanovitvi je bilo jasno, da čaka delo komisije dolgotrajna in težka naloga. Ne samo, da so naporji njenih članov često brez pravega množičnega odmeva, tudi širši družbenopolitični faktorji niso storili svojega koraka. V prid tej trditvi govori predlagana akcija RK o uvedbi 5% davka na alkoholne pijače. S tako zbranimi sredstvi bi se dalo že v samih občinah veliko narediti proti temu zlu sodobnega časa, v republiškem merilu pa bi bil to prispevek k tako potrebnim izgradnji doma za zdravljenje alkoholičkov. Vendar je bil ta davek uveden malokje, zbrana sredstva pa se niso koristila povsod v prave namene, saj so se stekala v redni proračun. V Ljubljani je bil sicer ustanovljen poseben sklad, vendar se je denar trošil v prvi vrsti za asanacijo in pokrivanje izgub novozgrajene mlekarne, preostali denar pa se je porabil za regresiranje cen mleka in investiranje v mlečne restavracije.

Že v letu 1954 so tekli prvi razgovori o združitvi MO RKS Maribor z Okrajnim odborom RKS Maribor-okolica. S tem naj bi se odstranil zid, ki loči mesto od vasi na eni strani, na drugi strani pa je imelo mesto na razpolago več kadra (zdravstvenega, kulturno-prosvetnega), ki bi lahko pomagal okolici pri dvigu zdravstvene in kulturne ravni. Priprave na združitev so se zaključile naslednje leto in 6. avgusta 1955 je bilo 1. zasedanje okrajnega plenuma RK za Maribor-mesto, Maribor-okolica in Slovenj Gradec. Formalno izvedena združitev je bila še isti mesec, 15. avgusta 1955, in je potekala v skladu z načeli upravne in družbene decentralizacije. Nastalo je 15 novih občinskih odborov, bivše

občinske, krajevne in terenske organizacije pa so se preimenovala v osnovne organizacije Rdečega križa. Formiranje novih občinskih odborov je bilo nujno, saj je prestavljala nova občina samostojno enoto, ki naj bi v bližnji bodočnosti prevzela funkcijo okraja. Na področju dosedanjih okrajev Maribor-mesto, Maribor-okolica in Slovenj Gradec so nastale komune: zgorajmežiška s sedežem v Črni, spodnjemežiška s sedežem v Ravnah na Koroškem, mislinjska s sedežem v Slovenj Gradcu, zgornjedravska s sedežem v Dravogradu, srednjedravska s sedežem v Vuhredu, spodnjedravska s sedežem v Rušah, šentiljska s sedežem v Šentilju, lenarška s sedežem v Lenartu, gradiška s sedežem v Gradišču, slovenjebistriška s sedežem v Slovenski Bistrici, račka s sedežem v Račah, Maribor-Center s sedežem v Centru, Maribor-Tabor s sedežem na Taboru, Maribor-Tezno s sedežem na Teznu, Maribor-Košaki s sedežem v Košakih.

Ker je postajal problem alkoholizma vse bolj pereč tudi v naslednjih letih je 21-članska komisija v letu 1957 pripravila izjemno poglobljen program za boj proti alkoholizmu. Pripravila je navodila za usposobitev sušilnic sadja, propagirala je konzerviranje, organiziral vrsto tečajev za vkuhanje sadja (uvajanje sistema loncev EIGENBER), priporočala gostinskim obratom, naj imajo stalno na zalogi vse vrste brezalkoholnih pijač. Gostinci naj bi dali svoj prispevek tudi s tem, da ne bi točili alkohola vinjenim osebam, vsi ostali ustrezni odbori pa naj bi aktivno pomagali pri ustanavljanju brezalkoholnih mlečnih restavracij.

Po sklepu plenuma Okrajnega odbora RKS Ptuj dne 10. 6. 1957 in plenuma Okrajnega odbora RKS Maribor z dne 22. 6. 1957 se je Okrajni odbor RKS Ptuj z občinskimi odbori RKS Borl, Cirkovce, Desternik, Juršinci, Gorišnica, Lešje, Ptuj, Videm, Središče, Ormož, Kidričevo in drugimi priključil k Okrajnemu odboru RKS Maribor.

Dve leti zatem je bila slika delovanja Okrajnega odbora RKS takšna: V mejah okraja se je udeleževalo 21 občinskih odborov, ki so imeli svoje predstavnike v 41-članskem plenumu, 19-članskem izvršnem odboru in 5-članskem nadzornem odboru. Okrajni odbor je imel pri delu pomoč 10 komisij s 128 člani. Sicer pa so se vsi občinski odbori vse bolj osamosvajali, pomoč okrajnega odbora je bila vedno bolj inštruktajna. Da bi to postale tudi organizacijsko močnejše enote, se leta 1959 združijo občinski odbori Košaki in Šentilj, Ravne in Čroa, Tezno in Rače, Ptuj, Gorišnica in Lešje, Ormož in Središče, Radlje in Podvelka, Slovenska Bistrica in Poljčane.

Šestdeseta leta so pomenila krepitev dela RK na vseh področjih. Večjih organizacijskih spre-

memb ni bilo, le eno združitev je še treba omeniti. Pleoarna seja ob združitvi Okrajnega odbora RKS Maribor in Okrajnega odbora RKS Murska Sobota je potekala v sindikalni dvorani Okrajnega ljudskega odbora Maribor 27. 12. 1962. Okrajni odbor RKS Maribor je v takšni sestavi deloval do 30. 4. 1965. To je leto, ko so bili okraji ukinjeni in pustili povsem prosto pot razvoju občinskih odborov. Občinski odbori Maribor-Tabor, Maribor-Tezno in Maribor-Center pa so zaključili svojo pot delovanja z združitvijo v eno samo občino Maribor leta 1966.

Literatura

1. Zbornik Okrajnega odbora RK Maribor, Maribor 1968
2. Ivica Žnidaršič: O začetkih razvoja RK pri nas, Maribor 1986
3. Ivica Žnidaršič: RK za humanizem, razvoj in mir, Ljubljana 1988.
4. Mariborski Večernik jutra, 1941/34 str. 3
5. Mariborski Večernik jutra, 1934/8 str. 3
6. Večer (priloga) 1954, str. 3

ZUSAMMENFASSUNG

Der Entwicklungsweg der Organisation des Roten Kreuzes in Maribor auf der Grundlage der Bestände des Landsarchivs Maribor

Slavica Tovšak

Gleich nach der Befreiung der Stadt Maribor ist unbeachtet der Entwicklung der politischen Behörden und gesellschaftspolitischen Organisationen eine Art selbstinitiativer Tätigkeiten gelaufen, die zum Anbieten der ärztlichen Hilfe, zur nötigsten Bekleidung, zur Aufnahme der Repatriierten, Lösung der Wohnungsprobleme, zum Suchen und Evidenzieren der Verwandten gerichtet wurde.

In der zweiten Hälfte 1945 kam es zur Konstituierung einzelner Ausschüsse und Sektoren, die mit der territorialen Entwicklung des engeren und weiteren Stadtkerns im Einklang standen. In den späteren Jahren folgte eine Reihe von verwaltungsterritorialen Reorganismierungen und parallel damit die Definierung der Rolle und der Pflichten von den Terrain- und Rayonausschüssen.

Die Zahl der RK-Mitglieder wuchs ständig. Die Organisation war besonders tätig auf den Schulen, wo RK Nachwuchse entstanden sind. Auf allen Ebenen hat RK eine Reihe von Bildungskursen organisiert und sich den Problemen jeder einzelnen Mitte angepaßt.

Snemanja hrvaških filmskih podjetij v Sloveniji do leta 1941

Vjekoslav Majcen

Prva hrvaška filmska soemanja v Sloveniji

Slovenski igralci in gledališki režiserji so imeli vse od obdobja intedodanta Stjepana Miletića pomembno vlogo v zgodovini hrvaškega igralstva. Prav tako pa so kot ugledni gledališki umetniki že od začetkov organizirane filmske proizvodnje na Hrvaškem sodelovali pri nastajanju hrvaškega filma. Eden od njih je bil gledališki umetnik Ignacij Borštnik (Cerklje na Gorenjskem, 1858 - Ljubljana, 1919), igralec, režiser in pisec. Po njegovem scenariju je zagrebški filmski producent Jugoslavija k.d. leta 1919 posoel igrani film Brišem i sudim.¹ Ignacij Borštnik (že v visoki starosti) je v filmu, katerega zgodba se odvija v romantičnih gorskih predelih, igral eoo glavnih vlog. Film je bil posoet v Sloveniji v okolici Blejskega jezera. Soemalca filma Josip Halla in Ljudevit Šašek sta ob delu na igranem filmu

posnela še dva dokumentarna filmska zapisa, ki sta bila z naslovoma Blejsko jezero (Bled oa jezeru) in Blejski Vintgar (Vintgar kraj Bleda) vključena v prve filmske žurnale Jugoslavija filma.

Kmalu po snemanju teh filmov je v Ljubljani umrl Ignacij Borštnik. Snemalci Jugoslavija filma so s svojimi kamerami snemali poslednjo pot velikega igralca. Dokumentarni zapis pogreba igralca, ki je enako zaslužen za hrvaško in slovensko dramsko umetnost, je bil tudi uvrščeo v Jugoslavijin filmski žurnal.

Pol leta pred temi dogodki je v Celju gostoval ansambel Hrvaškega oarodnega gledališča (Hrvatskog narodnog kazališta - HNK). Gostovanje je spremljal snemalec zagrebške Croatie. Filmski dokument o tem gostovanju je bil kot filmski prispevek pod oaslovom Sprejem članov

HNK v Celju (Doček članova HNK u Celju) uvrščen v Croatijin žurnal.

Filmski dokument posebnega pomena je kratki filmski zapis prisege častnikov jugoslovanske vojske pred generalom Maistrom, ki ga je Jugoslavija film posnela leta 1918 in je edini od že omenjenih filmov delno ohranjen.

Po teh prvih snemanjih hrvaških snemalcev v Sloveniji, ki sovpadajo z vstopom Slovenije in Hrvaške v novo državo, se bodo medsebojne vezi med obema svetovnjima vojnima razvijale tako pri filmskih snemanjih kot na drugih področjih filma in kinematografije.

»Lijepa naša domovina«

Eden največjih filmskih projektov, predviden in deloma uresničen med obema vojnoma, je bilo snemanje serije filmov pod skupnim naslovom »Lijepa naša domovina« v planirani dolžini 20.000 m. Prikazoval naj bi naravne lepote in pomembne kraje Jugoslavije in je bil namenjen predvsem našim izseljencem po svetu. S prodajo filma našim izseljenskim skupnostim je želel producent Jugoslavija k.d. popraviti svoj finančni položaj. Iz časopisnega vira sledi, da so leta 1921 poleg Dubrovnika in še nekaterih krajev Hrvaške posneli Ljubljano z veleseljmom in Blejsko jezero (Narodne svečanosti na Bledu).²

Zaradi krize v hrvaški filmski produkciji nekaj naslednjih let, se je število filmov, posnetih v Sloveniji zmanjšalo. To je čas, ko sta prenehali z delom največji hrvaški filmski podjetji Croatia (leta 1921) in Jugoslavija (leta 1926). Ameriški film je dosegel skoraj popoln monopol, kinematografija je predstavljala uvoz in distribucijo filmov, pa tudi pogojev za organiziranje filmske produkcije ni bilo. Tako je obdobju intenzivne filmske dejavnosti in snemanju vrste igranih filmov (v produkciji prvih pomembnih filmskih podjetjih Croatie in Jugoslavije k.d.) sledila kinematografska dejavnost v obliki občasne največkrat namenske dokumentarne proizvodnje manjših producentov. Ti producenti so delovali več ali manj kratek čas in niso imeli materialne podlage za ambicioznejše projekte.

»Škola narodnog zdravlja«

Od leta 1927 je bila socialno-medicinska ustanova Škola narodnog zdravlja ena od stabilnejših hrvaških filmskih producentov. Pri njej je bil ustanovljen filmski laboratorij z namenom snemati zdravstveno-izobraževalne filme. Ustanova je kot filmski producent v obdobju do leta 1941 in pod pokroviteljstvom Svetovne zdravstvene organizacije posnela nad sedemdeset dokumentarnih, animiranih in igranih filmov, namenjenih zdravstveni in gospodarski izobrazbi ljudstva.³

Te filme so prikazovali po vsej Jugoslaviji pa tudi v tujini, nekatere tudi v rednih kinematografih. Zanimivo je, da so filme za prikazovanje v Sloveniji v Školi narodnog zdravlja prevedli v slovenščino (podatki o tem se nahajajo v arhivu Škole, npr. za prikazovanje filma »Dva brata« v Ljubljani leta 1931).

Prvi dokumentarni film, posnet leta 1927 v Školi narodnog zdravlja, je prikazoval delovanje zdravilišča Topolščica. Ohranjen je načrt scenarija, ki se nahaja v arhivu Škole.⁴ Režiser (urednik) filma je bil Milan Marjanović, snemalec Stanislav Noworyta. Ohranjeni podatki govore, da je film prikazoval delovni dan v zdravilišču s pregledi pacientov, pogoje bivanja, možnosti rekreacije, objekte in okolico.

Po sprejetju zakona, ki je predpisal obvezno prikazovanje določenega procenta filmov domače produkcije v kinematografih, je Škola občasno snemala tudi filmske žurnale z naslovom Filmski tednik (Filmski tjednik). Eden od njih je bila reportaža iz Slovenije, ki je prikazovala potovanje po železnici od Zagreba do Ljubljane, Ljubljano z Emono, Bled in Bohinj.⁵

Bled je bil kraj snemanja tudi leta 1934 ob velikem sokolskem zborovanju. Takrat je Škola za potrebe sokolske zveze kraljevine Jugoslavije posnela dokumentarni film o zborovanju Sokola z naslovom »Oj letni sivi sokole«. Režiser filma je bil Kamilo Brössler, snemalca Aleksandar Gerasimov in Anatolij Bazarov. Film je posnet s tonsko kamero, ki jo je konstruiral Gerasimov sam, tako ima slika zvočno podlago (glasba). Film prikazuje sokole, njihove aktivnosti, Bled z okolico, Vintgar in kralja Aleksandra ob obhodu sokolskega tabora. Snemanje filma so nadzorovali člani uprave sokolske zveze (navedeni so tudi kot avtorji filma), tako da je vloga strokovnjakov Škole narodnog zdravlja zmanjšana na tehnično izvedbo idej članov uprave. Tako je izredno dolg filmski zapis dobil podobo propagandnega letaka brez najmanjšega filmskega občutka, ki je sicer prisoten pri ostalih dokumentarnih filmih Brösslerja in snemalcev Škole narodnog zdravlja.

Ob koncu svojega dela na filmu in filmskega delovanja Škole narodnog zdravlja je Aleksander Gerasimov leta 1947 v Idriji posnel film o pridobivanju živega srebra (Rudnik i tvornica žive u Idriji).

Reklamni filmi

V letih, ko je slovenska filmska javnost spremljala filmski vzpon svoje rojakinje Ite Rine v nemških filmih in so se na Hrvaškem razpisali o poizkusih zagrebške lepote Štefice Vidačić doseči podobno kariero, se je domača filmska dejavnost preizkušala v prvih filmskih reklamah in občasno posnela kakšno reportažo.

Leta 1928, ko je bil glavni filmski dogodek v Ljubljani nastop Ite Rine s Harryem Liedtkejem v filmu »Izgubio sam srce na Savi«,⁶ je novi zagrebški producent Stella film posnel reklamni film dolžine 75 m o proizvodnji mila v mariborski tovarni Zlatorog z naslovom Milo Zlatorog (Zlatorog sapun). Leta 1929 je dobil dovoljenje cenzurne komisije za predvajanje med mnogimi filmskimi reportažami o lepotnih tekmovanjih film Lepotno tekmovanje v Kranju (Lepotno snimanje za miss Kranj).⁷ Množično prirejanje lepotnih tekmovanj je bil odgovor na filmske uspehe Ite Rine in na osvojitve naslova evropske lepoticice Štefice Vidačič.

Od pomembnejših snemanj tega leta naj omenim še eno prvih snemanj Metro-Goldwyn-Mayerja v Ljubljani za Metro-žurnal: Odkritje spomenika Napoleonu v Ljubljani (Otkrivanje spomenika Napoleonu u Ljubljani). Po podatkih iz časopisja so ob tej priložnosti poleg same svečanosti posneli tudi Otona Župančiča.⁸

Svetlotonova snemanja v Sloveniji

V začetku tridesetih let je bilo v Zagrebu ustanovljeno podjetje Svetloton, ki je bilo nekaj naslednjih let po številu posnetih dokumentarnih filmov in filmskih reportaž najdinamičnejši hrvaški filmski producent.⁹ Ustanovitelj in lastnik Svetlotona je bil češki državljani, filmski snemavec Josip Klement, ki je dobil dovoljenje za snemanja leta 1931. Slovenski operni pevec, baritonist Mirko Jelačin je bil direktor in dramaturg podjetja.

Svetloton je bila prva zagrebška družba, ki je imela pravo tonsko filmsko aparaturo za snemanje filmov (Tobis Klangfilm). To je bila filmska kamera, montirana na avtomobilu in predvidena za gibljiva terenska snemanja. Ta eulina profesionalna in najmodernejša snemalna oprema je bila velika Svetlotonova prednost in je v naslednjih letih omogočila snemanje številnih zvočnih dokumentarnih filmov. Nekateri od njih so bili (zahvaljujoč Jelačinu) posneti v Sloveniji. Eden od teh, z naslovom Sokolski nastop v Tivoliju (Sokolski nastup u Tivoliju), je bila reportaža s sokolskega tekmovanja v Ljubljani leta 1933. Prava filmska aktivnost Svetlotona v Sloveniji se je pričela s snemanjem zvočnega dokumentarnega filma Bela Ljubljana leta 1932. Snemanje filma so spremljale velike predpriprave in interes časnikov. Toda rezultat ni bil enak pričakovanjem in reklamni, kritike filma so bile negativne. Snemanje v Sloveniji je podjetje nadaljevalo s finančno bolj zanesljivimi projekti. Tako so istega leta posneli dva reklamna filma: Westnova tovarna v Celju (Westnova tvornica u Celju) in Železarna Jesenice (Železarna u Jesenicama).

Ta snemanja so bila le del filmske aktivnosti v Sloveniji. Po uspehu prvega slovenskega filma V kraljestvu Zlatoroga, ki si ga je ogledalo leta 1931 samo v Ljubljani 14.000 gledalcev,¹⁰ sta Ferdo Delak in Metod Badjura leta 1932 posnela alpski nemi film Triglavske strmine.¹¹ Istega leta je Bosna film reklamirala prikazovanje reportaže Zimski Bled (Bled zimi), Veličan Bešter je posnel Kongres slovenskih narodnih noš (Kongres slovenske narodne nošnje) in Jugofilm je ponudil film Trbovlje, dolžine 1.502 m. Zadnja dva filma pomembne dokumentarne vrednosti sta po poročilih časopisov zgorela v požaru, ki je jeseni tega leta zajel kino Mladinski dom na Kodeljevem.¹²

Svetloton je omejil snemanja v Sloveniji verjetno tudi zaradi številnih slovenskih filmskih aktivnosti v letih 1931 in 1932. Leta 1932 je Svetlotonu minilo v snemanju celovečernega zvočnega igranega filma v Primorju »Melodije 1.000 otoka«. Film je režiral in financiral snemanje Celjan Maks Osvatič.¹³ Film je bil srednje uspešen. Z dvema filmoma se je Svetloton v Sloveniji pojavil spet leta 1934. Prvi film je bila reportaža z naslovom Folklor na ljubljanskem festivalu (Folklor na ljubljanskem festivalu) in ga je verjetno režiral Ferdo Delak. Drugi film, Maribor v besedi in sliki (Maribor u riječi i slici), je bila ambicioznejša in obsežnejša filmska reportaža, podobna filmu Bela Ljubljana. Že sama dolžina filma Maribor v besedi in sliki - 1250 m - kaže na namero avtorjev, da pripravijo velik dokumentarni film. Scenarij in režijo so zaupali banovinskemu arhivarju Franju Bašu, snemavec je bil Josip Klement, laboratorijsko so ga obdelali v zagrebškem tonskem laboratoriju Viktorja Rybaka, ki so ga poleg domačih uporabljali tudi snemalci MGM.¹⁴

Med obsežnejšimi filmskimi projekti je Svetloton leta 1935 posnel svoj zadnji obsežnejši zvočni film o turističnem in klimatsko-zdraviliškem kraju Ormožu z naslovom Ormož-jugoslovanski Gillspach (Ormož jugoslavenski Gillspach). Pri scenariju in režiji je sodeloval režiser Slovenskega narodnega gledališča Debevc.¹⁵ Film, dolžine 534 m, je predstavil zgodovino zdravilišča, naravne lepote in pregled gospodarske dejavnosti celotne ormoške okolice.

S tem filmom je Svetloton zaključil pomembno obdobje snemanja filmov v Sloveniji. Dvakrat, leta 1935 in 1936, je posnel še Ljubljanski velesejem, večjih projektov (kot so bili Bela Ljubljana, Maribor v sliki in besedi in Ormož) pa se ni več loteval. Lastnik Svetlotona je v tem času začel tesneje sodelovati z nemškim Ufom, tako se je podjetje sčasoma preoblikovalo od producenta v predstavništvo nemškega filma.

Filmski žurnali, posneti v Sloveniji

Novo Svjetlotonovo področje dela je bilo od leta 1935 snemanje prispevkov za Ufine žuroale. Vsak teden je moral Josip Klement posneti prispevek za tedenske filmske novice. Sodelovanje je bilo kratkotrajno, verjetno zaradi pomanjkanja sredstev in žurnalističnih izkušenj v kontinuiranem filmskem poročanju. V obdobju sodelovanja je Klement posnel na Ptuju filmski zapis z naslovom Razstava konj na Ptuju (Izložba konja u Ptuju) in politični prispevek Sestanek Male atante na Bledu (Sastanak Male atante na Bledu); oba prispevka sta iz leta 1935.¹⁶

V tem času je bilo v Zagrebu ustanovljeno novo filmsko podjetje Zora film, ki je postalo najpomembnejši hrvaški producent v letih pred drugo vojno. V podjetje so vstopili izkušeni hrvaški filmski snemalci Oktavijan Miletić in Marko Graf (iz Stella filma), občasno je sodeloval Aleksandar Gerasimov iz Škole narodnog zdravlja. Poleg dokumentarne in igrane produkcije je Zora film pripravljala profesionalno urejevan in redno izhajajoč filmski žurnal Zora magazin. Poleg tujih žurnalov (MGM, Fox movieton, Paramount, Ufa) je bil sprejet v redni program jugoslovanskih kinematografov. Snemalci Zora magazina so pripravljali prispevke za posamezne številke žurnala tudi izven Hrvaške. V Sloveniji so posneli dva dogodka, leta 1935 reportažo Evharistični kongres v Ljubljani (Euharistički kongres u Ljubljani) in leta 1937 Pogreb nadškofa Jegliča (Pogreb nadbiskupa Jegliča). Glede na to, da vsebina vseh števil Zora magazina ni znana in da so ga pripravljali več let, lahko predvidevamo, da je bilo posnetih tudi več prispevkov iz Slovenije.

Pregled dokumentarnih filmov hrvaških producentov, posnetih v Sloveniji v času od 1919 do 1941 (z viri)

Hrvaško kinematografijo iz časa zgodnjega obdobja nacionalne filmske zgodovine spremlja usoda večine malih kinematografij: filmska produkcija je skoraj v celoti izgubljena. Tisto, kar je obranjeno iz obdobja do leta 1945, je bilo po vojni prenešeno v Beograd in do sedaj še ni temeljito raziskano. Hkrati pa se hrvaška filmska historiografija ni dovolj ukvarjala z odkrivanjem nastajanja in s sistematizacijo filmske produkcije v prvih desetletjih našega stoletja. Zaradi tega tudi ni popolne retrospektivne filmografije, ki bi zajela vse posnete filme tega obdobja. Tako je vsak poizkus sistematizacije filmskih snemanj povezan z odkrivanjem (kdaj tudi že poznanih) sodobnih virov, ki pa so tudi pogosto nepopolni. Iz teh razlogov tudi ta pregled filmskih snemanj hrvaških producentov v Sloveniji do leta 1941 ni

ne popoln ne končen. Pregled nudi seznam filmov z viri podatkov o njih iz hrvaške filmske periodike med obema vojnoma in v deloma ohranjenih cenzurnih seznamih filmske cenzurne komisije, ki jih hrani Arhiv Hrvatske. Podana informacija o filmih temelji na obsegu podatkov v virih. Pri večini filmov je naveden tudi vir.

1918

General Maister
prod. Jugoslavija
(Kinoteka Hrvatske, insert)

1919

Doček članova HNK u Celju
prod. Croatia
(Kinematografski glasnik, št. 3 z dne 1. 06. 1919)

Bled na jezeru
prod. Jugoslavija k.d.

Vintgar kraj Bleda
prod. Jugoslavije k.d.

Sprovod Ignacija Borštnika
prod. Jugoslavija k.d.

1921

Lijepa naša domovina
(Bled, Ljubljana z velesejmom)
prod. Jugoslavija k.d.
(Kinofon, št. 1 z dne 15. 12. 1921)

1927

Lječilište Topolšica
prod. Škola narodnog zdravlja
(Zdravstvene novine, št. 9-10/1961)

Slovenija, filmski žurnal
(Bobinj, Bled, Emona, Ljubljana)
Škola narodnog zdravlja
(AH, HZ, Š. 1/201, 25. 1. 27)

1928

Zlatorog sapun 75 m
prod. Stella film
(Filmske novosti, št. 2/28)

1931

Sokolski nastup u Tivoliju
prod. Svjetloton

Prva velika skijaška utakmica na Pohorju
(KH, cenzurna lista, 1931)

1932

Bela Ljubljana, zvočni film
prod. Svjetloton
r. Jelačin
(Jugoslavenski film kurir, 20. 10. 32)

Westnova tvornica u Celju
prod. Svjetloton
(Jugoslavenski film kurir, št. 47 (65) z dne 17. 12. 32)

Željezara u Jesenicama
prod. Svjetloton
(Jugoslavenski film kurir, št. 47 (65) z dne 17. 12. 32)

Bled zimi
Prod. Bosna film
(Poročilo Metropol d.d. za leto 1931/1932 AH, SFD, davčni oddelek, š. 70)
(Podatki govorijo o prikazovanju in distribuciji)

Trbovlje, 1.502 m
prod. Jugofilm
(Film - Fox movietone 45 (63) z dne 10. 11. 32)

1934

Folklor na ljubljanskem festivalu
prod. Svjetloton
Ferdo Delak

Oj letni sivi sokole, zvočni
(taborjenje sokolov na Bledu, izvir Savinje)
prod. Škola narodnog zdravlja
r. Kamilo Brössler
k. Aleksandar Gerasimov, Anatolij Bazarov
(Kinoteka Hrvatske)

Maribor u riječi i slici, 1.250 m
Svjetloton
sc. in r. Franjo Baš
k. Josip Klement
(Jugoslavenski film; II, št. 1/21. 01. 35)

1935

Naš Triglav
amaterski film
V Cizelj
(Prikazan na Vseslovanskem natečaju za najboljši amaterski film v Zagrebu)

Ormož, jugoslavenski Gillspace
(Tonfilmsko snemanje Ormoža)
prod. Svjetloton
sc. in r. Debevc
(Filmske novosti, št. 13 z dne 05. 08. 35)

Euharistički kongres u Ljubljani
prod. Zora film
(Filmske novosti, št. 13 z dne 05. 08. 35)

Izložba konja u Ptuju
prod. Merkur (za UFO)
k. Josip Klement
(Filmske novosti, št. 16 z dne 18. 09. 35)

Sastanak Male antante na Bledu
prod. Merkur (za UFO)
k. Josip Klement
(Filmske novosti, št. 16 z dne 18. 09. 35)

Ljubljanaer Trachtenfest
prod. Svjetloton
k. Josip Klement
(Jugoslavenski film, št. 1 z dne 21. 01. 1935)

1937

Zora magazin
(Pogreb nadškofa Jegliča)
prod. Zora film
(Filmske novosti, št. 10 z dne 1. 08. 37)

Od naštetih filmov sta ob že omenjenem insertu iz filma o prisegi pred generalom Maistrom ohranjena v Kinoteki Hrvatske filma »Oj letni sivi sokole« Škole narodnog zdravlja in Svjetlotonov film Ormož-jugoslavenski Gillspace.

Literatura

1. Hrvatsko narodno kazalište 1894-1969 (enciklopedijska izdaja, urednik Pavao Cindrić; Naprijed, Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb 1969.
2.: Izvori za povijest hrvatskog filma, dokumentacija Kinoteke Hrvatske.
3. Dejan Kosanović, Počeci kinematografije na tlu Jugoslavije 1896-1918, Institut za film, Univerzitet umetnosti, Beograd 1985.
4. Vjekoslav Majcen, Filmski fond Škole narodnog zdravlja u Kinoteci Hrvatske, Arhivski vjesnik, št. 30, Zagreb 1987.
5. Vjekoslav Majcen, Filmski Žurnali u Hrvatskoj, Kinoteka, št. 4, 5 in 6, Zagreb 1989.
6. Vjekoslav Majcen, Pregled članaka objavljenih u filmskoj periodici 1913-1941 leta (rokopis), Kinoteka Hrvatske.
7. Ivo Škrabalo, Između publike i države, povijest hrvatske kinematografije 1896-1980, Znanje, Zagreb 1984.

Opombe

- 1 »Brišem i sudim« /s. Ignacij Borštnik, r. Arnošt Grund, snemalci Josip Halla in Ljudevit Šašek. - Zagreb: Jugoslavija k.d., 1919. (tri dejanja) /s. Milada Tana, Cara Negri, Ignacij Borštnik, Ivo Badalić, Tošo Lesić, Josip Pavić, Tonka Savić, Arnošt Grund, Alfred Grünhut, Konrad Schmidt, Andrija Gerašić.
Film ni ohranjen. Ohranjena je fotodokumentacija, v kateri se nahaja tudi fotografija celotne filmske ekipe, posnete v okolici Bleda.
- 2 Časopis Kinofon, Zagreb, št. 1 z dne 15. 12. 1921.
- 3 Aleksandar Gerasimov, Foto-filmski laboratorij Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar«, Zdravstvene novine, Zagreb, št. 9-10/1961.
- 4 Arhiv Hrvatske, Higijenski zavod sa školom narodnog zdravlja, Odjelenje za socijalnu medicinu, št. 380/1927.
- 5 Arhiv Hrvatske, Higijenski zavod, k. 1, št. 201 z dne 25. 1. 1927.

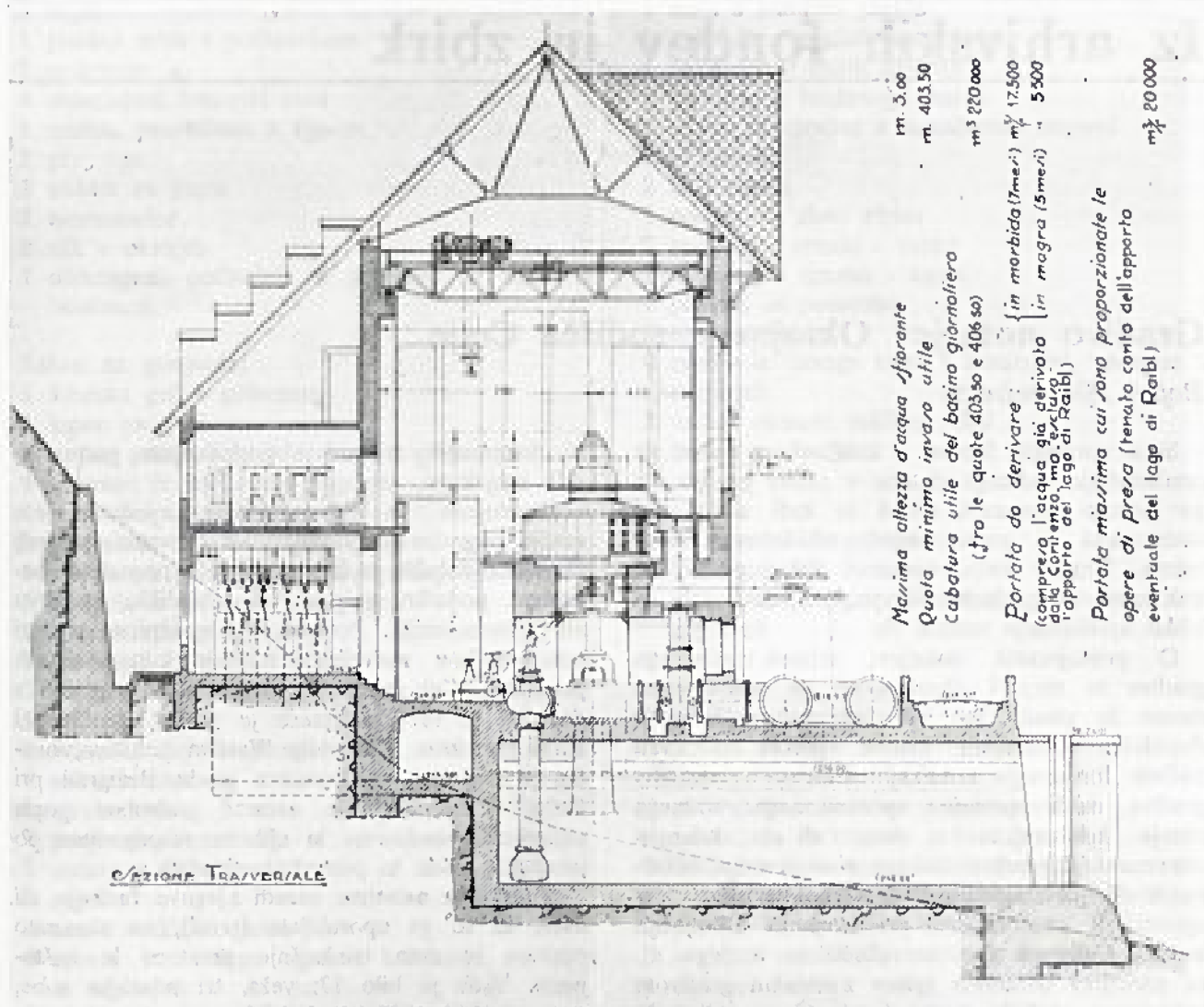
- 6 Zagrebške Novosti so o tem poročale zaporedoma 2. in 3. januarja 1928.
- 7 Podatek je iz seznama zagrebške cenzurne komisije z dne 25. 10. 1929 (dokumentacija Kinoteke Hrvatske), ki ne vsebuje drugih podatkov o producentu in avtorju. V cenzurnem dovoljenju je film dolžine 125 m deklariran kot »M.G.M. film« in je brez drugih avtorskih podatkov (Zagrebška podružnica MGM je bila distributer filma). Glede na to, da so v tem času posamezni kinematografi in filmska podjetja samostojno snemala filmske reportaže in to z domačimi snemalci, je možno, da gre za film Metoda Badjure.
- 8 Po podatkih iz časopisa Metro megaton, št. 8, Zagreb 1929.
- 9 Ime te filmske družbe se vse od ustanovitve uporablja v treh variantah: Svetloton, Svjetloton in Sjetloton. Ne da bi navajal razloge te jezikovne zmede, v tekstu uporabljam ime Svjetloton, kar je pravopisno in jezikovno pravilno.
- 10 Jugoslavenski film kurir, Zagreb, št. 3 z dne 25. 9. 1931.
- 11 V časopisu je bil evidentiran še en film o Triglavu, in sicer amaterski film Mariborčana Vladimirja Cizija z naslovom Naš Triglav, ki je bil prikazan na Vseslovenskem natečaju za najboljši amaterski film leta 1936 v Zagrebu. Drugih podatkov o filmu, razen da so ga predvajali v Jeronimski dvorani v Zagrebu ni. Avtor V. Cizelj je bil naslednja leta urednik posebne filmske priloge (priloga za kinomaterije) zagrebškega strokovnega časopisa Foto revija, ki je izhajala med leti 1932-1940.
- 12 Časopis Film-Fox movietone, Zagreb, št. 45 (63) z dne 10. 11. 1932.
- 13 Melodije 1.000 otoka /s. in r. Maks Osvatič, kamera Rauch (München), glasba Mirko Deči, orkestracija Zvonimir Bradić, spremljajoči tekst Petar Preradović. - V glavnih vlogah Maks Osvatič in Mira Zdravković.- Svjetloton: Zagreb, Emelka: München, 1932; Film so leta 1933 predvajali v Zagrebu in Celju (Novosti, 5. 2. 1933), distributer Avala film pa je dobil tudi dovoljenje beograjskega ministrstva za prosveto za predvajanje »u svim školama naše Kraljevine« (AH, Banska uprava Savske banovine, Prosvjetno odjeljenje, št. 16458/1933). Za razliko od mnenja ministra prosvete kritike filma niso bile pozitivne. Da jih je Maks Osvatič težko sprejel, priča tudi tožba, ki jo je vložil zoper časopis Slovenski narod zaradi objavljene kritike (Jugoslavenski film kurir, št. 21 (88), Zagreb, 17. 6. 1933).
- 14 Podatek je iz časopisa Jugoslavenski film, Zagreb, I. II, št. 1 z dne 21. 1. 1935. Aprila 1935 je Ministrstvo za prosveto izdalo priporočilo »da učenici sviju škola mogu posetiti kulturno poučne zvučne filmove«. Med priporočenimi filmi sta tudi filma Maribor in Rogaška Slatina. Iz dopisa ni razvidno, ali je to film »Maribor u riječi i slici« ali kakšen drug.
- 15 Filmske novosti, Zagreb, št. 13 z dne 5. 8. 1935.
- 16 Pogodba z Ufoom je bila sklenjena s posredovanjem družbe Merkur film (ki v časopisnih informacijah nastopa tudi kot producent) a je bil snemalec filmskih prispevkov Josip Klement s svojim podjetjem.

ZUSAMMENFASSUNG

Aufnahmen der kroatischen Filmunternehmer in Slowenien bis zum Jahre 1941

Vjekoslav Majcen

Die ersten Aufnahmen der kroatischen Unternehmer in Slowenien gehen mit dem Eintritt Sloweniens und Kroatiens in den gemeinsamen jugoslawischen Staat zusammen. Es geht um die Filmbeiträge, die in das Filmjournal des Produzenten »Jugoslavija film« eingereicht wurden. Aus diesem Zeitabschnitt stammt die teils erhaltene Filmaufnahme der Eidesablegung der Offiziere der jugoslawischen Armee vor General Maister von Bedeutung. Größere Filmproduzenten, die in Slowenien zwischen den beiden Weltkriegen gefilmt haben, sind: sozialmedizinische Anstalt »Škola narodnog zdravja« mit den Ausbildungsfilmern, »Stella film« mit den Werbefilmern, in der dreißiger Jahren »Svjetloton« mit den dokumentarischen Tonfilmen und in den Jahren vor dem zweiten Weltkrieg »Zora film« mit den Filmbeiträgen für das Filmjournal »Zora magazin«. Aufgrund der Angaben in der kroatischen Periodik zwischen den beiden Weltkriegen und an den Zensurlisten der Filmzensurkommission im Archiv Kroatiens wurde die Liste der in Slowenien von 1919-1941 aufgenommenen Dokumentarfilme der kroatischen Produzenten vorbereitet. Von den auf der Liste angegebenen 26 Filmen sind nur drei erhalten worden: das Insert des Films über die Eidesablegung vor General Maister von »Jugoslavija film«, »Oj leti sivi sokole« von »Škola narodnog zdravja« und der Film von »Svjetloton« »Ormož, jugoslovanski Gillspach«.

Načrt elektrarne Trnovo (zunanost, prerez in tehnični podatki) iz leta 1930 oz. 1937.
 (Fond Tehnični urad Gorica, a.e. 384, t.e. 19 PANG)

Iz arhivskih fondov in zbirk

Gradivo notarjev Okrajnega sodišča Celje

Bojan Himmelreich

Spisi notarskih fondov v količinskem smislu ne predstavljajo velikega deleža v celoti gradiva, ki ga hranijo slovenski arhivi in tudi sicer med raziskovalci ni zanje skoraj nikakršnega zanimanja. Vendar velja nameniti nekaj pozoroosti tudi njim, saj podrobnejši vpogled pokaže, da so lahko upoštevanja vreden vir.

O pristojnostih notarjev, zvrsteh njihovega gradiva in njegovi ohranjenosti so Arhivi pred časom že pisali,¹ zato ob tem le nekaj besed dopolnila. Omenjeni članek govori o dveh načinih formiranja notarskih fondov, o združitvi gradiva vseh notarjev posameznega sodnega okraja kot celote v fond ali o ločenem obravnavanju gradiva vsakega posameznega notarja. V Zgodovinskem arhivu Celje so skozi leta uporabljali oba načina, pri urejanju Okrajnega sodišča Celje pa smo se odločili za tretjega, t.j. za združitev notarskih spisov z ostalim gradivom pristojnega sodišča v en fond. Vse gradivo je arhiv prevzel kot celoto, kar samo po sebi še ne more biti argument za združitev, pač pa jo utemeljuje dejstvo, da so bili notari nekakšen »pomožni organ« sodišča, kar se kaže tudi v njihovi dolžnosti posredovati kot od sodišča pooblaščenim komisarji v nekaterih zadevah.

Številne pristojnosti notarjev dajo slutiti, da njihovo ohranjeno gradivo varuje obilico raznovrstnih podatkov. Na primeru ohranjenih spisov notarjev, ki so delovali pri Okrajnem sodišču v Celju,² je moč to trditev le podkrepiti, saj zasledimo mnogo podatkov, ki predstavljajo vire za različne veje raziskovanja.

Tovrstni dokumenti so lahko vir za pravnike, ki želijo ugotoviti npr. pogostnost posameznih načinov urejanja formalno-pravnih razmerij v preteklosti. Ob pregledu kateregakoli fascikla notarskega fonda ugotovimo, da ogromno večino gradiva predstavljajo ženitno-dedne pogodbe (približno 80%), desetina je kupoprodajnih pogodb, ostanek pa predstavljajo zapisniki različnih izjav, pobotnice, zadolžnice, poravnave, predajne in razdružbene pogodbe, dodatki k pogodbam itd. Manjši del celote predstavljajo tudi spodaj opisa-

ni dokumenti, zvezani s poslovanjem gospodarskih subjektov.

Etnologom in umetnostnim zgodovinarjem nudijo pogodbe o prevžitku ali to vrsto razmerij urejajoča določila v ženitno-dednih pogodbah podrobne podatke o prehrani, oblačilih, pohištvu ali poimenovanjih. Podatke o premičninah v lasti posameznikov zasledimo tudi v kupoprodajnih pogodbah. Kot primer je moč navesti pogodbo z dne 20. 8. 1879, s katero je grof Curt Spiegel kupil od viteza Theophila Wasilka pohištvo, orodje in priprave na posestvu gradu Bežigrad pri Celju.³ Priložen ji je namreč podroben popis omenjenih predmetov in njihova razporeditev po prostorih gradu in pomožnih objektih.

V pritličju naletimo zaradi njegove funkcije ali oseb, ki so ga uporabljale (posli), na skromno opremo in zato tamkajšnje prostore le naštejemo. Vseh je bilo 17: veža, tri poselske sobe, dve poselski jedilnici, kuhinja, tri shrambe (za mleko, jedila in sadje), stranišče (»englisch Wattercloseset«), izba z omaro za zdravila, soba za peko, pralnica, likalnica ter kopalnica in soba (slednji dve sta od ostalih izstopali po številu in vrednosti opreme).

Prvo nadstropje je imelo 14 prostorov, namenjenih lastnikovi družini (in gostom), o čemer priča bogatejša opremljenost. Naštevanje vsega bi bilo predolgo, zato je podrobneje predstavljeno le nekaj prostorov.

Delovna soba:

- 1 švedska peč s priborom
- 1 kipec na peči
- 1 železni zaslon pri peči
- 1 košara za drva
- 4 zavese s karnisami, vrvicami in zagrinjali
- 2 okenski zaščitni odeji iz ripsa
- 1 polica za puško
- 1 lesteneč iz serpentina
- 1 pljuvalnik
- 2 salonski omari
- 2 okenski blazini
- 1 ležalnik

- 1 regal
- 1 pisalna miza s podstavkom
- 1 pokrivaln
- 4 nblazinjeni švicarski stoli
- 1 mizica, prevlečena z ripsom
- 1 preproga
- 1 košara za papir
- 1 termnmeter
- 8 slik v okvirjih
- 1 nblazinjeni počivalnik s prevleko iz ripsa in blazinami

Salnn za gospnde:

- 1 švedska peč s priborom
- 1 kipec na peči
- 1 zaslon pri peči iz jelenovega rogovja
- 1 lestenec iz jelenovega rogovja
- 1 ura z jelenovim rogovjem
- 1 pljuvalnik iz jelenovega rogovja
- 1 stojalo za palice iz jelenovega rogovja
- 1 konzola iz jelenovega rogovja
- 1 zofa iz rjavega usnja
- 1 naslnnjač iz rjavega usnja
- 1 manjša usnjena zofa
- 1 salonska miza
- 1 švicarski stnl iz rjavega ripsa
- 2 salonski omari
- 1 igralna miza
- 2 preprogi ob zofi
- 1 omara z ogledalom
- 1 regal
- 1 ura v stekleni nmari
- 4 zavese iz rdečega ripsa s karnisami, vrvicami in zagrinjali
- 2 rdeči nkenški zaščitni ndeji
- 2 svečnika
- 4 kipci iz brona
- 2 orla z jelenovim rogovjem
- 3 lisičje glave
- 1 kunina glava
- 1 stenska polica
- 3 kipci iz brnna
- 5 bakrorezov v okvirju
- 3 cigarnice in pepelniki
- 2 nkenški blazini

Salnn za dame:

- 1 švedska peč s priborom
- 1 kipec na peči
- 1 kitajski zaslon pri peči
- 1 kitajska kabinetna nmarica
- 1 knšara za drva
- 1 stružena gotska zofa iz rdečega žameta
- 6 gotskih ležalniknv iz rdečega žameta
- 2 gotska naslonjača iz rdečega žameta
- 1 mizica ob zofi
- 1 preproga
- 1 manjša nkrogla mizica
- 1 salnska omara s predali

- 1 miza s kamnitn plnščo
- 1 ogledaln v pozlačenem okvirju
- 4 bakrnrezi v zlatih okvirjih
- 1 lestenec iz brušenega stekla
- 2 stojali za cvetlice z brončnimi nogami
- 1 pljuvalnik
- 2 bela stebra
- 1 posoda za zlato ribico
- 2 starinski - rimski - vazici
- 2 starinska - rimska - kipca
- 1 pladenj za posetnice
- 2 okenski blazini
- 4 zavese iz rjavega ripsa s karnisami, vrvicami in zagrinjali
- 2 vezeni okenski zaščitni odeji
- 1 košara za cvetje

Spalnica:

- 1 švedska peč s priborom
- 1 kipec na peči
- 5 zaves iz kretona s karnisami, vrvicami in zagrinjali
- 2 okenski blazini
- 1 preprnga
- 3 manjše preproge
- 1 košara za drva
- 1 železen zaslnn pri peči
- 1 počivalnik iz kretnna z belo prevleko
- 2 naslnnjača iz kretnna z belo prevleko
- 2 ležalnika iz kretona z belo prevleko
- 2 manjša naslonjača iz kretona z belo prevlekn
- 1 pručica iz kretona z belo prevleko
- 1 tnaletna mizica s prevlekn iz kretnna
- 1 delovna mizica
- 2 regala
- 2 kotni polici
- 1 košara za papir
- 1 pisalna miza
- 1 trstni stol iz japonskega bambusa
- 2 stebra
- 1 posoda za cvetlice iz porcelana
- 1 marmorna vaza z golnbom
- 1 stensko ogledalo v pozlačenem okvirju
- 1 pozlačen bronasti lestenec
- 1 miza s predalom
- 2 omari z ngledalom
- 2 posteljni ogrndji
- 1 predelna stena z zavesami iz kretnna
- 2 nočni omarici
- 1 zaprta umivalna mizica in umivalni pribor
- 1 dvojni predalnik
- 1 obešalnik za nbleke
- 1 viseča svetilka na poteg
- 1 lakirani stol
- 1 pljuvalnik
- 1 izrezljani Kristus
- 1 slika Madone
- 1 ura
- 1 izrezljana nmarica s ključavnico

- 1 konzola s kipci
- 4 različne slike v okvirjih

Toaletna soba:

- 1 švedska peč s priborom
- 1 vaza na peči
- 1 zavesa s karniso in vrvico
- 1 rjava usnjena zofa
- 2 predalnika
- 1 švicarski stol s prevleko iz ripsa
- 1 umivalna miza z marmorno ploščo
- 1 umivalna mizica s priborom
- 1 stensko ogledalo
- 1 steklena viseča svetilka
- 1 oljna slika v okvirju
- 1 pljuvalnik
- 1 vodno stranišče
- 1 toaletno ogledalo

Salon:

- 1 marmorni kamin s priborom
- 5 zelenih zaves iz ripsa s karnisami, vrvicami in zagrinjalom
- 1 zofa iz zelenega ripsa
- 6 naslonjačev
- 1 salonska miza
- 2 stebra
- 2 vazi iz alabastra
- 2 bronasti svetilki
- 1 kaminska ura s pokrovom
- 1 mizica
- 1 giridon
- 5 bakrorezov v zlatih okvirjih
- 3 preproge ob zofi
- 2 stenski ogledali v zlatem okvirju
- 1 pokal iz alabastra
- 1 starobeneški stekleni lestenec
- 1 starobeneška steklena miza
- 1 salonska omarica
- 2 izrezljani mizi s ploščo
- 3 okenske blazine
- 1 knjižna omara s steklenimi vrati
- 1 pljuvalnik
- 1 slika v zlatem okvirju

Poleg omenjenih so bili v prvem nadstropju še naslednji prostori: predsoba (z 9 kosi opreme), jedilnica (32), soba spletične (14), garderobna soba (7), dve sobi za goste (19, 25) in terasa (36, od tega 23 posod za cvetje).

Celotno podobo gradu in okolice zaokrožijo še prostori v podprtiličju in poslopja na dvorišču: veranda, paviljon, skladišči za vrtno potrebščine in drva, vinska klet ter štirje kletni prostori za jedila in pivo z ledenico. Na dvorišču so bili (v več stavbah) remiza, prostor za sedla, skladišče zalog in hlevi s poselskimi prostori ter kapela in rastlinjak.

Preučevalec kulturnega razvoja bo v notarskih fondih našel podatke o delovanju tiskarne: 19.

septembra 1940 so člani zadruga Mohorjeve tiskarne v Celju le-to spremenili v družbo z omejeno zavezo. Bolj kot to so zanimivi nekateri od njenih družabnikov: dr. Lambert Ehrlich, univerzitetni profesor, dr. Fran Kotnik, ravnatelj Mohorjeve tiskarne in knjigarne v Celju, dr. Fran Cukala, stolni dekan v Mariboru, Fran S. Finžgar, župnik v pokoju v Ljubljani, dr. Ivan Tomažič, škof v Mariboru (z deleži po 15.000 din), dr. Gregor Rožman, škof v Ljubljani, Anton Cestnik, profesor v pokoju v Celju in Peter Jurak, opat v Celju (z deleži po 5000 din).⁴ Tovrstnega raziskovalca bi utegnili pritegniti tudi spisa, ki hranita podatke o delovanju kinematografa (zapisnik občnega zbora kinematografa Union v Celju)⁵ ali posamezne utrinke iz življenja kulturnega ustvarjalca (dr. Josip Ipavec proda nepremičnine).⁶

Največ dela notarsko gradivo prav gotovo nudi raziskovalcu gospodarskega razvoja posameznega teritorija ali panoge. Glede slednjega zasledimo v notarskih fondih največ podatkov o industriji in trgovini, manj o obrti, medtem ko so ostale dejavnosti, kot npr. premogovništvo ali pridobivanje elektrike, omenjene le poredko.

Notarji so sestavljali družbene pogodbe, pisali zapisnike občnih zborov družb in izdelovali listine o prenosih lastniških pravic. Glavne podatke o posameznih gospodarskih subjektih (datum ustanovitve, sedež, dejavnost, lastnika in spremembe v višini kapitala) sicer dobimo, če so ohranjeni, v registrih okrožnih kot trgovskih sodišč (med listinami, ki so jih hranili kot prilogo registru, je moč najti tudi prepise notarskih spisov), v mnogovrstnih statistikah in poročilih različnih provenienc so nam na voljo zbirni podatki, vendar nam o njih povedo še mnogo več družbene pogodbe, izdelane ob ustanovitvi tovarne, trgovine, elektrarne, obrti, ... Vsebujejo namreč podatke o pogojih poslovanja, o organih družbe, o pravicah in dolžnostih poslovođe (konkurenčna prepoved), o načelih delitve dobička, o vpogledu družabnikov v poslovanje, o sklicevanju in pristojnostih občnega zbora, o postopkih pri prenehanju in likvidaciji itd.

Preučevalcem razvoja gospodarstva notarsko gradivo nikakor ne pomeni najpomembnejšega vira, vendar je lahko dobrodošel dodaten izvor podatkov. Ker so dokumenti posameznega notarja nastajali za omejen teritorij, nas pogostost pojavljanja zapisov o določeni dejavnosti opozori na njeno zastopanost in pomen v posameznem območju. Lep tovrsten primer nam ponudi večje število zapisov o družbah, katerih predmet poslovanja je bila trgovina s hmeljem, ki so nastale in delovale v Žalcu, središču pridobivanja hmelja. Tu je imela sedež l. 1902 ustanovljena zadruga I. štajersko skladišče za hmelj, po propadu Avstro-Ogrske preimenovana v trgovino

s hmeljem. L. 1938 se je iz zadruga preoblikovala v družbo z omejenim jamstvom in iz tega časa je ohranjen dokument, ki daje podrobnejšo sliko o njej⁷. Družbeno pogodbo Hmeljarne, I. jugoslovanskega zavoda za vkladanje in konzerviranje hmelja, družbe z omejeno odgovornostjo, je 30. novembra 1938 podpisalo 61 družabnikov, vsi dotedanji člani zadruga z istim imenom. Med njimi je bilo največ posestnikov, a tudi štirje podjetniki, dva učitelja, po en stavbenik, hotelir, gostilničar, sodnik, general v pokoju in trgovka. Delež so pri družbi imeli tudi društvo kmetovalec iz Gotovelj, Savinjska posojilnica v Žalcu, r.z.z o.j. in Celjska posojilnica, d.d. Osnovno premoženje družbe so cenili na 1.768.809,18 din (nepremičnine 1.000.000, pritikline 760.000 in premičnine 9.809,18 din). Po odbitku pasiv v višini 1.034.809,18 din je ostalo 734.000 din kot vsota vseh poslovnih deležev bivših zadružnikov, sedaj družabnikov. Te so prenesli v novoustanovljeno družbo, poleg tega pa še znesek gotovine, enak višini omenjenih deležev. Vsota obeh delov, prenesenega in gotovinskega, je predstavljala deleže družabnikov v osnovni glavnici (1.468.000). Njihova višina je bila različna. Največji delež glavnice je bil last Savinjske posojilnice (446.000 din), sledili so Celjska posojilnica in inž. Hans Jeschounig iz Arje vasi s po 80.000 ter Frideri Širca in dediči Franca Robleka s po 58.000 din. Največ družabnikov (38) je imelo deleže v višini od 2000 do 4000 din.

Namen družbe je bil:

1. obdelava nabranega hmelja in njegova prodaja
2. izplačila predujma na vkladani hmelj
3. nabava za kmetovanje potrebnih predmetov in prodaja kmetijskih pridelkov
4. nabava potrebščin za obdelavo nabranega hmelja
5. ustanavljanje podružnic z istim predmetom poslovanja.

Načelstvo družbe je sestavljalo 5 poslovodij, ki so iz svojih vrst volili načelnika in podnačelnika. Nadzor nad poslovanjem družbe je opravljalo 8 članov, izvoljenih na občnem zboru, ki so ga sestavljali vsi člani družbe in je predstavljal njen najvišji organ.

Poleg omenjene so v dokumentih celjskih notarjev izpričane še tri družbe s sedežem v Žalcu, katerih predmet poslovanja so bili nakup, predelava za trg in prodaja hmelja.

Slovenija, jugoslovanska hmeljarska eksportna družba⁸.

Njena ustanoviteljica sta bila oče in sin, soimenjaka Vinko Vabič st. in ml., trgovca in posestnika iz Žalca, avgusta 1921. Višina kapitala

ob ustanovitvi je bila 250.000 din. Poslovati je prenehala maja 1940.

Heil, hmeljarska eksportna družba⁹

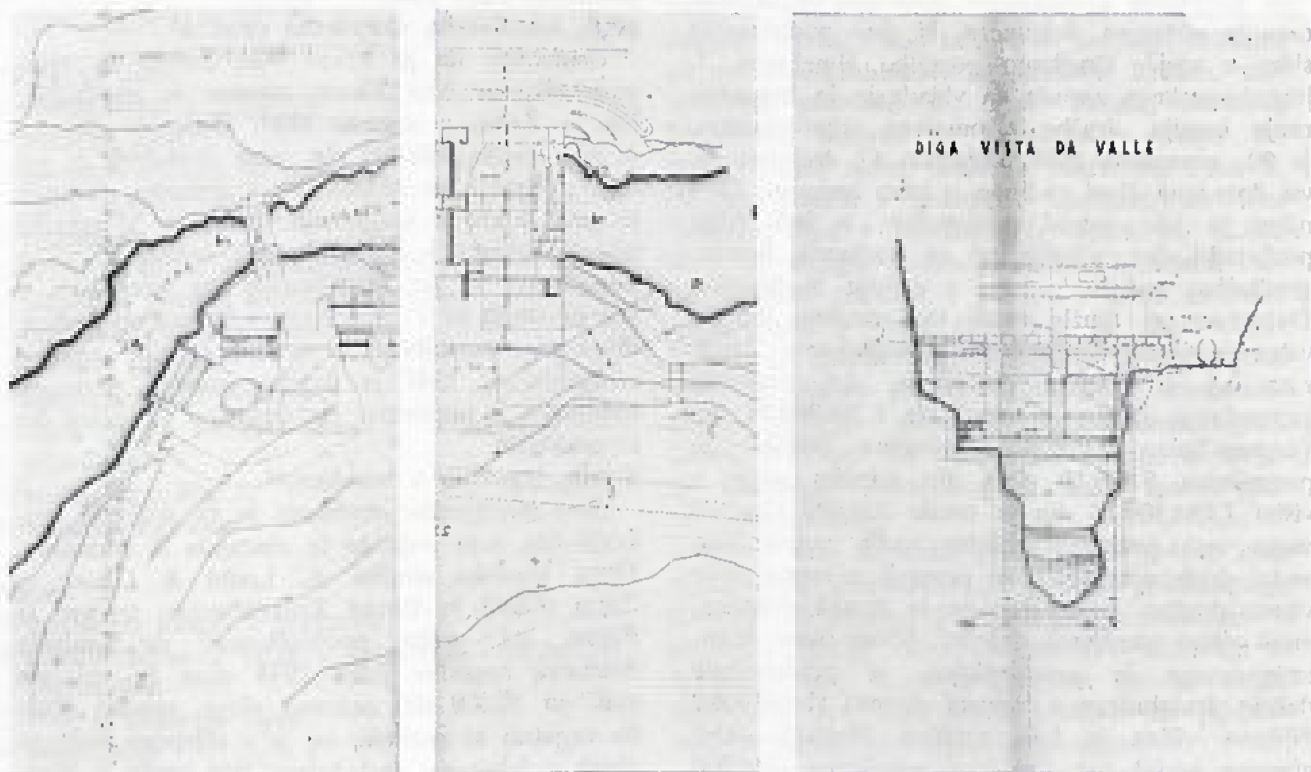
Ustanovila sta jo Franc Pikel, hotelir in veleposestnik, ter Ivan Virant, trgovec in gostilničar, oba iz Žalca, v avgustu 1927. Osnovna glavnica je bila vredna 250.000 din, vsak družabnik je od tega prispeval po 45.000 din v gotovini, ostanek je prvi pokril z vrednostjo prostorov v zgradbi bivše pivovarne v Žalcu, katerih lastnik je bil, s pogodbami, ki so se nanašale na predelavo v teh prostorih in s pogodbami s pivovarno Union, drugi pa s pogodbami za dobavo hmelja »znanim tvrdkam«. L. 1941 je družba sprožila postopek likvidacije, s pripombo, da dejansko že nekaj let ni poslovala.

Styria, trgovina s hmeljem¹⁰

Med omenjenimi družbami je ta delovala najkrajši čas, zelo verjetno je obstajala le formalno. Javna trgovska družba A. Loebel & Glaser iz Žatca (ČSR) in Ernest Krakenberger, trgovec iz Pariza, sta preko pooblaščenec do podpisa družbene pogodbe julija 1934 sicer že vplačala vsak po 50.000 din osnovne vloge, vendar družba verjetno ni zaživela, saj je s sklepom občnega zbora v februarju naslednjega leta prešla v likvidacijo.

Opombe

- 1 Žarko Bizjak, Gradivo notarskih fondov, Arhivi, letnik X, štev. 1-2, Ljubljana 1987, str. 44-46; omenjeni članek pri naštevanju števil o ohranjenem notarskem gradivu v slovenskih arhivih ni upošteval 21 notarskih fondov (14 tekočih metrov), ki jih je že tedaj hranil Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), do danes pa se je njihova količina pomnožila že na okoli 40 tekočih metrov.
- 2 Za delo na področju celjskega okrajnega sodišča sta bila od l. 1850, ko je bil izdelan prvi notarski red, predpisana dva notarja. Najstarejše ohranjeno gradivo je iz l. 1855.
- 3 ZAC, OSC, fasc. 293, notar Meritz Sajovitz, spis štev. 9285; posestvo samo je bilo ocenjeno na 26.538, omenjeni predmeti pa na 6470 goldinarjev.
- 4 ZAC, OSC, fasc. 283, notar dr. Ivan Stojan, spisa štev. 1171 in 1172.
- 5 ZAC, OSC, fasc. 281, notar dr. Ivan Stojan, spis štev. 613.
- 6 ZAC, OSC, fasc. 257, notar Lovro Baš, spis štev. 37.976.
- 7 ZAC, OSC, fasc. 236, notar Frane Burger, spis štev. 911.
- 8 ZAC, OSC, fasc. 277, notar Jurij Detiček, spis štev. 35.909; fasc. 238, notar dr. Ivan Stojan, spis štev. 1113.
- 9 ZAC, OSC, fasc. 237, notar France Burger, spis štev. 1203; fasc. 283, notar dr. Ivan Stojan, spis štev. 1229.
- 10 ZAC, OSC, fasc. 280, notar dr. Ivan Stojan, spisa štev. 218 in 302.

Načrt jezua pri Podselu za elektrarno Doblar iz leta 1937
(Fond Tehnični urad Gorica, a.e. 357, t.e. 25 PANG)

Korespondenca Hinka Smrekarja s Hranilnico Dravske banovine

Irena Lačen Benedičič

V arhivskem gradivu fonda Hranilnica Dravske banovine¹ ne bi pričakovali ničesar posebnega, še manj zabavnega. Toda naša sodba bi bila tokrat popolnoma neupravičena. Za popestritev nekaterim dolgočasnega arhivskega dela je poskrbel slikar Hinko Smrekar s svojo korespondenco s hranilnico.

To sicer ni pomembno arhivsko gradivo za slovensko zgodovino, vendar kljub vsemu pritegne pozornost zaradi svojevrstvenega načina komuniciranja med Smrekarjem in uradno ustanovo.

Risar in slikar Hinko Smrekar² se je rodil 13. 7. 1883 v Ljubljani. Leta 1901 se je vpisal na pravno fakulteto v Innsbrucku, naslednje leto pa na Dunaju, kjer je pred prvim državnim izpitom izstopil in se posvetil umetniškemu poklicu. Leta

1905 se je z Dunaja vrnil v Ljubljano in Kranj. Z Maksijem Gasparijem je kmalu zatem odpotoval v München. Medtem je študiral po zasebnih šolah, pogosto pa se je vračal v Kranj. Leta 1915 je bil vpoklican k vojakom, nato aretiran in kot srbofil zaprt. Leta 1916 so ga po simulirani duševni bolezni odpustili kot nesposobnega za vojsko. Ustalil se je v Ljubljani.

Po materini smrti si je 1917. leta na Aleševčevi cesti 38 sezidal »vilo kurnik«, jo prezidaval in širil, da bi uredil delavnico, kjer je tudi poučeval risanje. Svojega mišljenja kot svobodoljuben narodnjak v letu 1941 ni skrival. Javno je razstavljal in delil med ljudmi žgoče satirične risbe, ostre pamflete in karikature. Dne 29. 9. 1942 je Smrekarja prijela italijanska patro-

la, dva dni zatem pa je bil ustreljen v Gramozni jami.

Smrekar je sodeloval pri knjižni opremi slovenskih revij, ilustriral besedila, udeleževal se je v kombiniranih risarskih tehnikah, zavračal pa ni tudi poslovnih reklam. Risal je častne diplome, priložnostne razglednice, plakate, njegovo delo pa so tudi slovenske igralne karte.

Kot karikaturist je v letu 1918/19 sodeloval pri šaljivem listu Kurent. Posvetil se je upodabljanju sodobnih slovenskih umetnikov, politikov in znanstvenikov. Obsežna je zbirka Smrekarjevih lastnih karikatur, kjer si ni prav nič prizanašal. Pozornost je posvečal družbenopolitičnim kompozicijam in sproti komentiral politične dogodke.

Smrekar je poredkoma razstavljal svoja dela, lastno retrospektivno razstavo je priredil šele leta 1940 v Ljubljani.

Opr. Omesim se prirastek na vrednosti boje" v zn. nekaj Franjo Ker sem na juncaji strani steno naslikal 4 slike.

11. Podletiti do
12. Vse v tej sadelnici uvedeni delavnosti in obveznosti pravim solidarno o podpisani

Ljubljana, dne 30. VII. 1918

Vpisano po sklepu z dne 14. VII. 1918
d. ev. št. 1273 / 1918 št. 567
k. št. obč. št. 1273
Pisarnica občinskega sodišča v Ljubljani,
dne 16. VII. 1918

[Handwritten signature]

Opr. št. 11. 2094

Ispr. št. 11. 2094
Ispr. št. 11. 2094
Ispr. št. 11. 2094

Izvarilo 11. Din
Kolek 10

[Handwritten signature: Anton Gally]

Slika 1

Bil je tudi imeniten stilist. Napisal je precej duhovitih sestavkov, ki jih je objavljval v slovenskih tednikih in dnevnikih. Okoli 1927. leta je začel pisati svoj življenjepisa, ki naj bi bil tudi ilustriran. Načrta ni uresničil, do sedaj pa je znan le osnutek uvoda.

Pri svojem ustvarjanju je razen monograma, zlasti na karikaturah, uporabljal psevdonime: Žane Brunda, Boštjan Kozobrin, Jaka Krulc, Giovanni Senzapara in ne nazadnje kot bo razvidno iz predstavljenega dokumenta Henricus Manufortis.

Tako je naš slovenski umetnik 1. 7. 1927 poslal Mestni hranilnici ljubljanski³ prošnjo za posojilo v višini 28000 din. V mapi so priložene tudi zavarovalne police za hišo, ki jo je imel slikar v Spodnji Šiški in jo je bilo potrebno zavarovati proti požaru, sklepi sodišča in gradbeni načrt prizidka k ateljeju. Gradbeni načrt mu je narisal inž. Josip Dedek, hiša pa je bila 13. 7. 1927 ocenjena na 65.541,50 din.

*P.O.
upravn
Mestna hranilnica Ljubljanske*

Človek olučna, razmere pa slabeje. Kot me kaže, se je pred letom od zadrževanja v Ljublj. dobavljala subvencija z letnim obsevom nekaj izračunal. Tako da sem pri predloženem na taso vrata potikati.

Znansko dejstvo je, da, prvo leto vsacega bosa' ktera z me začne, da, moje podjetje, bi moro ga andijone. Če sem to tako dnozel. Što dnozi, bi študij, da se bi, pripraviti na avsa, paldopal vse terav in or ne do konca.

V momentu ga je zadrega. Protor za kopal nice v moji garabi je pripravljeno šteto montiran, da mi shajtek se pbanje in pso. Za to in bi za nekaj malenkost bi hotel se. Prosim, da mi se to posojilo dovolite, kajti po rabim kopalnico za stalno krepituro svojega ztravja.

Če traja se kakih formalnosti, prosim za opraviilo.

Henricus Manufortis, semper laborans.

Slika 2

Dne 30. julija istega leta je akademski slikar pri notarju Antonu Galletu podpisal zadolžnico, kjer se obvezuje, da bo Mestni hranilnici ljubljanski vračal posojilo v višini 28000 din z 8% letnimi in 12% povišanimi obrestmi. Ob tem je zastavil tudi svoje zemljišče s hišo in ateljejem. Njegov zanimiv podpis simbolično odraža težino dejanja. (slika 1)

Za stalno krepitev svojega zdravja je Smrekar potreboval v svoji hiši tudi kopalnico. Ker le ta še ni bila opremljena z banjo in pečmi, je potrkal na vrata Mestne hranilnice. Prosil je za posojilo v znesku 7000 din. Kot potrditev svoje izjave o nujnosti kopalnice se je slikar pod prošnjo narisal v banji in pripisal: »Henricus Manu-fortis, semper laborans«. Kljub temu, da je bil vedno »delujoč«, posojila v dogovorjenem terminu ni uspel odplačati. (slika 2)

Dne 20. decembra 1932 je slikar in grafik Smrekar prosil vodstvo Mestne hranilnice ljubljanske, da bi »zaradi raznih težav krize in

bolezni crkavajoč« plačal v tem letu le zapadle obresti.

V septembru naslednje leto so zdravstveni razlogi prisilili Smrekarja, da je v vljudnostnem pismu prosil hranilnico za potrpljenje pri odplačevanju najetega posojila.

V začetku junija 1934 pa piše Smrekar vodstvu hranilnice in prosi »za potrpljenje in za dovoljenje, da še letos plačam le obresti«. Kot vzrok takega dejanja navaja krizo, brezposelnost in bolezen. V zaključku pisma je zapisal: »Letos se vse to nekako »reši«, če ne bo vse mizerije konec, bo pa mene«.

Opombe

- 1 Arhiv Republike Slovenije, fond Hranilnica Dravske banovine, škafca 22, ovoj Hinko Smrekar.
- 2 Slovenski biografski leksikon, 3. knjiga, stran 397.
- 3 Glej opombo 1.

Zbirka informacijske službe in antifašistične borbe con A in B Julijske krajine

Nevenka Troha

Julijska krajina (Venezia Giulia) zajema tržaško in goriško pokrajino (v mejah Italije po 1. svetovni vojni) ter Istro. Medtem ko Italijani sem štejejo tudi Reko, Slovenci v pojem Julijske krajine vključujemo področje Beneške Slovenije, Reke pa ne. Celotno področje, ki sicer nikoli v zgodovini ni tvorilo upravno zaključene celote, je po koncu 1. svetovne vojne pripadlo, skupaj z Zadrom ter otoki Lošinjem, Cresom in Lastovim, Kraljevini Italiji. Po popisu iz leta 1910 je tu (brez Beneške Slovenije) živelo 1.003.481 prebivalcev, od katerih je bilo 379.789 Italijanov in 516.690 Slovencev in Hrvatov.

Ponovno se je vprašanje pripadnosti tega narodnostno izrazito mešanega predela odprlo že med 2. svetovno vojno. Ob njenem koncu je Jugoslovanska armada zasedla Julijsko krajino s Trstom, a se je 12. junija 1945 morala umakniti na kompromisne meje. Julijska krajina je bila razdeljena na dve coni, A pod angloameriško vojaško zasedbo in B pod zasedbo Jugoslovanske armade. Meja med njima je potekala, z nekaj izjemami, po sedanji meji med Italijo in Slovenijo. Pravno je celotno področje ostalo do

podpisa mirovne pogodbe oz. do uveljavitve njenih določil v okviru italijanske države.

Zagovorniki priključitve k tedanji Jugoslaviji so se organizirali v enotno politično organizacijo, t.i. Slovansko-italijansko antifašistično unijo (SIAU), organizirano po zgledu Ljudske fronte v Jugoslaviji, v kateri je imela odločilno vlogo enotna Komunistična partija Julijske krajine (KP JK), v katero so se po sporazumu med KP Italije in Jugoslavije združili komunisti tega območja, njeno dejavnost pa je vodila skoraj izključno KPJ. Njen osnovni program je bil priključitev območja k Jugoslaviji, odstranitev ostankov fašizma in vzpostavitev ljudske oblasti. Vanjo so se poleg skoraj vseh slojev Slovencev, ki jih je je družil skupen interes priključitve k matični domovini, ki je prevladal nad ideološkimi razhajaji, vključili tudi zlasti italijanski delavci, ki so v socialistični Jugoslaviji pričakovali razrešitev svojega socialnega položaja.

Vzporedno s političnimi organizacijami, ki so od avgusta 1945 delovale v okviru SIAU, so že v času nemške okupacije nastajali organi ljudske oblasti na čelu s Pokrajinskim narodnoosvobodil-

nim odborom za Slovensko primorje in Trst (PNOO), ki so v coni B Julijske krajine nadaljevali z delom po osvoboditvi. V coni A so kot organi oblasti delovali še v času jugoslovanske zasedbe, nato pa jim je Zavezniška vojaška uprava (ZVU) odvzela oblastno funkcijo, kljub temu pa so z delovanjem nadaljevali do uveljavitve mirovne pogodbe septembra 1947. V času jugoslovanske zasedbe so v Julijski krajini delovali tudi vojaški organi (komande mest), narodna zaščita kot policija pa tudi organi Ozne. Že jeseni 1944 je bilo v okviru PNOO osnovano ljudsko sodišče. Narodna zaščita in ljudska sodišča so bila z odloki ZVU za področje cone A ukinjena poleti 1945.

Gradivo projugoslovanskih političnih in oblastnih organizacij v Julijski krajini hranijo regionalni arhivi in muzeji (Koper, Nova Gorica), v Ljubljani pa Arhiv Republike Slovenije (fondi bivšega arhiva Inštituta za novejšo zgodovino in Zgodovinskega arhiva CK ZKS), arhiv Ministrstva za notranje zadeve in arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja.

Zbirko informacijske službe in antifašistične borbe za področje Julijske krajine (ime je uporabil imetnik gradiva in smo ga privzeli) hrani Arhiv Republike Slovenije. V njej je večinoma obveščevalno gradivo različnih provenienc, političnih organizacij, služb, ki so delovale v okviru PNOO za Slovensko primorje in Trst, pa tudi fragmenti gradiva Ozne in narodne zaščite, skratka organizacij, ki so delovale oziroma zagovarjale priključitev celotne Julijske krajine k Jugoslaviji. Časovno je gradivo nastalo od maja 1945 do septembra 1947, le posamezni dokumenti so nastali kasneje v conah A in B Svobodnega tržaškega ozemlja.

Predstavitev gradiva

1. Gradivo Komisije za antifašistično borbo, ki je bila ustanovljena 30. novembra 1945 kot naslednica komisije za epuracijo (čiščenje ostankov fašizma) pri Glavnem odboru SIAU. Njena osnovna naloga naj bi bilo zagotoviti učinkovito epuracijo v povezavi z odsekom za protifašistično borbo oziroma za fašistične zločine, ki je deloval v okviru PNOO, pa tudi komisijo za epuracijo, ki je delovala v okviru Zavezniške vojaške uprave. Komisije so delovale tudi pri okrožnih organih SIAU; medtem ko so bili pri nižjih imenovani referenti za antifašistično borbo. V zbirki so ohranjeni v glavnem sejni zapisniki. Zanimiv je podatek o prenosu gradiva Komande mesta Trsta in Narodne zaščite v Ljubljano.
2. Gradivo Ljudskega sodišča in Javnega tožilca, za sojenje fašističnih zločinov, ki sta delovala v okviru Mestnega osvobodilnega sveta Trst, obsega pravila in dopise. Ljudsko sodišče je

bilo ustanovljeno, kakor je opredeljeno v pravih, za sojenje fašističnim zločinom proti svobodi ljudstva in njihovim demokratičnim institucijam. Ukrepalo je na podlagi prijave javnega tožilca, epracijskih komisij in posameznikov. Ko je angloameriška Zavezniška vojaška uprava prevzela oblast, je sodne kompetence za to področje prevzelo Izredno porotno sodišče (Corte straordinaria d'assise).

3. Gradivo 3. sektorja Ozne Trst (ohranjeno v fragmentih) iz maja 1945 obsega poročila o njenem delovanju v času jugoslovanske zasedbe Trsta (delo je bilo razdeljeno v dva referata in sicer 1. a) jugoslovanska reakcija, b) duhovščina in 2. a) Gestapo, b) Intelligent Service, c) italijanska reakcija in d) vsa ostala reakcija in posebej organizacijska poročila). Gradivo pooblaščenca Ozne za Slovensko primorje in Trst obsega del korespondence s sekretarjem Glavnega odbora KP JK iz časa od maja 1945 do marca 1946.
 4. Fragmenti gradiva Narodne zaščite Trst pričajo o njenem delovanju v času jugoslovanske zasedbe Trsta - sezname članov, poročila o aktivnostih, razporejenju med ljudmi. Tako v gradivu Ozne kakor tudi Narodne zaščite so obranjeni sicer skopi, a zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva o tej problematiki dragoceni podatki o aretacijah v času jugoslovanske zasedbe, poizvedbe o aretiranih, intervencije za njihovo izpustitev, pa tudi za izpustitev Italijanov iz ujetniških taborišč v Jugoslaviji. Ohranjen je tudi seznam 962 aretiranih s strani jugoslovanskih oboroženih sil, ki se do 17. decembra 1945 še niso vrnil, in ga je izdelal Comitato per la ricerca degli internati in Jugoslavia (Poizvedovalni odbor za internirance v Jugoslaviji), ter primerjalni seznam z opombami informacijske službe.
 5. Naslednji sklop je gradivo informacijske službe, ki zajema obveščevalno gradivo pa tudi časopise, letake, brošure in druge množično razširjene dokumente italijanskih organizacij in strank, in gradivo o slovenski politični emigraciji oz. t.i. slovenski reakciji v coni A Julijske krajine pa tudi deloma o delovanju v emigrantskih taboriščih v Italiji in njihovo propagandno gradivo, zlasti letake. Ohranjeni so prepisi Informativnega vestnika Slovenije, poročila Ozne o delovanju emigracije, razni sezname.
- Stranke in organizacije, ki so zahtevale ohranitev t.i. rapalskih mej iz leta 1920, so v času do uveljavitve mirovne pogodbe delovale v koalicijskem Comitato di liberazione nazionale Giuliano (CLN Giuliano, tudi Comitato di liberazione nazionale della Venezia Giulia - Narodnoosvobodilni odbor Julijske krajine), ki je deloval kot koalicija krščanskodemokratna.

kratske socialistične, liberalne in komunistične stranke ter Stranke akcije že med nemško okupacijo. Jeseni 1944 so v Julijski krajini za razliko od ostalega dela Italije italijanski komunisti iz CLN izstopili, se združili s slovenskimi v enotno stranko in odtlej zagovarjali priključitev teh predelov k Jugoslaviji, česar vodstvo KPI ni odobravalo. CLN se je med vojno sicer nekajkrat skušal povezati s slovenskim osvobodilnim gibanjem, a so bila pogajanja, zlasti zaradi razhajanj glede ozemeljskih vprašanj, neuspešna. Po vojni je v času jugoslovanske zasedbe deloval v ilegali, ker je bila politika jugoslovanskih oblasti izključujoča, kar je bilo deloma zaradi borbe za prevlado nad ozemljem tudi razumljivo, in so vse, ki niso sprejemali jugoslovanske aneksije teh ozemelj, obravnavali kot fašiste ali kot njihove sodelavce. V času delovanja Zavezniške vojaške uprave je postajal CLN Giuliano, podobno kot tudi zagovorniki priključitve k Jugoslaviji, v svojih programih in delovanju vse bolj radikalen in je deloval delno tudi pod vplivom profašističnih in drugih ekstremnih skupin.

Druge organizacija, ki naj bi skrbela za dvig italijanske zavesti, je bila Lega nazionale, ustanovljena leta 1946.

Stranke in skupine, ki so zagovarjale neodvisnost Julijske krajine zaradi njenih specifičnih ekonomskih pogojev in večnarodnostne sestave prebivalstva, so se združevale v Fronto za neodvisnost svobodne države Julijske krajine.

Gradivo o proitalijanskih in neodvisnih strankah in organizacijah obsega propagandno gradivo, programe, statute, časopisje (le posamezne številke) in nekaj poročil o delovanju. V zbirki je ohranjenih tudi nekaj poročil o delovanju skrajne desnice in oboroženih italijanskih formacij, ki so delovale na tem področju ali pa v Furlaniji (Beneška Slovenija).

6. Gradivo, ohranjeno v fragmentih, nemškega okupatorja (seznam aretirancev, zaslišanje pred policijo in drugo) in fašističnih oblasti pred letom 1943.

7. Gradivo o prebivalstvu - razni sezname in podatki o Slovencih, ki so morali emigrirati v času fašizma, o italijanskih priseljencih, t.i. regnicolih, ki so se v času italijanske države naselili v Julijski krajini, podatki o esulih (Italijanih pa tudi drugih, ki so se izselili iz območij, ki so bila pod jugoslovansko oblastjo in se naselili delno tudi v coni A). Zbirka obsega 4 tekoče metre oz. 479 arhivskih enot. Izdelan je analitični popis.

Problematika

Na področju Julijske krajine sta se v tem času srečala ne le dva naroda, ampak tudi dva v času hladne vojne vedno bolj nasprotujoča si bloka. Tržaško vprašanje, ki je bilo eno od osrednjih vprašanj v povojni Evropi, je v zgodovnopisju dokaj dobro raziskano v njegovem medblokovskem kontekstu in na ravni »visoke diplomacije«. Dogajanje »na terenu«, neposredno med ljudmi in v politiki neposredno vpletenih držav pa še nima širše predstavitve, tako v slovenskem kakor tudi v italijanskem zgodovnopisju. Tako ostajajo odprta vprašanja italijansko-slovenskega sodelovanja v okviru Slovansko-italijanske anti-fašistične unije, njeni odnosi z ostalimi političnimi strankami in organizacijami v Julijski krajini, usmeritve posameznih slojev prebivalstva, povezave z obema maticama, vprašanja, povezana z delovanjem jugoslovanskih zasedbenih oblasti v času 40-dnevne zasedbe cone A od maja do junija 1945. Zbirka vsebuje arhivsko gradivo, ki bo lahko pomembno prispevalo k razumevanju te problematike.

Del gradiva je bil predstavljen na razstavi Trst med vzhodom in zahodom v Arhivu Republike Slovenije.

Arhivsko gradivo o organizaciji osvobodilne fronte v Ljubljani v času italijanske okupacije v letih 1941 do 1943

Lojz Tršan

Večina arhivskih virov za omenjeno problematiko v tem obdobju branijo v Arhivu Republike Slovenije, v Referatu za dislocirano arhivsko gradivo na Tomšičevi 5 in Arhivu Inštituta za

novejšo zgodovino na Kongresnem trgu 1 v Ljubljani. V prvem so predvsem poročila članov ljubljanskega vodstva odpora iz komunističnih vrst, Lidije Šentjurg, Vladimirja Krivica in Mire

Tomšič, v drugem pa dopisi med članoma sokolske skupine v OF Zoranom Poličem, ki je bil na osvobojenem ozemlju, in Dragom Pustinškom in Jelico Vazzaz ter med člani krščanskosocialistične skupine Marijanom Brecljem in Janezom Stanovnikom, ki sta bila prav tako na osvobojenem ozemlju in ljubljanskimi člani Tonetom Tomanom, Stanetom Kovačem, Jožico Toman in Frančkom Majcnom. Arhiv inštituta hrani to korespondenco v osebnih fondih dr. Marijana Breclja, Josipa Rusa in Zorana Poliča.

Vsa ta poročila in pisma so temeljnega pomena predvsem zato, ker so bila pisana iz potrebe, da bi osrednjemu vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja v celoti in tudi posameznim vodilnim članom temeljnih skupin, ki so že maja in junija 1942 odšli iz Ljubljane na osvobojeno ozemlje, čimbolj natančno prikazali vse težave, uspehe pa tudi razne nesporazume, ki so se pojavljali pri vodenju in razumevanju vseh oblik odpora proti okupatorju v mestu in okolici.

Za obdobje pred poletjem 1942 takega gradiva skoraj ni, kajti med seboj so komunicirali osebno ali pa preko kratkih pisanih sporočil, ki so jih prenašale kurirke. Takšnih »drobnih dopisov« ni so hranili, ker so bili »za enkratno uporabo« in so jih zaradi varnosti sproti uničevali.

Zato se je za obdobje pred poletjem 1942 ohranilo le nekaj poročil Edvarda Kardelja osrednjemu jugoslovanskemu vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja, kjer med drugim obravnava tudi položaj v Ljubljani.

Splošna značilnost omenjenih dokumentov je, da odslikavajo videnje položaja v Ljubljani in okolici tako, kot so ga doživljali pošiljatelji. Na njihovo mišljenje je vplivala tudi pripadnost posamezni temeljni skupini OF. Poročila opisujejo položaj na omenjenem področju v celoti, v posameznih organizacijskih enotah, rajonih pa le enkrat, ko so se pojavile nepravilnosti, ob vdorih v organizacijo in ob aretacijah članov. Za ugotavljanje množičnosti in načina organiziranja OF v posameznih predelih, ustanovah in tovarnah kot tudi za ugotavljanje višine zbranih denarnih sredstev za narodnoosvobodilno gibanje so zato toliko pomembnejši finančni obračuni, ki so se ohranili kot del arhiva blagajne okrožnega odbora OF.

V arhivu Inštituta za novejšo zgodovino so ohranjeni kratki zapisniki sej izvršnega odbora

OF, ki so bile na osvobojenem ozemlju. Za Ljubljano so posebej pomembni tisti, na katerih so bili prisotni tudi člani ljubljanskega vodstva in so zato sprejemali tudi sklepe o nadaljnjem vodenju organizacije odpora v mestu. V obeh arhivih so ohranjena tudi navodila in okrožnice osrednjega vodstva in vodstev temeljnih skupin v OF svojim članom v Ljubljani.

Gradivo o tem obdobju je že delno objavljeno v Dokumentih ljudske revolucije v Sloveniji v sedmih knjigah, ki zajemajo obdobje do julija 1943. V njih so, razen v zadnji, dokumenti objavljeni le delno. Izpuščeni so predvsem opisi odnosov med posameznimi skupinami v OF kot tudi med člani ljubljanskega vodstva. Za čas, ko sta se v Ljubljano zatekla Edvard Kardelj in Boris Kidrič, pa je njuna korespondenca objavljena v knjigi Jesen 1942.

Od dnevnikov za to obdobje so najpomembnejši zapisi Edvarda Kocbeka, ki so izšli v knjižni obliki pod naslovom Pred viharjem, in kjer opisuje dejavnost članov OF v mestu za čas, ko je zaradi že omenjenih vzrokov zelo malo dokumentov.

Tudi večina neobjavljenega spominskega gradiva je shranjena v obeh omenjenih arhivih ter pri ljubljanskih občinskih odborih Zveze borcev. V arhivu Inštituta za novejšo zgodovino velja posebej omeniti kartoteko za območje Ljubljane z okolico, v kateri so na več kot dva tisoč karticah po teritorialnem in stvarnem načelu izpisani in izbrani podatki o dejavnosti posameznikov in organizacij, ter daljše spomine udeležencev narodnoosvobodilnega boja, od katerih se jih vsaj petintrideset nanaša na Ljubljano z okolico. V Arhivu Republike Slovenije, Referatu za dislocirane enote so še življenjepisi članov KPS, ki so delovali v mestu in okolici. Ti zadnji so bili pisani kmalu po osvoboditvi in so toliko zanesljivejši, ker jih je pregledovala kontrolna partijska komisija. V arhivih Zveze borcev so še razne izjave, ki so služile za ugotavljanje udeležbe v narodnoosvobodilnem boju za pridobivanje enojne ali dvojne delovne dobe in statusa borca, zato so po mojem osebnem prepricanju veliko manj zanesljive kot življenjepisi, ker so, čeprav podprte z izjavami prič, služile za pridobivanje raznovrstnih ugodnosti.

Gradivo fonda CK KPS/ZKS 1945-1990

Darinka Drnovšek

Centralni komite Komunistične partije Slovenije / Zveze komunistov Slovenije (KPS/ZKS) je bil najvišji organ KPS/ZKS med dvema kongresoma. Njegove pristojnosti in dolžnosti je določal statut, način dela in notranjo organizacijo pa praviloma poslovnik. Zveza komunistov Slovenije (ZKS) je sprejela prvi statut šele na 6. kongresu ZKS leta 1968. Njeno notranjo organiziranost je do tedaj urejal statut Komunistične partije Jugoslavije oz. Zveze komunistov Jugoslavije (KPJ oz. ZKJ). Statut, ki ga je sprejel 5. kongres KPJ leta 1948, je določal, da centralni komiteji po republikah v obdobju med dvema kongresoma vodijo vse delo partije, organizirajo razne partijske ustanove itd. Centralni komite je ves čas ohranil vlogo najvišjega partijskega organa med dvema kongresoma. Iz svoje sestave je volil politični izvršilni organ, ki se je v različnih obdobjih imenoval različno. Do 3. kongresa ZKS leta 1954 je bil to politbiro, nato izvršni komite (IK) do leta 1966, ko je bilo izvoljeno predsedstvo CK ZKS, od 6. do 7. kongresa ZKS (1968-1974) je bil sekretariat, od takrat dalje pa spet predsedstvo, ki je imelo v letih 1974-1978 tudi svoj IK, potem pa so ga zamenjali izvršni sekretarji predsedstva CK ZKS za posamezna področja dela. Do reorganizacije leta 1966 je bil na čelu Zveze komunistov Slovenije politični sekretar, od tedaj pa predsednik. Sicer pa je centralni komite oz. njegov izvršilni politični organ za delo organiziral razne komisije, uprave, odbore ipd.

Šesti kongres ZKJ je leta 1952 sprejel sklep, da se Komunistična partija Jugoslavije preimenuje v Zvezo komunistov Jugoslavije (to preimeno- vanje je veljalo tudi za vse republiške organizaci- je), s čimer je želel poudariti novo idejno vlogo partije v samoupravni družbi ter njeno ločevanje od države in oblasti.

Gradivo Centralnega komiteja KPS/ZKS, ki ga je leta 1990 prevzel Arhiv Republike Slovenije od ZKS-Stranke demokratične preнове, obsega 320 tekočih metrov, in sicer za čas od ustanovitve komunistične organizacije v Sloveniji leta 1920 oz. izvolitve prvega centralnega komiteja na ustanovnem kongresu KPS na Čebinah aprila 1937 do reorganizacije Zveze komunistov Slovenije v ZKS-Stranko demokratične preнове leta 1990. Ker pa je KPS pred in med drugo svetovno vojno delovala v drugačnih pogojih (ilegala, vojna, brez formalnih pravil itd.) kot po letu 1945, je bilo v bivšem Zgodovinskem arhivu CK ZKS (v nadaljevanju zgodovinski arhiv) arhivsko gradivo CK KPS/ZKS razdeljeno v tri

samostojne enote. Tako so nastali pravzaprav trije fondi, ki so označeni z rimskimi števkami: I. Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo - Centralni komite Komunistične partije Slovenije (1920-1941), II. Centralni komite KPS 1941-1945, III. in IV. Centralni komite KPS/ZKS 1945-1990. V tem prispevku bom obravnavala samo fond pod števkama III. in IV. Delitev na III. in IV. je nastala leta 1983, ker se je tedaj začelo urejati gradivo po mandatnih obdobjih, to je za obdobje med dvema kongresoma skupaj (gradivo od leta 1974 naprej). Do tedaj se je urejalo gradivo za vsako leto posebej. Sicer pa je bil in ostal osnovni princip urejanja organizacijska struktura CK KPS/ZKS. Za gradivo do leta 1974 so narejeni arhivski popisi, gradivo za obdobje od 1974 do 1982 ter seje plenumov do 1986 so popisane na karticah na podlagi Seznama trajnih kategorij gradiva, ki ga je aprila leta 1983 sprejelo predsedstvo CK ZKS. Gradivo za čas od 1982 do 1990 pa še ni urejeno. Kot pripomoček za iskanje vsega gradiva služijo tudi delovodniki, imenska in stvarna kazala k delovodnikom ter prevzemni zapisniki.

Gradivo Centralnega komiteja KPS/ZKS 1945-1990 je enoten fond, vendar je zaradi določenih posebnosti razdeljen v naslednje skupine: 1. gradivo CK KPS/ZKS in njegovih organov, 2. kongresi KPS/ZKS in KPJ/ZKJ, 3. prejeta gradivo nižjih (terenskih) organizacij in organov ZKS, 4. predsednikova dejavnost, 5. tovariško oz. častno razsodišče, 6. članski dokumenti članov KPS/ZKS (ki pa jih Arhiv Republike Slovenije šele prevzema).

Arhivska zakonodaja je komunistični partiji oz. zvezi komunistov ves čas dajala možnost, da samostojno opravlja službo varstva arhivskega in registraturnega gradiva, ki je nastalo na njenem delovnem področju. Zakon o državnih arhivih iz leta 1950 (Ur. l. FLRJ, št. 12/50) v 3. členu določa: »Posebne državne ustanove in družbene organizacije imajo lahko posebne arhive, v katerih zbirajo in hranijo zgodovinski arhivski material, ki je nastal pri njihovem delu. Odločbo o ustanovitvi in o okviru dela teh arhivov izda vlada FLRJ oziroma vlada ljudske republike.« Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih iz leta 1966 (Ur. l. SRS, št. 4/66) pa v 31. členu konkretno navaja organe oz. organizacije, ki lahko samostojno vršijo službo varstva arhivskega in registraturnega gradiva, ki je nastalo na njihovem področju dela, in sicer so to: republiški upravni organ za narodno obrambo, upravni organi za notranje zadeve ter Centralni komite Zveze

komunistov Slovenije. Podobno določilo ima tudi Zakon o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 (Ur. l. SRS, št. 1/81) kot tudi vse spremembe navedenih zakonov, razen spremembe Zakona o naravni in kulturni dediščini leta 1990 (Ur. l. SRS, št. 80/90), ko je bil iz 100. člena črtan Centralni komitej Zveze komunistov Slovenije, ki je moral po določilih tega zakona v treh mesecih urediti svoje gradivo in ga predati Arhivu Republike Slovenije. Del gradiva, ki ga je do tedaj hranil Zgodovinski arhiv, je ZKS - Stranka demokratične prenovе predala julija 1990, del pa junija 1991, medtem ko članski dokumenti članov KPS/ZKS še niso v celoti prevzeti.

Zgodovinski arhiv je prvič prevzel arhivsko gradivo CK KPS in njegovih organov od glavne pisarne CK KPS leta 1951 za obdobje od 1945 do 1950. Nato pa so postopoma vsako leto prevzemali gradivo praviloma starejše od treh let oz. izvršilno-političnega organa starejše od enega leta, in sicer do leta 1983, ko so začeli prevzemati gradivo za štiriletno medkongresno obdobje.

Del gradiva Centralnega komiteja KPS/ZKS je bil, sodeč po ohranjenih zapisnikih in poročilih o delu, v večji meri izločen (škartiran) le v začetku petdesetih let, ko so zaradi politične situacije (informbiro) želeli obseg gradiva spraviti na obvladljivo količino. Arhiv je bil takrat pregledan, skrčen na minimum in shranjen v konspirativnih prostorih. Tako so za obdobje do leta 1950 ohranjeni samo najvažnejši dokumenti (zapisniki, poročila in okrožnice, resolucije, depeše, referati in nekaj dopisov). O tem ni bilo nobenih posebnih navodil. Delo so izvajali referenti CK ZKS. Leta 1958 so to gradivo pripeljali nazaj v Ljubljano in prevzel ga je Zgodovinski arhiv. Sicer pa v samem arhivu odbiranja praktično ni bilo do leta 1983 (izločali so samo multiplikate posameznih dokumentov - ohranili so dva izvoda) in izločili razne nepomembne dokumente kot so osnutki, naročilnice, spremni dopisi ipd. Leta 1983 je predsedstvo CK ZKS sprejelo Seznam trajnih kategorij gradiva, po katerem je urejeno gradivo za obdobje 1974-1982, in seje plenumov do leta 1986. Tedaj so bili iz gradiva 1945-1974 izločeni še preostali duplikati oz. multiplikati dokumentov ter gradivo

organizacij ZK iz drugih republik. Takrat je še veljalo prepričanje, da bi v primeru potrebe lahko to gradivo brez težav dobili od ustreznih organizacij ZK po republikah. V Zgodovinskem arhivu se je s temi izločitvami pridobilo nekaj prostora. To gradivo ni bilo uničeno, temveč odpeljano na »varnostno lokacijo« (v Gotenico) kot varnostni ukrep v primeru uničenja originalnega gradiva v Zgodovinskem arhivu. Leta 1990 je bilo vse gradivo pripeljano nazaj v arhiv, kjer je bilo ponovno pregledano. Gradivo organizacij ZK drugih republik je bilo shranjeno, ker so se tedaj politične razmere že toliko spremenile, da je bilo jasno, da bi to gradivo težko dobili pri pristojnih. Duplikati oz. multiplikati pa so bili komisijsko uničeni.

Za gradivo Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije je bilo značilno hitro naraščanje obsega gradiva, nastajale pa so vedno nove zvrsti dokumentov. Poleg tega je naglo rasel tudi obseg posameznih dokumentov in tudi njihova vsebina se je vedno bolj ponavljala. Za primer navedimo prakso, da se je vsebina dokumentov višjih organov ponavljala v dokumentih nižjih, pa tudi vsebina enih kategorij gradiva v drugih kategorijah. Vendar rastočega obsega gradiva ne smemo pripisovati le temu, marveč tudi večji naslonitvi ZK na različne priložene strokovne dokumente (statistična poročila, analize, strokovne prispevke raznih institucij ipd.), ki so služili kot podlaga za oblikovanje njenih stališč in usmeritev. To je sovpadalo s splošnim naraščanjem pisnega (tiskanega) materiala v takratni družbi, kar je bilo posledica zamotanosti samoupravnih razmerij in birokratske prakse (vse je moralo biti na dolgo in široko zapisano in poslano na vse mogoče naslove). Od leta 1974 obseg ne narašča več tako močno, predvsem zaradi izločanja na podlagi Seznama trajnih kategorij gradiva. Delni odgovor na vprašanje o ohranjenosti tega gradiva nam da tudi naslednji sumarni pregled strukture ohranjenega gradiva, ki je narejen po obstoječih popisih. Ker so se posamezne uprave, komisije, odbori ipd. večkrat preimenovali, združevali, razdruževali ipd., nazivi le-teh niso navedeni natančno, ampak je v teh primerih navedeno le področje dela.

1. izvršilno-politični organi CK KPS/ZKS	1945-1990
2. izvršilno-politični organi CK KPJ/ZKJ	1956-1990
3. plenumi CK KPS/ZKS	1948-1990
4. plenumi CK KPJ/ZKJ	1963-1990
5. zapisniki komisij in raznih sestankov na CK ZKJ	1969-1990
6. zapisniki raznih posvetovanj na CK ZKJ	1953
7. pooblaščenstvo P CK ZKJ	1973-1982
8. dopisi CK KPJ/ZKJ	1945-1990
9. okrožnice CK KPJ/ZKJ	1945-1990

10. seje komisij in raznih sestankov na CK KPS	1945-1947
11. razni sestanki in delovni razgovori	1969-1990
12. razna poročila, analize, informacije	1945-1971
13. dopisi CK KPS/ZKS	1945-1990
14. okrožnice CK KPS/ZKS	1945-1990
15. depeše	1945-1950
16. resolucije	1945-1949,1958
17. članki, referati	1948-1950
18. poročila ekip CK KPS	1947-1951
19. komiteji KPS/ZKS	1945-1990
20. medobčinski sveti ZKS	1968-1990
21. poročila in gradivo v zvezi s Koroško	1945-1952,1956
22. poročila in gradivo v zvezi s Trstom	1947,1952,1956
23. informbiro	1948
24. razgovori z delegacijami drugih republik	1970-1987
25. gradivo organizacij ZK drugih republik	1966-1989
26. gradivo drugih DPO	1945-1989
27. partijski tečajji, šolstvo	1946-1975
28. republiški politični aktivni	1951-1989
29. predsednikova dejavnost	1967-1989
30. organizacijsko-kadrovske zadeve in vzgoja kadrov	1948-1990
31. komisija za aktivnosti v zvezi z odhodom naših delavcev v tujino	1974-1989
32. komisija za vprašanja predvojnih komunistov in drugih revolucionarnih delavcev	1967-1989
33. agitacija, propaganda, informiranje	1947-1990
34. družbenopolitični sistem in samoupravljanje	1967-1989
35. komisija za mednacionalne in medrepubliške odnose	1966-1972
36. komisija za samoupravljanje v združenem delu	1972-1973
37. mednarodni odnosi in sodelovanje z drugimi delavskimi partijami	1961-1989
38. ideološka komisija	1955-1966
39. kultura, prosveta, znanost, šport.....	1966-1989
40. idejno in teoretično delo v ZK.....	1968-1989
41. šolska komisija	1945
42. sindikalna komisija	1945
43. ženska komisija	1948
44. komisija za mladino	1969
45. kmečka komisija oz. komisija za agrarno politiko	1949-1952, 1970-1972
46. gospodarska komisija	1952
47. družbenoekonomski odnosi	1965-1989
48. komisija za nacionalne manjšine	1958-1960
49. organizacijska komisija	1963-1989
50. komisija za ljudsko oblast	1952
51. komisija za množične organizacije	1952
52. partijska komisija	1952
53. komisija za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito	1966-1989
54. zgodovinska komisija	1953-1989
55. zgodovinski arhiv CK ZKS	1949-1990
56. sklad za družbeno politične raziskave in publicistiko.....	1967-1972
57. natečaj za izgradnjo doma republiških DPO	1969-1984
58. gradivo o uresničevanju pobude Tita o kolektivnem delu in odgovornosti	1978-1982
59. koordinacijska komisija za spremljanje uresničevanja ustave pri IK P CK ZKS	1971-1978
60. gradivo, nastalo v zvezi s pismom IK CK ZKS	1962
61. komisija za oceno stanja na FSPN	1974-1975
62. zapisniki sestankov anketiranih podjetij, ki zaposlujejo več kot 500 delavcev ..	1956-1957
63. statistika in evidenca	1952-1989
64. služba za splošne zadeve, tajnik CK ZKS	1960-1990
65. delovna skupnost CK ZKS	1967-1990
66. administrativno-finančna komisija	1967-1990

67. prošnje, pritožbe, predlogi, anonimke	1959-1990
68. evidenca članskih dokumentov	1969-1990
69. članstvo oz. tovariško razsodišče	1970-1990
70. kontrolna komisija	1948-1968
71. revizijska komisija	1949-1959, 1974
72. nadzorna komisija	1975, 1981-1990
73. statutarna komisija	1971-1990
74. odbor za proslavo 50-letnice KPJ/ZKJ	1968
75. odbor za proslavo 40-letnice oktobrske revolucije	1957
76. odbor za proslavo 100-letnice Leninovega rojstva	1971
77. kongresi KPS/ZKS	1948-1989
78. kongresi KPJ/ZKJ	1948-1990
79. konference ZKS	1970-1971, 1988
80. konference ZKJ	1970-1973

Del gradiva Centralnega komiteja KPS/ZKS je bil zaupnega značaja. Zgodovinski arhiv CK ZKS je dobil prvi Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva leta 1971, ki ga je sprejel sekretariat CK ZKS 25. 11. 1971. Z njim je bilo določeno, da gradivo po letu 1945 ni dostopno za zunanje uporabnike. Šele leta 1983 je bil sprejet Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva v zgodovinskem arhivu, ki je določal, da za zunanje uporabnike (praviloma) ni bilo dostopno gradivo mlajše od 30 let, dajal pa je možnost, da je za znanstvene, študijske ali publicistične namene uporabo dovolil organ, ki ga je za to pooblastilo P CK ZKS. Vendar je CK ZKS zaradi interesa za proučevanje lastne zgodovine (in širše narodne zgodovine) že pred tem na podlagi pismene prošnje večkrat dovolil uporabo gradiva CK ZKS in njegovih organov, z izjemo tistega dela gradiva »katerega uporaba bi mogla škodovati družbenim interesom ali ugledu posameznikov« (Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva v ZA CK ZKS, 1983). Kljub takemu določilu v Pravilniku so bila zadnjih 10 let, zlasti po letu 1986, zelo okrepljena prizadevanja delavcev arhiva kot tudi posameznikov na CK ZKS za čim večjo dostopnost dokumentov ZKS. Ko je leta

1990 in 1991 ZKS-Stranka demokratične preнове (SDP) predala gradivo CK KPS/ZKS Arhivu Republike Slovenije, so bili v primopredajnem zapisniku določeni naslednji pogoji za uporabo tega gradiva: vse gradivo fonda CK KPS/ZKS ni dostopno 30 let od nastanka zadnjega dokumenta fonda, gradivo kadrovske komisije, komisije za vprašanja naših delavcev v tujini, pooblaščenstva P CK ZKJ in ideološke komisije pa ni dostopno 50 let. Gradivo tovariškega oz. častnega razsodišča se lahko uporablja samo za potrebe organov SDP ter prizadetih članov. Vse to gradivo se lahko uporablja samo z dovoljenjem ustvarjalca oz. izročitelja gradiva, to je pooblaščenega organa oz. funkcionarja SDP oz. njihovega legitimnega naslednika. Doslej še nobena prošnja ni bila zavrnjena.

Gradivo fonda CK KPS/ZKS do leta 1968 oz. izvršilno-političnih organov do leta 1972 je bilo varnostno mikrofilmno. Ker pa je leta 1983 prišlo do delnega preurejanja tega fonda, so za uporabo ti mikrofilmi bolj ali manj neuporabni, kot varnostna kopija pa vendarle služijo svojemu namenu, saj je njihova vsebina vseeno zavarovana.

Arhivsko gradivo Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri Skupščini mesta Ljubljana

Tatjana Šenk

S podpisom Vatikanskega protokola 1966 so se začeli odnosi med državo in cerkvijo izboljševati, istočasno so organi za notranje zadeve po IV. plenumu ZKJ 1966 prenebali z aktiv-

nostjo na področju delovanja verskih skupnosti, njihovo delo pa je bilo potrebno ustrezno nadomestiti.¹

Zaradi lažjega spremljanja delovanja verskih skupnosti je država začela ustanavljati na vseh nivojih državne uprave komisije za verska vprašanja. Komisija za verska vprašanja je na ravni republike delovala od leta 1944, njeno delovanje pa je bilo večinoma blokirano zaradi slabih odnosov med cerkvijo in državo in zaradi pristojnosti drugih organov. Njena aktivnost se je povečala šele konec 60. in v začetku 70. let, ko so začeli ustanavljati tudi komisije pri različnih nivojih državne uprave. Komisije so bile ustanovljene tako pri mestnih in občinskih upravnih organih kot pri Socialistični zvezi delovnega ljudstva. Pri Zvezi komunistov so ustanovili posebno delovno skupino, ki je organizirala komisije in dajala navodila za njihovo delo. V Ljubljani je bila pri Mestnem komiteju Zveze komunistov Slovenije Ljubljana ustanovljena delovna skupina za vprašanje religije in cerkve, pri Mestni konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva pa koordinacijski odbor za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi.

Konec 60. let so občinske skupščine imenovalе komisije za verska vprašanja kot stalne organe svojih skupščin. Komisije so štejele 3 do 7 članov. Komisije so sestavljali predstavniki občinskih skupščin, Socialistične zveze delovnega ljudstva, Zveze komunistov, mladine, prosvetnih ustanov in drugi.

Pri mestnem svetu Ljubljana je bila 20. 12. 1967 ustanovljena Komisija za verska vprašanja, ki je štela 12 članov. Prvo sejo so imeli 13. februarja 1968. Naloga komisije je bila spremljanje verskih skupnosti s političnega in pravnega vidika. Komisija je delala na podlagi zakona in ustave in reševanja vprašanja, kadar so se pojavile anomalije s strani verske skupnosti ali državnih organov. Na 1. seji mestne komisije so ugotovili, da še ni vzpostavljeno ustrezno vzdušje, ki bi uspešno paraliziralo dejavnost cerkve, zlasti na socialnem in vzgojnem področju. Ta ugotovitev tudi kaže glavni namen ustanavljanja takih komisij.²

V 70. letih se je pokazala potreba po ustanovitvi stalne službe, ki bi dajala informacije komisijam za verska vprašanja. Za potrebe komisij pri partiji in državni upravi so na osnovi sklepa 4. seje Mestnega komiteja Zveze komunistov Slovenije Ljubljana ustanovili januarja 1975 strokovno službo pri Skupščini mesta Ljubljane. Njena naloga je bila spremljati izvajanje in uporabo zakonov, ki se nanašajo na verske skupnosti, spremljati njihovo delovanje in pripravljati informacije o delovanju verskih skupnosti, preučevati in oblikovati stališča državnih organov do verskih skupnosti, opravljati funkcijo koordinatorja med različnimi komisijami za verska vprašanja, organizirati srečanja s predstavniki verskih skup-

nosti, spremljati in analizirati verski tisk in revije.

Spomladi 1978 se je komisija preimenovala v Komisijo za odnose z verskimi skupnostmi in delovala pod tem imenom vse do ukinitve aprila 1990.³

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana smo prevzeli gradivo Skupščine mesta Ljubljana, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi. Fond ima signaturo LJU-538, gradivo obsega obdobje od 1967 do 1990 in obsega 3,5 tekočih metrov, kar je 35 škatel. Prevzeto gradivo je bilo delno že urejeno po vsebinskih sklopih, v arhivu smo naredili le prevzemni seznam in gradivo tehnično opremili. Osnova seznama so vsebinski sklopi, ki večinoma vsebujejo po eno pravno osebo.

V fondu so zapisniki sej Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri Skupščini mesta Ljubljane od 1968 do 1990. Vsebuje pa tudi gradivo drugih komisij za odnose z verskimi skupnostmi. To gradivo vsebuje razne informacije, ki so jih pošiljale republiška, občinske, in druge komisije mestni komisiji, prav tako so v vednost pošiljali poročila, zapiske sej z gradivom in analize. Fond vsebuje gradivo naslednjih komisij: Komisija za odnose z verskimi skupnostmi pri Socialistični republiki Sloveniji od 1967 do 1990, Koordinacijski odbori pri republiški, mestni in občinskih konferencah Socialistične zveze delovnega ljudstva od 1971 do 1989, Mestni komitej Zveze komunistov Slovenije Ljubljana od 1968 do 1989, nanaša pa se na odnos Zveze komunistov do cerkve, Marksistični center, sekcija za vprašanje religije od 1978 do 1988 in Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri skupščinah ljubljanskih občin.

Z ustanovitvijo strokovne službe pri komisiji je nastalo vse več kompletnega in celovitega gradiva, povezanega z nalogami, ki jih je komisija oziroma služba dobila leta 1974. Ohranjeni so zapisi razgovorov, ki jih je komisija opravljala z verskimi skupnostmi, nagovori ob sprejemih in novoletnih praznovanjih in podobno. Dovolj je tudi gradiva o gradnjah in obnovah zgradb verskih skupnosti. Strokovna služba komisije je spremljala ves verski tisk, tako je pregled verskega tiska ohranjen od 1975 do 1986.

Strokovna služba je delala tudi analize o verskih skupnostih in jih deloma tudi dobivala od drugih ustanov (npr. Marksističnega centra). Naštela bom le nekaj naslovov: Verske skupnosti v Ljubljani 1988, Študentske veroučne skupine 1970-1979, Verska vzgoja za učence osemletk 1977, Religija in sodobni človek 1975, Slovenski duhovniki v narodnoosvobodilnem boju. Analizirali so tudi verski tisk, npr. analiza Ognjišča od 1971 do 1979, Naše tromostovje za leto 1974, Družina za leto 1974 itd. Poleg tega je ohr-

njeno gradivo seminarjev in posvetovanj, ki so jih organizirali na to temo.

Večji del gradiva govori o rimokatoliški cerkvi, veliko pa je tudi gradiva o drugih verskih skupnostih, npr. srbski pravoslavni, islamski, Kristusovi binkoštni cerkvi, Krščanski adventistični cerkvi itd.

Gradivo mestne komisije za odnose z verskimi skupnostmi v Ljubljani daje zanimiv vpogled v odnose države do cerkve v povojnem obdobju. V fondu ohranjeno gradivo drugih pravnih oseb daje celovito podobo tega odnosa, saj na enem mestu dobimo podatke o odnosu različnih državnih organov in partije do verskih aktivnosti državljanov. Analize strokovne službe zelo natančno govorijo o delovanju in aktivnosti cerkve v tem času, o številu verskih skupnosti in o poskusih državnih organov in partije, da bi

preprečili po njihovem mnenju prevelik ideološki vpliv cerkve. Zvemo vse od problemov ob obiskovanju duhovnikov v bolnicah in drugih ustanovah, pritoževanju proti pretiranemu zvonjenju in o poskusih, da bi v Razkrižju maševal slovenski duhovnik, do razprav, ki naj bi komunistom dajale ideološko podlago za boj proti »verski zaslepljenosti«.

Opombe

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), LJU 538, Skupščina mesta Ljubljana, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi (v nadaljevanju SML, Komisija), a.e. 107, t.e. 34.
- 2 ZAL, LJU 538, SML, Komisija, a.e. 1, 4, t.e. 1.
- 3 ZAL, LJU 538, SML, Komisija, a.e. 18, t.e. 9.

Zapuščina Frana Žgurja, »vipavskega slavčka«

Ivanka Uršič

Zbirko osebnih fondov Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici smo obogatili z zapuščino »vipavskega slavčka« Frana Žgurja iz Podrage. Gradivo obsega 0,1 tekočega metra, to je ena arhivska škatla. Izročil ga je pesnikov vnuk Nikolaj Jeras iz Ljubljane. Žgurjeve pesmi je dolga leta hranila sestra Francka, ki je bila najprej poročena z Bazilijem Jerasom, višjim katastrskim inšpektorjem iz Celja, nato pa s pesnikom Alojzom Gradnikom.

Fran Žgur se je rodil 21. novembra 1866 v Podragi. Oče Aleksander in mati Ivanka, rojena Kopatin, sta prišla iz Št. Vida v Podrago, kjer sta odprla trgovino. Po domače se je pri njih reklo »pri Aleksandrovih« oziroma »pri Sandrovih«; ta hišni vzdevek naj bi prevzel Josip Murn za svoj stalni psevdonim, čeprav so glede tega deljena mnenja. Nekateri domačini pripovedujejo, da si je Murn nadel tak naziv zaradi velikih simpatij do vsega, kar je bilo ruskega izvora. Mladi Žgur je v rojstni vasi obiskoval enorazrednico. Na očetovo željo je šel na »višjo« šolo na Col (ker je bil Col na hribu, Podraga pa v dolini). Tam ga je poučeval Andrej Perne, strog, a blag mož. Perne je bil mladinski pisatelj in skladatelj. Na Colu je imel Žgur za sošolca poznejšega učitelja in pisatelja Iva Trošta.¹ V Gorici je opravil najprej nemško pripravnico in prvi razred realke, ker pa je imel težave z

matematiko, je nadaljnje šolanje opustil. Iz pisma Francke Gradnik Marjanu Breclju z dne 22. marca 1968 v Ljubljani izvemo, da je imel tudi talent za risanje: »Hranim knjižico skic iz časa, ko se je oče učil risanja pri Simonu Ogrinu na Vrhniki, kamor ga je oče peljal, ko je uvidel, da Francelj ni in ni rojen za trgovca. A strahotno domotožje mu je razjedalo njegovo notranjost, da so bile noči brez spanja, dnevi brez teka in miru. Ušel je in se znašel spet v Podragi pri Aleksandrovih.« Tako je za vselej zaključil s svojim šolanjem.

Ostal je doma. Kako se je počutil v vlogi trgovca, izvemo iz Žgurjevih zapisov.

»Od petnajstega leta sem zaprt v svoji skrinji, ki se ji pravi po naše štacuna. Med poprom, sladkim in hudim, med soljo in oljem in med božansko kavo in plebejsko cikorijo, med moko in otrobi se mi je naselila moja posestniška pevka vila, da me vsaj deloma tolaži v svoji ambroziji in me opiya kakor nebogljenca v teh sferah puste vsakdanjosti.«

Očetovo trgovino, v kateri je delal od leta 1881, je tudi nasledil.

Med prvo svetovno vojno je bil zaprt na ljubljanskem gradu in okrog leto dni je bil interniran v Mittergrabernu. V času italijanske zasedbe Primorske je moral veliko pretrpeti zaradi svoje velike ljubezni do slovenskega naroda in

neomajne vere v poslanstvo slovenstva. Ostal je večni idealist. Težko mu je bilo v zadnjih letih samo zaradi tega, ker se je čutil silno osamljenega. Nikogar ni bilo k njemu, da bi se z njim pogovarjal o literaturi in o slovanstvu.²

Žgur je bil že po naravi nagnjen k pesnikovanju. Nanj so vplivale zveze, ki jih je ohranil z dijaki in kasneje z visokošolci (učitelj Andrej Peroe in pisatelj Ivo Trošt) in slovenske literarne revije, v katerih je sledil pojavu moderne. Velik pomen za nastanek Žgurjeve poezije je imel dvakratni obisk pesnika Josipa Murna v Podragi, prvič okrog leta 1895 oziroma 1896, ko je preživljal počitnice na Slapu pri gospodu Kantetu in drugič 1900, ko ga je sprejel tedanji deželni poslanec Ivan Božič v Podragi, da bi si okrepil in poživil zrahljano zdravje. Tukaj je Murn ustvaril nekaj najlepših pesmi (Vlahi).

V zapuščini je ohranjen podroben opis srečanja z Murnom. Te Žgurjeve zapise je deloma uporabil France Bevk v Koledarju Goriške matice za leto 1930 z naslovom Razgovor o pesniku Murnu. Povzemam del Žgurjevega teksta, ki kaže na veliko ljubezen in spoštovanje do Murna kot človeka in pesnika.

»In glej čudo nekega poletnega popoldne, mislim da je bilo leta 1896, prispo trije študentje in jo zavijejo na moje dvorišče pod murvo. Moja hiša je namreč kraj, kjer Bog roko ven moli in vabi popotnika, ki hoče mimo na kozarček domačega pridelka, tistega od zida. Bili so v najboljšem razpoloženju, a služkinja pride pome v prodajalno in pravi, da so me gospodje povabili v njihovo sredo. Veselo sta me dva pozdravila, bila sta to Joško in Robert Kenda, a tretji ki sta mi ga predstavila je bil Josip Murn. Samo zdravje, mladost in veselje jih je bilo, srce polno prekipelih valovanj, a beseda živa in bučna kakor velikonočni zvon. Murn je bil tedaj star kakih šestnajst do sedemnajst let, vitek, plavolas, oči mirne in sinje, iz njih je kipela čudokrasna roža naše pesmi in v njej bujnost našega polja, gozda in njiv. Njegov nasmeh odsev kipeče duše; bil je kakor meglica, ki se dviga k soncu, da ji dahne zlati šarm poljuba. Mahoma sva si bila zaupna.«

Glavnino Žgurjeve zapuščine predstavljajo pesmi. Najstarejši ohranjen rokopis pesmi z naslovom V moji globini srca je datiran 16. septembra 1893. V tem letu je objavil tudi prvi pesmi v Domu in svetu in v Drobotnicah. Pesmi so izhajale še v Angelčku, Edinosti, Koledarju Goriške Matice, Vrvcu, Zvončku, Slovanu, Mladinskem listu, Notranjcu, Slovenskem domu, Jugoslovanu, Bogoljubu, Jadranski, Novem rodu, Slovenskem ilustrovanem tedniku, Učiteljskem tovarišu, Kurentu, Mladiki, Našem glasu, Odmevih, Istri ... Žgurjeve pesmi kažejo večje ali manjše vplive Otona Župančiča, Josipa Murna

pa tudi Frana Levstika in Frana Gestrina. Motivno in oblikovno so uglasene z dobo, včasih se pojavi kak aktualen motiv, veliko je priložnostnih ali razmišljujočih pesmi. Snov za svojo poezijo je črpal iz narave in okolja domače pokrajine.³ Žgur je objavil skupaj več svojih pesmi leta 1902 v 25. zvezku Gabrščkove knjižnice za mladino in leta 1906 v 31. zvezku. Pomladančki so kot edina samostojna pesniška zbirka izšli 1923 v Gorici v založbi Narodne knjigarne in opremljeni z risbami Avgusta Černigoja. Zaradi pičle založbe in takratnih razmer ima to zbirko le malo kdo. Zbirka pomladančki je posvečena slavnemu junaku Cicibanu. Pomladančki, Ciciban, Slatka slutnja, Zdrnila se je pomlad, Vesna, Zidam hiško in še vrsta pesmi je prišlo v izbor otroške poezije.

Ohranjen pesniški opus priča tudi o Žgurju kot prevajalcu. Prevajal je dela nekaterih slovenskih pesnikov v nemščino, kot na primer pesmi Josipa Murna (Pomladna romanca, Ne vem, kdo je bolj otožen, Pa ne pojdem prek poljan), Otona Župančiča (Dedek samorog, Ciciban in čebela), Franceta Prešerna, Simona Jenka, Miroslava Vilharja, Ivana Cankarja, Simona Gregorčiča. Prevajal je tudi dela tujih avtorjev v slovenščino; od tega je bilo objavljenih le nekaj pesmi (v Zvončku je leta 1917 objavil Puškinovo pesem Jutro, v 88 številki Edinosti leta 1925 pa pesem Li Tai Poja Rdeči cvet); vse ostalo je še vedno v rokopisu.

Med listanjem po Žgurjevi zapuščini srečamo tudi številne risbe, izdelane s svinčnikom ali s tušem, ki so najbrž nastajale neposredno s pesmimi.

Korespondenca je skromno ohranjena. Zanimiv je osnutek pisma dekletu Franji, v katerem jo prosi naj mu odgovori ali je pripravljena postati njegova žena. (Francka Škapin je bila doma iz Vrabč, pri Badgarjevih.)

Zadnji del zapuščine predstavljajo razni tiski. Iz leta 1873 je ohranjena zloženka z nabožno podobico in molitvijo, last Johane Žgur, pesnikove matere.

Med časopisi je nekaj izvodov, ki so pisali o Žgurjevi smrti: Nova doba iz Celja 17. februarja 1939, Jutro 19. februarja 1939, Istra iz Zagreba 24. februarja 1939 in Večernik iz Maribora 4. marca 1939.

V ta sklop sodijo tudi tri številke Cicibana iz obdobja 1950-1952, v katerih so bile natisnjene naslednje pesmi: Tam, vrh Nanosa, Burja, Zazibanka (slednjo je uglasbil Pavle Kalan). Uglasbenih je še vrsta Žgurjevih pesmi.⁴

V Ajdovskem tekstilcu, ki je izšel 10. junija 1968, je bil objavljen prispevek Marjana Breclja z naslovom Imeli smo jih - kulturnozgodovinski drobci iz ajdovske občine - pesnik Fran Žgur.

Seveda je to le delček literature o pesniku; več lahko izvemo v Slovenskem biografskem leksikonu pod geslom Fran Žgur izpod peresa Marjana Breclja.

»Žgurjeve pesmi so po veliki večini mladinske, a vendar ne otroške v pravem pomenu besede, so nekaj več: pesmi moža, ki s toplo ljubeznijo doživlja svojo zemljo in si je kljub starosti ohranil otroško, lepote žejno srce. Njemu je življenje pesem in pesem življenje in storil bi mu največjo krivico, kdor bi mu odrekel pesniške darove.

Pa mu je pesem razen notranje radosti in utebe pripravila le malo veselja. Rajši nasprotno: kot pozabljen slavček živi v svoji vasi, njegove pesmi pa raztresene samevajo po raznih listih. Le en zvezčič jih je zbral, ki so potem z naslovom »Pomladančki« pred leti izšle v Gorici. Še v mestu se radi ponorčujejo iz pesnika, ki se

pogovarja s svojo notranjostjo in s naravo, na vasi pa je deležen mnogoterega posmeha. Veliko ljubezni je bilo treba, da ni skrival in tajil »hčerk svojega srca«.5

Gospodu Jerasu smo hvaležni, ker nam je izročil Žgurjevo zapuščino. S tem se ponuja priložnost, da bi Pomladančki doživeli ponovno izdajo, saj ima to zbirko le malokdo.

Opombe

- 1 Pesnik Fran Žgur umrl, Istra, Zagreb, 24. 2. 1939, št. 8, str. 2.
- 2 Prav tam.
- 3 Slovenski biografski leksikon, 15. zvezek, str. 963-964.
- 4 Slovenski biografski leksikon, 15. zvezek, str. 964.
- 5 France Bevk, Pogovor s Franom Žgurjem, Mladika, 1. XVII, 1936, št. 12.

Arhivska zapuščina duhovnika, skladatelja in narodnega delavca Vinka Vodopivca

Ivanka Uršič

V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici smo se pridružili vrsti kulturnih prireditev ob 40. obletnici smrti duhovnika, skladatelja in narodnega delavca Vinka Vodopivca z nalogo, da zberemo Vodopivčevo zapuščino.

Iz Primorskega slovenskega biografskega leksikona povzemam nekaj osnovnih podatkov o življenju in delu Vinka Vodopivca. Rodil se je 16. januarja 1878 v Ročinju. Od tu se je družina selila v Podgoro, nato pa v Grgar. Vodopivec se je že zgodaj navduševal za glasbo. Prve napotke mu je dajal oče. Po ljudski šoli je obiskoval gimnazijo v Gorici. V tem času se je začel učiti violino in tamburico. Po maturi leta 1898 je stopil v bogoslovje in 14. julija 1901 je bil posvečen za duhovnika. Kot kaplan je služboval v Kamnjah (1902-1906), Črničah (1906-1907), nato so ga premestili v Kromberk, kjer je ostal do konca življenja. Med prvo svetovno vojno se je za dve leti umaknil v Cerknico. Po vojni se je vrnil v Kromberk ter skupaj s farani delal pri obnovi porušenih domov. Kljub številnim obveznostim je veliko ustvarjal. Bil je pod stalnim nadzorom goriške kvesture oziroma karabinjerske postaje v Solkanu. Tudi druga svetovna vojna ni preprečila Vodopivčevega kulturnega delovanja.

Pomemben je bil tudi kot zborovodja, vzgajal je številne pevce. Izredno pomembno je njegovo delo pri izdaji pesmaric; uredil je več zbirke za moške in ženske zборе na cerkvenem področju. Umril je 29. julija 1952 v bolnišnici v Vipavi, pokopan pa je v Kromberku. Vodopivec se je ukvarjal s cerkveno in svetno glasbo; mnoge njegove pesmi so ponarodele. Bil je ljudski poet, ki se je znal približati ljudskemu občutju in je odigral pomembno vlogo zlasti v času fašistične okupacije na Primorskem.

Vodopivec je ustvarjal v različnih okoliščinah, zato je veliko rokopisov ostalo raztresenih na Primorskem tostran in onstran meje in tudi po drugih krajih Slovenije. Do sedaj nam je uspelo zbrati ali vsaj evidentirati pri različnih imetnikih precejšnjo količino Vodopivčevih rokopisov skladb in drugega arhivskega gradiva. S tem so se potrdila predvidevanja, da je na terenu ostalo precej njegovih neobjavljenih skladb, ki so nastale po naročilu posameznih zborov oziroma njihovih pevovodij in organistov.

Pri zbiranju Vodopivčeve zapuščine so pomagali tudi njegovi še živeči sorodniki, dosedanja proučevalci njegovega življenja in dela ter nekatere kulturne inštitucije.

Devetnajst darovalcev je Pokrajinskemu arhivu izročilo dokumente iz Vodopivčeve zapuščine. Nekateri so izročili dokumente v originalu, nekateri pa v fotokopijah. Posebej bi izpostavila gradivo, ki sta ga izročili Vodopivčeva sestrična Marija, ki živi v Dornberku, in vdova njegovega nečaka Ivanka Vodopivec iz Ajdovščine.

Skupna količina dosedaj zbranega gradiva obsega 0,5 tekočega metra, to je 5 arhivskih škatel.

Gradivo je v glavnem dobro ohranjeno, le nekateri dokumenti bi bili potrebni manjšega restavratorskega posega.

Zbrano gradivo obsega v glavnem rokopise cerkvenih in posvetnih skladb za odrasle in mladinske pevske zборе (najstarejši je rokopis skladbe Večer, 28. 6. 1893). Med zbranimi skladbami so nekatere še posebej dragocene, saj so veljale za pogrešane.

Rokopisi skladb tu pa tam vsebujejo tudi kratke zabeležke oziroma pisma.

Zapuščina obsega tudi precej fotografij različnih formatov iz raznih obdobij Vodopivčevega življenja in tudi njegovega pogreba.

Zanimivi sta spominski plaketi; eno je Vodopivcu poklonilo vodstvo in članice Marijine družbe goriške nadškofije ob šestdesetletnici dne 10. 1. 1938, drugo pa so mu podarili prijatelji iz Buenos Airesa ob zlati maši leta 1951.

Precejšen del zapuščine obsegajo tiski, to so časopisi, revije, knjige iz njegove osebne knjižnice, ki so praviloma opremljeni z njegovim

podpisom oz. pečatom, v glavnem je to literatura z glasbenega področja.

Navezali smo stike še z nekaterimi imetniki Vodopivčeve zapuščine, vendar do zdaj še nismo uspeli gradiva dobiti. Največji delež hrani Joško Kragelj, ki je že vsa povojna leta s številnimi objavami in razstavami poudarjal pomen Vinka Vodopivca.

Upamo, da se bo Vodopivčeva zapuščina v našem arhivu še dopolnjevala in postala zaključena celota njegovega opusa.

Darovalci zapuščine Vinka Vodopivca:

1. Marija Okoren, Ljubljana
2. Srečko Vončina, Župnijski urad Šlovrenc
3. Anton Pavlica, Plave
4. Nada Rojec, Sovodnje
5. Joško Lovec, Bukovica
6. Župnijski urad Begunje pri Cerknici
7. Glasbena matica Trst, Ignacij Ota
8. Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice
9. Nada Sancin, Gorica
10. Marija Pelicon, Sovodnje
11. Franc Pavlica, Dornberk
12. Majda Juretič, Prosvetno društvo Podgora
13. Terezika Paljk, Solkan
14. Vinko Paljk, Župnijski urad Solkan
15. Marija Vodopivec, Dornberk
16. Ivanka Vodopivec, Ajdovščina
17. Župnijski urad Medana
18. Župnijski urad Cerknica
19. Rozina Konjedic, Snežatno.

Fotografija Vinka Vodopivca v družbi dveh prijateljev iz leta 1924 (izročila Nada Rojec iz Sovodenj) (Fond: Vinko Vodopivec, PANG)

Zapuščina Črtomirja Šinkovca

Metka Gombač

Zapuščino Črtomira Šinkovca je arhivu Inštituta za novejšo zgodovino ponudila v odkup Marija Šinkovec leta 1986. Avgust - Črtomir Šinkovec je bil pesnik, pisatelj, prevajalec, publicist, urednik; rojen je bil leta 1914 na Vojskem. Kot urednik revije Borec se je ukvarjal z mislijo, da bi pripravili in izdali knjigo o boju primorskih Slovencev v času fašizma. V ta namen je Šinkovec zbral širše število sodelavcev, ki so delovali v tajni organizaciji Tigr (Trst, Istra, Gorica, Reka), ali pa poznali člane in sodelavce te organizacije. Gradivo zapuščine Č. Šinkovca je torej tematska zbirka, ki obravnava obdobje med prvo in drugo svetovno vojno.

Po razpustu vseh slovenskih društev v Julijski krajini, ko je fašizem stopil na pot totalitarnega režima (po letu 1925), so nacionalno zavedni mladinci iz vse Primorske ustanovili oktobra 1927 na Nanosu ilegalno narodno-revolucionarno organizacijo Tigr. Bistvo njihovega programa je bil odpor proti fašističnemu raznarodovanju Slovencev in Hrvatov. Odločili so se za odpor z vsemi sredstvi in so na teror odgovarjali z raznimi terorističnimi akcijami. Organizacija Tigr je predstavljala začetek poti boja proti fašizmu mnogih primorskih Slovencev v tridesetih letih, saj je združevala ljudi neglede na politično pripadnost in socialni položaj. Po prvem tržaškem procesu 1930 in streljanju v Bazovici, pa tudi že prej, je mnogo voditeljev in sodelavcev pobegnilo v Kraljevino Jugoslavijo, organizacija pa je delovala najprej do začetkov druge svetovne vojne. (O tem piše tudi dr. T. Ferenc, Akcije organizacije Tigr v Avstriji in Italiji spomladi 1940.)

Gradivo, ki sestavlja zapuščino Črtomirja Šinkovca, obsega 3 škatle, 0,35 tekočega metra. Razdeljeno je na 6 sklopov:

I. Izjave, spomini in življenjepisi; v zapuščini je gotovo največ vredno spominsko gradivo. Tu je zbranih 44 prispevkov, od katerih je originalnih spominov 29, ostalo so spomini, ki jih arhiv Inštituta že ima v zbirki Predvojnih spominov ali pa so bili že objavljeni. Naj naštejemo le nekatere avtorje: Srečko Šorli, Albert Rejc, Stanko Petaros, Anton Rutar, Anton Černač, Vid Vremec in drugi.

II. Posebno vrednost predstavlja 33 številk raznih časopisov iz let 1930, 1931, 1932, ki so tematsko zbrani in dopolnjujejo spominsko gradivo. Med njimi je tudi original ilegalnega časopisa Svoboda (XIII. letnik, št. 1). To glasilo je izhajalo nepretrgoma od leta 1928 do 1940, poznamo pa le nekaj števil, ki so jih shranili posamezniki, nekatere je zaplenila italijanska policija in jih prevedla, nekaj pa jih je zbrala KP Italije in jih hrani v svojem arhivu. O tem zelo podrobno piše dr. Milica Kacin Wohinz v knjigi Prvi antifašizem v Evropi, Primorska 1925-1935.

III. Dvanajst razprav je zbranih v tretji mapi, gre pa v glavnem za že objavljene prispevke.

IV. Pod Razno so vloženi izpiski, ki so bili narejeni ob pregledovanju gradiva na Inštitutu za narodnostno vprašanje, preslikana brošura Lo Stato Operaio, 1936, ter fotografije, ki so opremljene s podatki.

V. Korespondenca Č. Šinkovca s sodelavci je iz let 1966-1974, ko so resno pripravljali material za knjigo. Sledimo prizadevanjem sodelavcev ob zbiranju gradiva, pripravljanju krajših tekstov, raznim komentarjem za publikacijo, ki žal ni nikoli izšla. Morda je bilo prekmalu govoriti o revolucionarnosti ilegalne organizacije Tigr, kajti ocena tedanje slovenske politike je bila, da se je organizacija Tigr ukvarjala v glavnem s špijonažo, da je bila povezana z zahodnimi silami in režimom v kraljevini Jugoslaviji. Mesto Tigru, kot mu pripada, je na osnovi zbranega gradiva v italijanskih in jugoslovanskih arhivih in spominskega gradiva določila dr. Wohinčeva v svoji zadnji knjigi Prvi antifašizem v Evropi, 1990.

VI. V zadnjem sklopu so zbrani izrezki iz raznih časopisov, ki za raziskovalce sicer nimajo praktične vrednosti, so pa tudi zapisi o raznih dogodkih, akcijah, posameznikih, življenjepisi, nekrologi, poročila o knjigah, skratka vse, kar se dotika zgodovine Primorcev pod fašizmom. Gradivo je urejeno, podrobno popisano (6 strani), bilo pa je tudi že uporabljeno kot zapuščina Č. Šinkovca v knjigi M. Kacin Wohinz.

Osebni fond Josipa Rusa

Marjeta Adamič

Pisna zapuščina Josipa Rusa, znanega slovenskega pravnika, politika, filozofa, predstavnika naprednega sokolstva, telesno-vzgojnega in družbenega delavca, ki jo je prevzel arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, pomeni dragoceno obogatitev njegovih osebnih in družinskih fondov. Gradivo sta z darilno pogodbo arhivu prijazno odstopila njegova sinova, dr. Vojan in dr. Veljko Rus. Prevzeto gradivo ni le osebni arhiv Josipa Rusa, ampak je deloma tudi družinski arhiv Rusovih. Dolgo in večstransko dejavno življenje Josipa Rusa se odraža tudi v njegovih pisnih zapuščini, ki je sedaj urejena in popisana dostopna vsem, ki želijo spoznati življenje in delo tega znamenitega Slovenca.

Josip Rus se je rodil 16. marca 1893 na Bledu, kjer je obiskoval tudi osnovno šolo. Gimnazijo je končal v Kranju in se po maturi leta 1911 vpisal na študij prava na Dunaju. Študij je prekinila prva svetovna vojna, ko je bil že leta 1915 vpoklican v avstrijsko vojsko. Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 se je za rešitev slovenske severne meje prijavil med slovenske prostovoljce - borce za severno mejo. Študij prava je končal leta 1921 v novi jugoslovanski državi kraljevini SHS, na novoustanovljeni slovenski univerzi v Ljubljani. Tu je opravil tudi pripravništvo in sodniški izpit. Nato je bil krajši čas sodnik okrajnega sodišča na Brdu pri Lukovici, od februarja 1923 do junija 1928 v Gornji Radgoni, nato do maja 1934 v Višnji Gori in nazadnje sodnik okrožnega sodišča v Ljubljani vse do odhoda v ilegalo februarja 1942. Leta 1928 se je odločil za študij filozofije in leta 1933 prejel absolutorij Filozofske fakultete v Ljubljani.

V vsem tem času je Josip Rus v vseh mestih, kjer je služboval, aktivno sodeloval v sokolskih društvih. Član Sokolskega društva na Bledu je postal že leta 1908 in od tedaj dalje mu je sokolstvo postalo življenjsko vodilo. Posebno dejaven je bil v Ljubljani, kjer je bil med drugim član Strokovnega odbora ljubljanske sokolske župe, njen podnačelnik in kasneje podstarosta. V imenu napredne sokolske skupine se je udeležil ustanovnega sestanka Protifašistične oz. Osvobodilne fronte slovenskega naroda 27. aprila 1941 v Ljubljani, postal je sooblikovalec in član njenega osrednjega vodstva vsa vojna in tudi povojna leta.

V času narodnoosvobodilne vojne 1941-1945 je opravljal vrsto pomembnih funkcij, še zlasti potem, ko je maja 1942 zapustil okupirano Ljubljano in odšel na partizansko osvobojeno ozemlje. Bil je član izvršnega odbora OF, poverjenik

za sodstvo v Slovenskem narodnoosvobodilnem odboru, član AVNOJ, od oktobra 1943 podpredsednik izvršnega odbora OF in Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora. Kot delegat se je udeležil II. zasedanja AVNOJ v Jajcu 29. novembra 1943 in bil tu izvoljen za podpredsednika AVNOJ in člana zakonodajne komisije AVNOJ. Proti koncu leta 1944 je zato odpotoval v osvobojeni Beograd. V Slovenijo se je vrnil aprila 1945, ko je vodil delegacijo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v Prekmurju.

Tudi po končani vojni je sprejemal in opravljal številne odgovorne in druge funkcije. Ostal je član vodstva Osvobodilne fronte oz. Ljudske fronte Slovenije, kasneje Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. Bil je republiški in zvezni poslanec, član izvršnega sveta Skupščine LRS, predsednik republiškega zbora Ljudske skupščine LRS in do upokojitve leta 1953 tudi podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ. Ob koncu petdesetih let je odložil večino javnih funkcij, ostal pa je član predsedstva republiškega odbora SZDL vse do smrti. Prav tako je ostal aktiven v telesni kulturi. Po razpustu sokolske organizacije leta 1945 je nadaljeval delo v novem telesnovzgojnem telovadnem društvu Partizan. Bil je član zvezne in republiške uprave Partizana.

Josip Rus je umrl 15. septembra 1985 v Ljubljani.

Razgibana in obsežna dejavnost Josipa Rusa je vidna tudi v njegovem osebnem arhivu, saj je gradivo raznovrstno tako po kategorijah kot po vsebini. Gradivo, ki ga je prevzel arhiv INZ, je bilo vloženo v kartonske škatle in je po prvi oceni obsegalo tri do štiri tekoče metre. Gradivo ni bilo urejeno in popisano. Po pregledu in grobi razvrstitvi ter okvirnem popisu gradiva je bil izdelan načrt ureditve, ki temelji deloma na lastni avtorjevi ureditvi, deloma na vsebini gradiva, zvezani predvsem z njegovo dejavnostjo. Rusov smisel za red in urejenost sta posebno vidna pri ohranjeni korespondenci, osebni dokumentaciji in tudi pri posameznih zadevah, ki jih je razvrščal v ovitke po tematiki in opremil z napisi. Pri urejanju je bila zato v največji možni meri upoštevana ta ureditev. V veliko pomoč pri urejanju je bil zbornik: Josip Rus - Andrej, Pričevanja in spomini, ki je izšel leta 1989 pri založbi Borec v Ljubljani. Pripravljalcem zbornika je bilo namreč to gradivo na voljo, še preden ga je prevzel arhiv INZ. Na osnovi izdelanega načrta za ureditev so bile oblikovane sledeče skupine gradiva: osebni in družinski dokumenti

in fotografije; osebna in uradna korespondenca; spomini, članki in govori ter osnutki, beležke, zapisi itd. Josipa Rusa, gradivo o sokolstvu in telesni kulturi; študijsko gradivo; prispevki drugih avtorjev o Josipu Rusu. Znotraj tebe enot je gradivo razvrščeno ali kronološko po abecednem redu ali pa po raznih drugih vidikih. Po dokončni ureditvi je bilo gradivo podrobno popisano. Popis obsega 105 strani rokopisa. Prvi dokument nosi letnico 1905, zadnji letnico 1985. Pri urejanju in popisovanju osebnega arhiva Josipa Rusa so sodelovali vsi arhivski delavci arhiva INZ, saj so bile določene strukturne enote v gradivu tako zaključene, da so tak način dela dovoljevale.

Gradivo je sedaj razvrščeno v 35 arhivskih škatel in je tudi tehnično urejeno. Arhivske škatle so oštevilčene od 1 do 35, na vsaki enoti pa je poleg naziva fonda navedena tudi kratka oznaka vsebine.

Osebna in družinska dokumentacija (šk. 1-5) vsebuje Rusove dokumente o šolanju od 1905 dalje, služenje v avstro-ogrski vojski, študiju na univerzah na Dunaju, v Pragi in Ljubljani, službovanju 1922-1941, izkaznice, propustnice, pooblastila itd. 1942-1945 in od 1945 dalje, potrdila in druge listine v zvezi z podelitvami odličij in priznanj 1945-1983; osebne dokumente žene Ane Rus; dokumentacijo o premožensko-pravnih, stanovanjskih, davčnih itd. zadevah, družinske stroškovnike, račune itd. ter zbirko fotografij (družinske, avstroogrška vojska, Sokoli, slike prijateljev, znancev itd.)

V sklopu Korespondenca (šk. 6-22) je oblikovanih nekaj skupin, in sicer je posebej hranjeno dopisovanje Josipa Rusa z Ano Potočnik - Rus, sinovoma Vojanom in Veljkom ter drugimi sorodniki in prijatelji od leta 1911-1985, dopisovanje v času NOB 1942-1945, kateremu je dodanih tudi nekaj zapisnikov, poročil in dopisov, dalje za čas 1945-1953, ko je bil podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ v Beogradu. V tem času je prejel iz Slovenije in drugih delov Jugoslavije ogromno pisem in prošenj prijateljev, znancev in tudi popolnoma neznanih ljudi, ki so se obračali nanj zaradi njegove prislovično znane pravičnosti, da bi jim pomagal pri obsodbah za zmanjšanje kazni, pomilostitve, črtanje zaplembe itd. pri zaposlovanju, urejanju pokojnin itd. Ta del korespondence se nam je zdel toliko zanimiv, da smo pri popisu poleg imena korespondenta navedli tudi ime osebe oz. oseb ali zadevo, za katero je v pismu prosil za posredovanje. V nekaterih pismih so priložene tudi sodbe oz. deli sodb in sklepi večinoma vojaških sodišč po letu 1945. Sledi korespondenca za čas 1953-1985, ki ji je dodana tudi uradna pošta - dopisi, zapisniki, poročila raznih inštitucij, upravnih organov in organizacij,

s katerimi je sodeloval. Korespondenca je urejena po abecednem redu korespondentov in znotraj tega po kronološkem redu. Posebno skupino tvori zbirka vabil, voščil za življenjske jubileje, novoletne čestitke in sožalja ob smrti Ane in Josipa Rusa.

Objavljeni in neobjavljeni spominski zapisi, članki, govori in drugi prispevki Josipa Rusa so razvrščeni po kronološkem redu nastanka oz. objave od leta 1929 dalje, nekaj je tudi nedatiranih (šk. 23). To so prispevki o sodstvu, etiki in pravu, o pomenu Osvobodilne fronte slovenskega naroda, slovenske vojske, Avnoju, samoodločbi narodov, socializmu itd., spominski zapisi o bojih za severno mejo 1918, ustanovnem sestanku Osvobodilne fronte, udeležbi na II. zasedanju AVNOJ, o prihodu na otok Vis jeseni 1944, prihodu aprila 1945 z delegacijo slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v osvobojeno Prekmurje itd., ter vrsta govorov na kongresih, zborovanjih, obletnicah, grobovih politikov in prijateljev itd. K temu sodijo tudi njegove številne beležke, koncepti, osnutki, izpiski in razni drugi zapisi (šk. 24-25), ki bodo po natančni proučitvi verjetno še dopolnili naše vedenje o njegovih pogledih na dogajanja pri nas.

Skupaj so zbrani tudi prispevki raznih avtorjev o življenju in delu Josipa Rusa (šk. 26), ki so bili napisani ali izrečeni ob raznih priložnostih n.p.r. življenjskih jubilejih, podelitvah odlikovanj in priznanj, ob raznih državnih obletnicah, predstavah na radiu in televiziji itd., za bibliografije in drugo.

Posebno skupino tvori gradivo o sokolstvu, 1904-1938 (šk. 27), in o telesni kulturi, 1945-1983 (šk. 28-30), kjer so zbrani skupaj vsi prispevki (govori, članki, poročila itd.) Josipa Rusa o sokolstvu in telesnokulturni dejavnosti po drugi svetovni vojni. Večina njegovih predvojnih člankov o sokolstvu je bilo objavljenih v Sokolu, vestniku sokolske župe Ljubljana v letih 1936-1938. V gradivu je tudi kazenski spis Franca Lubeja v zvezi z njegovim govorom na sokolskem sbodu na Rašici maja 1936. Zanimiv je tudi kronološki zapis o raznih telovadnih in sokolskih prireditvah in srečanjih 1936-1938. Dodan je 1. letnik (12 števil) glasila Slovenski Sokol, 1904. V gradivu po letu 1945 so poleg člankov, poročil, govorov in drugih sestavkov predvsem razna pravila, statuti, poročila in zapisniki zveznih telovadnih društev in organizacij (Telovadna zveza Jugoslavije, Partizan - Zveza za telesno vzgojo Jugoslavije, itd.) in slovenskega telovadnega društva Partizan (Narodni dom). Dodane so razne brošure, npr. Ob 100-letnici dr. Viktorja Murnika (1976), ob 100-letnici Narodnega doma v Ljubljani (1963), časopisi, vabila, programi itd.

V zadnjih petih škatlah (šk. 31-34) je zbrano t.i. študijsko gradivo: razni bilteni, brošure, časopisi in časopisni izrezki, nekaj knjig, kongresna gradiva, gradiva posvetovanj in simpozijev,

razni elaborati, referati, članki itd., skratka, gradivo, ki ga je v teku let prejel in zbral Josip Rus.

Osebni fond Marije Vilfan

Marijeta Čampa

V letu 1991 je arhivu Inštituta za novejšo zgodovino podarila gradivo Marija Vilfan. Obsega 14 fasciklov (1,57 tekočih metrov) iz let 1931-1988. Fond je urejen, popis obsega 80 strani rokopisa.

V fondu je družinska korespondenca, osebni dokumenti, fotografije, čestitke za osebne jubileje, novoletne čestitke, razglednice. Obsežna je uradna korespondenca, vabila, fotografije in gradivo, ki je nastalo na službenih mestih oziroma pri političnih nalogah (delegacije). Precej je tudi materialov o raznih predavanjih v Sloveniji, Jugoslaviji in inozemstvu; dodano je študijsko gradivo in bibliografija objavljenih člankov, prispevkov, brošur in razprav.

Marija Vilfan je bila rojena 1912 v Ljubljani, kjer je končala gimnazijo in diplomirala na ljubljanski filozofski fakulteti leta 1935. Sodelovala je v ilegalnem delu v Ljubljani in leta 1943 odšla v partizane. Po vojni je bila skupaj z možem, diplomatom dr. Jožetom Vilfanom v New Yorku in Indiji, nato v Beogradu in vmes nekaj let v Ljubljani direktorica Cankarjeve založbe, potem v Beogradu predsednica Jugoslovanske komisije za sodelovanje z UNESCOM. Bila je članica jugoslovanske delegacije na konferenci KVSE v Ženevi 1974-1975. Leta 1972 se je upokojila, nato pa še dve desetletji delala v Društvu za Združene narode za Republiko Slovenijo v Ljubljani.

Družinska korespondenca (Bukovec, Vilfan in drugo sorodstvo) sodi v glavnem v obdobje med 1931 in 1974, fotografije pa sežejo nazaj do leta 1907. Omenjeno družinsko gradivo je skupaj z nekaterimi materiali, ki se nanašajo na politično delovanje pred II. svetovno vojno in po njej, zaprto za uporabnike za obdobje 50 let po določenih darilne pogodbe.

Službena korespondenca po letu 1945 je obsežna, saj zajema kar 5 fasciklov; njena posebnost pa so mnoge ohranjene kopije pisem, ki jih je pisala Marija Vilfan. Naslovniki so iz Slovenije in Jugoslavije (1945-1988); iz Indije,

Burme, Afganistana, Pakistana, Indonezije, Etiopije (1952-1957); iz Anglije, ZDA in Kanade (1948-1979); iz Zah. Nemčije, Avstrije, Švice in Češkoslovaške (1952-1980); iz Italije, Francije, Beneluxa (1952-1960); iz Madžarske, Turčije, Izraela in Kitajske (1949-1987); iz Avstralije, Nove Zelandije (1952-1954). Nekaj pisem se nanaša na United Yugoslav Relief Fund of America, Yugoslavia Emergency Committee, UNESCO in CARE (1945-1953). Ta korespondenca ni zanimiva le zaradi visokega števila korespondentov (preko 80 iz Slovenije in več kot 60 iz Jugoslavije, 53 iz Indije, iz Anglije, ZDA in Kanade preko 100 itd.), ampak tudi po svoji vsebini. Obenem je razvidno, da je jugoslovansko politično dogajanje po vojni tudi terjalo zahtevno in minuciozno delo. Srečamo zanimiva imena: Lado Ambrožič - Novljan, dr. Bogdan Breceļ, Rudi Čačinovič, Maila Golob, Pepca Kardelj, Vlado Kozak, Stane Krašovec, Tomo Martelanc, Lojze Spacal, Janez Stanovnik, Vida Tomšič, Danilo Türk; Oskar Davičo, Vladimir Dedijer, Stevan Dedijer, Koča Popović, Marko Ristić, Ivo Vejevoda, Vlado Velebit; Indira Gandhi, Ašoka Mehta; soproga Louisa Adamića Stella, William F. Deakin, ameriška bibliotekarka Harriet G. Eddy, ameriška pisateljica Lillian Hellman, William Jones, George Kennan, dr. John A. Kingsbury, Edgar Snow, dr. Bela Schick, George Wuchinich; založniška hiša Feltrinelli, Ferdinando Ressel; soproga Zlatka Balokovića Joyce in druge.

Nekaj materialov se nanaša na delovne in druge obveznosti Marije Vilfan: gradivo iz Cankarjeve založbe (1964), Zvezne konference SZDL (1967), Jugoslovanske lige za mir (1966-1967).

Zanimivo je gradivo z generalne konference UNESCA v Parizu 1968 in s konference KVSE v Ženevi 1974-1975 (1 fascikel).

V dveh fasciklih je gradivo o obisku jugoslovanske parlamentarne delegacije v Italiji (1961), o mednarodnem ženskem zborovanju za razorožitev na Dunaju (1962), o madžarskem nacio-

nalnem kongresu miru v Budimpešti (1963), o kongresu indonezijskih žena v Djakarti (1964) ter konferenci o izobraževanju v Nairobiju (1968) i.dr.

Vilfanova se je vedno rada odzvala vabilom in imela veliko predavanj iz različnih področij: po-

topisi o Indiji in Nepal, koeksistenca ter jugoslovanska zunanja politika (kvekerski seminar v Švici 1957), o volitvah v Jugoslaviji (Maribor 1958); med temami je tudi nacionalno in manjšinsko vprašanje (Maribor 1961), socializem, mednarodno delavsko gibanje in druge.

Marjan Rožanc in njegova zapuščina

Boris Rozman

Marjan Rožanc, pisatelj, dramatik, esejist, publicist se je rodil 21. novembra 1930 v Slapah pri Ljubljani. Otroštvo in mladost je preživel v Ljubljani, kjer je živel in ustvarjal vse do osemdesetih let, ko se je začel vse pogosteje umikati na Kras. Po končani nižji gimnaziji in grafični šoli je bil nekaj časa zaposlen v tiskarnah, nato pa je deloval kot svobodni književnik in pozneje kot športni delavec, dokler se ni znova v celoti posvetil kulturi, kar je mogoče videti iz njegovih tehtnih in poglobljenih del v zadnjih letih.

Najprej je objavljajal v revijah. Sodeloval je pri Perspektivah, Problemih, bil je vodja eksperimentalnega gledališča Oder 57, ki je leta 1964 uprizorilo njegovo družbenopolitično dramo Topla gre-da. Na tem mestu naj omenim še dve njegovi drami: Jutro polpreteklega včeraj in Stavba. Preizkusil se je v vseh literarnih zvrsteh: črticah, novelah, romanah, dramah, esejih in filmskih scenarijih. Svojo pot je začel z novelami, od zbirke Mrtvi in vsi ostali do Zračne puške in pozneje Vstajenje mesa. Njegovi osrednji romaneskni besedili sta vsekakor Slepo oko gospoda Janka in vojno obdobje oživljajoči roman Ljubezen, ki jima je pozneje ob esejistiki - Demon Iva Daneua, Iz krvi in mesa - in drugi pripovedni prizori pridružil še Metulja, Hudodelce, Nebesa, Sentimentalne čase, Markov evangelij 1/8, Lectio Divina, Indijansko zimo in Umor. Tik pred smrtjo je izšla njegova knjiga esejev Mahinejska kronika, po mnenju kritikov eden najboljših prispevkov sodobne slovenske književnosti.

Prav s svojo esejistiko, s katero bralca nenehno izziva, z njim polemizira in ga sili k oblikovanju lastnega nedogmatskega stališča, je Marjan Rožanc najtrajneje zaznamoval sodobno slovensko dubovnost in intelektualno misel.

Marjan Rožanc je v bistvu že sam uredil svojo zapuščino. Vsak dokument, vsak dopis, pismo,

ki ga je dobil oziroma odposlal, je shranil v fascikel. Ob tem je seveda iz časopisov izrezoval članke, katerih avtor je bil, ki so govorili o njem, ali ki so ga zanimali. Vse to je ravno tako kronološko vključeval v fascikle med dokumentacijo, zato se mi je zdelo najprimerneje, da popišem vsak dokument posebej. Na koncu sem napravil popis, ki obsega 52 tipkanih strani. Za zapuščino, ki je shranjena v devetih arhivskih škatlah, ki obsega časovno obdobje od leta 1928 do 1991, je to res veliko, vendar nujno potrebno, da dobiš pregled nad gradivom.

Pri pisatelju ne gre za literaturno zapuščino. Sicer se v fondu nahaja nekaj tekstov in rokopisov njegovih kratkih del (zgodb, esejev, razmišljanj, tudi pesmi ...) in prevodov, ki verjetno nikoli niso bili objavljeni, vendar v primerjavi z njegovim opusom to ni pomembno. So pa v zapuščini ČASOPISNI IZREZKI o vseh njegovih objavljenih delih in prevodih. Kot je razvidno, je največ pisal za mariborski Večer. Ta mu je objavil vrsto zgodb, ki jih mnogi bralci, ki danes Rožanca poznajo, niso brali. Drugi sklop časopisnih izrezkov predstavljajo njegovi prevodi, eseji, razmišljanja, ravno tako objavljeni v slovenskih osrednjih časopisih Delo, Večer, 7 dni ... Nekaterim je znano, da je Marjan Rožanc začel svojo pot kot športni novinar. Številni časopisni izrezki iz Ljudske Pravice, Večera in Dela to dokazujejo. Največji sklop pa predstavljajo časopisni izrezki, ki govorijo o njem, o njegovem delu in o vsem, kar se je v zvezi z njim dogajalo. Ko se je npr. pojavila afera v zvezi z njegovo dramo Topla greda preko njih izvemo vse: kako je drama nastajala, kakšno je bilo uradno mnenje o njej, kaj so o njej menili posamezniki (pisma bralcev). Na tak način nas seznanijo z vsakim njegovim delom.

Vsi scenariji, ki jih je napisal so seveda sestavni del zapuščine.

Posebno vrednost predstavlja Rožančeva OSEBNA KORESPONDENCA. Preko nje spoznamo tudi osebno mišljenje njegovih prijateljev, znancev in posameznikov, ki na področju slovenske kulture nekaj pomenijo, o njegovem delu, idejah in dejanjih. Velika vrednost je v tem, da je Rožanc vsa pisma pisal v dvojniku. Med korespondenco je tudi veliko razglednic, dopisnic, čestitk in raznih dopisov založb, tiskarn in drugih ustanov, s katerimi je sodeloval. Posebej pa je npr. vodil svoje »dopisovanje« s Skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja (starostna pokojnina, delovna doba ...). Osebno dokumentacijo v zapuščini predstavlja nekaj njegovih knjižic (šolskih - spričevala, bančnih, vojaška), priznanj in 101 fotografija. Fotografije so povezane z Rožancem, njegovo družino in z njegovim delom, zajemajo pa čas od približno leta 1946 do 1989. V zapuščini je tudi 16 ilustracij, delo Marjana Rožanca. Le-te opazimo tudi na nekaterih njegovih neobjavljenih tekstih in glasilu Družina v svobodi, ki ga je urejal leta 1947. Zanimiva je zlasti njegova risba, ki predstavlja zapornika. Poleg njegovih ilustracij je v zapuščini njegov portret, ki ga je narisal Dušan Petrič.

Poseben sklop predstavlja gradivo, ki je nastalo ob njegovi smrti. Poleg obvestila o pogrebu, osmrtnic iz časopisov, fotografij s pogreba, sožalnih brzojavk, telegramov, pisem in žalne knjige naj na tem mestu omenim tudi revije, ki so mu posvetile veliko pozornost. Prva je Časnik za mišljenje, umetnost, kulturna in religiozna vprašanja 2000 (Marjanu Rožancu v spomin) in Nova revija, katere številka 101/102 mu je bila posvečena. Nova revija je v zbirki Interpretacije zelo kompleksno predstavila njegov opus. Žalna seja za Marjanom Rožancem je posneta na kaseto in predstavlja sestavni del zapuščine. Na kaseto je posnet tudi literarni večer, posvečen Marjanu Rožancu. V bistvu je bila ta oddaja izvedena že leta 1972, ob smrti pa so jo 7. 2. 1992 na Radiu Slovenija ponovili.

To ni gradivo, ki ga je »ustvaril« Marjan Rožanc, je pa gradivo, ki se nanaša nanj in, ki govorijo o njem. Zapuščina brez takega gradiva ravno tako ne bi bila kompleksna.

Gradivo Marjana Rožanca je popisano in na osnovi popisa ga bo v kratkem Komite za družbene dejavnosti razglasil za arhivsko gradivo.

Kaj vsebuje zapuščina Vitomila Zupana?

Boris Rozman

Zapuščina Vitomila Zupana, slovenskega pesnika, pisatelja, dramatika in filozofa, je popisana in strokovno obdelana. In prav kmalu bo razglašena za kulturni spomenik, se pravi da bo tudi uradno dobila trajni pomen za znanost in kulturo. Zapuščina zajema čas od leta 1908 do leta 1987 in je shranjena v 19 arhivskih škatlah (1,9 tekočega metra).

Življenje Vitomila Zupana je bilo burno in dinamično. To se da sklepati iz vsakega lista in dokumenta, ki sestavljajo njegovo zapuščino. Bil je delavec na ladji v angleški mornarici, smučarski učitelj, veliko je potoval. Bil je boksar, kurjač na ladjah, pleskar v Franciji, postavljalec strelovodov, itd. Ubil je svojega najboljšega prijatelja - po nesreči, bil aretiran, obtožen poskusa uboja, nemorale, izdajanja državnih skrivnosti in sovražne propagande. Bil je zaprt in to kar nekaj let. Vseskozi pa je pisal pesmi, drame, razno krajšo in daljšo prozo, scenarije in filozofsko, psihološke razprave.

Najmanjši del njegove zapuščine predstavlja OSEBNA DOKUMENTACIJA. To sestavljajo številna potrdila, fotografije, karikature, ki se nanašajo nanj. Med dokumenti se nahaja celo rodovnik psa, ki ga je imel leta 1955. Najstarejši del zapuščine predstavlja korespondenca Zupanovih staršev in sorodnikov (1908-1917), ki je sorazmerno dobro ohranjena. Del gradiva predstavljajo pisma, ki jih je pisal ženi, sinovoma, sodelavcem, prijateljem, direktorjem, del pa korespondenco, ki je bila naslovljena nanj. Med vsemi dokumenti se nahaja celo nekaj korespondence, katere ustvarjalec ni bil Zupan niti ni bila njemu namenjena. V ta sklop je postavljeno vse, kar se nanaša na njegovo smrt leta 1987. Največ je sožalnih brzojavk, ki so jih njegovi sorodniki dobivali od vsepovsod. Na koncu tako imenovane osebne korespondence je nekaj gradiva, ki se nanaša na Zupanovo delovanje pri Društvu slovenskih filmskih delavcev. Gre za nekakšna poročila in zapisnike, ki kažejo, da se

je Zupan veliko posvečal slovenskemu filmu in mu ni bilo vseeno »Zakaj ni možna normalna razvojna filmska pot scenaristike v slovenskem filmu?« in »Kako na samoupravni način posneti več filmov?«

Vse ostalo gradivo predstavlja LITERARNO ZAPUŠČINO. Del jo je v 24 oštevilčenih mapah (oštevilčil jih je po vsej verjetnosti sam), v katerih je vse mogoče: proza, poezija, psihologija, razmišljanja, kratka proza, filozofske razprave in filmske zgodbe. S popisa se dajo razbrati naslovi vseh tekstov, ki jih je veliko. Naj navedem samo nekaj naslovov, ki so »bolj zanimivi«: Muzej gorčine, Smrt luninega žarka, Kdo je ukradel sončni žarek?, Balada o vesti in pločevini, Zvezdna rumba, Ulica sodnega dne številka tri, Blodnjak neke noči. Del gradiva je v mapah, ki niso oštevilčene, in imajo le arbivske številke. Gre za nekakšne zvezke oziroma knjige, lastnoročno napisane in opremljene - unikate del, od katerih mnoga še niso bila objavljena (Zračne in morske prikazni, Prod, Knjiga o ubijanju časa in ohranjanju, Koralde za Nikolajo ...).

Sledi gradivo že urejeno po tematiki, in sicer v naslednjem vrstnem redu:

1. POEZIJA (Geni, Prva misel, Soneti, Cunje, Vzemi bel kamen in ga potopi v prozoren lak, Prva misel, Dušna obrt, Črni jezdec, Ločitev, Nočne pesmi zoper žalost ...)
2. DRAMATIKA (Tretji zaplodek, Barbara Nives, Stvar Jurija Trajbasa, Črvi, Bog in hudič kockata za človeško dušo, Sinje nebo

nad Mondelom, Ulica zmage, Sarabanda za obešance, Obisk moža v črnem, Korito podzemске reke, Suženjski trg ...)

3. PROZA (Levitan, Nedostojen človek, Apokalipsa vsakdanjosti, Življenje se je popolnoma spremenilo, Za zidom paradiža, Metulji in zidovi, Božja pomoč, Generacije so sprte, Prekvalifikacija norcev, Podoba pokrajine ...)
4. PSIHOLOGIJA IN FILOZOFIJA (Libri albi, Trije konji, Logika, Geneza, Abstraktne linije, Matador čustev v sintezi, Zgodovina filozofije, Filozofska propedeutika, Meditacija v etiki, Anatomija čustvovanja, Uvod v splošno človekoslovje, Tobogan, Misel in njeno usnovljenje v omiki, Dejanje in gibanje in Gibanje misli v kosmičnih smereb ...)

V ta sklop sodi dokument, ki nam pokaže razporeditev in razdelitev celotnega dela s področja filozofije.

Na koncu fonda so posebej urejene in popisane kopije nekaterih njegovih že objavljenih del (Barbara Nives, Živali, angeli in ljudje, Bije le rakete lete na Amsterdam, Upor črvov, S strahom in pilulo hrabrosti okoli sveta, Duh po človeku, Aleksander praznih rok, Polnočno vino, Snemalna knjiga Idealista ...) in vsi ČASOPISNI IZREZKI, ki niso bili razporejeni po mapah, ampak jih je Zupan prelagal s kupa na kup. Seveda se vsi na nek način nanašajo nanj in na njegovo delo. Od slovenskega tiska največkrat naletimo na izrezke iz Dela, Dnevnika, Naših razgledov, Tedenske tribune in ITD, z območja nekdanje Jugoslavije pa prevladujejo izrezki iz Borbe in Politike.

Seznam oseb, osumljenih sodelovanja s Francozi iz l. 1810

Ivanka Zajc Cizelj

Del monarhije, ki je po miru v Schönbrunnu 14. oktobra 1809 prišel pod francosko upravo, so Francozi poimenovali Ilirske province. Motivi njihove ustanovitve so bili čisto politični, vojaški ter ekonomski in tudi njihova meja z Avstrijo ni imela nobene povezave z etničnimi mejami. Napoleon ni imel namena osvoboditi evropske narode, je pa imelo ime Ilirija za mnoge sodobnike nacionalen pomen.¹

Že pred prihodom Francozov v naše kraje zasledimo v avstrijskih pokrajinah prostozidarsko gibanje, ki se je v času Ilirskih provinc še okrepilo; ideja in cilj gibanja je bila medsebojna pomoč, navajanje k moralnemu življenju in

človekoljubna dobrotelost. Čeprav se prostozidariji s politiko in vero niso ukvarjali, pa so francoske ilirske lože od tega odstopale - imele so namen širiti brezkonfesionalno krščanstvo in zbirati okrog sebe francozoljubne izobražence.²

Predsednik policijske uprave iz Graza je 4. marca 1810 posredoval seznam oseb iz »Ljubljane«, ki so s svojim delovanjem ali obnašanjem pokazale simpatijo do Francozov in s tem tudi negativen odnos do avstrijske monarhije in vladarske hiše. Omenjeni seznam je bil 9. marca istega leta poslan c. kr. komorniku, gubernijskemu svetniku in okrožnemu glavarju baronu Juritschu v Celje z namenom, da se

kontrolira gibanje navedenih oseb in njihova korespondenca, zlasti če pridejo v stik z avstrijskimi državljani.

Na seznamu so:

ALBORGETTI, trgovec in špediter idrijskega rudnega bogastva, zaradi trgovanja s Francozi;

ALTON, trgovec, ker je bil zvit in sumljiv človek;

ALBORGETTI Marko, knjigovodja pri baronu Zoisu in nadzornik kamnoseškega podjetja;

ASBERG, bivši avstrijski oficir, rojen na Dunaju, ker se je zadrževal v Ljubljani in pomagal Francozom kot vohun;

CAVENI, prostozidar, ker je pomagal francoskim generalom;

COLLORETTI, kavarnar, ker je bil izdajalec in francoski vohun;

DEVILLA, župnik v Adlešičih pri Črnomlju, ker je služil Francozom kot vohun in s tem napravil veliko zlega;

FLÖDNIG, baron in uradniški pripravnik v Novem mestu, ker je bil poln svobodomiselnih idej in naklonjen francoski okupaciji;

GALLE, adjunkt v registraturi pri deželni izpostavi, ker je bil francoski privrženec;

GALLE iz Kranja, ker je bil znan avanturist, zadrževal se je v Ljubljani ali v Trstu;

GASPAROTTI, trgovski knjigovodja, ker je bil jakobinec in javen zagovornik francoskih načel;

HALLENSTEIN, baron in prostozidar, ker je bil sumljiv;

HOCHENWART, grof Franc, okrožni glavar v Novem mestu, ki je bil sicer monarhu naklonjen; službo pri Francozih pa je prevzel samo, da bi rešil sebe in svoje imetje;³

HOCHENWART, grof Leopold, deželni sodniški pripravnik, je bil sicer preveč neodločen, da bi imel kakšno posebno prepričanje, je pa prišel pod vpliv Riedla;

JEUNIKER, doktor medicine, ker je bil zelo sumljiv;⁴

KALCHBERG, stanovski odbornik in častni cesarski svetnik, ker je bil na splošno prostozidarsko orientiran in je dajal nečastne izjave o avstrijski armadi in visokem dvoru; sestavil je komisijo za deželno brambo po svoji zamisli in zato je bila kranjska deželna bramba zelo pozno zbrana, deloma pa tudi ne;

KAMENICH Martin, kavarnar v Špitalski ulici (Spitalgasse), ker se je družil s sumljivimi osebami;

KALLAN, advokat in časnikar;

KERMEL, francoski poštni upravnik, ker je bil zelo sumljiv;

KORN, knjigotržec, jakobinec in prostozidar, ker je kazal veliko privrženost do Francozov;

KRAIDL, propadel steklarar iz Cerknice ter davčni blagajnik, ker je bil prostozidar;

KREMNIČER, policijski komisar, ker je kazal velike simpatije do Francozov;

KRISTL Michele Angelo, propadel trgovec, nazadnje je bil pri madžarskih dovoznikih; po vrnitvi na Kranjsko je začel služiti Francozom;

MALIZH, krčmar in bivši avstrijski dobavitelj, sumljiv je postal po vpadu Francozov;

MARCHIOLI, župnik v Glagovici blizu Vranskega je postal zelo sumljiv zaradi dopisovanja z Wälschenerjem; predvsem je bil sumljiv Wälschen in pa tako imenovani rezijanerji, ki so bodili delat v glažuto pri Ojstrici na Štajerskem; te moške in ženske naj bi natančno preiskali in jim pregledovali pisma, ki so jih prinašali iz Italije in so bila naslovljena na sumljive Italijane v Avstriji;

PESKO, trgovec, ker je že pred prihodom Francozov kazal bolj malo patriotičnih čustev;

PESENGER, profesor retorike, ker je bil človek s francoskimi načeli;

PAGLAMECCI mlajši, najemnik posestva »Leopolderuch«;

PASQUALI, pisar na okrožnem uradu v Postojni, ker je bil sumljiv;

PESAMOSCA, kaplan »zu Egg« pri Podpeči;

PIRNAT, občinski svetnik, ker je kazal veliko večje simpatije do Francozov kot do Avstrijcev;

PSEVILAEQUA, domači kaplan pri škofu;

RODO, advokat, ker je bil jakobinec;

ROZMAN, advokat;

RUDESCH, zakupnik posestva Ribnica je najprej izdal napredovanje črne vojske generalu Baraguyu in Hilliersu, nato pa je zaradi upora kmetov pobegnil v Ljubljano;⁵

RUSZ, advokat, ker je bil sumljiv mož s francoskimi načeli;⁶

SMOLLE, jurist in zastopnik pri prevoznikih;

TESIO, propadel kavarnar, ker je bil francoski vohun;

VENAZI, milar, ker je bil zaupen s sumljivimi osebami;

VENAZI, kavarnar v Špitalski ulici, ker se je družil s sumljivimi osebami;

VALENTIN Franc, pismonoša in žitni špekulant, ker je bil zelo sumljiv;

VODNIG, profesor pesništva, ker je bil sumljiv;⁷

VOGOLL, trgovec;

WURZBACH, advokat in časnikar;

ZESKO, steklarski mojster in bivši avstrijski oficir in pisar pri grofu Auerspergu, v času poročanja je bil tajnik pri vladi (poročevalec navaja, da ga ne more imenovati).

Obraunavani dokument se nahaja v fondu Okrožni urad Celje, fasc. 72, sig. 72/486, fol. 441-443; pisan je v nemščini in sicer gre za rokopisno gotico.

Gradivo Okrožnega urada Celje je Avstrija vrnila na osnovi arhivskega sporazuma iz leta 1923 in protokola iz leta 1958. Zgodovinski arhiv v Celju ga je prevzel septembra 1983. Fond je arhivistično obdelan in varnostno mikrofilman.

Literatura

1. Dr. Fran Zwitter, Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji, Slovenska matica v Ljubljani 1962, str. 55.-
2. Dr. Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda - najnovejša doba, Družba sv. Mohorja v Celju 1928, str. 147-149.-
3. Slovenski biografski leksikon I., Ljubljana 1925-1932, str. 331. Franc Hohenwart (1771-1844), grof in

- muzejnik. Ukvarjal se je z naravoslovnimi vedami in montanistiko, izpolnil pri baronu Žigi Zoisu. Leta 1820 je zapustil državno službo. Sodeloval je pri Kranjski kmetijski družbi in ustanavljanju deželnega muzeja.
4. Slovenski biografski leksikon I., str. 410. Anton Jeuniker, doktor medicine. V Ljubljano je prišel okrog leta 1799 kot policijski zdravnik; leta 1803 pa je nastopil službo kot okrožni fizik. Za časa Napoleonove Ilirije je postal civilni zdravstveni referent in ravnatelj civilne bolnice. Poučeval je internistiko na ljubljanski fakulteti in nadaljeval delo tudi pod avstrijsko upravo na kirurški šoli vse do leta 1817, ko je postal protomedik v Trstu.
 5. Slovenski biografski leksikon III, Ljubljana 1960-1971, str. 155. Anton Rudež (1757-1829), graščak in preroditelj. Rodil se je na Krasu. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani v letih 1769-1773. Bil je Vodnikov sošolec. Izhajal je iz prve skupine ljubljanskih dijakov, ki so s pozornostjo in simpatijo sprejemali prerodne ideje Kumerdejevega načrta in Pohlinove dejavnosti. Prijateljstvo z Vodnikom in tesna povezanost s Zoiso je to usmerjenost utrdila in ji dala večje pobude. Zbiral je jezikovne posebnosti in narodne pesmi. Služboval je od leta 1789 na ribniškem posestvu kot uradnik. Leta 1793 je vzel posestvo v najem. Z nakupovanjem zemlje pa je postavil temelj svoji graščinski posesti.
 6. Slovenski biografski leksikon III, str. 172. Luka Rus (1767-1836), odvetnik v Ljubljani. Dne 13. januarja 1812 je bil imenovan za člana začasne ljubljanske občinske uprave, ni pa bil sprejet med municipalne svetnike definitivno ustanovljene ljubljanske merije. Po restavraciji ponujenega županskega mesta ni sprejel.

- Pomemben je zaradi strokovnega deleža, ki ga je imel pri prenosni davka v času Ilirskih provinc.
7. Slovenski biografski leksikon IV, Ljubljana 1980-1991, str. 509-528. Valentin Vodnik (1758-1819), pesnik, časnikar in jezikoslovec. Izhajal je iz številne kmečke družine. Leta 1775 je stopil v frančiškanski red. Noviciat je opravil v Nazarjah - prejel je redovno obleko in redovno ime Marcelijan. Študiral je na frančiškanski šoli v Novem mestu, filozofijo in bogoslovje v Ljubljani. Leta 1784 je postal posvetni duhovnik, odvezan nekaterih redovnih dolžnosti. Služboval je v različnih krajih. Leta 1796 je bil imenovan za novega kooperatorja pri sv. Jakobu v Ljubljani in za benificiatu pri cerkvi sv. Florjana. V duhovniški službi je ostal do leta 1798, ko je zaprosil za profesuro na gimnaziji in jo tudi dobil - postal je prof. 5. razreda (t.i. »poetika«). Poučeval je različne predmete. Pod francosko okupacijo je bil najprej potrjen za profesorja francoščine, pozneje pa je prevzel več pomembnih delovnih mest. Z vrnitvijo Ilirskih provinc Avstriji oktobra 1813 sprva ni prišlo do sprememb, ki bi bile za Vodnika neprijetne ali usodne. Dne 19. julija 1814, je grof F. J. Saurau predlagal cesarju, naj Vodnika odstrani iz šole zaradi pesmi Ilirija oživljena in zvez s prostozidarstvom. Dne 26. decembra je Franc I. s posebno odločbo ukazal, naj se skupaj s F. Peeseneggerjem upokoji tudi Vodnik, ali pa namesti izven ilirskih dežel v službi, ki ne bi bila povezana z vzgojo mladine. Leta 1815 je bil upokojen; pokojnina je bila skromna, zato si je pomagal s stranskimi zaslužki in se poskušal ponovno zaposliti, vendar službe ni dobil.

Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, način urejanja in strokovna obdelava

Jože Suhadolnik

Fotografija nam pripoveduje, razlaga in obnavlja našo lastno zgodovino, tudi tisto, ki šele nastaja.

Fotografsko gradivo je vizuelen, dokumentaren, zgodovinski vir, ki ima pomen za znanost, kulturo, posebej pa še za zgodovino in ga uvrščamo med kulturno dediščino, ki ima znanstveno, kulturno, zgodovinsko ali estetsko vrednost s svojo vsebino in je namenjeno proučevanju. Kompletnost gradiva, njegova urejenost in dostopnost so predpogoji za razvoj uporabe, ustrezna tehnična opremljenost arhiva (fotografski laboratorij, izdelava reprodukcij, printer, mikročitalac idr.), popularizacija gradiva (razstave, publikacije, raziskovanje, sodelovanje, izmenjave) pa so pogoji za razvoj uporabe.

V arhivih opravljamo svoje delo predvsem zato, da bi se gradivo uporabljalo v znanstvene in raziskovalne namene. Uporaba je praviloma vezana na arhivsko čitalnico, na posebno zahtevo pa dobi naročnik na svoje stroške tudi mikrofil-

me, kopije oziroma reprodukcije (fotografij, plošč, razglednic).

Pri uporabi fotografskega gradiva je potrebno sodelovanje arhivista in uporabnika. S pomočjo arhivskih evidenc naj bi se le-ta sam seznanjal s tem, kako je gradivo urejeno, po kakšnem postopku bo najlažje prišel do stvari, ki ga zanima. Arhivist mu pri tem svetuje, ni pa njegova naloga, da uporabniku sam zbira podatke za določeno temo.

Gradivo iz fototeke ZAL je del kulturne dediščine. Tega poleg arhivov hranijo še muzeji, knjižnice, raziskovalne in druge inštitucije ter posamezniki. Veliko zanimanje za tovrstno gradivo se ne ujema vedno z načeli pravega strokovnega odnosa, ki zahtevajo sistematično zbiranje, urejanje in popisovanje fotografij po enotni metodologiji. Nadalje lahko govorimo o razdrobljenosti, nezadovoljivi preglednosti, marsikdaj neustreznem hranjenju in s tem propadanju te občutljivih virov (predvsem fotografskih plošč

in negativov). Mnogo preradi namreč vidimo samo njihovo uporabo, manj pa skrb za njihovo ohranjanje in zagotavljanje ustreznih pogojev za hranjenje.

Še dolgo nerešeno bo verjetno ostalo vprašanje pristojnosti za fotografsko gradivo glede na to, kdo je zadolžen za njegovo strokovno obdelavo, vključno z zbiranjem. Arhivisti ga prištevamo k arhivskemu gradivu, muzealci k muzealijam, bibliotekarji k svojemu gradivu. Hkrati so postale fotografije, predvsem razglednice, tudi tržno blago z visoko ceno, kar izkoriščajo preprodajalci tako, da se marsikatera dragocenost zgubi tudi v tujini. Naša prizadevanja naj težijo k temu, da bi se originalno fotografsko gradivo hranilo pri eni ali manjšemu številu institucij, ki bi morale doseči poenotenje strokovne obdelave, zagotovitev ustreznih pogojev za hranjenje in njegovo zavarovaje pred samovoljo prekupčevalcev.

Čeprav se fotografije večkrat pojavljajo le kot ilustrativna poživitev knjig in revij, je njihov pomen za proučevanje novejše zgodovine od srede 19. stoletja dalje mnogo večji, kot ga jim običajno pripisujemo. Fotografske odslikave določenih stanj predstavljajo odraz določene realnosti, čeprav moramo pri uporabi do njih zavzeti enako kritičen odnos kot do ostalega arhivskega gradiva ali literature. Fotografije so nedvomno pomembno dopolnilo ostalemu slikovnemu in pisnemu arhivskemu gradivu in obratno. Vsebinsko neizčrpne so tudi zaradi tega, ker poleg glavnega motiva, ki mu je fotograf namenil pozornost, vsebujejo številne drobne detajle, ki so lahko predmet raziskav najrazličnejših strok. Primer: fotografija odkritja Vodnikovega spomenika ni pomembna samo zaradi upodobitve dogodka, temveč tudi zaradi množice informacij, ki nam jih daje. Za umetnostnega zgodovinarja je zanimiv prostor pred nekdanjim licejem, za etnologa množica pestro oblečenih obiskovalcev ter njihova razvrstitev po ugledu na tribunah in v ostalem prostoru, za zgodovinarja možnost številčnega ovrednotenja prisotnih ter primerjava z navedbami prisotnih v takratnih ljubljanskih časopisih itd. Zelo malo imamo kompleksnih analiz fotografij, čeprav se v zadnjem času posamezni raziskovalci posvečajo tudi tej problematiki (mag. Mirko Kambič, dr. Sergej Vrišer in drugi).

Za raziskovalce so fotografije večkrat trd oreh, ker v glavnem nimajo navedenih osnovnih podatkov, ki so potrebni za njihovo identifikacijo. Le redke imajo navedbo fotografa ali ateljeja, datum nastanka, navedbo motiva, kar otežuje razumevanje fotografij, na katerih so upodobljeni posamezniki ali skupine, da ne govorimo o tehničnih podatkih, ki so bili zanimivi za raziskovalce zgodovine fotografij. Marsi-

kateri kasnejši zapisi na njih, ki navadno temeljijo na spominu, lahko zavedejo uporabnike.

Pri navajanju osnovnih podatkov, potrebnih za identifikacijo fotografskega gradiva (v ZAL se začinja s časom okrog 1860), se oprijemljemo tistih, ki so nam na voljo pri prevzemu v arhiv. Nesporen je pri starejših fotografijah druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja avtor fotografije, ki se dokaj pogosto pojavlja v celotnem izpisu ali s kraticami na prvi strani, pogostokrat pa tudi na hrbtni strani fotografije, če vemo, da so v tem času nalepljene na trše kartone različnih velikosti in različnih barv. Ker imamo fotografije in njihovo dejavnost za to obdobje kar dobro raziskane (predvsem mag. Kambič), jih ni težko postaviti v ustrezen čas. Težje gre pri postavitvi nesporne letnice nastanka, razen če je že zapisana ali v časopisju ali v publikacijah objavljena. Odlične fotografe, tudi priseljene, so imela vsa večja slovenska mesta in tudi nekatera manjša (n.pr. Višnja Gora). Če avtor fotografije ni znan, se poslužujemo metode primerjanja načina postavitve motiva, detajlov, kvalitete, formatov in tonov ali odtenkov fotografskega zapisa. Razpoznavanje motiva oziroma vsebine je sorazmerno lahko, razen pri identiteti portretirancev, če nimamo nobenega nespornega podatka. Pomagamo si s primerjanjem in s sodobnimi zapisi in opisi, kar pa ni vedno pogojeno z uspehom.

V času po prvi svetovni vojni se je količina fotografskega gradiva pomnožila in s tem tudi število fotografov. Raznovrstnejše so vsebine oziroma motivi. Fotografija je postala serijski produkt in ne več tako rekoč unikat. Oprema fotografije in formata sta postala bolj enolična ter cenena, s tem pa bolj dostopna ljudem. Le redki fotografi so uporabljali žig na papirju, še bolj redki so podatki na fotografiji. Zato je potrebno biti pri identifikaciji podatkov bolj pazljiv. Če ni primarnega vira za datacijo, to je lastnik ali zbiratelj gradiva, donator, prodajalec, je mogoče priti do podatkov v publikacijah in raziskavah, ki so objavljale tovrstno gradivo in razprave. Najtežje je z gotovostjo identificirati osebe, pri čemer nam pridejo prav pripovedovanja in spomini ter navsezadnje tudi primerjanja oseb in motivov. Pomoč pri zbiranju podatkov so nam velikokrat posamezni detajli kot so oblačila ali načini oblačenja, stavbe, različni predmeti, prometna sredstva, postavitve in znani dogodki. Največ informacij nosijo razglednice, ki so običajno opremljene z vsemi potrebnimi podatki. Manj zanesljivosti in morda več odprtih vprašanj nam odpirajo fotografske plošče in stari negativni tudi zaradi tega, ker se jim manj posvečamo.

Praviloma ohranja arhiv gradivo prvotno ureditev, to je tisto, ki mu jo je dal ustvarjalec in po kateri je bilo gradivo urejeno že sproti,

ob nastajanju, tako da ta ureditev posnema in razodeva organiziranost in naravo dela ustvarjalca. Prvotno ureditev ustvarjalca ohranjajo v naši fototeki predvsem albumi, posamezne manjše serije plošč in negativov, za vse ostale tematske zbirke fotografij, plošč, razglednic pa je bila potrebna nova sistematska ureditev. To pa pomeni velikansko in zamudno delo, posebno v primerih, kjer so pomanjkljivi podatki ali pa jih sploh ni. Prevzemanje nepopisanega fotografskega gradiva, brez prevzemnih seznamov ali s pomanjkljivimi seznamami, kar je bilo v preteklosti skoraj pravilo, pomeni za arhivista in raziskovalca izguba dragocenih, morda najbolj pristnih podatkov, ki jih je kasneje sicer možno pridobiti z večjo ali manjšo težavo.

Strokovna obdelava arhivskega gradiva fototeke zajema urejanje, tehnično opremljanje, popisovanje ter izdelavo pripomočkov za uporabo, kar pomeni za raziskovalca kar najboljšo preglednost, urejenost in uporabnost za znanstvene in kulturne namene.

V arhivih se poslužujemo dveh najbolj pogostih načinov urejanja gradiva fototeke:

- a) kronološkega
- b) tematskega

Kateri način se sprejme, je odvisno od vsebine in količinskega obsega zbirke. Za oba načina je prvenstveno identificiranje fotografij, pri čemer se uporabijo podatki iz zapisnika o prejemu, objavljeni albumi, listi, znanstvene in popularne publikacije kot tudi informacije posameznih osebnosti.

Pri kronološkem načinu urejanja in obdelave se identificirane fotografije odlagajo in popisujejo, inventarizirajo po prihodu. Izdeluje se analitični inventar, ki je lahko v obliki kartoteke ali knjige. Vsaka fotografija dobi redno številko inventarja, ki je istočasno sestavni del signature. Pri nas takega načina urejanja ne praktikiramo, vendar v inventarno knjigo vključujemo vse elemente inventarnega opisa kot so:

- redna številka inventarja
- datum prihoda v arhiv
- vsebina, motiv, dogodek
- vrsta (negativ, pozitiv, fotokopija)
- zunanja oznaka (material, format)
- avtor fotografije
- darovalec, prodajalec
- oznaka serije oz. skupine glede na motiv
- število posnetkov
- opombe.

Pri tematskem načinu urejanja in obdelave se fotografije dele na štiri skupine:

1. objekti in stvari - fotografije, urejene po objektih, predmetih, stvareh
2. dogodki - fotografije, urejene kronološko po dogodkih in znotraj dogodkov urejene kronološko

3. osebnosti - fotografije, urejene po abecednem redu priimka, več fotografij ene osebnosti pa kronološko
4. mesta - fotografije, urejene po državah, oblastvih, mestih itd. in urejene po abecedi.

Pri tej vrsti ureditve, ki jo ima ZAL še mnogo bolj razgrajeno, se uporablja kartotečni način obdelave, ki vsebuje naslednje opisne elemente in reprodukcijo originala (18x13):

- inventarna številka
- številka negativa
- zveza z drugimi evidencami
- vsebina
- vrsta, format
- avtor fotografije
- čas snemanja, nastanek fotografije
- darovalec, prodajalec
- posredovalec, lastnik fotografije
- datum posredovanja
- opombe.

Za zbirko fotografij, ki je urejena na tematski način, se izdelata analitični inventar, za katerega se uporabljajo podatki iz kartotečnih listov. Vsaka tematska skupina se začne z redno številko ena. Signatura vsebuje (primer: POZ II/A 1, 36):

- vrsto fotografije (POZ I, POZ II, NEG I, NEG II, NEG III) oz. oznako zbirke
- oznako skupine, serije (A, B, C, D, E, F, G, H, A1, A2, A3, A4, A5 ...)
- redno številko fotografije v okviru skupine

Signatura se beleži na hrbtni strani fotografije originala v gornjem levem kotu. Albumi fotografij, ki vsebujejo tematsko celoto, se vključujejo v odgovarjajočo skupino (v ZAL je to skupina B), a če so različne vsebine, se lahko organizira posebna skupina albumov. Vsaka fotografija iz albuma se obdeluje posamezno in nosi svojo tekočo številko, vsak album pa ima svojo inventarno številko.

Novoprispele fotografije se vnašajo v odgovarjajočo skupino zbirke po redu prihoda, tako da tekoča številka raste.

Kot pomemben informacijski pripomoček za orientacijo po gradivu in vsebini fototečnih zbirk služi uporabnikom Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana (Gradivo in razprave, št. 11, 1992, str. 216-217). Vpogled v vsebino arhivskih enot dajo bolj ali manj natančni arhivski popisi, ki so uporabnikom temeljna vsebinska informacija, arhivom pa osnovna evidenca nad gradivom. Z nekaterimi izjemami (posamezne serije fotografij, razglednic, filmov in plošč) imajo pomanjkljiv starejši popis skoraj vse fotografske serije, nekatere pa imajo že popolnejšega novega (albumi, negativi). Začeli bomo z tematsko obdelavo fotografij na kartotečnih listih z reprodukcijami, ki jih bomo dali uporabnikom za raziskave, originalne fotografije pa primerno zaščitili in arhivirali v skladiščnih omarah. Arhivskega inventarja kot najvišje oblike strokovne obdelave (vsebuje historat ustvarjalca in gradiva fonda, sistematično oblikovan popis

gradiva in kazala k popisu) fototeka ZAL še nima. To delo nas še čaka, pri čemer se zavedamo, da ne bo lahko napisati historiata ustvarjalcev, ker jih je veliko in so po večini neraziskani oziroma anonimni.

Literatura:

- S. Vilfan, J. Žontar: Arhivi, Od pisarne do zakladnice zgodovine, Ljubljana 1967
 M. Drnovšek: Ljubljana na starih fotografijah, Razstava fotografij iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1985
 J. Humer: Naravna in kulturna dediščina ter njeno varovanje v Sloveniji, Ljubljana 1989
 M. Drnovšek (in drugi avtorji): Pozdrav iz Ljubljane, Mesto na starih razglednicah, Ljubljana 1985

- M. Drnovšek (več avtorjev): Pozdravi iz slovenskih krajev, Dežela in ljudje na starih razglednicah, Ljubljana 1987
 J. Šumrada in M. Škrabec, M. Slabe: Cerknica, SO Cerknica 1989
 J. Šumrada in M. Škrabec: Vrhnika prečuden kraj, SO Vrhnika 1990
 Fotoantika (revija)
 M. Kambič (več avtorjev): 150 let fotografije na Slovenskem, 1839-1919, Ljubljana 1989
 S. Bernik (več avtorjev): 150 let fotografije na Slovenskem, 1919-1945, Ljubljana 1990
 B. Kovič (več avtorjev): 150 let fotografije na Slovenskem, 1945-1990, Ljubljana 1990
 S. Benedik (več avtorjev): 150. let fotografije na Slovenskem, 1919-1945, Ljubljana 1990
 B. Kovič (več avtorjev): 150 let fotografije na Slovenskem, 1945-1990, Ljubljana 1990

Poročila o delu društva in zborovanjih

XII. Mednarodni kongres arhivov, Montreal 6.-11. septembra 1992

Generalna tema XII. mednarodnega kongresa arhivov, ki je potekal od 6. do 11. septembra v Montrealu v kongresni palači ter se ga je udeležilo preko 2.700 udeležencev, je bila Arhivski poklic v informacijski dobi. Vzporedno so potekale številne seje raznih teles Mednarodnega arhivskega sveta ter okrogle mize in predstavitve publikacij ter raznih aktualnih vprašanj. Omenimo naj še veliko razstavo tehničnih sredstev ter strokovne literature, vse v istem poslopju. Generalna tema je bila obravnavana v štirih vsebinskih sklopih na štirih plenarnih sejah.

Prva plenarna seja

Glavni referat z naslovom *Od zaposlitve (oziroma opravljanja nekega dela) do poklica s podnaslovom Določitev položaja arhivista (oz. arhivarja)* je imela Liv Mykland z Norveške.

1. Avtorica je najprej izpeljala naloge in s tem pomen arhivarjev iz arhivov, ki jih imenuje spomin skupnosti oz. kolektivna identiteta sveta oz. družbeni spomin. Naloga arhivista je omogočiti pristop k arhivom, za kar nosi veliko odgovornost. V okvir te odgovornosti spadajo odločitve: katere dokumente hraniti, kako jih urediti, da bodo dajali pravilne informacije in kako jih popisati, da bo pristop do njih čimbolj olajšan. Avtorica opozarja, da se je v zadnjih desetletjih pojem arhiv razširil s papirja na nove informacijske medije in na probleme, ki nastajajo v zvezi s tem, namreč, kakšna naj bo strategija arhivarjev, da bodo tudi v novih razmerah lahko odgovarjali za ohranjenost in pravilno uporabo arhivov. Problem pravilne uporabe je povezan z uporabo nove informacijske tehnologije, ki omogoča uporabo informacij na daljavn, s tem pa nastaja nevarnost za nepravilno uporabo, za trganje informacij iz kontekstov. Zato je naloga arhivarjev razviti take metode popisov na novih nosilcih, ki bodo vsebovali podatke o soodvisnosti dokumentov in njihovi provenienci.

Naloge arhivistov deli avtorica na 3 faze. V 1. fazi, do 19. stoletja, je bil arhivar pomočnik administracije pri preskrbi potrebnega

dokaznega gradiva, v 2. fazi, v 19. stoletju, je postal pomočnik zgodovinarjev pri njihovih raziskavah, v novejšem času pa spada v arhivistovo delovno področje tudi iskanje podatkov, dejstev in informacij o preteklosti za najrazličnejše namene. Arhivist opravlja danes vse te naloge, kar je pomembno pri njegovem izobraževanju.

2. Problemi izobraževanja: Glede na to, ali delajo arhivisti v upravnih, javnih, privatnih, specialnih arhivih, se njihove naloge deloma razlikujejo (s tem pa tudi potrebe po različni specialni izobrazbi), vendar pa so osnovne naloge povsod enake, to je odgovornost za izbor, ohranitev in omogočanje uporabe arhivov, kar je osnova za izobraževalne programe. V svetu se še danes razhajajo v tem, ali se arhivist formira le s spoznanji pri praktičnem delu ali se mora opirati na samostojno znanost. Ali se zahteva od arhivista specifična strukovna izobrazba je odvisno od tega, koliko je razvita arhivistika kot samostojna disciplina, ki naj bi po definiciji obsegala analizo bistva in funkcij arhivov in osnove upravljanja in uporabe arhivov, izhajajoče iz te analize. Avtorica opozarja na pomanjkanje učbenikov in priročnikov, ki bi nastali v okviru nekega splošnega teoretičnega procesa ter na dejstvo, da je današnja arhivska teorija predvsem delo zgodovinarjev, ki vidijo v arhivistiki le svojo pomožno vedo. Danes pa obstaja tudi teorija, po kateri arhivistu ni potrebno biti zgodovinar, saj je zgodovina le ena od številnih znanosti, katerim »služi«. Po

mnenju avtorice je prihodnost arhivistike v tej teoriji. Tako bi moral samostojni arhivistični učni program (le tak namreč lahko formira samostojen poklic) vsebovati: teorijo, metodologijo in prakso z vidika pomena arhivov, osnove urejanja in popisovanja, valorizacijo in prevzemanje arhivskega gradiva, zgodovino in organizacijo arhivov in arhivske službe, raziskovanje in uporabo ter dostopnost, poleg tega pa še poglavja s področja prava, diplomatike, informatike in novih tehnologij. Take programe imajo danes le klasične evropske arhivske šole v Franciji, Nemčiji, Italiji in na Nizozemskem, povsod drugod pa skoraj ni možnosti za samostojno izobraževanje v arhivistiki.

3. Arhivist in njegov poklic: Specialna strokovna izobrazba, ki temelji na samostojni znanstveni disciplini, je eden izmed osnovnih kriterijev, ki določajo nek poklic po socioloških vidikih. Drugi kriteriji so še: - vsak pravi poklic se ukvarja s področjem dela, ki je koristno za družbo sploh; - pripadniki nekega poklica se povezujejo za doseg skupnih ciljev v poklicne zveze in - vsak poklic obvezuje svoje člane, da se ravna po enakih pravilih.

Poleg samostojnega strokovnega izobraževanja, katerega ureditev je vsekakor naša prva naloga, je posebno pomembna druga točka, ki ji brez potrebnega izobraževanja v prihodnje ne bomo kos, saj

1. tehnični napredek zahteva nove pristope za ohranjanje arhivskega gradiva pred poškodbami in uničenjem ter za ohranitev integritete informacij, ki jih arhivi vsebujejo;
2. zaradi pojava vedno novih nosilcev zapisov bo potrebno ponovno definirati, kaj se smatra za originalne dokumente, da ne bo prišlo do njihovega uničevanja in
3. pri današnji poplavi najrazličnejših informacij bo potrebno posvetiti več sil njihovi valorizaciji z različnih vidikov, saj ne bo mogoč dostop do vseh nastalih informacij.

1. koreferat: César Gutierrez Muñoz, Peru: Arhivisti na znanstvenih visokih šolah

Avtor podaja oris poklica univerzitetnega arhivarja in njegove posebnosti.

Najprej podaja definicijo arhivista po Dictionary of Archival Terminology, München 1984, 1988 (2. izdaja): oseba, poklicno zaposlena v administraciji ali upravljanju arhivov. Nato to definicijo komentira. Sledi opis pomena univerz, pri čemer citira Magno Charto evropskih univerz iz leta 1988 in Apostolsko konstitucijo papeža Janeza Pavla II. o katoliških univerzah, ki govorita o vlogi univerz v družbi. Pod tretjo točko govori o arhivu univerze, pri čemer razlikuje prvotne univerzitetne arhive in prevzete

univerzitetne arhive (to so predvsem razne zbirke). Univerzitetni arhivarji se ukvarjajo predvsem s problemom, da se arhivu ne posveča zadostnega pomena. Pod 4. točko našteva splošne poklicne zahteve za univerzitetnega arhivarja glede izobrazbe (študij, praksa ali oboje) in glede delovnega področja (posebnost je to, da mora obvladati vse faze arhivskega dela v eni osebi, od prevzemanja, urejanja, in popisovanja, preko znanstvenega izbora do objavljanja arhivskega gradiva).

2. koreferat: Marcel Van Campen, Belgija Arhivisti v gospodarskih arhivih

Podjetja potrebujejo arhiviste novega tipa. Ne morejo ostati le čuvarji končnega produkta informacijske reke, pač pa morajo aktivno sodelovati pri njenem urejanju. Njihova dejavnost se mora začeti že ob nastanku dokumenta. Čeprav so naloge arhivistov v gospodarskih organizacijah v bistvu enake kot pri arhivarjih, zaposlenih v javnih zavodih, imajo tudi dosti specifičnosti, opraviti imajo z bolj raznovrstnim gradivom. Zanimiva je navedba, da je kljub velikim naporom v smeri avtomatizacije neposredno z delovnega mesta dosegljivih le do 10% vseh informacij, medtem ko jih je na papirju (vključno z računalniškimi izpiski) še vedno 90-95%, zanje pa je potrebno izdelati sistem njihovega upravljanja, ki mora biti tak, da omogoča čim hitrejšo digitalizacijo dokumentov po njihovem nastanku oziroma prispetju v organizacijo, kar bodo omogočili predvsem optični diski. Šele potem bodo dosegljivi neposredno na delovnem mestu, kar naj bi bil končni cilj.

3. koreferat: Lawrence Ichagichu Mwangi, Kenija: Arhivarji v državni službi

Avtor je razdelil referat na 3 poglavja: v prvem navaja glavne probleme v državnih arhivih (nezanimanje za njihovo usodo, ko nimajo več praktične vrednosti, pomanjkanje denarja, neprimerni sistemi odlaganja spisov in neprimerna izobrazba arhivarjev), v drugem probleme arhivskega dela v državnih arhivih in v tretjem govori o zahtevah po arhivski izobrazbi.

2. plenarna seja, 1. paralelna seja, 1. referat: Leopold Auer, Avstrija: Normiranje arhivske terminologije. Osnovni namen normiranja arhivske terminologije je zagotoviti skupno delovanje posameznih delov celotnega sistema. Za vsako vrsto komunikacije so potrebne določene jezikovne norme. Brez preciziranja strokovnega jezika se nobena stroka ne more razvijati, saj prihaja do nesporazumov, pri komuniciranju s kompjuterji je to še posebej pomembno. Avtor razlikuje 3 vrste jezikovnih oznak: besedo, ime

(poimenovanje) in geslo (Thesauruswort), vsaka ima svojo funkcijo. Beseda ima na splošno različen nedefiniran pomen, ki dobi svoj smisel le v določenem kontekstu. Ime (poimenovanje) je nekemu pojmu pripadajoče jezikovno znamenje z definiranim pomenom, ki zavisi od položaja pojma znotraj nekega pojmovnega sistema. Geslo pa je beseda, ponavlja ime, ki služi v informacijskih sistemih za indeksiranje in katere pomen je odvisen od informacijskega sistema. Pri normiranju terminologije razlikujemo med dvema področjema: normiranje terminoloških načel in normiranje strokovnih slovarjev oz. terminologije posameznih področij znanosti. Normiranje terminologije poteka v več fazah: zbiranje poimenovanj (Benennung) določenega strokovnega področja, preverjanje le-teh v skladu s terminološkimi načeli, izbor natančno definiranih imen za oznako pojma in tvorjenje novih imen. Imena z definicijami so v slovarju lahko razvrščena sistematično ali abecedno. Če so razvrščena sistematsko, mora biti zraven tudi abecedno kazalo.

Nato podaja avtor kratko zgodovino normiranja tehnologije na splošno. Prvi začetki so bili med obema svetovnima vojnoma. Leta 1947 je bila ustanovljena Mednarodna organizacija za standardizacijo (ISO), ki povezuje okrog 120 tehničnih komitejev in okrog 160 podkomitejev. Leta 1971 je bil na Dunaju ustanovljen Mednarodni informacijski center za terminologijo, ki je zbral veliko standardov in literature, ki nam je lahko v pomoč pri terminoloških raziskavah. Podobnih organizacij našteva še več. Naj tu omenim le Eurodicautom, banko terminoloških podatkov, ki jo razvija Terminološki biro Komisije Evropske skupnosti v Luksemburgu.

Arhivska stroka je šele na začetku faze zbiranja imen (Benennungen). Celo na nacionalnih ravneh še ne obstajajo neke obvezne norme za imena ter za enotnost pravopisa, definiranja in govorne rabe. Problem je v tem, da celotna arhivska dejavnost ni normirana, zato seveda ne more biti normirane terminologije.

Arhivska stroka še ni uspela priti tako daleč, da bi imeli za določena imena natančno definirane ekvivalente v drugih jezikih, kar je predpogoj za ustvaritev mednarodnih terminoloških norm. Mednarodni terminološki slovarji dajejo vtis, da smo prišli pri tem dlje, kot je res. Dozdevni ekvivalenti imen v tujih jezikih so mnogokrat netočni in ne opisujejo natančno istega pojma oz. opravila. Avtor podaja nekaj primerov, kjer ekvivalenti ne pomenijo istega pojma ali pa jih v nekaterih jezikih sploh ni. Ti problemi so sestavljalcem slovarjev znani. Pri predelani izdaji Slovarja arhivske terminologije (Dictionary of Archival Terminology) MAS, ki naj bi izšel 1995, bodo temu problemu posvetili posebno pozornost, posebno na področjih arhiv-

ske dejavnosti kot so vrednotenje (valorizacija), odbiranje (izločanje) ipd.

Potreba po normiranju je posebno pereča pri novonastalih medijih, posebno pri elektronskih zapisih, in sicer iz več vidikov: namestitve računalnikov v arhivih, izmenjava podatkov in povezava arhivskih informacij v nacionalne in mednarodne mreže. Pri zgodovinskih arhivih je potreba po normiranju manjša in ga je tudi lažje izpeljati, kar pa ne pomeni, da se tem arhivom ne bi bilo potrebno truditi v tej smeri. Avtor navaja na koncu, da so računalniki še zelo redko vklopljeni v delovne procese v arhivih, če izvajamo računalnike, ki se uporabljajo le za pisanje in obdelavo teksta. Francoski sistem CARAN v francoskem nacionalnem arhivu, ki raziskovalcem omogoča pristop do arhivskega gradiva z elektronskim posredovanjem podatkov, je še ena redkih izjem in tu je pred nami še dolga pot. V dolgem času je potrebno arhiviste bolj aktivno vključiti v proces normiranja. To pomeni močnejše sodelovanje z nacionalnimi in mednarodnimi združenji za normiranje ter vključitev vprašanj normiranja v arhivske izobraževalne programe.

Člani terminološkega odbora Društva ameriških arhivistov pravijo: Profesionalizem zahteva natančnost, natančnost zahteva normiranje (=standardizacijo).

Vladimir Kološa

Druga plenarna seja

Druga plenarna seja je bila po skupnem uvodnem referatu Richarda J. Coxa iz Združenih držav Amerike z naslovom Razvoj in uporaba normativov v arhivih: Normativi kot orodje v informacijski dobi razdeljena na dve vzporedni zasedanji, kjer so bili prebrani naslednji referati:

1. Vzporedno zasedanje:

- Normiranje arhivske terminologije (Leopold Auer, Avstrija)
- Razvoj in uporaba normativov pri strokovni obdelavi (Kent Haworth, Kanada)
- Modeli za enotne postopke v regionalnih in nacionalnih arhivih (Maria Guercio, Italija)

2. Vzporedno zasedanje:

- Razvoj in uporaba normativov pri valorizaciji (Herve Bastien, Francija)
- RAMP študije kot sredstvo poenotenja arhivskih delovnih postopkov (P. Manamperi, Sri Lanka)
- Uporaba računalniške tehnologije v arhivih (Sue Gavrel, Kanada)

Glavni oziroma uvodni referent Richard J.

Cox poudarja pomen tako tehničnih kot strokovnih arhivskih standardov, ki so oziroma bodo najpomembnejše orodje v rokah arhivov v informacijski dobi. Tehnični standardi kot so npr. OSI standardi (Open System Interconnection) Mednarodne organizacije za standardizacijo (ISO - International Organization for Standardization), ANSI standardi, uporaba US MARC - formata za standardne datoteke ter številni drugi mednarodni in nacionalni tehnični standardi na področju informatike so za arhive pomembni, ker precizno določajo uporabo in kompatibilnost strojne ter programske računalniške oziroma informacijske tehnologije. Brez tehničnih informacijskih standardov uporaba in izmenjava arhivskih podatkov in informacij ni mogoča. Arhivisti, poudarja avtor, pa so v večji meri zainteresirani za strokovne standarde, s katerim se urejajo metode in postopki strokovnega dela v arhivih. Proces strokovnega normiranja oziroma standardizacije pa se je v arhivih šele dobro začel, v primerjavi s tehnično standardizacijo, ki ima svoje začetke že pred dvesto leti. Arhivska zakonodaja, strokovni predpisi, navodila, inštrukcije, konvencije, priporočila in drugo predstavljajo šele polovico prizadevanj na poti k standardizaciji, je pa seveda njen pomemben del.

Poudariti moramo, da se je problematike tehničnih standardov s področja informatizacije oziroma računalniške tehnologije dotikajo prav vsi navedeni referentje, še posebej poglobljeno pa Sue Gavrel iz Kanade v referatu: *Uporaba računalniške tehnologije v arhivih*. Tu naj opozorimo le na njegov nasvet arhivom glede strokovnih zahtev, ki jih imajo glede strokovne obdelave in dolgoročnega hranjenja elektronskih zapisov oziroma nosilcev računalniških informacij. Arhivom v zvezi s tem svetuje formuliranje strokovnih zahtev, njihovo mednarodno uskladitev in predložitev zahtev inštitucijam za standardizacijo (nacionalnim in mednarodnim). Kent Haworth iz Kanade v svojem referatu *Razvoj in uporaba normativov pri strokovni obdelavi arhivskega gradiva* opozarja na dejstvo, da v več državah ravnokar poteka več projektov za standardizacijo postopkov popisovanja arhivskega gradiva na nacionalni ravni in pri tem v opombah našteva ZDA (Steven L. Hensen, *Kompilator: Archival Personal Papers and Manuscripts*, Chicago, Society of American Archivists, 1989), Veliko Britanijo (Michael Cook - Margareth Procter, *A Manual of Archival Description*, Brookfield, Vermont: Gower Publishing Company, 1989) in Kanado (Rules for Archival Description, Ottawa, Bureau of Canadian Archivists, 1990), Vzporedno pa seveda citira mednarodna prizadevanja ad hoc komisije MAS za standardizacijo popisovanja, ki pa se naslanja skoraj izključno na navedene nacionalne projekte v Ka-

nadi, ZDA in Veliki Britaniji. Na začetku referata nakazuje za doseg arhivskih standardov naslednjo pot:

»Arhivisti morajo razumeti in osvojiti arhivsko zakonodajo, s katero se določajo postopki popisovanja arhivskih fondov in kakšnemu namenu ti popisi služijo. Takoj, ko je o tem doseženo soglasje, se lahko na osnovi splošno sprejetega in priznanega začnemo ukvarjati z obliko in vsebino standardov sistema strokovne obdelave. Šele med razvojem standardov se arhivisti smejo začeti pogovarjati z informatiki in v pogovorih z njimi doseči, da bodo njihove strokovne zahteve upošteevane v informacijski teoriji in praksi.«

Maria Guercio iz Italije v referatu *Modeli za enotne postopke v regionalnih in nacionalnih arhivih* prav tako omenja že nekatere modele za popisovanje v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji in MAS ter jih primerja z italijanskimi normativi za izdajanje inventarjev iz leta 1966 (*Norme per la pubblicazione degli inventari*, Circolare Nr. 39/1966) ter nas seznanja s SIAN (Sistema informativo archivistico nazionale italiano). Predlaga, da bi se morala standardizacija nanašati na:

- modele za arhivsko popisovanje s posebnim ozirom na strukturo in vsebino podatkov,
- normative za pisarniško poslovanje s poudarkom na sistemih klasificiranja, hranjenja in odbiranja,
- modele za organizacijo arhivskih informacijskih sistemov.

To so torej tri področja standardizacije: popisovanje, pisarniško poslovanje oziroma upravljanje z dokumentarnim gradivom ob nastanku in arhivski informacijski sistem. Slednji bi se po njenem mnenju lahko zgledoval po izkušnjah kanadskih (CHIN - Canadian Heritage Information Network) in italijanski muzejev (ICCD - Istituto centrale per il catalogo e la documentazione). Zadnji referat tega sklopa je bil: *Premadasa Manamperi iz Šri Lanke: RAMP študije kot pripomočki za poenotenje arhivskih delovnih postopkov*. RAMP program (Records and Archives Management Program) oziroma Program za arhivistiko in pisarniško poslovanje poteka pri UNESCO od leta 1979 v okviru programa PGI (Programme generale d'information - Splošni informacijski program), ki se nanaša na arhive, biblioteke in dokumentacijske centre. V referatu so na zgoščen način prikazane in citirane vse RAMP študije, ki so bile objavljene in se nanašajo na:

- valorizacijo dokumentarnega gradiva,
- izobraževanje arhivskih delavcev,
- hranjenje arhivskega gradiva in arhivsko organizacijo,
- konservacijo arhivskega gradiva in
- uporaba gradiva.

Tu naj opozorim na študije, ki se nanašajo zlasti na valorizacijo novih vrst dokumentarnega gradiva in sicer:

- računalniških zapisov (Harold Naugler, *The Archival Appraisal of Machine-Readable Records*, Paris, PGI/84/W/27),
- filmskega gradiva (Sam Kulas, brez citata!),
- fotografij (William Leary, *The Archival Appraisal of Photographs*, Paris, 1989, PGI/89/W,S11) in
- zvočnih zapisov (Helen P. Harrison, *The Archivar Appraisal of Sound Recordings and Related Materials*, Paris, 1983, PGI/87/W/1).

Standardizacijo na področju valorizacije dokumentarnega gradiva je obravnaval le Herve Bastien v referatu: *Razvoj in uporaba normativov pri valorizaciji z opombo, da se na tem področju zdi na prvi pogled standardizacija nemogoča*. Arhivisti se od mednarodnega kongresa arhivov v Washingtonu 1976 na tem področju »vse manj ukvarjajo s tem, kaj se mora uničiti, ampak vse bolj s tem, kaj je potrebno ohranjati«. Od izločanja nepotrebne dokumentarnega gradiva, ki v »svojem bistvu nima namena ločevati zrna od plev«, temveč odpihniti le nepotrebno navlako, prehajajo v arhivistiki v ospredje kriteriji valorizacije in odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva. Pri novih vrstah gradiva to prihaja še toliko bolj v poštev. Seveda pa bo postopek izločanja pri ustvarjalcih tekkel naprej in prav na tem področju je mogoče metode in postopke standardizirati, zlasti z listami gradiva z roki hranjenja. Standardizacijo na področju valorizacije in odbiranja pa je smiselno uvesti za duplirano gradivo (v zadevi, v fondu, med fondi, med arhivi), za gradivo s ponavljajočimi oziroma koncentrirajočimi se informacijami (na podlagi takoimenovanega »Paretoševega« zakona) ter pri reprezentativnem odbiranju takoimenovanih »anonimnih« (stvarnih) in »osebnih« zadev.

Vladimir Žumer

Tretja plenarna seja

Tema tretje plenarne seje je bila šola za arhivski poklic, ki naj se prilagodi zahtevam 21. stoletja. O arhivskem šolanju potekajo intenzivne razprave že od začetka sedemdesetih let, tako na mednarodnih kongresih arhivov kot na mednarodnih konferencah Okrogle mize arhivov. Mednarodni arhivski svet je ustanovil komite za šolanje, ki se je na kongresu v Montrealu reorganiziral v sekcijo. Kako obsežna je bibliografija na to temo, so pokazali razmnoženi referati.

Razumljivo je, da se vprašanjem, povezanim s šolanjem, niso mogli izogniti tudi na drugih kongresnih plenarnih sejah oziroma pri drugih temah.

Ob vsem bogastvu podatkov in idej, ki so jih vsebovali referati, pa je vedno ostalo nedorečeno vprašanje, za kakšno šolsko stopnjo je izobraževanje, o katerem so referenti govorili, pravzaprav mišljeno. Do takih situacij prihaja vedno tedaj, kadar se želi na enotni imenovalci spraviti stanje po vsem svetu. Posebno težko je to na primeru šolskih sistemov. Temu vprašanju se je Angelika Menne-Heritz, vodja arhivske šole v Marburgu/Lahn, v uvodnem referatu poskušala izmed vseh referatov še najbolj približati. Zelo nazoren zgodovinski pregled arhivskega šolanja je vzporedila z razvojnimi fazami arhivov. O vprašanju, ki si ga je zastavila, ali opravljajo delo v arhivih dovolj strokovno usposobljeni delavci, je prišla do zaključka, da sedanje stanje ni zadovoljivo, saj je lahko na številnih primerih pokazala, kako majhna strokovna znanja zadoščajo ponekod za sprejem na delo v arhivih. Naslednje vprašanje se je nanašalo na položaj posameznih predmetov v arhivskem izobraževanju. Ugotovila je namreč, da nima v arhivskem šolanju arhivistika povsod centralnega mesta, oziroma da ni obravnavana kot avtonomna disciplina. Tak položaj ima po njenem mnenju vedno tedaj, če se jo želi zreducirati na uvajanje v praktična vprašanja dela z arhivskim gradivom. Razumljivo je, da predstavlja potem arhivistika v zavesti arhivarjev zanemarljivi del poklicne identitete. Da pa bi dejansko mogla izpolniti centralno vlogo, ki ji gre v šolanju, je potrebno dati arhivistiki večjo znanstveno težo na podlagi intenzivnejših znanstvenih raziskav. V razvoju arhivistike je Angelika Menne-Haritz navedla tri stopnje, stopnjo praktične arhivistike, stopnjo opisne arhivske znanosti in kot stvar perspektive, stopnjo funkcionalne arhivistike. Poudarila je, da opisna arhivistika s svojimi metodami popisovanja in urejanja ter izdelave pripomočkov za raziskave pri sedanjih zahtevah, ki se postavljajo arhivom, na zadošča več. Osrednji problem se ji zdi vrednotenje dokumentarnega gradiva.

Provenienčno načelo bo moralo postati tudi osnova za vrednotenje. Funkcionalna arhivistika naj bi po njenem mnenju predstavljala tudi glavni argument za enotnost poklica. Zgodovinski predmeti, predvsem ustavna zgodovina, dobivajo po mnenju referentke vlogo pomožne vede arhivistike. Zgodovine se je Angelika Menne-Haritz dotaknila zopet v nadaljevanju, kjer je navajala, naj se kandidate za strokovno posebno pomembne in vodstvene funkcije v arhivih pripravlja v okviru visokošolskega izobraževanja na drugi stopnji. To naj temelji na znanstveni kvalifikaciji v neki drugi stroki, predvsem zgodovini ter naj z

visokim teoretičnim nivojem pa tudi s praktičnimi izkušnjami posreduje razumevanje za vprašanja prakse. Obe ravni dejavnosti se namreč dopolnjujeta pri dnevnem delu. V nadaljevanju je govorila o zahtevah, ki se postavljajo glede organizacije šolanja.

Razprava o referatu se je v glavnem sukala okoli pomena zgodovine v šolanju arhivistov. Poudarjeno je bilo, da je raziskovalno delo na področju zgodovinopisja sestavni del njihovih nalog ter da morajo biti tudi za to usposobljeni. Še posebej je Eckhart G. Franz poudarjal, da mora obdržati zgodovina svoje mesto v izobrazbi arhivistov in da od tega v veliki meri odvisi njihov strokovni nivo. Zato ne smemo zgodovine zapostavljati pri arhivističnem šolanju.

Gabriel O. Alegbeleye iz Nigerije si je v koreferatu zastavil vprašanje, kaj se lahko pri arhivskem šolanju učimo od drugih disciplin. Izhajal je iz predpostavke, da so v arhivskih šolah potrebne spremembe učnih načrtov, ki so pogojene s tehničnim napredkom in s stalno naraščajočimi zahtevami, ki se stavljajo arhivom. Ker je govoril zelo na splošno, si moramo postaviti vprašanje, na katere šole je mislil; izgleda, da je imel v mislih šole v anglosaškem svetu, kot je to razvidno iz znanj, ki jih je navajal kot potrebna za delo v arhivih. Znanja je razdelil v dve skupini: v eno je uvrstil tista, ki so skupna vsem informacijskim poklicem, kot metode raziskovalnega dela, preučevanja uporabnikov, management, vzdrževanje gradiv, informacijska tehnika, v drugo pa tista, ki so izposojena iz drugih disciplin, kot pravo in jeziki. Že iz tega naštevanja lahko spoznamo nekatere bistvene razlike med učnimi predmeti v tradicionalnih evropskih arhivskih šolah ter šolah v anglosaškem svetu, ki jih je v nadaljevanju navajal, vendar precej pomanjkljivo. Kot glavno pa si je zastavil vprašanje, kaj naj vpliva na nastanek učnih programov. V tradicionalnih sistemih naj bi bile to izkušnje predavateljev, razpoložljiva literatura, vrsta zaključka učnega procesa, v omejenem obsegu želje študentov ter na zadnjem mestu poklicne zahteve. V bodoče pa bi bilo treba po referentovem mnenju upoštevati pri oblikovanju učnih programov spremembe in zahteve v poklicu, analizo nalog, za katere se usposabljuje kandidati ter analizo šolskega sistema.

Pedro Lopes iz Španije je govoril o enotnem šolanju ali specializaciji po vrstah arhivov. Podobno kot Angelika Menne-Haritz je navedel faze v razvoju arhivistike. Pregled šol, ki ga je podal, je pomanjkljiv. Praktična in teoretična znanja, ki jih potrebuje arhivist, je razdelil na znanstvena in tehnična. Poudaril je, da različne vrste arhivskega izobraževanja, ki ga dajejo te šole, skoro ni mogoče spraviti na skupni imeno-

valec. Pred leti je bilo mnogo govora o perspektivi arhivskega šolanja za bodočnost, ki naj bi temeljilo na skupnem šolanju za tri poklice, ki imajo opravka z informacijami, namreč za arhive, biblioteke in dokumentaliste. Sedaj pa so se prizadevanja zelo upočasnila. Menil je, da bi bilo bolje, ko bi napore usmeril v iskanje skupnih osnov arhivskega šolanja po različnih delih sveta, kot pa da se na silo prilagajamo bibliotekarjem in dokumentalistom. Spraševal se je tudi glede možnosti diferenciacije arhivskega izobraževanja. Pri tem je točno ugotavljal, da si je treba postaviti vprašanje v tem smislu, kakšne so namreč možnosti za specializacijo v poklicu, ki je že sam po sebi specializacija. Če se vrnemo na Angeliko Menne-Haritz, moramo omeniti, da je tudi ona v svojem referatu zagovarjala enotnost poklica, o specializaciji pa je treba po njenem govoriti npr. pri usposabljanju za delo s filmskim gradivom, gradivom RTV in podobno, ne pa za delo po vrstah arhivskih fondov.

Ann E. Pederson iz Avstralije je pripravila referat o razvoju arhivskih raziskovalnih programov. Pri tem je upoštevala strokovno literaturo pisano v angleščini, lastne izkušnje in raziskave. Razposlala je anketo o strokovni literaturi, ki je potrebna za arhivsko šolanje ter o programih arhivskega izobraževanja, ki pa je naletela na slab odziv arhivov. Govorila je o pomenu arhivskega izobraževanja za akademsko priznanje in poklicno vrednotenje našega poklica, o vlogi raziskovalne in publicistične dejavnosti v akademskem poklicu ter o akcijskem načrtu za bodoče raziskave in objave. Zelo dragoceni so sezname, ki jih je izdelala in se nanašajo na znanja, potreba za delo v arhivih, na arhivske informacijske centre in financiranje projektov iz arhivistike.

Zanimiva je bila na vsak način Okrogla miza študentov arhivistike z udeleženci iz Brazilijske, Kanade, Nizozemske, Senegala ter Češke, ki so bili vsi po vrsti zelo kritični tako do programov kot izvajanja arhivskega šolanja.

Koristno dopolnilo k referatu Ann E. Pederson predstavlja publikacija z naslovom Imenik šol in tečajev za poklicno izobraževanje arhivistov, ki je izšla v času kongresa in je bila na njem tudi predstavljena (*Repertoire des écoles et des cours de formation professionnelle d'archivists*, International Council on Archives, Studies 6, Koblenz 1992). Zajema vse države sveta, med drugim tudi Slovenijo. Omenimo naj še komisijo, ki je bila imenovana na Skupščini Mednarodnega arhivskega sveta z nalogo, da uskladi izdelavo mednarodnih arhivskih bibliografij.

Po končanem kongresu je bil na Montrealski univerzi še tridnevni seminar z naslednjimi temami: Mesto šolanja v razvoju stroke (Paola Carucci, Italija), Nadaljevalno poklicno šolanje ter arhivski poklic (Theo Thomasen, Nizozem-

ska), ter Položaj arhivističnih raziskav v svetu leta 1992 (David B. Gracy). Seminar je priredila sekcija za poklicno izobraževanje. Ta bo imela v jeseni 1994 seminar v Ljubljani, na temo Politične spremembe v vzhodni Evropi ter posledice za arhivsko izobraževanje.

Jože Žontar

4. plenarna seja

Četrta plenarna seja je imela namen predstaviti možnosti in potrebe po sodelovanju arhivistov v nekaterih velikih interdisciplinarnih mednarodnih projektih.

Glavni referat, Sodelovanje arhivov v službi družbe, je imel Grecia Vasco de Escudero iz Ekvadorja. V začetku avtor opozarja na velikanski napredek vseh znanstvenih disciplin v zadnjem času, na s tem povezan vedno večji pomen informatike in posredno arhivov kot varuhov podatkov. Da bi arhivi lahko opravljali vlogo, ki jo družba od njih pričakuje, bi morali imeti dovolj kvalitetnih kadrov, sredstev, opreme in prostorov, vsega tega pa posebno latinskoameriškim arhivom primanjkuje, kar je posledica razmer v preteklosti, saj se je arhivistika tam pričela hitreje razvijati šele v 50. letih z ustanovitvijo komunalnih, provincialnih in nacionalnih arhivov. Nekoliko so na boljšem knjižnice, ki so bile, vsaj nacionalne, ustanovljene že v 19. stoletju, zato so tudi prej razvile svoje delovne metode.

Dokumentacijski in informacijski centri za posamezna področja znanosti in tehnike pa so pričeli delovati šele v zadnjih letih. V začetku so se ob podpori vlade, industrije in privatnih investitorjev hitro razvijali. Njihovo delo so spodbujale tudi mednarodne organizacije kot npr. Združeni narodi, UNESCO, Organizacija ameriških držav in druge. Sprva so bili glede na metode svojega dela bolj povezani z bibliotekami. Z odpiranjem arhivov za javnost pa je vedno bolj prihajalo do tega, da so zgodovinarji, pravniki, sociologi, genealogi in drugi znanstveniki želeli dobiti podatke o dejstvih in dogodkih neposredno iz dokumentov. Vendar arhivi (avtor ima v mislih predvsem latinskoameriške arhive) njihovi »radovednosti« le težko zadostijo, ker imajo premalo finančnih sredstev, zato tudi premalo dobrih kadrov in potrebne tehnične opreme. Zato je dodelitev večjih sredstev za nadaljnji razvoj arhivov ključnega pomena, nič manj pa ni pomembno financiranje izobraževalnih programov. Pomemben korak naprej pri izobraževanju je štipendiranje arhivistov s pomočjo

OAD ter argentinske in španske vlade, ki jim omogoča udeležbo na strokovnih tečajih. Najpomembnejša izobraževalna centra za latinskoameriške arhiviste sta Center za bibliotечne znanosti in dokumentacijo v Madridu in Medameriški center za arhivsko izobraževanje v Cordobi (Argentina), ki ga je dolga leta vodil dr. Aurelio Tanodi, profesor in pisec arhivske in paleografske strokovne literature, po rodu Hrvat. Leta 1989 sta nastala še dva mednarodna arhivska izobraževalna centra, v Limi (Peru) za Južno Ameriko in San Joséju (Kostarika) za Srednjo Ameriko. Z nekaterimi arhivističnimi vprašanji se ukvarja tudi Mednarodni muzejski svet, ki ga je ustanovil UNESCO, zlasti njegova Organizacija za latinskoameriške in karibske države s sedežem v Cuenci (Ekvador), od srede 70. let pa zlasti Mednarodni arhivski svet (predvsem varstvo arhivskega gradiva, mikrofilmska tehnologija, konservacija in reprodukcija arhivskega gradiva).

Pomembno tehnično pomoč dobivajo arhivi tudi od Mednarodne organizacije za normiranje z njenimi standardi in priporočili s področja terminologije, obdelave podatkov in reproduciranja dokumentov pa tudi od drugih mednarodnih državnih in privatnih organizacij. Pomembno vlogo v prizadevanjih za nadaljnji razvoj arhivske dejavnosti in tehnike pripisuje avtor tudi poklicnim združenjem. Zaključek svojih izvajanj je strnil v treh točkah. V prihodnosti bo potrebno:

1. zagotoviti optimalno sodelovanje pri vzpostavitvi potrebne infrastrukture
2. postaviti informacijsko politiko, planiranje in dejavnost za zakonske osnove
3. razviti izobraževalne programe za tehnike in specialiste na vseh področjih arhivistike.

1. koreferat: James G. Parker, Velika Britanija

Kopirni projekti Commonwealtha

Avtor predstavlja projekte dežel Commonwealtha iz našega stoletja, ki so imeli namen, da bi posamezne dežele dobile kopije arhivskega gradiva iz časa britanske kolonialne uprave, ki se nahaja v britanskih arhivih. Avtor meni, da so kopirni projekti dežel v razvoju zaenkrat izvedljivi le s pomočjo mikrofilmanja, saj se nove tehnologije (elektronske) celo v Evropi in Severni Ameriki zaradi velikih s tem povezanih stroškov le počasi uveljavljajo.

2. koreferat: Jac Lemoine, Odbor za koordiniranje informacijskih sistemov pri OZN:

Koordiniranje informacijskih sistemov Združenih narodov

Avtor govori o novih idejnih pristopih k splošni uporabi računalniških možnosti ter opisuje, kako se je zanimanje za rezultate odboira z internih organov OZN razširilo tudi na

države članice in kakšni skupni programi so bili vzporedno razviti. V drugem delu pa razlaga, po kakšnih pravilih je odbor za koordiniranje informacijskih sistemov olajšal pristop k informacijski bazi Združenih narodov in izboljšal njeno informacijsko infrastrukturo. V zadnjem delu ocenjuje vzroke za uspehe in neuspehe pri koordiniranju informacijskih sistemov Združenih narodov in ndpira vprašanje, če so izkušnje odbora koristne tudi za podobna prizadevanja na drugih področjih.

3. knreferat: Vicente Parajón Collada, Komisija Evropske skupnosti Aksijski program za knjižnice Evropske skupnosti

Sklep n sodelovanju knjižnic Evropske skupnosti na področju obdelave podatkov je bil sprejet na ministrski ravni v letu 1985. Ta sklep je bil tudi podlaga za izdelavo aksijskega programa, ki je bil ponovno potrjen v letu 1991. Urejal naj bi dejavnost na štirih področjih. Ta so:

1. vnos osnovnih bibliotečnih podatkov v računalniško čitljive kataloge
2. mednarodna povezava sistemov, ki vsebujejo osnovne bibliotečne podatke
3. uvajanje inovativne, tehnološko podprte bibliotečne službe
4. izdelava pripomočkov za bibliotekarstvo.

V uvodu avtor navaja kvantitativne podatke o knjižnicah, knjigah, financiranju, bibliotekarjih in uporabnikih. Nato govori o osnovnih poudarkih programa, ki naj bi omogočal pristop k bibliotečnim službam v vseh deželah ES, generalno izgradnjo izposojevalne službe, bitrejšje uvajanje novih informacijskih tehnologij ter normativno uredil medsebojno izmenjavo informacij. Za vsakega od teh smotrov navaja izhodišča, cilje, tehnične aspekte in bistvene izsledke, na koncu pa še terminski plan projekta.

4. knreferat: Peter Homulos, Kanada Učimo se iz izkušenj muzejev

Avtor govori o programu Informacijske mreže kanadske kulturne dediščine, ki ima cilj olajšati izmenjavo informacij med muzeji v Kanadi in inozemstvu, o napakah in pozitivnih izkušnjah pri izvajanju programa, pri čemer zlasti poudarja nujnost sodelovanja muzejev, arhivov, knjižnic in drugih sorodnih inštitucij pri tovrstnih projektih.

Vladimir Kološa

Pripornčila in zaključki XII. mednarodnega arhivskega kongresa, Montreal 1992

Na XII. mednarodnem arhivskem kongresu, ki je potekal od 6.-11. septembra 1992 v Montrealu / Kanada, se je izoblikovalo spoznanje, da je vloga arhivistov in arhivov v tej novi t.i. »informacijski dobi« odločilna predvsem na področju vzpostavljanja in varovanja integritete informacij, pisanih na elektronskih medijih in uporabe obstoječih arhivskih principov in metodologij.

Da pa bi prilagodili arhivske principe in metodologijo zahtevam in izzivom »informacijske dobe«, bo potrebno upoštevati nekaj bistvenih dejstev. Arhivisti bodo svoje zanimanje morali preusmeriti iz končne oblike dokumentov na celotno življenjsko dobo informacije; določati bodo morali dokumentacijo, ki je bistvenega pomena za zaščito državljskih pravic in zagotavljati, da se ta dokumentacija ne bo spremenila ali uničila; dograjevati bodo morali nove informacijske tehnologije, da se bodo lahko spoprijeli s poplavo informacij in zagotavljali itegriteto dokumentarne dediščine.

Izkristaliziralo se je tudi spoznanje, da je arhivistika edina disciplina, ki polaga pozornost pisanemu oz. tekstualnemu delu arhivalij in ki zagotavlja sredstva za njihovo razumevanje.

Kot v zaključek vsem tem spoznanjem je XII. mednarodni arhivski kongres izdelal in sprejel na generalni skupščini 11. septembra 1992 naslednja priporočila:

Izobraževanje in strokovna identiteta

XII. mednarodni arhivski kongres priporoča Mednarodnemu arhivskemu svetu:

1. da izdela in razdeli med svoje članstvo
 - smernice za izobraževalne programe, ki bi jih bilo mogoče aplicirati v vseh deželah v kombinaciji z osnovnimi raziskavami na področju arhivske teorije in prakse. To izobraževanje mora dati poudarek analiziranju in razumevanju konteksta, v katerem nastajajo in se razporejajo dokumenti, še posebej tisti, ki so nastali z moderno tehnologijo;
 - splošne in specialne bibliografije, ki bi jih pripravila mreža dokumentacijskih centrov in ki bi vsebovale literaturo, ki se nahaja v knjižnici MAS, da bi s tem pomagali arhivski stroki na vseh nivojih;
2. da vzpodbuja člane k organizaciji redne izmenjave strokovnjakov med različnimi državami in ustanovitvi tečajev usposabljanja na različnih področjih, ki so skupnega pomena in ki bi bili dostopni tudi za tuje slušatelje;
3. da vzpodbuja specialne arhive in arhiviste k sodelovanju v okviru MAS in vzpodbuja ustanavljanje novih sekcij in hkrati zagotavlja koordinacijo in integriteto njihovih programov

- in dejavnosti;
4. da nadaljuje delo na projektu mednarodnega etničnega kodeksa arhivistov v smislu povečanja strokovne identitete arhivistov, neglede na njihovo specializacijo in pripadnost in pri tem vključiti v projekt celotno članstvo MAS;
 5. da sodeluje in pomaga tistim, ki so odgovoroi za strokovno izobraževanje pri ohranjanju osnovne izobrazbe v arhivistiki, dopolnjene s spoznavanjem novih informacijskih medijev in potrebnih normativnih predpisov;
 6. da vzpodbuja univerze in strokovne šole, da razvijejo paralelno s teoretično izobrazbo tudi prakso, ki naj bo vključena v proces izobraževanja.

Standardizacija

7. da stimulira članstvo, da vzpodbudi svoje vladne organe, da uzakonijo uporabo obstojnega papirja, ki temelji na standardih ISO 9706;
8. da daje najvišjo prioriteto razvoju standardizirane arhivske terminologije kot prvemu pogoju za vse naslednje korake v zvezi s standardizacijo arhivske prakse;
9. da kot osnovo za formuliranje temu sledečih mednarodnih pravil sprejme Zbirko predpisov za arhivske popise, ki jo je razvila »ad hoc« komisija za popisne standarde;
10. da nadaljuje delo »ad hoc« komisije za popisne standarde na ISAD (g) Splošni mednarodni arhivski popis in vključi v ta projekt širše članstvo MAS ter tudi druge faze življenjskega cikla arhivskih dokumentov na katerem koli mediju ali katerem koli nivoju;
11. da v sodelovanju z različnimi področji specializacije identificira praktična področja, kjer bi bilo nujno razviti standarde in izoblikovati strategijo;
12. da pospešuje razumevanje standardov informacijske tehnologije med arhivisti, da bi bila s tem arhivska stroka v boljšem položaju glede izražanja svojih zahtev pri razvoju mednarodnih standardov informacijske tehnologije;
13. da vzpodbuja in nadzoruje v sodelovanju z drugimi informacijskimi strokami, ki že imajo izkušnje na področju izoblikovanja tehničnih in strokovnih standardov, aktivno sodelovanje svojih članov pri delu mednarodnih in domačih telesih za standardizacijo;

Informacijska tehnologija

14. da sledi smericam, predstavljenim na XII. arhivskem kongresu in zahtevam arhivov glede na ustvarjanje, obdelovanje in hrambo elektronskih dokumentov in dostopa do le-teh;
15. da razdeli arhivom informacije, ki se nanašajo na nove tehnološke trende, njihove aplikacije na arhivski management in jih seznanj z

- napredkom, doseženim v razvoju ustrezne zakonodaje in predpisov v različnih deželah;
16. da vzpodbudi vse arhivske institucije, da razvijejo arhivsko politiko in zakonodajo, ki bi zagotovila intervencije pri razvoju informacijskih sistemov;
 17. da razvije strategijo informacijske tehnologije in njenega razvoja za vse dežele na različni razvojni stopnji;

Mednarodno sodelovanje

18. da pomaga regionalnim združenjem odstraniti prepreke za njihov napredek in da podpre komunikacijo med regionalnimi združenji in sekcijami MAS, komiteji in delovnimi skupinami;
19. da utrdi sodelovanje znotraj združenj in s tem podpre uveljavitev arhivov in arhivskega managementa v vseh regijah;
20. da nadaljuje sodelovanje z drugimi mednarodnimi strokovnimi organizacijami na sorodnih področjih in da podpre takšno sodelovanje na domači in mednarodni ravni;
21. da izrazi zahvalo generalnemu direktorju UNESCO za njegovo sodelovanje pri uvajanju arhivov in arhivskega managementa v deželah na različnih stopnjah razvoja in da razišče skupaj z UNESCO možnosti modernizacije arhivskih služb in programov v teh deželah;

Zaščita arhivske dediščine

Dvatisoč petsto udeležencev XII. mednarodnega arhivskega kongresa v Montrealu, ki so izrazili željo po ohranitvi arhivske dediščine človeštva in so bili pretreseni zaradi tragičnih dogodkov v svetu ter v želji, da ohranijo integriteto arhivov in jih zavarujejo pred uničenjem, apelirajo na MAS, da:

- pripravi posebne načrte in publikacije in s tem pomaga vladam v preprečevanju škode, nastale v arhivih v primeru vojne ali naravnih nesreč
- apelira na člane, da pripravijo posebne akcije in s tem zaščitijo ogrožene arhive
- sodeluje s člani in nacionalnimi ter mednarodnimi telesi v želji po rekonstrukciji uničenih arhivskih informacij.

Posebne zahvale

XII. mednarodni arhivski kongres izraža svojo zahvalo vsem nacionalnim in mednarodnim, javnim ter privatnim organizacijam, ki so s svojim sodelovanjem podpirale program MAS v letih 1988-1992.

XII. mednarodni arhivski kongres izraža zahvalo vsem referentom in ostalim kolegom, ki so prispevali k temu, da so bile plenaroe seje izizvalne in so prispevale k novemu razvoju arhivske teorije in prakse.

XII. mednarodni arhivski kongres izraža svojo posebno zahvalo vladi Kanade in Quebeca, Nacionalnemu arhivu Kanade, direktorju kongresa in predsedniku MAS-a g. Jean-Pierre Wallota in njegovim sodelavcem ter vsem tistim, ki so poskrbeli za dobro organizacijo in izvedbo XII. mednarodnega arhivskega kongresa v Montrealu.

Zdenka Rajh

23. avstrijsko arhivsko zborovanje, Gradec, 18. maja 1992

Zveza avstrijskih arhivarjev je za svoje 23. zborovanje izbrala teme s tehničnega področja. Edino uvodni referat predsednika Zveze dr. Gerharda Pferschyja je bil - kot že sam naslov Arhivi danes pove - bolj splošnega značaja. Nanašal se je na probleme, s katerimi se srečujejo arhivi v Avstriji v novejšem času, kot varstvo osebnosti, kriteriji za vrednotenje, ki se spreminjajo zaradi silnega porasta dokumentarnega gradiva, ohranjanje računalniških zapisov, vprašanja sodnih arhivov, poškodbe na gradivu zaradi pogoste uporabe in podobno. Nekateri arhivi naj bi imeli tudi nezadostno število delavcev (tako v graškem arhivu ne prideta 2 zaposlena na 10.000 tekočih metrov gradiva). V načrtu imajo ureditev šolanja delavcev s srednjo izobrazbo, medtem ko je za šolanje delavcev z visoko izobrazbo poskrbljeno na Inštitutu za proučevanje avstrijske zgodovine na Dunaju. Ni potrebno posebej poudarjati, da so navedeni problemi enako aktualni tudi pri nas.

Pri temah zborovanja je bil prvi na vrsti dr. Hermann Rumschöttel iz Münchna, ki je govoril o izkušnjah pri arhivskih novogradnjah na Bavarskem v Zvezni republiki Nemčiji. Analiziral je pogoje, ki so prispevali k napredku na področju arhivskih novogradenj, težišče referata pa je bilo na elementih načrtovanja ter opremi. Dr. Lorenz Mikoletzky z Dunaja je opisal, kako so reševali probleme, ki so se pojavili, potem ko je bil nov objekt Avstrijskega državnega arhiva na Dunaju leta 1988 odprt. Deželni arhivi v Salzburgu, Linzu in Innsbrucku so dobili v zadnjih 25 letih nove zgradbe. Direktorji teh arhivov so poročali o njihovih dobrih in slabih straneh. Dr. Gerald Gänser iz Gradca je izbral za temo Ukrepe požarne varnosti v arhivih, pri čemer je izhajal iz avstrijskih gradbenih in drugih predpisov. Tudi na konservacijo in restavracijo arhivskega gradiva niso pozabili. Ingrid Hödel iz Gradca je govorila o možnostih, ki so danes za to na razpolago, pri čemer se je predvsem osredotočila na aktu-

alni problem razpadanja papirja, ki ga povzročajo kisline. Posebno zanimiva pa sta dva prispevka, ki sta se nanašala na selitve arhivskega gradiva v nove prostore. Dr. Rainer Egger z Dunaja je govoril o izkušnjah, ki so jih pridobili pri preselitvi gradiva Vojnega arhiva v novo poslopje Avstrijskega državnega arhiva na Dunaju, dr. Rainer Witt iz Deželnega arhiva Schleswig-Holstein pa o izkušnjah pri selitvi v novo poslopje. Gradivo so preselili po treh letih po končani gradnji (ta čas je bil potreben, da se zaključijo kemični procesi v gradbenem materialu). Z dobro organizacijo in sodobno tehniko so prepeljali na dan 1,4 tekočega kilometra gradiva.

Zborovanje je ponudilo dober pregled arhivske problematike na tehničnem področju. Upamo, da bodo referenti v časopisu Zveze avstrijskih arhivarjev tudi objavljeni in s tem vsakomur dostopni.

Jože Žontar

63. mednemško arhivsko zborovanje, Berlin, 5. do 8. oktobra 1992

Letošnje nemško arhivsko zborovanje je bilo v znamenju združene Nemčije, kar se je odrazilo tudi v udeležbi (preko 1000 udeležencev poleg tega pa še okoli 50 iz tujine). Simbolično je bil kot kraj zborovanja izbran Berlin, zato se je na skupnih zasedanjih največ govorilo o arhivski situaciji v novih deželah Zvezne republike Nemčije. Uvodni govor dr. Hermanna Rumschöttla, predsednika Društva nemških arhivarjev, je izzvenel v skladu z geslom zborovanja Arhivi in nemška enotnost ter ni prikrival slabega stanja arhivov v bivši Nemški demokratični republiki, ne le glede depojev in opreme, marveč v prvi vrsti glede učinkovitosti strokovnega dela. Kot pomembno krivdo za slabo stanje je posebej izpostavil pomanjkanje zgodovinskega znanstvenega dela v arhivih. Profesor dr. Hermann Weber z Univerze v Mannheimu je govoril o pomenu arhivov za raziskovanje zgodovine Nemške demokratične republike. Zgodovinopisje v Nemški demokratični republiki je označil z »deklo diktature«, kar je ponazarjal s primeri »partijsko prekvašene interpretacije« zgodovinskih dogajanj. Glede gradiva iz časa Nemške demokratične republike pa je izrazil bojazen, da je v času po združitvi izginilo največ gradiva, nastalega na regionalni ravni. Poudarjal je mednarodni interes za arhive v Moskvi, Evropski svet naj bi finančno podprl ureditev arhiva Komunistične inter-

nacionale. Veliko se pričakuje tudi od arhiva v Kremlju, ki je še zaprt. Največji primanjkljaj na področju historiografije o Nemški demokratični republiki pa vidi pri temah: socialna zgodovina Nemške demokratične republike, politične strukture na vodstvenem nivoju, posledica politike Nemške demokratične republike na politiko Zvezne republike Nemčije ter procesi na regionalni in komunalni ravni.

Referati, ki so se nanašali na arhivsko situacijo v novih deželah Zvezne republike Nemčije, so govorili o težavah pri uveljavljanju nove arhivske zakonodaje, reorganizaciji arhivov, velikih kadrovskih reformah, varovanju dokumentarnega gradiva in ustanavljanju občinskih arhivov. V strokovnem oziru se pojavljajo velike težave pri oblikovanju arhivskih fondov. V razpravi je bila zanimiva opomba dr. Gerharda Pferschya, češ da bodo morali spremeniti kriterije za vrednotenje dokumentarnega gradiva, ker da je treba upoštevati, da je bil v Nemški demokratični republiki stoddotno zbirokratiziran sistem. Hermann Schreyer je v odgovoru menil, da dvostopenjski sistem valorizacije (ustvarjalci, samo gradivo), ki ga uporabljajo, zadovoljivo rešuje to vprašanje, tako da metodologije ne bo treba spreminjati.

Da se društvo nemških arhivarjev hitro odziva na aktualna vprašanja, je pokazalo tudi z uvrstitvijo teme Možnosti in tveganja optičnih in elektronskih nosilcev zapisov na eno izmed plenarnih sej zborovanja. Dr. Hartmud Weber iz Deželne arhivske direkcije Baden-Württemberg v Stuttgartu je napravil primerjavo lastnosti treh najpomembnejših nosilcev zapisov: optično elektronskih nosilcev, mikrofilma in papirja in sicer glede na zahteve, ki so za arhive specifični (možnosti uporabe, še posebej kot sistema hrambe, kvaliteta reprodukcij, kapaciteta nosilca, obstojnost nosilca, hiter dostop do podatkov ipd). Primerjava je pokazala še največ prednosti pri mikrofilmu. Dr. Angelika Menne-Haritz iz Arhivske šole v Marburgu/Lahn je govorila o optičnih in elektronskih nosilcih v upravi ter o posledicah za arhivsko teorijo in prakso. Uporabnik ne išče več znanega dokumenta, marveč išče po podatkih v neznanem; izgubijo se namreč povezave po nastanku.

Aktualna okrogla miza je bila posvečena orisu poklica »višja arhivska služba« (Gehobener Archivdienst), za katerega usposabljuje tri poklicne višje šole, v Marburgu/Lahn, Münchnu in Potsdamu (zadnja je nova šola, ki so jo odprli leta 1992, medtem ko prejšnja višja arhivska šola v Potsdamu ne sme sprejemati več novih kandidatov in bo torej v naslednjih letih prenehala z delom. Njene diplome tudi ne priznavajo kot kvalifikacije za zaposlitev v državnih arhivih). Povod za okroglo mizo so bili predvsem novi

učni načrti za navedene šole.

Zborovanje je obsegalo tudi seje strokovnih skupin, ki delujejo v okviru društva, s številnimi referati. Strokovnih skupin je 8 in jih sestavljajo arhivarji v državnih arhivih, mestnih arhivih ter arhivih ostalih območnih korporacij, cerkvenih arhivih, gosposočinskih, družinskih in hišnih arhivih, gospodarskih arhivih, arhivih parlamentov, političnih strank, ustanov in društev, časopisnih arhivih, RTV in filmskih arhivih ter arhivih visokih šol in arhivih znanstvenih institucij. Na seji prve skupine so obravnavali izkušnje, probleme ter nasprotja, ki so povezana z določbami arhivskih zakonov glede uporabe arhivskega gradiva. O teh vprašanjih poročamo na drugem mestu, prav tako v tej številki Arhivov.

Prvi dan zborovanja je bil na sporedu tudi razgovor z gosti iz tujine, ki je na nemških arhivskih zborovanjih že tradicionalen. Doslej ga je vodil dr. Eckhard G. Franz, na tem zborovanju pa zaradi njegove odsotnosti dr. Rumschöttel. Poleg mene so bili tudi udeleženci s Češke, Slovaške in Madžarske naprošeni, da poročajo o arhivskih situacijah v naših državah. Ker sem bil prvi na vrsti, sem lahko dovolj podrobno opisal razvoj v zadnjem času pri nas. Omenil sem ukinitev posebnih arhivov, prevzem gradiva Zveze komunistov in drugih družbenopolitičnih organizacij v arhive, kako je bilo rešeno vprašanje vračanja arhivskega gradiva po zakonu o denacionalizaciji, vprašanja, ki se pojavljajo pri pripravi novega arhivskega zakona kot npr. pluralizacija arhivske dejavnosti, arhivska dejavnost Cerkev, vprašanja, povezana z uporabo arhivskega gradiva, zlasti v zvezi z dostopnostjo arhivskega gradiva, ki vsebuje podatke o osebah ter vprašanja, povezana z varstvom zasebnega arhivskega gradiva. Nadalje sem omenjal probleme arhivskega šolanja ter probleme v zvezi z varstvom dokumentarnega gradiva ob številnih stečajih, reorganizacijah in lastninjenju podjetij.

V razpravi sta dr. Alfred Ogris ter dr. Gerhard Pferschy poudarjala, da nas ne sme motiti morebitna različna lastnina arhivskega gradiva v arhivih. Deželni arhivi v Avstriji hranijo npr. arhivsko gradivo, ki je last dežele, države, mest oz. občin, kar v ničemer ne vpliva na poslovanje arhivov. Zavedati se je treba, da arhiv v nobenem primeru ni lastnik arhivskega gradiva. Eno izmed vprašanj se je nanašalo tudi na vračanje arhivskega gradiva iz Arhiva Jugoslavije v Beogradu. Dr. Rumschöttel je poudaril, da je sedaj v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope priložnost, da se v arhivskih zakonih uredi tudi varstvo zasebnega arhivskega gradiva. V zahodnoevropskih državah arhivski zakoni varujejo le arhivsko gradivo, ki je javna last. Zato se morajo pri varstvu zasebnega arhivskega gradiva posluževati zakona o varstvu kulturnih spomeni-

kov. Dr. Pferschy je menil, da bi se kazalo zglelovati po avstrijskem zakonu o varstvu kulturnih spomenikov, ki da je dober. Kadar se zatakne, ni razlog v zakonu, marveč v dejstvu, da Arhivski urad na Dunaju nima pravnika.

Z istimi vprašanji kot pri nas se ukvarjajo tudi na Češkem, Slovaškem in Madžarskem. Na Češkem so v okviru regionalnih arhivov organizirani gospodarski arhivi, ki dobro delujejo. Prizadevajo si, da bi našli način, kako bi ti arhivi tudi v bodoče prevzemali arhivsko gradivo podjetij, ne glede na lastnino. Na Slovaškem postavljajo zahteve po vrnitvi gradiva centralnih organov slovaške republike iz časa druge svetovne vojne. Nekdo je v razpravi omenil, da bodo najbrž enake zahteve postavili na Hrvaškem glede fondov Nezavisne države Hrvatske. Na Madžarskem pričakujejo reorganizacijo območij državnih arhivov, ker bo prišlo do teritorialnih sprememb pri komitatih, ki naj bi se naslonili na historične osnove.

Ni težko najti stične točke med arhivsko situacijo v vzhodni in jugovzhodni Evropi ter pri nas. Zato je vsaka ideja in pobuda koristna tudi za naša prizadevanja, da bi se približali stanju v razvitejših deželah.

Jože Žontar

Konferenca mednarodnega arhivskega sveta. Krakov, 14.-15. november 1992

V Krakovu je bila letos že tretja konferenca (prva je bila v Pragi 1990, druga v Budimpešti 1991) o spremembah na arhivskem področju in aktivnostih arhivov v nekdanjih socialističnih državah, ki so posledica širših družbenih sprememb. Udeležilo se jo je 14 predstavnikov iz Poljske, Madžarske, Slovaške, iz Ruske federacije, Nemčije in Bolgarije ter prvič tudi iz Slovenije.

Konferenco je odprl Edward Fracki, namestnik generalnega direktorja poljskih državnih arhivov, predsedoval pa ji je dr. Erik Norberg, generalni direktor švedskega državnega arhiva. Na mizo smo dobili 6 prispevkov (referatov), medtem ko sta prof. dr. Friedrich P. Kahlenberg, predsednik nemškega Zveznega arhiva, in Vladimir Petrovič Kozlov, podpredsednik Komiteja za arhive pri Vladi Ruske federacije podala o najštevilnejših arhivskih problemih v novih državah le ustni informaciji.

Prvi dan smo slišali pet referatov. Dr. Peter Kartous, direktor Arhiva Republike Slovaške, je predstavil novo zakonodajo v arhivih in arhivski upravi v Republiki Slovaški, ki nastaja po priho-

du Havela na čelo Češko-slovaške federacije. Klára Dóka iz Madžarskega državnega arhiva v Budimpešti je v referatu pod naslovom Vodstveni sistemi madžarske arhivske službe razložila povezave med arhivsko upravo na eni ter državnimi, komitatskimi in mestnimi arhivi na drugi strani. Lajos Kormendy pa je demonstriral računalniški projekt, ki ga razvija v okviru posebne komisije pri Mednarodnem arhivskem svetu in bo vseboval podatke o arhivski oziroma za arhive pomembni zakonodaji v vseh evropskih državah. Končni rezultat projekta naj bi bil nekak splošen evropski arhivski zakon, ki pa je po mnenju nekaterih diskusantov, zlasti profesorja Kahlenberga, vprašljiv zaradi terminoloških težav pri prevajanju pa tudi zaradi različne tradicije po posameznih državah.

Naslov Kahlenbergovega ustnega prispevka je bil Uredba samostojne arhivske ustanove strank in množičnih organizacij nekdanje Nemške demokratične republike v Zveznem arhivu. Pod tem precej kompliciranim naslovom se skriva problem, kako zagotoviti varstvo, obranjenost in dostopnost arhivov nekdanjih državno-političnih organizacij v bivši Vzhodni Nemčiji. Njihovi nekdanji voditelji so namreč smatrali, da so po (zahodno)nemški zakonodaji to privatni arhivi (ki pa naj jih država samo finansira), zahodno-nemški arhivski strokovnjaki, pa tudi nemški parlament, pa so se postavili na stališče, da spadajo državne politične organizacije v državne arhive, torej v Zvezni arhiv. Bili so celo predlogi o delitvi arhivov. Nazadnje so se odločili za kompromisno rešitev, arhivi teh organizacij so (ali še bodo) vključeni v Zvezni arhiv, ohranili pa bodo določeno »avtonomijo«, zato je bila formirana »nesamostojna ustanova strank in masovnih organizacij nekdanje NDR«. Lastništvo teh arhivov je postalo odprto, takoj pa morajo biti vsi ti arhivi, ki so nastali do leta 1989, odprti za raziskovanje.

Največ pozornosti pa je bilo na konferenci posvečeno arhivskim problemom po velikih družbenih spremembah v Ruski federaciji. V. P. Kozlov je razdelil svoja izvajanja v tri vsebinske sklope. V prvem je predstavil splošne probleme hrambe arhivov v Ruski federaciji, ki so morali po avgustu lani prevzeti od nekdanjih centralnih državnih arhivov 200 milijonov zadev, medtem ko jih po ministrstvih čaka na prevzem še 100 milijonov. Prej je imela Ruska federacija le dva manjša državna arhiva, sedaj pa jih ima 17. Za normalno poslovanje bi poleg prostorov, ki jih že imajo, potrebovali še 200.000 m² skladišč. Poleg prostorskih problemov so zelo pereči tudi kadrovski. Število 9000 arhivskih delavcev se je v 9 mesecih zmanjšalo za 1100 in se še naprej zmanjšuje zaradi težkega ekonomskega položaja arhivov (odšli so večinoma najboljši kadri), pri

tem pa uporaba arhivskega gradiva skokovito narašča. Samo v 9 mesecih je bilo rešenih 40.000 vlog strank (oseb, podjetij ...), predvsem v zvezi z lastnino in vojnim ujetništvom, česar prej niso poznali. V tem času je bilo v 17 državnih arhivih 3000 raziskovalcem (od tega 40% inozemcev) izdanih 260.000 zadev in 600.000 listov fotokopij, kar je pomenilo za arhive veliko finančno breme, saj jim država za »tehnično funkcioniranje« ne dodeljuje nikakršnih sredstev.

V drugem sklopu je Kozlov govoril o novi organizaciji strankinih arhivov. V Ruski federaciji, za razliko od Nemčije, ni bilo dileme o vprašanju, ali sodijo strankini arhivi v državne arhive, saj so bili preveč ozko povezani z državnim aparatom. Na najvišji ravni so pred avgustom 1991 obstajali trije arhivi komunistične partije. Prvi, Centralni državni arhiv Komunistične partije ZSSR, ki je imel sedež v Moskvi, Puškinska ulica, je bil javen, druga dva, Arhiv Centralnega komiteja KP ZSSR in t.i. »Kremeljski arhiv« pa sta bila za javnost zaprta. Zadnji za razliko od prvih dveh še vedno ne spada pod jurisdikcijo na novo ustanovljenega Komiteja za arhivske zadeve pri vladi Ruske federacije, čeprav si Komite za to prizadeva, saj načrtuje združitev vseh treh arhivov, ker so imeli istega ustvarjalca. Tudi Centralni arhiv KGB še ni predan pod jurisdikcijo Komiteja, čeprav so mu na nižjih ravneh nekateri arhivi KGB že predani, enako velja tudi za arhive komunistične partije. Praktične rešitve so bile od primera do primera različne. Partijski arhivi so bili vključeni v splošne ali specialne državne arhive ali pa so avtomatično postali državni in delujejo vzporedno s prejšnjimi državnimi arhivi.

V tretjem sklopu je ruski predstavnik govoril o tendencah razvoja arhivske službe v novih družbenih pogojih in o problemih, ki so s tem povezani. Več generacij ruskih arhivistov je bilo vzgojenih na osnovi teoretičnega razumevanja državnega arhivskega fonda, ki danes razpada zaradi nastanka novih tipov arhivov (npr. političnih strank in gibanj) in tendence osamosvajanja republiških, mestnih in drugih arhivov. Arhivska teorija je bila povezana z marksistično ideologijo. Nekatera ministrstva (predvsem notranje in zunanje) se upirajo predati gradivo državnim arhivom, spet druga (npr. gospodarsko) pa ne skrbijo dovolj za svoje dokumente. K tem problemom je potrebno dodati tudi razkroj profesionalne etike arhivistov, ki je posledica njihove težke ekonomske situacije (prihaja do nelegalne prodaje informacij in celo dokumentov), neprilagojenost arhivske službe mednarodnim razmeram in v preteklosti nepoznan naval uporabnikov, za katere bo potrebno »raztajniti« preko 60 milijonov zadev, doslej pa so

jih šele 1,5 milijona, kar pomeni sedaj predvsem velik tehnični problem.

Potrebna preorientacija naj bi potekala predvsem v štirih točkah:

1. deideologizacija arhivskega dela in prebod na ideologijo zdravega razuma, kar bo zelo dolgotrajen proces
2. depolitizacija arhivov; ta proces ne bo dolgotrajen, pač pa zapleten
3. izgradnja nove arhivske zakonodaje; osnutek novega arhivskega zakona je bil že pred letom dni dan v obravnavo parlamentu, a doslej še ni bil obravnavan, pa tudi pri njegovi izvedbi bo mnogo problemov; tudi s pravilnikom o državni arhivski službi v Ruski federaciji so podobne težave
4. socialna zaščita arhivskih delavcev; ta naj bi se izvedla tako, da bi postali državni uslužbenci.

V nedeljo, 12. novembra je najprej mag. Darius Grot iz Archiwa Akt Nowych v Varšavi podal poročilo o arhivih političnih strank na Poljskem, dr. Veselin Metodiev, generalni direktor bolgarskih arhivov, pa je govoril o spremembah v upravljanju bolgarskih državnih arhivov (oba referata, prvi v francoščini, drugi v angleščini, sta na razpolago v Arhivu Republike Slovenije).

Kot zadnji je podal svoj referat Vladimir Žumer (za njim bi moral nastopiti še namestnik direktorja Arhiva Republike Ukrajine S. Jozicki, ki pa iz neznanih razlogov ni dopotoval v Krakov, ki je orisal novosti na arhivskem področju v Republiki Sloveniji, nastale na podlagi splošnih družbenih sprememb od začetka leta 1990 dalje. Pri tem je predstavil novo organizacijo, pristojnosti in status arhivov, temeljne točke novega arhivskega zakona, ki je v postopku sprejemanja, spremembe, povezane z lastnino arhivskega gradiva, spremembe na področju uporabe arhivskega gradiva v javnih arhivih, spremembe rokov izročanja arhivskega gradiva javnim arhivom, na koncu pa tudi naloge, povezane s sukcesijo (nasledstvom) arhivskega gradiva nekdanje SFR Jugoslavije. Referat je bil lepo sprejet, kar je bilo razvidno iz diskusije, ne nazadnje pa tudi povabila V. P. Kozlova, naj se avtor udeleži po tematiki podobnega posvetovanja, ki bo v letu 1993 v Moskvi (o arhivskih problemih v Ruski federaciji). Posebno veliko odmevov je bilo glede sukcesije, saj se je V. Žumer edini dotaknil tega problema. Mnenje večine diskutantov, med njimi tudi F. Kahlenberga, je bilo strokovno načelno: sukcesorji so upravičeni (če abstrahiramo dokumente, potrebne za njihovo normalno poslovanje) do gradiva po provenienčnem principu, za vse ostalo gradivo pa do soupravljanja.

V zaključni diskusiji ni bilo kakšnih posebnih

sklepov. Ugotovljeno je bilo le to, da so številni problemi v državah udeleženkah podobni, nekateri pa so tudi specifični. Vsi so se strinjali, da so taka medsebojna informiranja koristna, zato kaže s konferencami nadaljevati. Dogovorjeno je bilo, da bo naslednja leta 1993 na ozemlju nekdanje Vzhodne Nemčije. Ker je bilo na letošnji konferenci nekaj manjših težav s sporazumevanjem (govorilo se je nemško, angleško, rusko in francosko), je bil sprejet predlog L. Kormendyja, naj bi bila v prihodnje uradna jezika konference le nemščina in angleščina.

Vladimir Kološa

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije v letu 1992

Arhivsko društvo Slovenije je začrtan program dela za leto 1992 z drugim enodnevnim posvetovanjem 2. decembra že v celoti realiziralo.

Do občnega zbora je še predsednikovala Lilijana Vidrih Lavrenčič. Na občnem zboru društva, ki je bil 8. aprila 1992, so bile volitve in izvoljeni so bili nekateri novi vodstveni člani.

Predsednica je postala Marjeta Matijević in podpredsednika dr. Tone Ferenč (še od prej) in Peter Ribnikar. Tajnik in blagajničarka sta ostala še iz prejšnjega mandata: Gašper Šmid in Mihaela Knez. Člani IO so: Hedvika Zdovc, Maruša Zagradnik, Miroslav Novak, Lučka Maček Bernik, Pavla Mrdjenovič, mag. Bogdan Kolar s ponovljenim mandatom in z novim: Marija Hernja Masten, Aleksandra Pavšič Milost, dr. Janez Peršič in Marjeta Ladič kot predsednik Sekcije delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. V nadzorni odbor so bile izvoljene: Aleksandra Serše (še od prej), Majda Srobotnik Kovačec in Kristina Koglot.

Eden izmed sklepov občnega zbora je bil, da se namesto disciplinske komisije imenuje častno razsodišče v sestavi: Metka Gombač, Anton Ožinger in Marjana Križaj.

Uredniški odbor za društveno publikacijo VIRI je ostal skoraj v isti sestavi: France M. Dolinar, Marija Oblak Čarni, Janez Kopač in dr. Jože Mlinarič z izjemo Marjete Matijević, ki je avtomatsko član kot predsednica društva.

Uredniški odbor za društveno glasilo ARHIVI je ostal v sestavi: Marjeta Adamič, Ivanka Cizelj Zajc, Darinka Drnovšek, dr. Peter Pavel Klasinc, Gašper Šmid kot tajnik društva, Jurij Rosa, Boris Rozman, Marija Hernja Masten in Maruša Zagradnik. Nov mandat sta nastopila dr. Jože Žontar in Nina Zupančič.

Sklep občnega zbora je bil tudi, da Komisija

za šolanje in strokovno izobraževanje arhivskih delavcev nima stalnih članov, ampak le-te po potrebi imenuje IO, kakor tudi razne druge komisije (npr. v drugi polovici leta 1992 sta zelo uspešno delovali Komisija za društvena pravila, ki je delo prekinila, ker še ni sprejet Zakon o društvih in Komisija za posvetovanja, ki pa je že izpeljala dve enodnevni posvetovanji na strokovno ugledni ravni).

Arhivsko društvo Slovenije je v letu 1992 izpeljalo naslednje akcije:

- sprejeto je bilo v Mednarodni arhivski svet (ICA), kategorija B
- s predstavnikom dr. Francetom M. Dolinarjem sodeluje v Nacionalnem komiteju za zgodovino
- dotiskanje in razpošiljanje društvenega glasila Arhivi, št. XIV in izplačilo avtorskih honorarjev
- tiskanje in izdaja društvene publikacije Viri, št. 5 in izplačilo avtorskih honorarjev
- udeležba na XIV. posvetovanju arhivskega centra pri Pokrajinskem arhivu Maribor Sodobni arhivi v Radencih 27. 3. 1992
- organiziranje rednega letnega občnega zbora članov, vključno s Sekcijo delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom 8. 4. 1992
- organiziranje tiskovne konference za predstavitev publikacije Viri, št. 5, 23. 6. 1992
- organiziranje članskega sestanka društva 21. 10., na katerem so člani društva poročali o sukcesiji in o 12. mednarodnem arhivskem kongresu, ki je bil od 6.-11. septembra v Montrealu
- organiziranje enodnevnega posvetovanja o arhivski zakonodaji, o uporabi arhivskega gradiva, šolanju in izobraževanju arhivskih delavcev in strokovni obdelavi novih vrst arhivskega gradiva 2. 12. 1992
- v okviru mednarodnega sodelovanja je bila organizirana strokovna ekskurzija na Dunaj, kjer so se člani društva seznanili z arhivom Nemškega viteškega reda in z Avstrijskim državnim arhivom, kjer so bili člani seznanjeni s kompletnim delovanjem arhiva (od kontrolne sobe do zaklonskega), 5. 11. 1992
- priprave na izdajo društvenega glasila Arhivi, št. XV
- priprave na izdajo društvene publikacije Viri, št. 6.

V zadnjem času se je izkazalo, da je Arhivsko društvo edino, ki še povezuje slovenske arhive in arhivske delavce, kar odraža tudi večjo dejavnost nekaterih članov. To je tudi dober pokazatelj, da deluje društvo v pravi smeri oziroma tudi obveza članov (ne samo vodstvenih) k še večji delavnosti.

Gašper Šmid

Obisk arhivov v Kölnu in Bonnu v Nemčiji

V dneh od 22. do 26. aprila 1992 so arhivisti Arhiva Republike Slovenije, Zgodovinskega arhiva v Celju, Pokrajinskega arhiva Koper, Zgodovinskega arhiva v Ptuj, Nadškofijskega arhiva v Ljubljani in Arhiva RTV Slovenije obiskali Trier, Bonn, Köln ter dolino gradov ob reki Ren.

Trier

V mestu Trier smo se spoznali z zgodovino mesta, ki je pred nedavnim praznovalo dvatisočletnico svojega obstoja. Spoznali smo Trier kot rimsko mesto Avgusta Treviorum, kot sedež rimskih cesarjev, kot škofijsko mesto, kot nadškofijo (815) ter, kot deželo volilnih knezov. Ogleдали smo si: stolnico sv. Petra z bližnjo Marijino cerkvijo, ki sta nastali na temelju rimske cesarske palače, ki je bila v 12. stol. prezidana v cerkev in je služila kot sedež in trdnjava volilnih knezov; Porto Nigro, ki je najpomembnejša rimska zgradba iz 2. stol. na nemških tleh in ima najbolj ohranjena mestna vrata; Simeonov samostan, rimski zid, Strebriščni križ na Glavnem trgu, ki je najstarejši ohranjen spomenik na nemških tleh; rimsko baziliko iz leta 309; palačo volilnih knezov, amfiteater, zgrajen iz zemlje, ki se je kot takšen ohranil do danes; cesarske terme, ki so največje rimske terme na svetu, saj so obsegale kopel, hladno zračno kopel s kopalščem in telovadnico. Kot zaključek smo si ogledali še Rensko-rimski deželni muzej, ki obsega nazoren zgodovinski pregled od Keltov in Hunov: prikazuje obdobje kamene dobe, sledi reprezentativni prerez skozi zvrsti, kot npr. kamnita plastika, kamniti reliefi, uvoženo steklo in lončena posoda. Vrhunec predstavljajo ornamentalno oblikovani mozaiki z arhitekturnimi slikovnimi medaljoni, renske poti. Zaključek pa predstavljajo rimski kamniti spomeniki, ki nosijo podobe rimskega življenja na nemških tleh. Muzej obsega še drugi del: nagrobnike, keramiko in umetniške predmete krščanske provenience, ki vsebujejo pomembne elemente poznoantične tradicije.

Bonn

V Bonnu nas je sprejel župnik Franjo Basić, ki je hrvaškega porekla in je glavni župnik v Stiftskirche v Bonnu. Najprej nam je predstavil glavno arhivarko privatnega arhiva, ki ga poseduje cerkev in zvonarja, ki nam je razložil zgodovino cerkve, patrona cerkve Janeza Krstnika in sv. Petra, stenske slikarije, oltarje, plastiko, opremo. V privatnem arhivu cerkve smo se spoznali z najstarejšo bonnsko listino, načinom hranjenja listin ter ureditvijo gradiva. Gospod Basić nas je nato popeljal po mestu, kjer smo si ogledali rojstno hišo Ludwiga van Beethovna.

Sledil je sprehod po mestu do stare mestne hiše, kjer je bila takrat razstava slik Camilla Fischerja z naslovom Dr. Konrad Adenauer, častni član mesta Bonna.

Sprejem na Ambasadi Republike Slovenije v Bonnu je bil zelo prisrčen. Sprejela sta nas dr. Frlec in dr. Nabrežnik, ki sta nam razkazala nove prostore slovenske ambasade, način dela, položaj ambasade. Spoznali smo se tudi s težavami, ki spremljajo delo slovenske ambasade.

Zgodovinski arhiv mesta Kölna

(Historisches Archiv, Postfach 10 80 20, 5000 Köln 1, Severinstraße 222-228, tel. (0221) 221 4456, fax 2480). Sledil je ogled Zgodovinskega arhiva mesta Kölna. Sprejel nas je direktor arhiva dr. Hugo Stehkämper. Po arhivu nas je vodila dr. Letha Böhringer. Najprej smo bili seznanjeni z dejstvom, da je imelo mesto Köln svoj lastni mestni arhiv in bibliotečno zgradbo že 1897. Stavba je bila prvotno reprezentativno neogotska. Med vojno je bila porušena, zato so leta 1971 zgradili arhiv na novo. Mesto Köln ni največje nemško mesto in tudi nima največje državne uprave, zato pa ima največji občinski upravni arhiv v Nemčiji. V njem se zrcali zgodovina mesta Kölna. Poleg Kölna v Nemčiji ni mesta, ki bi hranil toliko podatkov o Rimljanih. Največja vrednost arhiva so listine iz osemstoletnega obdobja mestnega življenja. Poleg zapisov zemljiških posestev mesta Kölna hranijo listine kraljev, nadškofov in papežev, ki so mestu, ki se je stalno povečevalo, podarjali razne koncesije in to tudi pismeno potrdili. Mestni računi so ohranjeni že od leta 1370, leta 1367 se prične vrsta 231 knjig pisem, ki vsebujejo dopisovanje mesta z drugimi mesti, knezi in gospodi. Leta 1320 se je pričela vrsta sklepov mestnega sveta, najprej samo pomembnejši, od 1513 pa so ohranjeni in popolnoma protokolirani vsi; skupno je 347 zvezkov. V 400 letih so v mestu Kölnu shranili 10.000 testamentov, da bi mesto vestno zagotovilo izvršitev vseh oporok. Poročila državnega zbora, preiskav, vizitacij državnega zborničnega sodišča kažejo udeležbo mesta Kölna v usodi Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti. Še starejši kot mestni pisani dokumenti so cerkveni dokumenti, ki so prišli leta 1802 v last mesta. Pergamentnih listin je okoli 19.000. V 19. stoletju je Köln prerastel obzidje, ki ga je obdajalo že od leta 1180. Vključil je sosednje občine in predmestja, tako da so arhivi nekdanjih mest in meščanov, kot npr. B. Deutz, Ehrenfeld, Kalk, Mülheim in Mehreim v kölnskem mestnem arhivu.

Na 25 km polje ležijo uradniške knjige, v 310 omarah visi okoli 60.000 listin; 75 omar za načrte vsebuje 20.000 kart planov in načrtov.

Po vsebini ima arhiv preko 700 področij

(listine, akti, uradniške knjige itd.). Za vsako področje obstaja kazalo (Findbuch). Ta kazala so tudi glavna naloga arhivistov.

Vsi dokumenti so zdaj shranjeni v leta 1971 zgrajeni arhivski zgradbi. Pri ogledu arhiva je bil poudarek na predstavitvi tehnične ureditve arhiva. Stavba je postala zgled za vse druge novejšje arhivske zgradbe po vsem svetu, predvsem z vidika varčnosti energije v skladiščih. Tu ni klimatizacijskih naprav. So le debeli zidovi iz opeke, ki jo prekriva fasada iz granita, kar omogoča dihanje. Zidovi tudi vzdržujejo ustrezno temperaturo. Vse to ustvarja izravnano med zunanjo in notranjo klimo, samo v najhujšem mrazu pozimi je potrebno malo dogrevati.

Skladišča imajo majhna okna. V kleti zgradbe je trezor, ki je zgrajen v obliki protijedrškega in protikemičnega zaklonišča, tako da varuje najbolj dragocene listine in dokumente pred vsakovrstnimi poškodbami. Omenjeno skladišče ima klimatizacijske naprave, ki pa žal ne delujejo tako kot bi morale, kar smo lahko opazili tudi sami, saj je bila temperatura višja v tem delu skladišča kot pa bi morala biti nasploh.

Zaradi povišane temperature in s tem tudi vlage imajo zato tudi občasne težave z mikrofili.

V kölnskem mestnem arhivu smo si ogledali tudi konservatorsko delavnico. Vodja delavnice nam je razkazal prostore in opremo. Posebej nas je zanimal stroj za dolivanje s pulpo, ki ga uporabljajo pri sestavljanju pečatov in razni materiali, ki jih uporabljajo pri svojem delu.

Ogleda vredna je tudi čitalnica arhiva. Je v isti osi kot glavni vhod, kar je seveda logično, saj je bila stavba grajena namensko in ne tako kot pri nas, kjer se stiskamo v nefunkcionalno adaptiranih spomeniško zaščitenih stavbah.

V čitalnici je 32 sedežev in tri kabine za uporabo računalnika, diktafona oziroma pisalnega stroja. Dežurni delavec v čitalnici je ravno tako v zastekljeni kabini in ima telefonsko zvezo z depoji, tako da se naročeno gradivo brez omejitev tebičnih enot dobi v uporabo zelo hitro (v 15 minutah), kar pa je tudi logično, saj je bila stavba grajena namensko. Povezava med skladišči in čitalnico je torej vzorna in ravno tako tudi red v skladiščih.

Skladišča so sicer malce zaprašena, kar povzroča gost promet, saj je arhiv lociran v strogem centru mesta. Arhivske škatle, ki niso plastificirane, so položene ena na drugo - in sicer tri, medtem ko so listine obešene. Vse listine so najprej reproducirali, nato pa shranili v folijo, ravno tako tudi pečate in nato z medenastimi vijaki pritrdili na »obešalnike« in le-te obesili v kovinske omare. Najdragocenejše listine in redke tiske imajo shranjene v trezorju. Načrte, plakate in zemljevide hranijo podobno

kot pri nas, v kovinskih predalčkih - z izjemo večjih formatov, ki jih hranijo v rolah.

V skladiščih je na vsaki polici poseben žep, kjer so numerirane naročilnice v dveh izvodih. Na njej so podatki o uporabniku, signatura arhivskega gradiva in podatek kaj se bo z gradivom dogajalo, npr.: uporaba v čitalnici, v delovni sobi, v fotolaboratoriju, v konservaciji ali restavraciji, v razstavne namene oziroma kam je bilo gradivo poslano.

Nadškofijski arhiv v Kölnu

(Historisches Archiv des Erzbistums Köln, Gereonstrasse 2/4, 5000 Köln 1, tel. 0221/1642(0).

Obseg in poslovanje nadškofijskega arhiva nam je predstavil direktor dr. Toni Diederich. Arhiv se nahaja v prostorih, ki so bili namensko grajeni, v začetku osemdesetih let pa je dobil skladišče tudi v stavbi nekdanje nadškofijske knjižnice ter v semenišču. Skrbi za arhivsko gradivo nadškofijskih ustanov ter prek 800 župnij. Ima urejena skladišča, čitalnico s posebnimi kabinami za uporabo mikrofilmov, pisalnih strojev in drugih pripomočkov ter priročno knjižnico z nekaj več kot 50 tisoč naslovi. Nima delavnice za konservacijo oziroma mikrofilmanje. Na tem področju zelo dobro sodeluje z mestnim zgodovinskim arhivom, kjer je bil dr. Diederich prej zaposlen. V arhivu je zaposlenih 11 arhivarjev, od tega jih ima pet doktorate zgodovine, filozofije oziroma teologije. Več praktikantov in prostovoljcev si tu nabira arhivsko znanje honorarno. Arhiv je odprt od ponedeljka do petka od 9. do 13. ter od 14. do 16. ure.

Sistem urejanja arhivskega gradiva je v veliki meri podoben sistemu v mestnem arhivu, saj se arhivarji šolajo v istih ustanovah.

Največ arhivskega gradiva prihaja iz naslednjih ustanov: nadškofije oziroma poslovanja nadškofov in generalnega vikarja (nedostopno je gradivo, ki se nanaša na procese kanonizacij), metropolitanskega kapitlja in nadškofijskih ustanov, dekanij in župnij (dve tretjini župnijskih in dekanijskih arhivov je deponiranih v nadškofijskem arhivu, druge, ki ostajajo pri dekanijah oziroma na župnijah, le nadzorujejo in sofinancirajo) ter bratovščin in združenj.

Obsežen del arhiva zavzema gradivo zbirke: zbirka pečatov, kartografska zbirka, fototeka, zbirka plakatov, plošče in video kasete ter posebne zbirke iz časov nacionalsocializma. V arhivu je tudi 109 zapuščin, v glavnem škofov in drugih cerkvenih dostojanstvenikov ter javnih delavcev. Velik del arhivskega gradiva do srede 19. stoletja je že mikrofilman in so dostopne le kopije.

Nadškofijski arhiv prireja občasne razstave in ob teh priložnostih objavlja tudi obsežnejše kata-

loge.

Pogovor z vodstvom arhiva je bil namenjen predvsem ureditvi varovanja osebnih podatkov in zakonodaji z arhivskega področja, ki so jo sprejele vse nemške škofije.

Aachen

V Aachnu smo si ogledali stolnico z mestno hišo. Stolnica, ki je bila v Napoleonovem času povišana v katedralo, predstavlja najpomembnejši spomenik na UNESCOVI listi kulturnih spomenikov. Ogledali smo si tudi zakladnico, ki pa ni v cerkvi. Zakladnica hrani največje dragocenosti, to je zlato cesarsko poprsje Karla Velikega. Sledil je ogled cesarskega prestola Karla Velikega, oktogona in kornega prostora z zlato prižnico v stolnici in mestne hiše, ki ima slikarje iz življenja Karla Velikega.

V dolini reke Ren smo si kar iz avtobusa ogledali gradove in se na kratko seznanili z njihovo zgodovino.

Poročilo so pomagali sestaviti Gašper Šmid, mag. Bogdan Kolar, mag. Jedert Vodopivec.

Žarko Štrumbi

Poročilo o obisku arhivskega društva Slovenije na Dunaju

Arhivsko društvo Slovenije je v okviru akcije mednarodnega sodelovanja, ki je bila načrtovana v programu dela za leto 1992, organiziralo strokovno ekskurzijo članov v Avstrijo - na Dunaj.

Po vnaprej navezanih stikih z Arhivom Nemškega viteškega reda in z Generalno direkcijo avstrijskih državnih arhivov smo se 5. novembra 1992 napotili preko Celja in Maribora, kjer so se nam pridružili še posamezni člani in preko

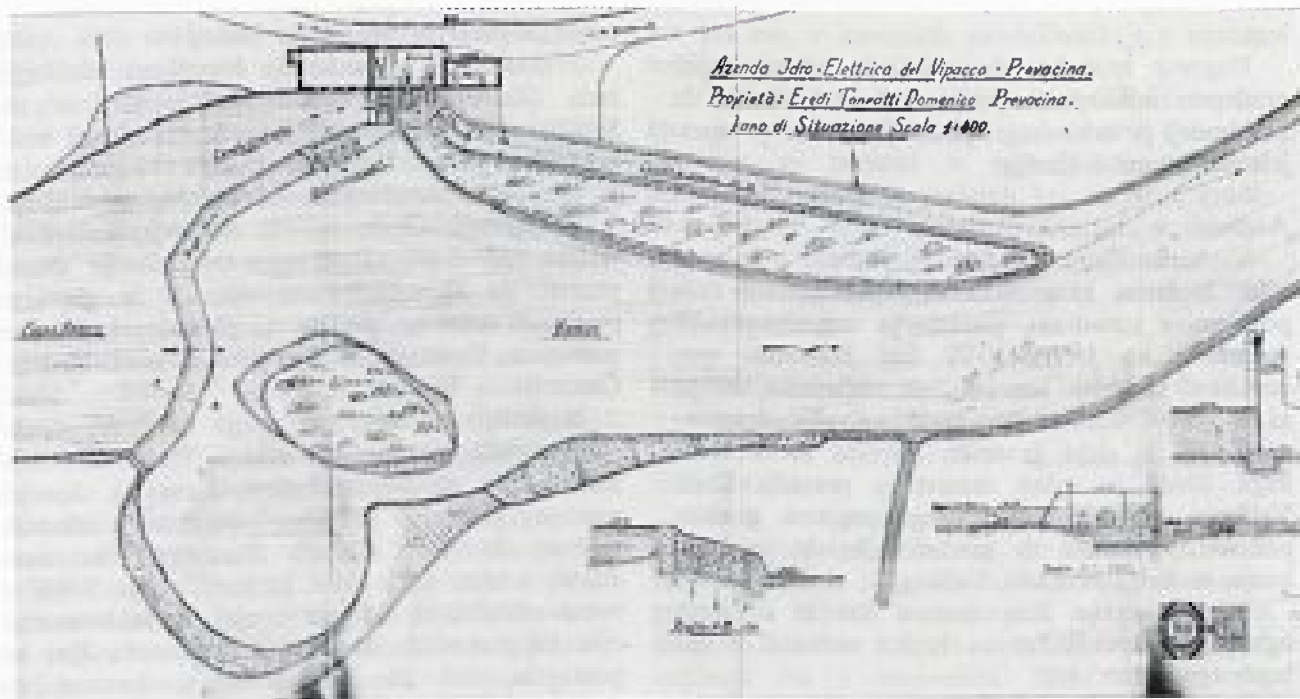
mejnega prehoda Šentilj na Dunaj.

Prvi obisk je bil v Arhivu Nemškega viteškega reda (Zentralarchiv des deutschen Ordens na Singerstrasse 7), kjer nas je prijazno sprejel vodja arhiva p. dr. Bernhard Demel. Najprej nam je orisal red skozi zgodovino - njegove funkcije in pristojnosti. Glede na to, da je imel Nemški viteški red v preteklosti oziroma ima še danes posesti na slovenskem ozemlju, je v glavnem predstavil arhivsko gradivo, ki je zadevalo viteške posesti - Komende v Ljubljani, Veliki Nedelji, Črnomlju in Metliki.

Naslednji dan smo bili gostje v Glavni direkciji avstrijskega državnega arhiva (Österreichisches Staatsarchiv na Nottendorfer Gasse 2). Sprejel nas je generalni direktor avstrijskih državnih arhivov dr. Kurt Peball. Predstavili so nam stavbo arhiva, ki je bila vseljena aprila 1988, z vsemi oddelki, ki delujejo v njej, to je konservacija, knjigovoznica, čitalnico s prostorom, kjer so pomagala, mikrofilmski laboratorij, komore za dezinfekcijo arhivskega gradiva, skladišča z vsemi varnostnimi sistemi in celo zaklonišča. Posebno so nas opozorili na »kontrolno sobo« ob vhodu v arhiv, kjer so monitorji, komandna plošča s shemo arhiva, ki pokaže, kje je kdo v depojih. Vse to pa beleži računalnik. Po obiskih v arhivih so si člani društva ogledali še kulturne in umetnostno-zgodovinske spomenike avstrijske oziroma tudi naše nekdanje prestolnice.

Glede na to, da so se strokovne ekskurzije v avstrijske arhive udeležili člani društva - delavci iz skoraj vseh slovenskih arhivov in tudi člani iz Sekcije delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, menimo, da akcije v okviru mednarodnega sodelovanja nadaljujemo, saj smo samo v tej ugotovili, kako so potrebne in koristne. Videli in spoznali smo, kakšen naj bi bil sodoben arhiv in njegovo poslovanje.

Gašper Šmid

Situacijski načrt elektrarne na reki Vipavi pri Gradišču nad Prvačino iz leta 1931, lastnik: »Azienda Elettrica del Vipacco di Domenico Toneatti« (elektriško podjetje D. Toneatti) (Fond Tehnični urad Gorica, a.e. 5, t.e. 1, PANG)

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Vodniki

Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1992

Arhivski vodniki omogočajo raziskovalcem orientacijo po gradivu arhivov in večina slovenskih arhivov je izdala vodnike po svojih fondih in zbirkah. Pred nami je Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki nadaljuje vrsto vodnikov tega arhiva. Prvi objavljeni pregled arhivskega gradiva Mestnega arhiva ljubljanskega, ki je predhodnik današnjega Zgodovinskega arhiva, je izšel v letu 1956 kot priloga jugoslovanskega arhivskega strokovnega glasila Arhivista. Ob 60 letnici Mestnega arhiva ljubljanskega je izšla posebna publikacija v letu 1959, ki obsega poleg izčrpnega prikaza razvoja in dela Mestnega arhiva tudi popis fondov in zbirk z ljubljanskega območja. V letu 1965 so izšla v publikaciji Vodnik po arhivih Slovenije, ki jo je izdala Skupnost arhivov Slovenije, dopolnila k popisu. S širjenjem območja arhiva na osrednjo Slovenijo je bilo potrebno predstaviti tudi gradivo, ki je nastalo zunaj Ljubljane in ga ne hrani arhiv na svojem sedežu v Ljubljani, ampak na sedežih organizacijskih enot v Kranju, Idriji, Novem mestu in Škofji Loki. Tako je v letu 1980 izšel nov Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Gradivo arhiva je bilo predstavljeno tudi v vodniku Arhivski fondii in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih SFRJ v zvezku za Slovenijo, ki ga je izdala Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije (Beograd 1984).

V arhivih se gradivo, urejenost fondov in zbirk, priprava inventarjev in vodnikov stalno spreminja in dopolnjuje. Naloga arhivov pa je, da dajejo čimhitrejšo in čimpopolnejšo informacijo o stanju arhivskih fondov in zbirk in s tem omogočajo delo raziskovalcem. Tej nalogi je sledil Zgodovinski arhiv Ljubljana, kjer so v zadnjih desetih letih zelo napredovala urejevalna dela in se je pokazala potreba po novem vodniku. Vodnik je izšel kot 11. zvezek serije Gradivo in razprave, ki jo izdaja Zgodovinski arhiv. Obsega

662 strani formata A4; žal je izšel le v 100 izvodih. Avtorji vodnika so arhivisti arhiva, dela je vodil in opravil redakcijo Janez Kopač.

Vodnik obsega poleg uvodne besede dr. Jožeta Žontarja poglavja: Povzetek zgodovine arhiva, Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva po dejavnostih, Navodila za uporabo vodnika, Priporočila za citiranje arhivskega gradiva, Statistika, Pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva po organizacijskih enotah arhiva, Kratice in okrajšave, Abecedni indeks ustvarjalcev, Krajevni indeks ter povzetke v nemškem, angleškem in italijanskem jeziku

Nekatera poglavja so sestavni deli vodnikov, novo poglavje pa je statistika, ki izstopa iz okvira vodnika. Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva opozarja raziskovalca na zgodovinski razvoj ustvarjalcev na območju Kranjske, slovenskega ozemlja v jugoslovanski državi med obema vojnoma in po letu 1945 in bo dragocena orientacija ne le raziskovalcem, ampak tudi arhivistom pri njihovem strokovnem delu. Pri nekaterih ustvarjalcih se historiat razširi tudi na sistem razvrščanja njihovega arhivskega gradiva, kar je primer pri gradivu pravosodja. S podajanjem splošnega razvoja ustvarjalcev so se avtorji izognili ponavljanju podatkov pri historiatih posameznih ustvarjalcev. V poglavju Pregled posameznih ustvarjalcev in fondov so ti razvrščeni po organizacijskih enotah arhiva in po shemi, ki je običajna v vodnikih in sicer: državni in avtonomni organi do maja 1945, organi družbenopolitičnih skupnosti po maju 1945, samoupravne interesne skupnosti, zaposlovanje in socialno zavarovanje, krajevne skupnosti, pravosodje, gospodarstvo, šolstvo in znanost, kultura in telesna kultura, zdravstvo in sociala, društva, vojaške enote in ustanove, politične organizacije, družbenopolitične organizacije, verske skupnosti in ustanove, gospoščine in zbirke, Iz sheme izstopa skupina, naslovljena nakupi in darila različnega izvora, ki obsega predvsem družinske, hišne in osebne fonde. Podatki o posameznih fondih vsebujejo poleg signature in naziva fonda

tudi najpomembnejše historične podatke o njegovem ustvarjalcu, časovni razpon gradiva, obseg fonda v številu tehničnih enot in v tekočih metrih, navedbo vrste pripomočka za uporabo gradiva in označbo vsebine gradiva, ki sloni na predstavitvi snovnih skupin gradiva. Opisi posameznih fondov nam posredno odražajo tudi stopnjo njihove urejenosti in intenziteto pripomočkov za uporabo. Vodnik ponuja posrečeno rešitev popisa gradiva, ki je nastalo pri različnih ustvarjalcih, pa je danes pridruženo enemu fondu. Pregled ustvarjalcev in fondov je predstavljen za posamezno organizacijsko enoto tudi v tabelarični obliki z numeričnimi podatki.

Poglavje Priporočila za citiranje bo olajšalo citiranje pa tudi pripomoglo k poenotenju citiranja uporabljenega gradiva. Poglavje Statistika obsega dva sklopa: numerični pregled števila ustvarjalcev in fondov, tehničnih enot in obsega v tekočih metrih po dejavnostih za vse gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana po stanju oktobra 1991 in seznam fondov in zbirk po občinah, ki sloni na registru fondov zbirk.

Omenimo naj, da tako splošni pregled ustvarjalcev kakor tudi posamični pregled ustvarjalcev spremlja navedba ustrezne literature, ki bi jo kazalo še dopolniti, a kljub temu prispeva h kvaliteti vodnika.

Novi vodnik bo nepogrešljiva orientacija vsakemu raziskovalcu pri delu na arhivskem gradivu Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V njem zasledimo tudi nove metodološke rešitve, odpira pa nova vprašanja in dileme pri strokovnem arhivskem delu glede na nove možnosti, ki jih nudi računalniški prenos informacij.

Ema Umek

Vodnik po informacijskih pomagalih Štajerskega deželne arhiva v Gradcu-Führer zu den Findbüchern des Steiermärkischen Landesarchivs in Graz, Maribor, Gradec/Graz, 1991

Pokrajinski arhiv v Mariboru je v sodelovanju s ŠDA iz Gradca izdal navedeni inventar. Avtorja sta arhivista dr. Gerald Ganser in dr. Peter Pavel Klasinc.

Prav gotovo sta oba avtorja opravila ogromno delo, saj pregledati arhivske inventarje in ostala pomagala za 42.000 tm arhivskega gradiva ni

majhno delo, kar dokazuje tudi obsežnost vodnika, ki ima s kazali in okrajšavami ter nadvse skopimi navedbami kar 232 strani.

Zaradi majhne naklade, le 150 izvodov, so ga računalniško postavili in oblikovali (Miran Novak) kar v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, kar je glede na visoke cene tiska prav gotovo pametna odločitev. Vendar bi se pri reprodukcijah, pa čeprav so le ilustrativni dodatek, želeli boljše kvaliteto kopij. Še posebej velja to za pregledno karto gosposčin, mest in trgov, občin, samostanov in župnijskih arhivov, ki jih, najmanj 1 fascikel, hrani Joaneumski arhiv. Karta je kopija tiste v Gesamtinventarju iz leta 1959, str. 80, in je že tam zaradi pomanjšave slabo vidna.

Dr. Peter Klasinc v kratkem uvodu razloži namen in način nastajanja vodnika. Morda bi moral biti v tem delu obširnejši in natančnejši, predvsem z obrazložitvijo, po kakšnem vrstnem redu si navedbe fondov sledijo glede na Gesamtinventar. Ko avtor govori o kratki informaciji v »oddelku arhiva, v katerem se fondi nahajajo«, ne misli oba oddelka Štajerskega deželne arhiva, marveč govori o ustvarjalcih fondov in zbirk.

Informacijo, kje se nahaja arhivsko gradivo, v zgornjem ali spodnjem oddelku Hamer (linggasse) ali Bürger (gasse), označi z nekoliko neposrečeno izbrano kratico Mater za material ali arhivsko gradivo. Uporabniki bi si želeli, da bi bilo ob navedbi informativnega pomagala s kratico označbe, za katero pomagalo gre: vodnik, popis, katalog, kartoteko ipd.

Še bolj bi bil za uporabnike v tem vodniku koristen in dobrodošel podatek za vse tiste fonde in zbirke, ki so bile oddane v Štajerski deželni arhiv s pridržkom lastninske pravice, kjer je potrebno za uporabo pridobiti posebno dovoljenje, kot je to primer za arhiv družine Attems in Herberstein, kje mora uporabnik preko direktorije arhiva pri lastniku pridobiti posebno dovoljenje za uporabo fonda.

Vodnika smo veseli, saj je obogatil naše arhivistične knjižne police, še bolj ga bodo najbrž raziskovalci, ki so včasih brez takšnih publikacij v arhivskih čitalnicah povsem izgubljeni. Še bolj veseli bi bili, če bi nastali podobni vodniki kot rezultat mnogoletnih popisovanj tistih, ki evidentirajo že leta gradivo v arhivih na Dunaju, v Celovcu, Londonu, Rimu, itd.

Marija Hernja Masten

Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu

(Publikacije Arhiva Republike Slovenije, Vodniki 2), Ljubljana 1992, 566 str.

1. Namesto uvoda mi dovolite najprej kratko pojasnilo. Vodnik po Centralnem državnem arhivu v Rimu (CDA) bi morala pravzaprav predstaviti gospa Ema Umek. Ona je namreč dala pobudo za evidentiranje gradiva za zgodovino nekdanjih jugoslovanskih narodov in narodnosti v CDA v Rimu. Ona si je izbrala sodelavce, izdelala metodologijo, štiri leta vodila delo in tudi sama evidentirala v arhivu. Zato je ta vodnik na poseben način njeno delo.
2. Vodnik, ki ga danes predstavljamo, je delo posebne vrste. Je namreč sad osemletnega dela naših arhivskih kolegov v CDA v Rimu. Pod vodstvom gospe Eme Umek so od leta 1984 v CDA v Rimu evidentirali: Ema Umek, Mateja Jeraj in France Dolinar iz Arhiva Republike Slovenije, Vanda Bezek in in dr. Duša Krnel Umek iz Pokrajinskega arhiva Koper, Jurij Rosa in Lilijana Vidrih Lavrenčič iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, dr. Josip Kolanović, mag. Miljenko Pandžić in Andrija Lukanović iz Arhiva Hrvatske.
Delo je do leta 1988 vodila Ema Umek, nato France M. Dolinar. Vsi navedeni so torej avtorji tega vodnika. Vsak od njih je vnesel v delo svojo osebno noto, ki je tudi končna redakcija ni mogla povsem odpraviti. Kljub temu je vodnik celostno delo in kot tak dragocen prispevek arhivskih delavcev v odkrivanju virov naše preteklosti.
3. Zakaj vodnik po CDA v Rimu?
Po letu 1918 je bil poleg Istre in Dalmacije precejšen del slovenskega ozemlja priključen Italiji. To priključeno ozemlje, imenovano »nove province« (Nuove Province), ali v drugem kontekstu tudi »osvobojeno ozemlje« (Terre liberate), je na vseh nivojih postaló del redne italijanske uprave. In tako je dokumentacija na državni ravni danes shranjena v CDA v Rimu. Izjema je le gradivo zunanjega ministrstva, ki ima tudi še danes svoj lasten arhiv.
4. Seveda ni potrebno posebej poudarjati, kako dragoceno je to gradivo za našo narodno zgodovino v enem najbolj občutljivih obdobjih slovenskega in hrvaškega naroda. Letnice 1918-1947 (v naslovu so žal izpadle) je narekovalo obranjeno arhivsko gradivo oziroma

politične prilike, v katerih je gradivo nastajalo. Tako tudi razumemo, zakaj je bilo leta 1984 delo zasnovano kot skupna slovensko-hrvatska akcija v okviru vsejugoslovanskega programa evidentiranja virov v tujini. Zato v vodniku tudi ni evidentirano samo tisto gradivo, ki neposredno zadeva okupirana ozemlja na Slovenskem in Hrvatskem v obravnavanem obdobju, ampak tudi celotna diplomatska dejavnost na relaciji Rim-Beograd, v kolikor se ta dokumentacija nahaja v CDA v Rimu. Evidentirali smo vse, kar zadeva ozemlje in zgodovino narodov in narodnosti nekdanje Jugoslavije.

5. Seveda moramo to trditev na tem mestu nekoliko natančneje opredeliti. Evidentirali smo na podlagi arhivskih pomagal, ki so na voljo raziskovalcem v sobi pred čitalnico. Ta pomagala so seveda različne kvalitete, odvisno pač od sposobnosti in možnosti posameznih avtorjev teh inventarjev. Tam, kjer še ni izdelanih inventarjev, so raziskovalcem na voljo prevzemni zapisniki, ki nudijo vsaj bežno informacijo o prevzetem gradivu. Tu pa se pojavi za uporabnika prva zadrega. Pri določenih fondih, kot so npr. že omenjene nove province ali osvobojeno ozemlje, skorajda ni dileme. V teh fondih praktično celotno gradivo zadeva naše kraje. Zadrega je bila le v tem, kaj in koliko pravzaprav evidentirati, saj bi morali včasih prepisati kar cel inventar ali kartoteko. To seveda ne gre!
Pri drugih fondih, kot so npr. ministrstvo za poljedelstvo, za trgovino, za finance, ministrstvo milosti in pravde, vojno ministrstvo, ministrstvo za javna dela, za socialno skrbstvo, za mornarico, za javno izobrazbo in še posebej pri notranjem ministrstvu pa je potrebno potrpežljivo obračati list za listom in ugotoviti, če je že iz inventarja mogoče razbrati, da dotični fond vsebuje tudi gradivo, ki je zanimivo za naše kraje in našo zgodovino. To velja tudi za fašistične arhive.
6. Pri tem pa smo nenadoma soočeni z drugo zadrego in sicer s površnostjo italijanskih oblastnikov in njihovih uradnikov, ko gre za pisavo naših osebnih in krajevnih imen. Žal si tudi delavci v CDA v Rimu s tem niso belili glave. Tako lahko celo v enem inventarju naletimo na vrsto nedoslednosti, netočnosti in različnega poimenovanja istih stvari. Največkrat zadeva ni tako preprosta, da bi lahko vzeli v roke kar slovar slovensko-hrvaško-italijanskih krajevnih imen in bi bil problem rešen. Popačena osebna in krajevna imena so bila včasih v fazi popisovanja na podlagi arhivskih pomagal skorajda nerešljiv problem. S tem problemom se bo moral pač soočiti

raziskovalec pri proučevanju konkretnega arhivskega gradiva v originalu.

7. Ne gre pa prezreti tudi subjektivnega vidika pri sestavljalcih inventarja. Včasih kakšen naslov obeta veliko, ko pa naročiš gradivo ostaneš praznih rok. Drugič pa se za skorajda nepomembno opazko skriva za nas pravi zaklad informacij. Dilema nastane tam, kjer ni zaslediti nobenega namiga, pa človek z vso upravičenostjo pričakuje gradivo tudi za nas. Npr. v gradivu statističnega urada, v personalnih zadevah notranjega ministrstva, v gradivu, ki zadeva mejno policijo, šolstvo in podobno.

8. Kaj smo hoteli doseči z vodnikom?

Najprej dati vsem raziskovalcem možnost, da se že doma seznanijo, kako je urejen CDA v Rimu, kakšne so njegove pristojnosti in katero gradivo, ki je pomembno za našo zgodovino, hrani. Želimo ga opozoriti, kateri pripomočki so mu na voljo in na kaj naj bo v teh pripomočkih posebej pozoren, da pri svojem raziskovalnem delu ne bo brez potrebe izgubljal dragocenega časa, ampak se bo lahko takoj lotil proučevanja zadeve, ki ga zanima.

Ker smo evidentirali na podlagi arhivskih pomagal in ne direktno na gradivu (izjema je le gradivo ministrstva za osvobodeno ozemlje, za katero še ni izdelanih inventarjev, prim. Vodnik 453-469), smo zavestno ohranili celotno poimenovanje fondov, serij in arhivskih enot v originalnem jeziku, da bi bila pot do naročanja gradiva in zlasti kasnejšega preverjanja podatkov tam, kjer bo poznejši podrobnejši inventar zamenjal prejšnjega, čim krajša in čim bolj enostavna.

V vodniku smo izpostavili tiste elemente, ki raziskovalca popeljejo k viru informacij (številka inventarja in njegova kvaliteta) in seveda tiste, ki ga popeljejo h gradivu (fond, serija, arhivska enota). Gre torej za podatke, ki jih je potrebno napisati na naročilnico v čitalnici arhiva. Upam, da bo tako vodnik vzpodbudil več raziskovalcev, da bodo želeli delati na gradivu v CDA v Rimu.

Ob koncu bi se rad zahvalil vsem avtorjem tega nehvaležnega dela in redakcijskemu odboru, ki se je trudil dati različnim evidencam vendarle kolikor mogoče enotno obliko.

Iskrena hvala Arhivu Republike Slovenije in imenoma direktorici Mariji Oblak Čarni, ki je v pripravi vodnika po CDA v Rimu videla eno primarnih nalog Arhiva Republike Slovenije. Besedo priznanja in zahvale bi rad izrekel tudi sodelavkama, ki sta celoten tekst (včasih iz ne prav čistih rokopisov) vnesli v računalnik in seveda obema računalničarjema, ki sta vnešen tekst preoblikovala v knjižno obliko.

Zahvalo smo dolžni vsem tistim državnim organom, ki so nam omogočili dolgoletno evidentiranje v tujini in ne nazadnje Ministrstvu za kulturo, ki nam je omogočilo, da je vodnik mogel iziti v tisku.

France M. Dolinar

Prva stran hranilne knjižice Hranilnice in posojilnice v Šempetru pri Gorici iz let 1904 do 1919
(Fond: Hranilnica in posojilnica v Šempetru, PANG)

Ostale publikacije

Ema Umek, Erbergi in dolski arhiv, 1. del, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991, 250 str.

Ko je Vincenc F. Klun pričel objavljati prispevke k literarni zgodovini Kranjske, ki jih je spisal Jožef Kalasanc baron Erberg, je opozoril, da je v arhivu graščine Dol, katere lastnik je bil Erberg, mnogo dragocenosti za kranjsko zgodovino, žal pa da lastniki neradi dovoljujejo uporabo gradiva. Po smrti zadnje baronice Erberg leta 1878 je po posredovanju graškega univerzitetnega profesorja Arnolda Luschina v. Ebengreuth, ki je bil konservator arhivske sekcije Centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike tudi za Kranjsko, arhiv, ki je bil daleč najpomembnejši del dolskih zbirk, pridobil Deželni muzej v Ljubljani, denar pa je zagotovil deželni odbor. Tako je poročal o dolskem graščinskem arhivu Luschin v. Ebengreuth v Glasniku muzejskega društva za Slovenijo leta 1930.

Poudariti je treba, da dolski arhiv ni samo običajni graščinski arhiv. Jožef Kalasanc baron Erberg (1771-1843) je namreč pod vplivom Žige Zoisa, Franca Breckerfelda in drugih začel zbirati arhivsko gradivo o preteklosti Kranjske in njenih pomembnih mož iz različnih graščin. Pri zbiranju so mu pomagali poznavalci zgodovine kakor Anton Tomaž Linhart, Jernej Kopitar, Janez Anton Supantschitsch, Tomaž Dolinar in drugi. Razumljivo je, da se je avtorica Umekova leta 1958 s posebno ljubeznijo lotila urejanja in popisovanja fonda dolske graščine, ki je eden najobsežnejših graščinskih fondov v Arhivu Republike Slovenije, saj obsega 22 knjig in 220 fasciklov za čas od 1477 do 1855 in s prepisi listin od 13. stoletja dalje. V nekaj letih je fond uredila in ga podrobno popisala, sedaj pa je redigirani popis z vrsto dodatkov v obliki inventarja pripravila za objavo, katerega prvi del je izšel v seriji publikacij Arhiva Republike Slovenije.

V uvodu inventarja bi želel opozoriti zlasti na tebtne prispevke avtorice o imetnikih graščin Osterberg in Dol, o genealogiji in posesti plemiške družine Erberg, o delu na fondu, gradivu iz dolske graščine v drugih arhivih in objavah gradiva. Tako kot v svoji prvi objavi inventarjev (Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična, Ljubljana 1974) je Umekova tudi na tem fondu prikazala prvotne ureditve, kar omogoča preu-

čevanje razvoja sistemov razvrščanja dokumentarnega gradiva v graščinskih pisarnah, Popisi fonda, ki sta ga izdelala Karel Dežman in dr. Josip Mal, pa dajejo vpogled v tedanje načine strokovnega dela.

Prvi, že objavljeni del inventarja obsega knjige in 118 fasciklov spisovnega gradiva. Zajema dolski graščinski arhiv v ožjem smislu ter zbirki Neuhaus in Strassoldo. V drugem delu inventarja bodo zajete Breckerfeldova, Gallenbergova in Raigersfeldova zbirka, kar predstavlja 102 fascikla spisovnega gradiva, nadalje bo vsebovano imensko in krajevno kazalo ter rekonstrukcija listinske in rokopisne zbirke Jožefa Kalasanca barona Erberga.

Po svoji vsebini predstavlja objavljeni inventar ne le pomemben prispevek zgodovinski znanosti, marveč tudi obogatitev arhivske vede, saj nedvomno pomeni zgleden primer, kako je treba objavljati tovrstne inventarje.

Jože Žontar

Vanda Bezek s sod.: Arhivski viri o razvoju šolstva v Slovenski Istri od razpada Beneške republike do 1945, I. del. 1797-1918., Ljubljana 1990, 296 str.

Kot rezultat raziskave v okviru Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete je do konca leta 1990 v obliki razmnoženega tipkopisa na voljo pregled arhivskih virov o šolstvu v Slovenski Istri, ki jih hranijo v Sloveniji (Pokrajinski arhiv Koper, Arhiv Republike Slovenije, Slovenski šolski muzej), na Hrvaškem (arhiva v Pazinu in na Reki) in v Italiji (Državni arhiv v Trstu). Delo ima namen olajšati raziskovalcem pot do arhivskega gradiva, pri tem pa upošteva vodnike arhivov in inventarje fondov ali zbirk. Nosilec raziskave je Vanda Bezek, arhivistka Pokrajinskega arhiva Koper - sicer poznana po svojem inventarju fonda občine Izola, objavljenega v več delih, ki je raziskavo izpeljala ob sodelovanju svoje kolegice Maruše Zagradnik.

Uvodni informaciji (tudi o obsegu Slovenske Istre) sledi študijski prikaz »šolskih« inštitucij in posebno šol v letu 1912/13, nato pa sledi pre-

gled fondov v slovenskih arhivih. Prosvetnim ustanovam (sem so prištetni tudi krajevni šolski sveti) slede navedbe delov upravnih fondov s šolsko tematiko. V koprskem arhivu je posebno podrobno navedeno gradivo obalnih občin, Arhivu Republike Slovenije Glavni intendant Ilirskih provinc, v Slovenskem šolskem muzeju pa gradivo o Jelšanah, Premu in Povirju ter letoo poročila šol. Temu slede župnijski arhivi ter gradivo v arhivih Reka in Pazin. Ker temelji ta pregled na inventarjih posameznih fondov, je kdaj bolj skromen, kdaj pa preveč obsežno; sestava na šolstvo nanašajočih se zadev se namreč iz leta v leto poavlja.

Prikaz gradiva (str. 208-294) predstavlja na šolstvo nanašajoče se spise Gubernija za avstrijsko Primorje v Trstu 1814-1850. Najprej nas seznanja s pisarniškim poslovanjem ustvarjalca, nato pa predstavlja gradivo, ki je v obliki fotokopij dostopno tudi v koprskem arhivu in se nanaša na slovenske kraje pa tudi »na šolstvo v današnjem jugoslovanskem prostoru« (str. 209). Konkordančna lista k temu gradivu pa posreduje poleg ustreznih oznak gradiva v Trstu in kopij gradiva v Kopru še leto, jezik in pa kraj, o katerem se nanašajo spisi: od Doline in Katinare (pri Trstu) do Osorja, Pična in Modruše itd.

Publikacijo zaključuje bibliografija. Čeravno tipkopijski v nekaj izvodi, pa je vendar namenjen v pomoč raziskovalcem, zato naj bo zapis tudi v informacijo tem. Drugi del, ki ga želi avtorica dopolniti še s podatki iz rimskih arhivov, pa bo dopolnil informacijo o gradivu za istrsko šolstvo do leta 1945. Kljub temu, da bi si kdaj želeli preglednejše informacije o gradivu, večkrat pa prav pogrešamo kazalo krajev in oseb, pa je vodnik dobrodošla pomoč, ki je na voljo raziskovalcem v Ljubljani v Arhivu Slovenije, Slovenskem šolskem muzeju in na Filozofski fakulteti, v Kopru pa v pokrajinskem arhivu.

Branko Šuštar

Franc Rozman: Korespondenca Albina Prepeluha-Abditusa, Viri 4, Ljubljana 1991, 86 str.

Franc Rozman je v četrtem zvezku Virov, torej v seriji, ki objavlja arhivske vire, pripravil za tisk korespondenco Albina Prepeluha - Abditusa. Publikacija, ki je izšla na 86 straneh, je leta 1991 izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije. Publikacija je sestavljena iz dveh delov.

V strokovno utemeljeem uvodu nas dr. Franc Rozman uvede v razvejani svet slovenskega strankarskega življenja do leta 1918. V njem nas seznanja s cilji te rezonirane korespondence ter s smislom izdajanja tovrstnih virov. Znano je, da sta se prav v okviru socialdemokratske stranke ohranila dva bogata fundusa korespondence. Prvi, izrazito bogat fond, predstavlja korespondenca dr. Henrika Tume, ki je bil dolgo vrsto let zaradi najrazličnejših razlogov nedostopen tako strokovni kot drugi javnosti. Izdajo teh virov pripravlja redakcijska komisija, ki jo vodi dr. Branko Marušič v okviru Zgodovinskega inštituta Milka Kosa pri ZRC SAZU. Drugi bogat fond virov za študije slovenske socialne demokracije je bila korespondenca Albina Prepeluha - Abditusa. Dr. Franc Rozman je kot izredno minuciozni raziskovalec tega obdobja sodeloval pri ponovni izdaji Prepeluhovega dela »Pripombe k naši prevratni dobi« in bil zato in tudi zaradi drugih razlogov poklican, da opravi še s publiciranjem njegove korespondence. Kot ugotavlja avtor te osmišljene izdaje virov, pomeni izdajanje korespondence slovenskih politikov velik dolg naših zgodovinarjev. Takih in podobnih izdaj virov je sicer v našem zgodovinsko-pisju nekaj, vendar to izdajanje ni bilo ne sistematično ne kontinuirano. V tem smislu zgodovinska znanost na nek način zaostaja za literarnimi zgodovinarji in njim mnogokrat prepušča stroko, ki ni bila le njihova. Neka splošna ugotovitev bi lahko bila, da je bilo prav področje socialne demokracije pri nas najbolj zaoemarjeoo in v tem smislu so bili tudi viri za odkrivanje ozadij in političnih stališč te stranke nekako zanemarjeni. Korespondenca vidnih slovenskih političnih predstavnikov je namreč nujen korolarij za spoznanje okoliščin nastajanja in izražanja neke politike, česar ne moremo izluščiti iz strankarskih programov in političnih deklaracij.

Dr. Franc Rozman je v svojem delu zbral 169 pisem Albina Prepeluha in nekatere odgovore nanje. Kronološko je ta korespondenca nastajala od začetka tega stoletja do nastanka Jugoslavije, kar seveda spada v nek konkreten politični kontekst, ki ga ne gre enačiti s časom po nastanku Jugoslavije, saj gre takrat za povsem različne kombinacije, probleme in usode. Kot pravi dr. Rozman je »Prepeluh, ki je bil do te prelomnice eden njenih (socialdemokratskih) najpomembnejših teoretikov in predstavnikov«, kasneje šel po povsem drugačni poti.

Historične peripetije prvega desetletja tega stoletja na slovenski levici seveda najbolje spoznamo ob komparaciji stališč obeh vidnih predstavnikov te neštevilne, a izredno pomembne stranke, torej Prepeluha in Tume. Njuni korespondenti so bili najvidnejši predstavniki - tako slovenskega kot tudi drugih - političnih strank in

intelektualnega življenja. Prav tako pomeni Rozmanov napor bistven prispevek k boljšemu poznavanju prvih dvajsetih let našega stoletja. In to je bil tudi namen izdaje teh virov, ki so komplementarni celi vrsti objav (avtor jih tudi navaja), ki so izšle o tej problematiki na Slovenskem in drugje v zadnjih desetletjih. Prav zato je treba avtorjevo delo ter urednikovo odločitev, da ta napor tudi udejani v publikaciji, pozdraviti in si zaželeli, da bi tudi Tumova korespondenca čimprej izšla. Na tak način se naše zgodovinske počasi, a vendarle, postavlja ob bok razvitejšim evropskim historičnim šolam, ter izpolnjuje dolg, ki smo si ga marsikdaj hoteli izbrisati iz spomina.

Boris Gombač

Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni (uredil dr. France M. Dolinar), Viri št. 5, Arhivsko društvo Slovenije, 1992

V seriji objav virov, ki jo izdaja Arhivsko društvo Slovenije, je doslej izšlo nekaj tehničnih publikacij z dragocenim gradivom za proučevanje nekaterih pomembnih vprašanj slovenske zgodovine. Najnovejši objavi pa spremenjene družbene razmere v slovenski državi dajejo poleg zgodovinske tudi veliko vrednost »za dnevno rabo«. Vprašanja nacionalizacije po 2. svetovni vojni, ki so bila še malo več kot dve leti nazaj zgolj akademska, so v luči denacionalizacije procesov čez noč postala še kako aktualna. Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij so postali svojevrsten »Bedeker« razlaščenec in prav simpatično jih je bilo opazovati v rokah udeležencev njihovih shodov.

Ta korak od žal pogoste »zapršenosti« tovrstnih publikacij pa nikakor ne zmanjšuje siceršnje »pogoste« zgodovinske vrednosti Virov št. 5. Avtorjev publikacije nedvomno ni vodilo hlastanje po izkoriščanju ugodne družbene klime ter po cenemem nabiranju najrazličnejših točk, pač pa želja predstaviti arhivsko gradivo, »na podlagi katerega bo mogoče trezno in strokovno poglobljeno rekonstruirati proces nacionalizacije, analizirati njegove prvine ter vse njegove posledice«, kot zapišejo v svojem predgovoru.

Publikacija je plod dela treh avtorjev: dr. Jožeta Prinčiča, Maruše Zagradnik in Marjana Zupančiča. Znanstveni sodelavec ljubljanskega Inštituta za novejšo zgodovino Prinčič v uvodnem poglavju najprej predstavlja pogloblitve značilnosti prve in druge nacionalizacije industrijskih podjetij na ozemlju FLR Jugoslavije in to, kot naglaša, s

posebnim poudarkom na LR Sloveniji. Analizira predvsem ideološki in pravni okvir nacionalizacije na ozemlju LR Slovenije v letih 1946-1952. Po tem uvodu objavlja 95 dokumentov iz obdobja od junija 1945 do novembra 1958.

V drugem delu Virov št. 5 arhivistka Pokrajinskega arhiva v Kopru Maruša Zagradnik najprej predstavlja potek nacionalizacije industrijskih podjetij v Slovenskem primorju in Slovenski Istri, ki je tudi zaradi posebnega zgodovinskega razvoja in vprašanj razmejitve med Italijo ter Jugoslavijo potekal na poseben način in to z velikim časovnim zaostankom. Nato pa objavlja 37 dokumentov o tem vprašanju, in sicer na tistem delu Primorske, ki je bila z mirovno pogodbo leta 1947 priključena Jugoslaviji. Dokumenti v tem poglavju so iz obdobja od novembra 1945 do septembra 1954. Posebej je objavljeno še 20 dokumentov s primorskega ozemlja, ki je bilo priključeno Jugoslaviji z Londonskim sporazumom iz leta 1954. Ti zajemajo obdobje od julija 1950 do februarja 1983, tako daleč v novejši čas pa segajo, kot že rečeno, predvsem zaradi meddržavnih sporazumov Jugoslavije in Italije.

V tretjem delu samostojni svetovalec Ministrstva za kulturo Marjan Zupančič analizira problematiko arhivskega gradiva o nacionalizaciji industrijskih podjetij v Sloveniji, predvsem vzroke, zakaj je del tega gradiva še vedno neurejen in nedostopen. Predstavlja tudi arhivske ustanove in fonde, v katerih hranijo omenjeno gradivo.

Kot se lahko poučimo v že omenjenem pregovoru, objavljajo avtorji v publikaciji predvsem zapisnike, navodila in poročila organov političnih in upravnih oblasti različnih stopenj, zakonske predpise in izvršilne uredbe, sezname in ocene nacionaliziranih podjetij. Predstavljeni in znanstveno obdelani so predvsem viri za nacionalizacijo zasebnih industrijskih podjetij. Znotraj omenjenih treh delov so urejeni kronološko, iz njih so izpuščeni morebitni deli, ki se ne nanašajo na nacionalizacijo industrijskih podjetij. Vsi publicirani dokumenti so navedeni v kazalu, delo pa je opremljeno tudi z bogatim kazalom gospodarskih podjetij, ki mu znatno povečuje uporabnost.

Ob tej vsebinsko tako bogati in tako aktualni publikaciji, ki jo je uredil dr. France M. Dolinar, si vsi lahko želimo le, da bi se kje našel prepotrebni denar za natis nadaljnjih zvezkov s predstavitev gradiva za ostale nacionalizacije trgovin, obrti, zemljiške posesti in podobnega. Šele tako zaokroženi viri bi nam prikazali celovito sliko uničenja neke svetovno uveljavljene oblike gospodarstva, katerega posledice za nadaljnji razvoj večine državljanov Slovenije dandanes bridko občuti na lastni koži.

Andrej Vovko

Viri za gradbeno zgodovino Maribora po 1850, Maribor 1990, 203 str., 100 izvodov, izdal in založil Pokrajinski arhiv Maribor

Od leta 1984 izdajajo v Pokrajinskem arhivu Maribor zbirko z naslovom VIRI. V tej zbirki objavljajo tematske sklope informacij o dragocenem arhivskem gradivu, ki ga hranijo. Do sedaj so izšli trije zvezki: Jože Curk, Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850 (Maribor 1985, 184 strani) kot Viri 1; dr. Jože Mlinarič, Zbirka listin 1246-1865 (Maribor 1987, 382 strani) kot Viri 3 in Anton Ožinger, Listine Lavantinske škofije (Maribor 1989, 148 strani) kot Viri 4. Kot logično nadaljevanje Virov za gradbeno zgodovino Maribora do leta 1850 so izdali prvi zvezek Virov 2 z naslovom Viri za gradbeno zgodovino Maribora po letu 1850. V tem zvezku so predstavljene informacije o gradbenih načrtih za stavbe v centru mesta Maribora iz fonda Uprave za gradnje in regulacije Maribor. Glede na obseg gradiva so tokrat obdelane ceste, ulice in trgi od A do G.

Posamezne informacijske enote znotraj popisa so dokaj podrobno razvejane, tako da dobimo ob signaturi projekta še informacije o preimenovanju ulice, spremembah hišnega številčenja, katastrski občini, letih izdanih gradbenih in uporabnih dovoljenj. Prav tako je mogoče ugotoviti lastnike zgradbe, leta gradnje ali adaptacije. Podrobno so popisani ohranjeni gradbeni načrti, izpostavljeni so projektanti. Temu sledi sintetična informacija o ohranjenosti spisovnega gradiva in originalni jezik, v katerem je pisano arhivsko gradivo. Glede na to, da so vse informacije črpane izključno iz omenjenega arhivskega fonda, je zaokroženost informacijske enote odvisna predvsem od ohranjenosti posameznih projektov.

Popisu sledi kazalo stavb in projektov po ulicah, informacije o preimenovanih ulic ter indeks projektantov in stavbnih mojstrov.

Publikacija je bila oblikovana v Pokrajinskem arhivu Maribor, razmnožena pa v tiskarni Rogina - Černel v Radizelu.

Miroslav Novak

Kartuziji Žiče in Jurklošter skozi stoletja, Maribor 1991, 63 str.; 150 izvodov, izdal in založil Pokrajinski arhiv Maribor

V okviru serije katalogov k razstavam je kot 5. zvezek izšel Katalog k razstavi Žiče in Jurklošter skozi stoletja avtorja dr. Jožeta Mlinariča.

Katalog lahko razdelimo na štiri zaokrožene dele. V Uvodu je dr. Peter Pavel Klasinc orisal okoliščine nastanka teh katalogov. Temu sledi povzetek vsebine omenjene monografije dr. Jožeta Mlinariča z naslovom Kartuziji Žiče in Jurklošter, Žička kartuzija ok. 1160-1782, Jurkloštrska kartuzija ok. 1170-1595, ki jo je izdala Založba Obzorja v letu 1991.

Tretjo zaokroženo celoto predstavljajo popisani eksponati z razstave, ki je bila postavljena ob predstavitvi omenjene monografije v razstavišču Archivum v Mariboru. Eksponati so bili razvrščeni v originalne arhivske dokumente in kopije, v originalne rokopise in knjige ter njih kopije, v originalne detaje in opremo kartuzijskih samostanov ter njih fotografije. Temu so bili dodani zemljevidi, rodovniki in publikacije o kartuzijanskem redu in kartuzijab, na fotografijah pa so bili predstavljeni pleterski menihi. V četrtem delu kataloga so izbrane ilustracije, ki nas opozarjajo na duhovno, kulturno in zgodovinsko bogastvo kartuzij na Slovenskem.

Publikacija je oblikovana v Pokrajinskem arhivu Maribor, razmnožena pa v tiskarni Express tajnica Maribor.

Miroslav Novak

Sodobni arhivi XIV, Maribor 1992, 167 str., 450 izvodov, izdal in založil Arhivski center za strokovno tehnična vprašanja Maribor

V 14. zvezku publikacije Sodobni arhivi so objavljeni referati s tradicionalnega 14. posvetovanja o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, ki je bilo od 25. do 28. marca 1992 v Radencih. Celoto prispevkov lahko razdelimo na tri vsebinske sklope. V prvem se nahajajo referati z najširšega področja problematike varovanja in ohranjanja arhivskega in dokumentarnega gradiva. Drugi sklop je namenjen problematiki šolskih arhivov, tretji sklop pa predstavljajo problemi tehnične opreme arhivskega gradiva s posebnim ozirom na arhivske škatle.

Publikaciji so tokrat nekoliko spremenili podobo. Spremenjena prva stran ovitka je obdržala osnovno linijo v rumeni barvi, modificiran pa je emblem posvetovanja o strokovno-tehničnih vprašanjih. Način predstavitve posameznih prispevkov se ni spremenil. Izvlečki referatov so objavljeni v originalnem jeziku referatov, njihov prevod pa v angleškem jeziku. Poleg tega je vsak referat opremljen še s prevodi povzetka v slovenskem, nemškem ali angleškem jeziku in to

glede na originalni jezik referata. Celoten aparat posameznih prispevkov daje dobro osnovo za praktično razumevanje problemov sodobne arhivske teorije in prakse tudi tistim hralcem, ki ne razumejo dobro jezika, v katerem je referat napisan.

Uvod dr. Petra Pavla Klasinca (Maribor) z naslovom **Poti arhivske teorije in prakse v Sloveniji 1991-1992** (str. 5-16) opozarja na vrsto aktualnih problemov. Pri tem izpostavlja spremembe, ki jih je prinesla osamosvojitve Slovenije z mednarodnim priznanjem in s tem povezane nedorečenosti, ki jih bo potrebno rešiti v okviru slovenske arhivske teorije in prakse. Mednje sodi reševanje problemov na področju prostorske problematike, zakonodaje, izobraževanja, itd.

V referatu **Usoda arhivskega in dokumentarnega gradiva ob stečajih in reorganizacijah podjetij** (str. 16-23) dr. Peter Pavel Klasinc (Maribor) opozarja na nevarnosti, ki pretijo arhivskemu in dokumentarnemu gradivu ob stečajih in reorganizacijah podjetij predvsem zaradi tega, ker o začetkih postopkov arhivi niso pravočasno obveščeni.

Mag. Martin Modrušan (Zagreb) in Tatjana Mušnjak (Zagreb) opisujeta v referatu **Spašavanje arhivske građe u ratnim uvjetima** (str. 24-28) nekatere pridobljene izkušnje reševanja kulturnih in zgodovinskih spomenikov s tistih področij, kjer na Hrvaškem divja vojna.

Vzroki poškodb na gradivu, nastale na papirju - Vpliv surovinske sestave papirja, lepenke in kartona na trajnost arhivskega gradiva (str. 29-31) je naslov referata mag. Jedert Vodopivec (Ljubljana). V njem ugotavlja pomen potrebe uporabe ustreznih kvalitetnih papirjev za preprečitev prehitrega staranja papirja kot nosilca informacij trajnejše vrednosti.

Meta Černič - Letnar (Ljubljana) predlaga v referatu z naslovom **Trajen papir z daljšo življenjsko dobo za arhive, knjižnice, muzeje** (str. 32-38) uporabo najcenejše zaščite pisanega, risanege, itd. sporočila, tako da izberemo t.i. visokotrajni papir.

Ludvik Jerčič (Muta) v referatu z naslovom **Arhivsko gradivo v sistemskih standardih ISO 9000 (EN 29000)** (str. 38-45) izpostavlja pomen in vlogo arhivov pri presoji sistema kakovosti za pridobitev ustreznega mednarodno priznanega certifikata.

Stanko Kostanjevec (Maribor) v prispevku z naslovom **Koncipiranje izdelkov in zagotavljanje stalnosti kvalitete izdelkov za arhivsko opremo** (str. 45-48) opisuje pomen zagotavljanja stalnosti kvalitete tudi pri individualnih potrebah oaročnikov.

Usvojeni standardi za tehničke uredaje i opremo u arhivima Bosne i Hercegovine (str.

49-52) je naslov referata mag. Vladimirja Jeriča (Travnik). Avtor je predstavil samo tiste fragmente iz Standardov in normativov za arhivsko dejavnost Bosne in Hercegovine, ki so vezani na tehnično opremo in predstavljajo minimum potrebnih sredstev za delovanje arhiva.

V referatu mag. Marije Missoni (Zagreb) z naslovom **Informacijsko dokumentacijski sistemi i INDOK** (str. 52-57) je predstavljen informacijski sistem dokumentacije, ki temelji na uporabi računalnikov in je znan pod imenom ISDOK.

O uporabi novih nosilcev v svetu in na TV Slovenija, o izkušnjah in njihovi uporabi v času vojne na Slovenskem, o njihovih prednostih in pomanjkljivostih piše Staša Omladič (Ljubljana) v referatu **TV Slovenija - zgodovinski spomin na nosilcih sedanosti in prihodosti** (str. 57-63).

Alja Ljubič (Ljubljana) v prispevku **Video - novi nosilec informacij** (str. 64-69) izpostavlja kljub ustreznim zakonskim osnovam oekatero pomanjkljivosti obdelave in arhiviranja tega medija.

O značilnostih arhivskih materialov, ki jih uporabljajo pri arhiviranju produktov sodobne informacijske tehnologije in njih premalo izdelanih metodologijah za shranjevanje na dolgo dobo, razpravlja Dubravko Pajalič (Zagreb) v referatu **Karakteristike nekonvencionalnih arhivskih materiala** (str. 69-72).

Mag. Branko Bubenik (Zagreb) v prispevku **Baze podataka INDOK centra Hrvatske televizije** (str. 72-77) predstavlja zgodovinski pregled razvoja informacijskega sistema INDOK centra Hrvatske televizije ter projekt ARTIS s posebnim ozirom na programski paket STATUS.

O zgodovini arhiviranja fonodokumentov na hrvaškem radiu in perspektivah razvoja informatizacije arhiva govorne dokumentacije piše Tibor Benković (Zagreb) pod naslovom **Geneza, stanje i perspektiva govorne dokumentacije Hrvatskog radija** (str. 77-85).

Avtorja dr. Miha Brejc (Ljubljana) in Zoran Debeljak (Ljubljana) obravnavata normative osnovne zaščite in varovanja podatkov v referatu z naslovom **Zaščita in varovanje podatkov** (str. 85-89). Pri tem ugotavljata, da so za varovanje osebnih in oosebnih podatkov podane solidne pravne osnove.

Referat **Sodobne metode izgradnje informacijskih sistemov** (str. 89-94) je delo avtorja dr. Marjana Pivka (Maribor). V njem so opisane štiri metodologije izgradnje informacijskih sistemov z opisom faz življenjskega cikla. Le-te so programsko inženirstvo, informacijsko inženirstvo, strukturne metodologije in prototipna metodologija.

Na podlagi primerjave stanja kompjuterizacije v profesionalnih arhivskih inštitucijah v Sloveniji in v nekaterih tujih arhivih poda avtor Miroslav Novak (Maribor) v svojem referatu z naslovom **Računalniško podprt arhivski informacijski sistem Republike Slovenije** (str. 95-103) tiste minimalne standarde strojne in programske opreme, ki bi zagotavljali minimalni nadaljni razvoj na tem področju.

Bogdan Reichenberg (Maribor) predstavlja projekt dozidave mariborskega arhiva s poizkusom spajanja splošnih teoretičnih kriterijev in praktičnih zahtev moderne arhivske zgradbe. Naslov prispevka je **Predstavitev dozidave mariborskega arhiva** (str. 104-108).

Kritika urejenosti šolskih arhivov in njih minimalni standardi so tema referata Žiga Železnika (Ljubljana) z naslovom **Šolski arhivi - praksa in teorija** (str. 109-111).

O šolskih zbirkah in njih usodi razpravlja Matija Žgajner (Ljubljana) v referatu **Šolske zbirke arhivskega in muzejskega gradiva** (str. 112-115).

Branko Šuštar (Ljubljana) se je v referatu **Raziskovanje zgodovine šol in Slovenski šolski muzej** (str. 115-118) osredotočil na uporabo gradiva s področja šolstva in predstavil glavno literaturo s tega področja. Pri tem je opozoril na pomen in dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja, ki deluje že skoraj 100 let.

Mag. Ivanka Zajc-Cizelj (Celje) nas v referatu **Osnovnošolska dokumentacija (1774-1918)** (str. 118-120) seznanja z najpogostejšo ohranjeno zvrstjo arhivskega gradiva - s šolskimi katalogi in opozarja na nekatere vidike proučevanja tovrstnega gradiva.

O razvoju, pomenu, oblikah in načinih pisanja šolskih kronik v preteklosti in danes piše Vlasta Tul (Nova Gorica) pod naslovom **Šolske kronike** (str. 121-123).

Angelca Kunstelj (Ljubljana) ugotavlja, da je pedagoška dokumentacija v vzgojno-izobraževalnih zavodih določena s pravilniki in zakoni, vendar pa bo potrebno vpeljati tudi na to področje sodobno informacijsko tehnologijo, da bi lahko uskladili zajemanje podatkov in racionalizirali vodenje pedagoške dokumentacije v šoli. Referat nosi naslov **Sodobna pedagoška dokumentacija na področju vzgoje in izobraževanja** (str. 124-126).

Dr. Peter Pavel Klasine (Maribor) v referatu **Materialno varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva v šoli** (str. 127-132) ugotavlja, da gre v šolah za iste probleme materialnega varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva kot pri drugih arhivih, vendar pa je tu potrebno izpostaviti predvsem probleme izbire skladišč, tehnične opreme gradiva in varovanja informacij.

O razvoju visokokvalitetnih ognjevarnih omar, ki so namenjene shranjevanju dragocenih arhivskih dokumentov ali občutljivih nosilcev arhivskih informacij, njih razvoju, testiranju in o izdelavi piše Erih Štefanec (Maribor) v referatu **Visokokvalitetne ognjevarne omare, testiranje in izdelava** (str. 132-136).

Zadnjih osem referatov je izšlo tudi v posebni publikaciji **So-dobni arhivi XIV - Arhivi in šola**, ki je namenjena reševanju problemov varovanja in hranjenja arhivskega in dokumentarnega gradiva v šolah.

Avtor dr. Peter Pavel Klasine (Maribor) v referatu **Oprema arhivskega gradiva** (str. 137-142) podaja pregled opreme arhivskega gradiva, pri tem pa ugotavlja, da je najpogostejša oblika zavarovanja arhivskega gradiva arhivska škatla. V nadaljevanju opozarja na kvaliteto lepenke arhivskih škatel ter ocenjuje njihovo ustreznost glede na moderne standarde pravilnega varovanja in vzdrževanja arhivskega gradiva.

V prispevku z naslovom **Zaščitna embalaža za pobranjivanje arhivske građe** (str. 142-146) daje Tatjana Mušnjak (Zagreb) povzetek tistega dela Programa zaščite arhivskega gradiva Republike Hrvaške, ki se ukvarja s standardizacijo materiala za izdelavo opreme, namenjene za dolgoročno shranjevanje arhivskega gradiva.

Dr. Herman Rumshöttel (München) je pripravil referat z naslovom **Behälter für Archivgut in System der Lagerungsbedingungen** (str. 147-152). V njem opozarja, da je pri skladiščenju arhivskega gradiva nujno potrebno upoštevati vplive zunanjih faktorjev, boljše pa je obdelal »notranje škodljive« dejavnike arhivskega gradiva. Ugotavlja, da je labko dobro zračena oprema tudi problem, kar zadeva zaščito pred onesnaževanjem zraka in pred negativnimi dejavniki svetlobe. Na koncu pa so omenjene značilnosti tehnike skladiščenja papirnih in pergamentnih arhivalij.

O pozitivnih in negativnih dejavnikih, predvsem pa o pomanjkljivostih arhivskih škatel s posebnim ozirom na tiste, ki jih uporabljajo v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu je Gernot Fournier (Graz) pripravil prispevek z naslovom **Archivschachtel** (str. 152-156). Prispevek končuje z ugotovitvijo, da prednosti sodobnih arhivskih škatel vendarle daleč prekašajo njihove pomanjkljivosti.

Dr. Endre Gyimesi (Zalaegerszeg) v referatu **Papirbol keszult tarolo eszkozok a magyarorszagi leveltarakban** (str. 156-160) predstavlja opremo arhivskega gradiva v madžarskih arhivih. Pri tem ugotavlja, da se na Madžarskem za izdelavo škatel še vedno uporablja nekoliko kisel material. Vendar pa ima omenjeni material to prednost, da vsebuje snovi, ki vežejo škodljive atmosferske vplive.

O opremi za hrambo arhivskega gradiva na različnih nosilcih informacij italijanskih arhivov piše Grazia Tato (Trst) v prispevku *Contentitori per il condizionamento degli atti d'archivio* (str. 160-168). Posebej obravnava hrambo mikro-filmskega gradiva v trpežnem kartonu.

Podobne tematike se loteva tudi Ingrid Beck (Rio de Janeiro). V referatu z naslovom *Equipment for safeguarding in Brazilian Archives* govori o opremi za hrambo arhivskega gradiva v brazilskih arhivih. Seznanja nas s programom za zaščito zmanjšanja škodljivih vplivov tropske klime in z naporom za pridobivanje kakovostnih snovi za izdelavo papirja. Pri tem pa njihova prizadevanja niso omejena, saj skušajo zagotoviti ustrezno kakovost papirja, tako nosilca informacij kot surovine, iz katere izdelujejo opremo arhivskega gradiva.

Skupaj se je nabralo kar 33 prispevkov, ki so jih delavci Pokrajinskega arhiva Maribor oblikovali v publikacijo, razmnožili pa so jo v tiskarni Černel - Rogina v Radizelu.

Objavljeni referati 14. posvetovanja Sodobni arhivi pomenijo dragoceno pridobitev za slovensko arhivsko javnost in to ne samo z vidika izmenjave množice teoretičnih izkušenj mednarodne arhivske teorije, ampak predvsem z vidika podanih bogatih izkušenj arhivske prakse.

Miroslav Novak

Atlanti, števil. 1, Maribor 1991, str. 1-130, 250 izvodov izdal in založil Arhivski center za strokovno tehnična vprašanja Maribor

Publikacija je bila oblikovana v Pokrajinskem arhivu Maribor, razmnožena v tiskarni Černel - Rogina v Radizelu.

Osnovna dejavnost mednarodnega Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja, ki deluje pri Pokrajinskem arhivu Maribor, je zbiranje in diseminacija različnih informacij s področja arhivske tehnike, arhivskih zgradb in potrebne opreme. Zbiranje omenjenih informacij je organizirano preko korespondentov, ki pa niso samo zbiratelji informacij, ampak tudi renomirani raziskovalci s tega področja. Potreba po diseminaciji zbranih informacij je bila že zelo zgodnja, vendar so protagonisti tega projekta naleteli predvsem na jezikovne prepreke, saj so želeli upoštevati tako uradne jezike svetovne arhivistike kot tudi splošno razumljivost in dostopnost informacij. Tako so določili za osnovni jezik angleščino, nemščino ali francoščino. Diseminacijo informacij so izvedli na klasični način z objavo v

specializirani publikaciji. Temeljno izhodišče oblikovanja publikacije je bilo torej upoštevanje tako originalnosti kot univerzalnosti, ki se je prepletala z dostopnostjo.

V uvodnem delu (str. 3-14) dr. Peter Pavel Klasinc ugotavlja potrebe po izmenjavi informacij s področja arhivske tehnike in utemeljuje pomen nove mednarodne publikacije. Predsednica sveta Arhivskega centra dr. Simonida Marjanović razlaga pomen pojma ATLANTI in ugotavlja razmerje med Komitejem za zgradbe in opremo, ki deluje pri Mednarodnem arhivskem svetu s sedežem v Parizu (ICA/CBQ) in Arhivskim centrom za strokovno tehnična vprašanja iz Maribora. Uvodnim mislim sledi predstavitev Centra s podrobno razčlenjenimi cilji, nalogami in organizacijo. Predstavitev centra je zaključena z listo dvanajstih uradno imenovanih korespondentov centra. Uvodni del publikacije pa končuje dr. Michel Duchein, predsednik Komiteja za zgradbe in opremo Mednarodnega arhivskega sveta s predstavitvijo, nastankom, razvojem in cilji tega komiteja.

Drugo zaokroženo celoto (str. 15-50) začenja dr. Peter Pavel Klasinc (Maribor) s prispevkom o temeljnih vprašanjih adaptacije obstoječih zgradb za potrebe arhivov. Temu sledi prispevek dr. Uga Cova (Trst) o stanju adaptiranih arhivskih zgradb v Italiji. S konkretnimi problemi in nekaterimi rešitvami adaptacije dveh zgradb - spomenikov iz prve polovice 18. stol. za potrebe arhiva v Torinu, nas seznanjata Marco Carassi in Massabo Ricci (Torino). O adaptacijah starih zgradb za arhivske namene v Avstriji piše dr. Gerald Gänser (Graz). Long Yuchuen (Chengdu) razpravlja o temeljni filozofiji izgradnje arhivskih zgradb v LR Kitajski. Stanje na področju arhivske prostorske problematike na Poljskem pa opiše Edvard Fracki (Varšava). Zelo specifično področje predstavi dr. Josef Maršal (Praga), ko se dotakne problemov izgradnje in adaptacije arhivskih zgradb in prostorov v posameznih podjetjih. O adaptacijah starih zgradb za potrebe arhivov v Franciji piše Daniele Neirinck (Pariz). Drugo zaokroženo celoto publikacije zaključuje Antoša Leskovec (Maribor) s povzetkom prispevkov, ki so bili podani na skupščini korespondentov Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja leta 1990. V sintezi izpostavlja temeljne strokovno-arhivske zahteve pri adaptacijah obstoječih zgradb za potrebe arhivov.

V tretjem delu (str. 51-127) je zbranih 226 informacijskih enot, ki so razdeljene na štiri glavne skupine: knjige, poglavja-prispevki, brošure in načrti. Vsaka informacijska enota se začne z navedbo naslova v originalnem jeziku, temu sledi prevod v angleščini. Običajni bibliografski podatki (izdajatelj, založnik, kraj, leto,

strani, ISSN, ISBN, itd.) so seveda odvisni od fizične enote popisa in se med seboj razlikujejo. Vsaka informacijska enota vsebuje tudi potrebno število vnaprej določenih ključnih besed, s katerimi so omejene vsebine informacijskih enot. Ključne besede so prezentirane dvonivojsko: v angleškem jeziku in v obliki numerične klasifikacije. Za tiste, ki ne obvladajo angleškega jezika, je zadaj dodana zloženka, na kateri so vse potrebne ključne besede ponovljene v angleškem jeziku skupaj z numerično šifro, temu pa sledijo od leve proti desni še prevodi v nemškem, italijanskem in francoskem jeziku.

Informacijske enote so razvrščene po abecednem vrstnem redu avtorjev, če ti niso znani, pa po abecednem vrstnem redu naslovov, in to v okviru posameznih glavnih skupin. Njihova numeracija poteka neprekinjeno. Prav zaradi tega je bilo mogoče napraviti še indeks v angleškem jeziku, ki je vezan preko numerične šifre z večjezičnim dodatkom ključnih besed na koncu publikacije na eni strani, ter z numeracijo informacijskih enot na drugi strani. Na ta način je zagotovljen relativno hiter dostop do ciljnih skupin informacijskih enot.

Z *Atlanti* smo dobili v srednjeevropski arhivski prostor novo specializirano mednarodno publikacijo, ki skuša zakriti vrzel pereče problematike izgradnje in adaptacije arhivskih zgradb ter njihove ustrezne opreme. S svojo osnovno naravnostjo in filozofijo zbiranja in diseminacije natančno opredeljenih informacij nikakor ne pomeni konkurence že obstoječim publikacijam s področja arhivistike, ampak novo komplementarno vrednost.

Slovenska arhivska služba je z *ATLANTI* dobila ob *ARHIVIH*, *Glasilu Arhivskega društva in arhivov Slovenije* (14 letnikov), *SODOBNIH ARHIVIH*, zborniku referatov posvetovanj o strokovnih in tehničnih vprašanjih (14 letnikov), ob občasniku *ŠKART* (1 zvezek), *OBVESTILIH Arhiva Slovenije* (7 letnikov) peto glasilo, ki pa po svoji zasnovi ni omejeno samo na slovenski prostor. Kljub svoji vsebinsko relativno ozki usmeritvi lahko postane dovolj zanimivo branje tudi za slovenski arhivski prostor, še posebej ob misli na prostorsko problematiko slovenskih profesionalnih in drugih arhivov, njih racionalno opremljanje ter hranjenje arhivskega gradiva s čisto tehničnega vidika.

Miroslav Novak

Posebna izdaja *Atlanti*, dopolnjena s predstavitevijo slovenskih arhivov na 12. mednarodnem arhivskem kongresu v Kanadi, 1992, št. 1, Maribor 1992, str. 1-148, 1000 izvodov, izdal in založil Mednarodni institut arhivskih znanosti v sodelovanju z Arhivom Republike Slovenije, Pokrajinskim Arhivom Koper, Pokrajinskim arhivom Nova Gorica, Pokrajinskim arhivom Maribor, Zgodovinskim arhivom Ljubljana, Zgodovinskim arhivom Ptuj in Zgodovinskim arhivom Celje

V uvodnem delu so objavljene misli podpredsednika slovenske vlade mag. Viktorja Žaklja, dr. Charlesa Kecskemetija, izvršnega sekretarja Mednarodnega arhivskega sveta, direktorja Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja dr. Petra Pavla Klasinca in predsednice sveta Arhivskega centra dr. Simonide Marjanovič. Uvodnim prispevkom sledi predstavitev Centra s podrobno razčlenjenimi cilji, nalogami in organizacijo. Le-ta je zaključena z listo uradno imenovanih korespondentov. V letu 1992 se je Center preoblikoval v Mednarodni institut arhivskih znanosti. Organizacijske in druge značilnosti delovanja nove institucije so opisane v poglavju z naslovom Mednarodni institut arhivskih znanosti. Prvi del publikacije zaključuje dr. Michel Duchein, predsednik Komiteja za zgradbe in opremo Mednarodnega arhivskega sveta, s predstavitevijo, nastankom, razvojem in cilji tega komiteja.

Drugo zaokroženo celoto publikacije začenja Antoša Leskovec (Maribor) s povzetkom prispevkov, ki so bili podani na skupščini korespondentom Arhivskega centra za strokovno tehnična vprašanja leta 1990. V sintezi izpostavlja temeljne strokovno-arhivske zahteve pri adaptacijah obstoječih zgradb za potrebe arhivov. Nadaljuje pa dr. Peter Pavel Klasine (Maribor) s prispevkom o temeljnih vprašanjih adaptacije obstoječih zgradb za potrebe arhivov. Temu sledi prispevek dr. Uga Cova (Trst) o stanju adaptiranih arhivskih zgradb v Italiji. S konkretnimi problemi in nekaterimi rešitvami adaptacije dveh zgradb - spomenikov iz prve polovice 18. stol. za potrebe arhiva v Torinu, nas seznanjata Marco Carassi in Massabo Ricci (Torino). O adaptacijah starih zgradb za arhivske namene v Avstriji piše dr. Gerald Gänser (Graz). O adaptacijah starih zgradb za potrebe arhivov v Franciji piše Daniele Neirinek (Pariz). Stanje na področju arhivske prostorske problematike na Poljskem pa opiše Edvard Fracki (Varšava). Zelo specifično področje predstavi dr. Josef Maršal (Praga), ko se dotakne problemov izgradnje in adaptacije arhivskih zgradb in pro-

storov v posameznih podjetjih. Long Yuchuen (Chengdu) razpravlja o temeljni filozofiji izgradnje arhivskih zgradb v LR Kitajski.

V tretjem delu je zbranih 226 informacijskih enot, ki so razdeljene na štiri skupine: knjige, poglavja-prispevki, brošure in načrti. Razvrščene so po abecednem vrstnem redu avtorjev, če ti niso znani pa po abecednem vrstnem redu naslovov, in to v okviru posameznih glavnih skupin.

V četrtem delu publikacije so objavljena pomagala za hitrejši dostop do objavljenih informacijskih enot. Koristno navodilo za uporabo nas na primeru popelje v načine poizvedovaja informacij s pomočjo indeksa v povezavi s štirijezičnim ključem temeljnih pojmov. Najdemo pa tudi organigram pristopov do objavljenih informacijskih enot.

Indeks v angleškem jeziku je preko numerične šifre povezan z večjezičnim dodatkom ključnih besed na koncu publikacije na eni strani ter z numeracijo informacijskih enot na drugi strani. Na ta način je zagotovljen relativno hiter in enostaven dostop do ciljnih skupin informacijskih enot.

Čeprav v isti publikaciji, se po kvaliteti tehnične izvedbe (kvalitetnejši papir, barvne fotografije) razlikuje tisti del publikacije, v kateri se predstavljajo slovenski arhivi. Temeljno predstavitev slovenske arhivske službe so pripravili: Borut Šuklje, minister za kulturo Republike Slovenije, dr. Jože Žontar, svetovalec v vladi Republike Slovenije in Marija Oblak-Čarni, direktorica Arhiva Republike Slovenije.

Podrobneje so predstavljeni Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Koper, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Zgodovinski arhiv Ptuj, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Škofijski arhiv Maribor pri Pokrajinskem arhivu Maribor, Škofijski arhiv Koper, arhivi redovnih skupnosti, arhivsko-muzejska služba Univerze v Ljubljani, arhiv Inštituta za novejšo zgodovino, arhiv slovenske radiotelevizije, filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije, Mednarodni inštitut arhivskih znanosti in Arhivsko društvo Slovenije.

Posamezne institucije so predstavljene v šabloni, ki jo sestavljajo osnovne informacije kot so ime arhiva, ime direktorja, telefonska in telefaksna številka, delovni čas in možnost reprodukcije arhivskega gradiva. Temu sledijo objave splošnih informacij o posameznih arhivih. Arhivsko gradivo je omenjeno zelo sumarno, kar pa ne kviri celotne predstavitve, saj so objavljene tudi informacije o publiciranih informativnih pomagalih (inventarji, viri, katalogi arhivskega gradiva in katalogi razstav) od leta 1980 dalje.

Miroslav Novak

Gradivo za zgodovino Maribora, XVII.

zvezek, 200 izvodov, izdal in založil Pokrajinski arhiv Maribor

Publikacija je bila oblikovana in razmnožena v Tiskarni R. Müller, Maribor. Tehnična oprema publikacije in izvedba sta utečeni in se bistveno ne razlikujeta od ostalih 16 zvezkov. Nespeti listi, ki jih lahko uporabljamo tudi kot kartoteko, so vloženi v poseben, lično oblikovan ovoj iz nekoliko tršega kartona, so posrečena rešitev prezentacije arhivskih virov.

Vsebinsko XVII. zvezka Gradiva za zgodovino Maribora je izbral in pripravil priznani medievist, univerzitetni profesor in višji arhivski svetnik dr. Jože Mlinarič. Na 267 straneh so tako objavljeni davčni registri in obračunske knjige za obdobje 1452 do 1593 iz fonda Mesto Maribor, ki ga hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu.

Serija publikacij z naslovom Gradivo za zgodovino Maribora si je nesporno pridobila status nepogrešljivega vira za raziskovanje starejše zgodovine mesta Maribora in okolice. Ob osnovnem poslanstvu pa nikakor ne smemo prezreti še vloge, ki jo zbirka opravlja za potrebe izobraževanja novih raziskovalcev arhivskega gradiva. S 17. zvezkom je tako serija pridobila nov kamen v svojem mozaiku, prav kmalu pa lahko pričakujemo naslednji, 18. zvezek.

Miroslav Novak

Antoša Leskovec, Mestna občina Maribor,

Inventarji 4, Maribor 1991, 295 strani, 220

izvodov, izdal in založil Pokrajinski arhiv Maribor

Arhivski svetnik in starosta slovenskih arhivistov Antoša Leskovec je v letu 1991 pripravil za objavo 295 strani obsegajoč inventar z naslovom Mestna občina Maribor, ki je izšel kot 4. zvezek serije Inventarji Pokrajinskega arhiva Maribor. Pred tem so v tej seriji izdali inventar Župnija in dekanija Hoče, 1146-1945 (Maribor 1982, 58 strani), ki sta ga pripravila dr. Jože Mlinarič in Anton Ožinger. Naslednje leto je Slavica Tovšak pripravila drugi zvezek z naslovom Okrajni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Murska Sobota, 1945-1963 (Maribor 1983, 120 strani). Tretji zvezek pa nosi naslov Zemljiške knjige gosposčin ter magistratov mest in trgov v Pokrajinskem arhivu Maribor (Maribor 1989, 48 strani). Pripravili so ga Antoša Leskovec, Emica Ogrizek in Miroslav Novak.

V uvodu 4. zvezka je avtor zapisal, da je fond Mestne občine Maribor najobsežnejši fond

starih, do okupacije leta 1941 obstoječih občin v Pokrajinskem arhivu Maribor. Obsega 550 knjig in 560 škatel spisovnega gradiva in meri skoraj 100 tekočih metrov. Najstarejša arhivalija je iz leta 1532. S temi osnovnimi, za mnoge tudi suboparnimi podatki, je utemeljen pomen objave inventarja Mestne občine Maribor. Vsebinsko publikacije lahko razdelimo na štiri zaokrožene enote. Prvo zaokroženo celoto predstavljajo tri poglavja: Uvod (str. 7-9), Osnovni podatki o razvoju mestne občine v okviru zgodovine Maribora (str. 10-12) in Historiat gradiva (str. 13-16). Drugo zaokroženo celoto predstavlja popis arhivskega gradiva. Avtor je v posebnih poglavjih predstavil gradivo do leta 1850 (str. 17-26), gradivo od 1850 do 1919 (str. 27-72) ter gradivo od 1919 do 1941 (str. 73-200). V to celoto spada tudi posebej postavljeno gradivo knjižne oblike 1850-1941 (str. 201-212). Tretjo zaokroženo celoto predstavlja objavljen inventar fonda Arhiv mesta Maribor, ki ga hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu. Gradivo obsega tisti del mariborskega mestnega arhiva, ki je bil leta 1863 predan v last Joanejskemu arhivu v Gradcu. Popis tega gradiva je izdelal dvorni svetnik dr. Franz Pichler in je objavljen v slovenskem in nemškem jeziku (str. 213-247). Zadnjo, četrto celoto pa predstavljata dva obsežna indeksa. Prvi, izčrpani dvonivojski predmetno-krajevni indeks (str. 261-272) harmonično dopolnjuje osebne (str. 273-285) v izjemno koristno pomagalo slehernemu raziskovalcu.

Publikacija je opremljena s skrbno izbranim slikovnim materialom, ki ji daje dodatno vrednost. Nekaj deset obširnih opomb razlaga morebitne nedorečenosti ali vzpostavlja logične povezave med arhivskim gradivom in takratno pozitivno zakonodajo.

Tehnična oprema publikacije je v osnovi standardizirana, vendar se bistveno razlikuje od predhodnih publikacij te serije. Oblikovana je bila v Pokrajinskem arhivu Maribor, natisnjena pa v Mariborskem tisku Maribor.

Inventarji 4, delo zaslužnega delavca slovenske arhivske stroke Antoša Leskovca, pomenijo bogato pridobitev ne samo v Pokrajinskem arhivu Maribor kot založniku publikacije in varuhu velike večine arhivskega gradiva občine Maribor, ampak tudi celotni slovenski arhivski praksi, saj je s tem podan zelo podroben pregled relativno velike količine prvovrstnega starejšega arhivskega gradiva. Le-to nima samo lokalnega pomena. V njem najdemo med drugimi tudi geografske pojme Bavarska, Francija, Italija, Madžarska, Maroko, Poljska, Rusija, Švica, Turingija, itd. Brez dvoma so Inventarji 4 postali tako nepogrešljiv pripomoček vsem raziskovalcem arhivskega gradiva mariborske mestne občine kakor tudi koristen

pripomoček raziskovalcem preteklosti Slovenske Štajerske in še širše.

Miroslav Novak

Zbornik Informatica, Sistemi za arhiviranje dokumentov, njihovo ponovno uporabo in diseminacijo, 224 strani oziroma 3 mikrofiši, izdal in založil pripravljalni odbor posvetoovanja DOK_SIS '92, Ljubljana 1992

Slovensko društvo Informatika je po treh letih prekinitve srečanj slovenskih informatikov na seminarjih Informatica v Novi Gorici ponovno obudilo to aktivnost pod novim imenom DOK_SIS in z razširjenim programom. Na posvetovanju od 20. do 22. maja 1992 v Portorožu je sodelovalo 29 avtorjev, ki so pripravili 27 prispevkov in so objavljeni na dveh medijih, v knjigi in na mikrofišu.

Nenad Hodnikovič (Zagreb) je v prvem prispevku z naslovom Uvod u elektronskn arhiviranje dnkumenata - Document Image Processing (DIP) (str. 9-16) opozoril na pereče probleme, ki so povezani z varovanjem in hranjenjem arhivskega in dokumentarnega gradiva predvsem na t.i. kratko obdobje ter nakazal nekatere rešitve v smeri uporabe elektronskih medijev.

Smeri razvoja sodobne informacijske tehnologije in pričakovanja ameriškega tržišča na tem področju razgrinja Frank Lezaja (USA) v prispevku z naslovom Document imaging processing: Market and tecnology trends in the U.S. (str. 17-23).

Miroslav Novak (Maribor) v referatu Pngled na arhivsko tenrijn in prakso skozi prizmo sndobne informacijske tehnnlogije (str. 25-33) opozarja na osnovne arhivske probleme pri uporabi in hranjenju produktov sodobne informacijske tehnologije v arhivskih inštitucijah.

Marija Missoni (Zagreb) je v prispevku Mikrofimirana dokumentacija - tebnlogija buduennsti (str. 35-41) predstavila tudi v arhivih preizkušen medij - mikrofilm v povezavi z drugimi komponentami informacijske tebnlogije kot uspešno rešitev izgradnje informacijskih sistemov.

Metka Rot (Ljubljana) je v prispevku Kodak - »Imaging Company«, Od mikrofilmske tebnlogije k digitalni obdelavi dnkumentov (str. 43-47) opozorila na novi pristop k arhiviranju dokumentov z ozirom na njihov življenjski

ciklus. Pri tem pa predstavila t.i. Kodak image-link koncept in njegovo realizacijo.

Prispevek z naslovom **Tebnična in poslovna dokumentacija v arhivu, na mikrofilmu in v praksi** (str. 49-54) avtorja Vinka Ušeničnika (Kranj) nas seznanja s praktičnimi rešitvami urejanja dokumentacije v delovni organizaciji Sava Kranj.

Štefan Fajmut (Novo mesto) v referatu **Sodobni sistemi za arhiviranje in uporabo tehnične dokumentacije** (str. 55-63) v kratkem obdela osnovne karakteristike nosilcev grafičnih informacij ter oceni njihovo uporabnost. Ugotavlja, da so se za najuspešnejše sisteme pokazali tisti integrirani informacijski sistemi, ki so imeli v svoji osnovi dobro računalniško podprt mikrofilm.

Dušan Žbogar (Ljubljana) se v prispevku **Informacijski sistemi za tebnično dokumentacijo** (str. 65-74) dotakne razvojne poti in združevanja informacijskih sistemov za tehnično dokumentacijo, pri tem pa izpostavi novejšo mikrofilmske sisteme s CIM in COM napravami.

O prednostih in o problemih digitalnega optičnega zajemanja podatkov na primeru Ljubljanske banke razpravlja Igor Gregorič (Ljubljana) v referatu **Sistemi za obdelavo optično čitljivih dokumentov in shranjevanje digitalnih posnetkov na optično-magnetne medije** (str. 75-79).

Mag. Milan Mekinda (Ljubljana) se v prispevku z naslovom **Avtomatizacija dela v pisarniških okoljih** (str. 81-86) loteva nekaterih prednosti avtomatizacije pisarniškega poslovanja, pri tem pa predstavi projekt ameriške firme WANG z naslovom **Office 2000**.

O značilnostih informacijskega sistema Skupščine Republike Slovenije, njih standardih in postopkih ter o idejni rešitvi obvladovanja velike količine podatkov, o njihovem varnem shranjevanju in posredovanju uporabnikom razpravlja Erih Skočir (Ljubljana) v referatu **Razvoj informacijskega sistema Skupščine Republike Slovenije s poudarkom na sbranjevanju in obdelavi neformatiziranih dokumentov** (str. 87-94).

Ivan Bohnec (Ljubljana) v članku **Tekstualne baze podatkov** (str. 95-98) opiše značilnosti, strukturo in uporabo ter stanje nekaterih orodij za obvladovanje tekstualnih podatkov zbirk, ki jih uporabljamo v Republiki Sloveniji.

Dr. Arne Mavčič (Ljubljana) v referatu **Javna dostopnost baz podatkov Ustavnega sodišča Republike Slovenije: realnost ali želja?** (str. 99-107) opozarja na probleme izgradnje velikih podatkovnih zbirk predvsem v smislu dostopnosti, standardizacije, njih preinstalacij, premagovanja jezikovnih ovir in razkoraka med zastavljenimi cilji in možnostmi za njihovo realizacijo.

Milan Selan (Ljubljana) opisuje različne uporabljene rešitve izgradnje knjižničnega informacijskega sistema organov za notranje zadeve v referatu z naslovom **Knjižnični informacijski sistem - multimedijška baza znanja organov za notranje zadeve** (str. 109-118).

O izhodiščih in zasnovah skupnega informacijskega sistema na področju vlog in pritožb občanov, ki je v realizaciji v Informacijskem centru Skupščine Republike Slovenije piše Peter Jermol (Ljubljana) v referatu z naslovom **Informacijski sistem na področju vlog in pritožb občanov - zasnova in realizacija** (str. 119-124).

Polona Petelin (Ljubljana) v prispevku **Uvajanje mikrofilma pri davčni dokumentaciji** (str. 125-129) opisuje uporabljene rešitve izgradnje informacijskega sistema Republiške uprave za javne prihodke na izpostavi Ljubljana - Šiška, ki temelji na računalniško podprtem mikrofilmu.

Zgornja rešitev pa ni zadostovala potrebam Službe družbenega knjigovodstva - centrale v Ljubljani, zato so uvedli računalniško konfiguracijo z WORM diski. O rešitvah predvsem pa o prednostih tega načina poslovanja pa razpravljata Danilo Marinšek in Mladen Trobec (Ljubljana) v referatu z naslovom **Optični disk in reklamacije** (str. 131-136).

Tom Erjavec (Ljubljana) je predstavil pisarniški informacijski sistem, ki ga poznamo pod imenom NoTes. Opisane so njegove glavne značilnosti in možnosti uporabe. Naslov prispevka je **NoTes, An Office Information System** (str. 137-143).

V prispevku z naslovom **Dokumentarno gradivo ob reorganizaciji podjetij oziroma družb - arhivske službe kot profitni center znotraj novih podjetij** (str. 145-149) avtorja Franca Bezlaja (Maribor) najdemo na primeru Tovarne avtomobilov Maribor izvorno rešitev varovanja in hranjenja arhivskega in dokumentarnega gradiva propadlih velikih industrijskih koncernov.

Bojan Kos (Ljubljana) v referatu **Geografski informacijski sistemi - obvladovanje podatkov** (str. 151-163) predstavi potrebno strojno in programsko opremo za uspešno obvladovanje velikih količin tako rasterskih kot vektorskih podatkov o prostoru, ki je simuliran v različnih plasteh.

O manj popularni desiminaciji informacij preko teleinformatičnih storitev - videotekstu razpravlja Tomaž Trampuš (Ljubljana). Referat z naslovom **Računalniške komunikacije - videotekst v Sloveniji danes in jutri** (str. 165-172) nas seznanja z osnovnimi značilnostmi tega v tujini razširjenega sistema za komuniciranje med ljudmi.

O možnostih konkretne uporabe videoteksta pri nas pa nas seznanja Boris Valenčič (Lju-

bljana) v prispevku Videotekst bo spremenil našo informiranost (str. 173-175).

Sašo Finžgar in Tone Kovač (Ljubljana) v članku Komunikacijski sistem messenger (dostop do podatkov kjerkoli, kadarkoli in koderkoli) (str. 177-179) predstavljata zanimivo možnost komuniciranja med računalniki na daljavo in to takrat, ko predvidevamo, da so vzpostavljeni optimalni pogoji.

Marjan Antončič (Ljubljana) se v referatu z naslovom Varstvo zaupnih podatkov (str. 181-187) dotakne nadvse občutljive teme varovanja zaupnih podatkov. Na primeru Ministrstva za notranje zadeve predstavi nekatere konkretne rešitve tega problema.

O drugi dimenziji varnosti podatkov pa razpravlja Vladimir Sokolov v referatu Varnost ter zanesljivost postopkov elektronskega arhiviranja dokumentov (DIP) (str. 189-204). Pri tem pa ugotavlja, da je varnost in zanesljivost teh sistemov enaka podobnim, npr. mikrofilmu, poněkod pa jo celo prekaša.

Problemi zaščite intelektualne lastnine produktov razvoja informatike (str. 205-210) je naslov prispevka dr. Dušana Verbiča (Ljubljana). Avtor je izpostavil predvsem probleme avtorskih pravic, njih strukture, obseg in čas trajanja.

Zadnji referat avtorja mag. Venčeslava Šmona (Ljubljana) nosi naslov Varni prenos sporočil (integriteta sporočila, elektronski podpis) (str. 211-221). V članku so izpostavljeni postopki za zagotavljanje oziroma preverjanje integritete poslanih ali sprejetih sporočil preko različnih telekomunikacijskih servisov.

Kljub temu, da je zbornik namenjen v prvi vrsti informatikom, lahko tudi arhivski strokovni delavci najdejo v njem zanimivo branje. Ob tem pa se bralcu nehote utrne misel o kompleksnosti varovanja in hranjenja produktov sodobne informacijske tehnologije, ki jo v tem trenutku le delno obvladujejo nekateri ozko specializirani strokovnjaki. Interdisciplinarni pristopi (informatika, arhivistika, fizika, kemija, ...) dajejo realno možnost reševanja tovrstnih problemov. Po drugi strani pa se iz tega zbornika vidi, kako slabo sta arhivska teorija in praksa povezani z drugimi vedami. Pojmov kot so »arhiva« namesto »arhiv« nikakor ne smemo pripisovati pomanjkanju znanja informatikov s področja arhivske terminologije, prej premajhni angažiranosti arhivskih strokovnih delavcev na tem področju, ali celo preslabo oblikovanim arhivskim strokovnim izhodiščem pri reševanju tovrstnih problemov.

Miroslav Novak

Vladimir Sunčič, Komisije za agrarne operacije 1885-1945. 2. del: L-S, Ljubljana, 1992

Arhiv Republike Slovenije je v okviru serije inventarjev izdal drugi del inventarja Komisije za agrarne operacije, ki ga je za objavo pripravil Vladimir Sunčič. Druga knjiga se nadaljuje s paginacijo iz prve knjige in obsega strani 495-910. V knjigi je objavljen popis arhivskega gradiva, zbranega v 698 dosjejih, oštevilčenih od številke 796-1494, to je od črke L (Lačja vas) do črke So (Soviče II). Arhivsko gradivo navedenih dosjejev je shranjeno v 78 arhivskih škatlah.

Knjigo sestavljata dva dela in sicer: strani 495 do 501 vsebujejo seznam sodnih okrajev z agrarnimi operacijami, strani 503 do 910 pa obsegajo popis dosjejev z opisom naslovov agrarnih operacij in popisom ohranjenega arhivskega gradiva obravnavane agrarne operacije. Pri pregledu popisov gradiva posameznih dosjejev moramo ugotoviti, da ne gre le za 698 dosjejev, temveč za nekaj več dosjejev, ker je v nekaj dosjejih zbrano gradivo dveh dosjejev, kar je tudi razvidno iz samega opisa. Taki primeri so npr. pri dosjeju pod zaporedno številko 839 Lipniške planine, v okviru katerega se nahajajo spisi dosjeja RU 293/15 in spisi dosjeja NU 19/1915; ali dosje številka 895 Mala Ligojna I, II s spisi RU 368/1921 in spisi RU 369/21; dosje številka 1098 Petrovče II s spisi RU 176/28 in spisi dosjeja Kpl 139/39.

V zvezi s seznamom sodnih okrajev z agrarnimi operacijami je treba posebej opozoriti na sodne okraje Čabar in Jastrebarsko. Oba sodna okraja se nahajata v republiki Hrvatski. Kar zadeva sodni okraj Čabar je treba poudariti, da je sodni okraj Čabar do leta 1931 spadal pod tedanjo Dravsko banovino. Sodni okraj je bil z razmejitevjo po reki Kolpi razdeljen na dva dela; ozemlje na levem bregu Kolpe je ostalo v okviru Dravske banovine, ozemlje na desnem bregu pa je bilo leta 1931 vključeno v Savsko banovino. Agrarne operacije, ki so navedene v okviru sodnega okraja Čabar, se nahajajo na levem bregu Kolpe in so vseskozi spadale pod Dravsko banovino oziroma pod republiko Slovenijo. Tu gre za agrarne operacije, navedene pod zaporednimi številkami od 1042 do 1045 in se nanašajo na Osilnico I. II. RU 174/08, RU 682/31; Osilnico - Sela RU 683/31; Osilnico - Sela - Podvrh - Strojčiči - Križmani RU 405/22. V okviru sodnega okraja Jastrebarsko, ki je tudi v okviru republike Hrvatske, se nahaja agrarna operacija pod zaporedno številko 928 Malinci - Sekulić s spisi RU 775/34 in se po vsebini nanaša na generalno in nadrobno delitev skupnih zemljišč. Spisi te agrarne operacije so prišli od

Ministrstva za gozdarstvo na Bansko upravo Dravske banovine, le-ta pa jih je odstopila Komisiji za agrarne operacije. Agrarna operacija Malinci - Sekulić zadeva zemljišča, ki so danes v republiki Hrvatski, spisi pa se nanašajo tudi na lastnike in udeležence iz republike Slovenije, konkretno iz Metlike, Drage, Brezovice pri Metliki in Malega Lješča pri Metliki.

V drugi knjigi je največ arhivskega gradiva v dosjeh, ki imajo abecedno in številčno registraturno oznako, zlasti abecedno oznako RU (razdelba, ureditev); več dosjejev ima še abecedno oznako NU (naturni užitki) PL (planine), nekaj pa jih ima oznako ZL (zložbe-komasacije) in MEL (melioracije). V drugi knjigi naletimo še na oznako L (nanaša se na odkup rezervatnih lovišč v Savnici) pod zaporedno številko 1412. Nadalje so še spisi dosjeja zaporedna številka 1098 pod abecedno oznako Kpl Petrovče II. Oznako Kpl je treba še razrešiti. Dosjejev, ki imajo samo numerično registraturno oznako in brez registraturne oznake je okoli tretjina.

Arhivski fond Komisije za agrarne operacije v Ljubljani vsebuje najpomembnejše arhivsko gradivo - zgodovinski vir za proučevanje zgodovine urejanja strukture zemljišč in agrarno-premoženjskih razmerij. Dokumentira nam postopno razkrojevanje srenj, skupne vaške zemljiške lastnine in prehajanje skupne zemljiške lastnine tako imenovanih »gmajn« in srenjeskih pašnikov ter tudi planin v last posameznih posestnikov. Popis vsebuje dragocene podatke o udeležencih pri posameznih agrarnih operacijah. Ti podatki so še posebej dragoceni z vidika sedanjega uveljavljanja zahtevkov po denacionalizaciji leta 1947 razlaščenih zemljišč agrarnih skupnosti, s čemer je bila takrat slovenskemu kmetijstvu, zlasti pa še udeležencem - solastnikom in upravljalcem zemljišč agrarnih skupnosti prizadejana nepopravljiva škoda. Danes so zemljišča agrarnih skupnosti, zlasti tista v nižinskih predelih, v glavnem že pozidana, v težje dostopnih predelih in v planinah pa zanemarjena in neoskrbovana, ponekod pa tudi že pozidana ter so prišla v last novih lastnikov. Ko se sedaj vrši boj za denacionalizacijo zemljišč agrarnih skupnosti, postaja arhivsko gradivo Komisije za agrarne operacije še posebej aktualno in se bo na osnovi arhivskega gradiva navedenega fonda pomagalo pri uveljavljanju denacionalizacije zemljišč agrarnih skupnosti; možna pa bo tudi rekonstrukcija posestnega stanja nekdanjih agrarnih skupnosti.

Z ozirom na sedanje aktualne gospodarske in družbene razmere se Arhivu Republike Slovenije priporoča, da čimprej objavi še tretjo knjigo popisa arhivskega gradiva Komisije za agrarne operacije in bo s tem približal dragocene zgodovinske vire uporabnikom, zlasti tistim, ki uveljav-

ljajo svoje zahteve po denacionalizaciji leta 1947 razlaščenih zemljišč agrarnih skupnosti. Z objavo celotnega popisa gradiva Komisije za Agrarne operacije bo zaključeno večletno strokovno delo Vladimirja Sunčiča na tem obsežnem fondu.

Peter Ribnikar

Občinska središča v obdobju 1814-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1991, 61 strani

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je pomladi 1991. leta izdal 61 strani obsegajočo publikacijo z naslovom Občinska središča v obdobju 1814-1961, katere avtorji so Metka Nusdorfer-Vuksanovič, Jurij Rosa in Lilijana Vidrih-Lavrenčič. Ideja za njeno izdajo se je porodila ob pobudah za novo organizacijo lokalne uprave. Pregled preteklih dogajanj na tem območju bi utegnil biti vsem odgovornim in zainteresiranim koristen pripomoček.

Publikacija na kratko pokaže razvoj lokalnih Upravno-teritorialnih enot (občin) na območju, ki jih danes pokriva Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (občine Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin) od leta 1814, ko je bila po francoski zasedbi naših krajev ponovno vzpostavljena avstrijska uprava, pa do leta 1961, ko je bila tu izvršena zadnja upravno-teritorialna sprememba. V pristojnosti občin in njenih organov se avtorji ne spuščajo.

Osrednji in najobsežnejši del publikacije predstavlja seznam vseh krajev, ki so se v obravnavanem časovnem obdobju pojavili kot občinska sodišča. Sedeži občin so razvrščeni po abecednem redu in sicer za vsako od sedanjih občin posebej. Podatki o vsakem občinskem središču so razdeljeni v tri ločena obdobja: od 1814 do 1850, od 1850 do 1947 in od 1947 dalje. Tako lahko o kraju izvemo kdaj je bil središče občine ter kdaj in v katero občino je kraj sodil, ko sam ni bil sedež občine. Podatki so sicer na videz suhoparni, a pregledni. Do njih je avtorje vodilo večletno delo pri obdelavi arhivskih fondov upravnih organov, zakonodaje in literature. Bralcu, ki bi želel več podatkov, je na voljo seznam zakonodaje in literature. Kdor pa bi želel proučevati tudi gradivo občinskih fondov, lahko prvo orientacijo o njegovi obranjenosti, obdobju, količini in ustanovi, ki ga varno hrani, najde v sumarnem pregledu, ki je prav tako sestavni del publikacije.

Vlasta Tul

Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika, Ljubljana, 25/1992, 233 str.

Predpraznično vzdušje božičnih praznikov je popestril tudi izid Zbornika za zgodovino šolstva - šolske kronike, natančneje, 25. jubilejne številke omenjene publikacije, ki nas nekako »diskretno« spremlja že vrsto let, je pa le malo znana. Zato najprej nekaj besed o zgodovini zbornika, ki za naš prostor ni nenavadna, je pa morda v enem elementu posebna. Zbornik (tedaj imenovan Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete) so pričeli izdajati šolsko-pedagoški muzeji v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu v ne tako daljnemu letu 1964 z namenom zbiranja in proučevanja gradiva za zgodovino šolstva in pedagogike narodov in narodnosti Jugoslavije. Zbornik je nato s skupnimi močmi vseh treh muzejev izhajal do njegove 23. številke, ko je Pedagoški muzej Beograda zaradi finančnih težav prekinil sodelovanje in izstopil iz projekta. Štiriindvajseto številko sta nato izdala Hrvaški šolski muzej in Slovenski šolski muzej, z osamosvojitvijo Hrvaške pa je pri sosedih prevladala ideja, da samostojna država potrebuje samostojno tovrstno publikacijo in so tako tudi oni prekinili sodelovanje pri izdaji Zbornika, kljub temu, da očitno neke oblike sodelovanja med muzejema še obstajajo in osebno upam, da bodo tudi ostale. In sedaj smo pri posebnosti - Slovenski šolski muzej se je odločil nadaljevati z izdajo strokovne slovenske revije za zgodovino šolstva in pedagogike, ni pa se ustrašil kontinuitete s prej skupno jugoslovansko revijo (kot se je rado dogajalo ob zgodovinskih prelomih z bivšimi skupnimi državami in družbenopolitičnimi sistemi) tako, da imamo sedaj pred nami ne 1. temveč 25. številko Zbornika.

Torej, če končamo z preteklostjo in pogledamo, kaj nam prinaša revija, lahko ugotovimo, da je razdeljena na 8 oziroma 7 vsebinskih sklopov, če sicer dobrodošlih Navodil sodelavcem ne štejemo. To so:

- Članki in razprave
- Prispevki in gradivo
- Šolski zapisi
- In memoriam
- Iz dela šolsko-pedagoških muzejev
- Poročila in ocene
- Bibliografija

in že omenjena Navodila sodelavcem.

Glede na to, da nas kot arhiviste med množico prispevkov seveda zanimajo predvsem tisti, ki imajo stične točke z arhivistiko, se bom omejil nanje. Že prva razprava Šole in arhivi, ki jo je napisala Vlasta Tuš, nas seznanj z

arhivskim gradivom, ki nastaja v šolah, z njegovim varovanjem ter z obveznostmi, ki jih imajo šole do njega in do pristojnih zgodovinskih arhivov, katerim ga morajo oddati. Tu bi rad popravil navedbo v 4. opombi na strani 7, ko piše, da so valorizirane vse osnovne šole v Sloveniji - niso, vsaj za področje, ki ga pokriva Zgodovinski arhiv Ljubljana velja, da so predvsem novejšje osnovne šole ostale nevalorizirane, kljub temu pa seveda prevzemamo tudi njihovo arhivsko gradivo. Avtorica nato z praktičnimi primeri svetuje, kako arhivsko gradivo odbrati iz dokumentarnega, prikaže primer prevzemnega seznama in zapisnika o izročitvi in prevzemu arhivskega gradiva, na koncu pa doda tudi seznam rokov brambe dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri delu šol.

Naslednji članki, ki jih bom omenil, se ukvarjajo z zgodovino šol, vendar pa so bili pisani predvsem na podlagi arhivskih virov, ki se nahajajo v zgodovinskih arhivih ali pa so še vedno na terenu: Ivanka Zajc-Cizelj Začetki osnovnega šolstva na Polzeli (1797-1830), Verena Štekar-Vidic Iz zgodovine osnovne šole v Radovljici, Branko Šuštar Pogled na razvoj šolstva na Cerkniskem, Slavica Pavlič Kako se je razvijala šola v Spodnji Polskavi in Jubileji naših šol v letu 1992 in 1993, Ana Skerlovnik-Štancar Kratek pregled zgodovine osnovne šole Milojke Štrukelj Nova Gorica, Danijela Bergelez Šolstvo v Dravogradu do II. svetovne vojne in Majda Tekavec Želje po lastni šoli v Zadobrovi so se uresničile.

Boris Rozman objavlja in razlaga dokument, ki govori o delu in nalogah ljudskega učitelja, ki ga je našel med zapuščino nadučitelja Matija Hitija, Tatjana Hojan nam v članku Iz spominov Angele Vodetove predstavi življenjsko pot te naše pedagoginje, publicistke in društvene delavke, obenem pa nam opiše tudi njen fond, ki je shranjen v Slovenskem šolskem muzeju. Prav tako ne gre pozabiti prispevka Branka Šuštarja Kako raziskati zgodovino svoje šole, v katerem avtor navaja za zgodovino šolstva na Slovenskem pomembno literaturo, časopisje, šematizme, bibliografije in opozori na pomembnost Slovenskega šolskega muzeja, zgodovinskih šolskih virov ter ustnih virov za tovrstne zgodovinske raziskave.

Poleg omenjenih prispevkov je v zborniku objavljenih še mnogo prispevkov, ki so zanimivo branje za vse, ki jih šolstvo in pedagogika zanimata.

Pa še to - na začetku revije je vabilo k sodelovanju, na koncu pa navodilo sodelavcem, torej ...

Moški zbor **Pobratimija** *Handwritten title*

Handwritten subtitle

Handwritten musical score for a men's choir, titled "Pobratimija". The score consists of eight systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment line. The lyrics are written in Slovenian and are partially legible. The music is written in a traditional notation style with various notes, rests, and dynamic markings.

Rokopis skladbe Pobratimija za moški zbor (izročila Ivanka Vodopivec iz Ajdovščine)
 (Fond: Vinko Vodopivec, PANG)

Tuji časopisi in revije

La Gazette des Archives, št. 127

V strokovni reviji francoskih arhivistov *Gazette des Archives*, 4. trimesečje 1984, št. 127, sta bila v začetku objavljene dve študiji. V nadaljevanju sledijo Rubrike: zapisi, informacije, razmišljanja, kronike arhivov, ocene strokovne literature in tujih arhivskih revij.

Avtor prvega članka Mbaye (Saliou) raziskuje probleme arhivov in urejanje gradiva v Francoski Zahodni Afriki. Dežele na teritoriju bivše Francoske Zahodne Afrike in Toga, ki so leta 1960 razglasile suverenost, imajo podobno arhivsko tradicijo. Izkušnje v arhivstiki so se razvijale skladno s splošnim napredkom države, čeprav nacionalne vlade niso poskrbele za probleme, ki so nastajali na področju arhivistike pred letom 1970. Število oddelkov v ministrstvih je naraščalo kot tudi število uslužbencev zaposlenih v njih, včasih tudi dvakratno. Pojem spisovnega gradiva se je vedno bolj razširjal, kar se je pokazalo v velikem naraščanju dokumentarnega gradiva. To je narekovalo uporabo novih metod: uvajanje elektronske opreme v praksi, kar je zahtevalo sprejemanje ustrezne zakonodaje kot tudi materialna sredstva in strokovnjake. Za zaključek mora arhivist izdelati nova sredstva, med katerimi so nove smernice odredb. Prav tako morajo afriške strokovne šole predložiti nove temeljne konceptualne rešitve. To naj bi bil njihov prispevek k svetovni arhivski praksi in znanosti.

V drugi razpravi Arhivi spisovnega gradiva in elektronski arhivi avtorja L'Huillier (Hervé) in Lisette (M'Baireh) raziskujeta postopek pri obdelavi in sestavljanju podatkov s pomočjo elektronskega arhiviranja spisovnega gradiva. Pri tem izhajata iz konkretnega primera (direkcija velikega pisarniško-avtomatiziranega francoskega koncerna). Nemara, da bi lahko v celoti tradicionalno pisarniško arhiviranje zamenjali z elektronskim sistemom, pomeni znatno pridobitev na produktivnosti, času in prostoru. Upoštevati pa moramo vse delovne postopke pri arhiviranju, tako pri nastanku kot pri uporabi dokumentov. Sestavljalci študije predlagajo, da informacije v spisih in prilogah obdelamo, pri čemer mora biti dana možnost, da gradivo uredimo po geslih. Študija raziskuje tudi vse postopke tega sistema.

V nadaljevanju sledi rubrika Zapisi, informacije, razmišljanje. V njej François Burgckard piše o mikrofilmanju načrtov v departmanskem arhivu Seine-Maritime. Zanimiva je primerjava na tem

področju z rezultati v drugih departmanskih arhivih. Gradivo mikrofilmajo na 16 mm trak. Po verifikaciji mikrofilmov izvorno gradivo uničijo. Nato avtor sporoča o obsegu vsakodnevnega snemanja.

Pierre Fuzeau predstavlja Center za izobraževanje pri Društvu francoskih arhivistov in njegove naloge zlasti pri strokovnem usposabljanju arhivistov, ki niso imeli možnosti poprej, da bi se usposobili za delo na arhivskem gradivu. Center je v bistvu instrument za pridobitev tehničnega in praktičnega znanja iz arhivistike. Poleg tega vključuje službo za informiranje z bibliografijo, ki se nanaša na področje arhivske znanosti.

Guy Thuillier piše v delu *Zgodovina žena v javnih službah in o varstvu arhivskih virov za to vprašanje*. Odkar so začeli v Franciji raziskovati »feministično revolucijo« in uveljavljanje žena v administraciji, so spoznali, da so mnogi viri za to vprašanje uničeni ali pa zelo pomanjkljivi. V administraciji so pogosto uničili osebne dosjeje uslužbencev in med njimi tudi dosjeje žena. Končno bi se morali spomniti arhivov pisarn v letih 1950-1980, ki pojasnjujejo »feministično revolucijo«: arhiv ministrstva za zdravstvo, arhiv Centra za izobraževanje, sindikata (pogosto se nanaša na vprašanje enakopravnosti žena), arhivi skupin, ki so raziskovale ženska vprašanja. Vzel pri zbiranju dokumentov naj bi zapolnili z zbiranjem podatkov na osnovi ustnih virov, vendar moramo biti pri tem zelo previdni. Gotovo je, da je večina dosjejev nastala v davni preteklosti in nam niso dostopni. Prizadevati si moramo, da jih ne bodo v pisarnah uničevali, ko jim zmanjka prostora in jim manjka posluh za zgodovino.

V rubriki V kratkem sta prikazana delo in življenje posameznih arhivov v Franciji, npr. o selitvah, strokovnih posvetovanjih in organizacijah, o sodelovanju med arhivi, o vprašanju s področja zakonodaje, predpisov, upoštevanja uradne tajnosti, izobraževanju, mikrofilmanju itd.

V rubriki Kronika je podrobneje predstavljena dejavnost arhivov Ministrstva za zunanje zadeve, kopenske vojske, mornarice in letalstva in Nacionalnega arhiva v naslednjih vprašanih - prevzem gradiva, izdajanje publikacij, sestava publikacij, sestava inventarjev, izposoja gradiva in komuniciranje z javnostjo, mikrofilm in avdiovizuelno gradivo, muzej in razstave, poučevanje, biblioteka, restavracija in knjigovoznica, služba za informatiko, fotografski laboratorij in drugo. Kro-

nika poroča tudi o personalnih spremembah v posameznih arhivih.

V zaključnem delu revije sledi predstavitev strokovnih publikacij. Michel Merechal je ocenil publikacijo avtorjev Compère M. in Julija D. Francoske gimnazije od 16-18. stoletja v južni Franciji. V njej je avtor sestavil pregled gimnazij v starem režimu in navedel bibliografijo in vire za to vprašanje.

Bruno Delmas je predstavil knjigo Michaela Duchaina *Ovire pri dostopu, uporabi in prenosu informacij iz arhivov 1983* (v okviru UNESCO). Namen študije je bil pripraviti praktični vodnik za organizacijo in komunikacije arhivske službe. Upošteva zakonske predpise, ki omogočajo uporabo gradiva. Posebno poglavje je posvetil avdiovizuelnemu gradivu. V svojem delu je avtor podčrtal vse pravne, politične in materialne aspekte dejavnosti arhivske službe.

Nato je Bruno Delmas ocenil tudi delo avtorjev François Fliderja in Michela Duchaina *Arhivske knjige in dokumenti - varstvo in konservacija, 1983*. Knjiga bralcu razodene bistvene probleme hrambe in konzervacije grafičnih dokumentov. Pri tem upošteva tehnologijo materiala, obravnava negativne vplive na gradivo, arhivske prostore in principe restavracije. Na koncu naveda bibliografijo za to področje.

Georges Weill je pripravil oceno knjige avtorice Françoise Hildesheimer *Arhivi, zakaj, kako?* s predgovorom Jeana Favierja, 1984. V njej avtorica odgovarja na zastavljena vprašanja, zakaj arhivi hranijo svoje gradivo. Uporabnikom svetuje, kako bodo dobili podatke o arhivskem gradivu. Nato opredeljuje pomembna vprašanja o ločevanju dokumentarnega in arhivskega gradiva, oblikovanju fondov, izločanju, o uporabi mikrofilma, organizaciji depojev, urejanju in sredstvih za raziskovanje.

Georges Weill nas je seznanil tudi z delom Françoise Jasquesa Himlyja *Stari alzaško-francoski slovar, 1983*. V njem je avtor selekcioniral okrog 12.000 starih alzaških besed iz časa francoske revolucije. Po metodologiji bi moral biti vzor vsem, ki raziskujejo dialekte v romanskih pokrajinah.

In končno sledi Catherine Mehaud *Bibliografija literature za zgodovino pomorstva*, ki je bila objavljena v Franciji v letih 1962-1975.

V zaključnem delu povzema *Gazette des Archives* kratko vsebino nekaterih tujih arhivskih revij: *Archivaria* (Kanada), *Archives* (Britanija), *Arhivski časopis* (Velika Britanija), *Der Archivar* in *Archivmitteilungen*.

Rassegna degli archivi di Stato, Roma

Rassegna degli archivi di Stato (Pregled državnih arhivov) je štirimesečna publikacija Odseka za študij in publikacije Centralnega urada za arhivsko dejavnost pri Ministrstvu za kulturno in naravno dediščino v Rimu (Ministero per i beni culturali e ambientali, Ufficio centrale per i beni archivistici, Divisione studi e pubblicazioni Roma). Prodaja in abonmaji so pri Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, na Piazza Verdi 10 v Rimu. Odgovorni urednik je generalni direktor za arhivsko dejavnost Renato Crispo.

Arhivski časopis je začel izhajati v Italiji že leta 1941 pod naslovom *Notizie degli archivi di Stato* (Obvestila državnih arhivov). Od 1955 izhaja kot *Rassegna degli archivi di Stato*.

Obdeluje arhivske razprave, razprave o metodologiji konserviranja arhivskega gradiva, o urejanju arhivskih dokumentov, zgodovinske razprave razvoja institucij in domače ter tuje zakonodaje. Objavlja manjše inventarje, regeste, izdaje virov dokumentov, zgodovinske prispevke, ki temeljijo na arhivskem gradivu. Vsak zvezek je opremljen z obsežnim bibliografskim kazalom in informacijami o aktivnosti arhivov v Italiji.

Časnik je koncipiran tako, da za glavnimi prispevki sledijo stalne rubrike: *Cronache*, *note e commenti* (Kronike, zapiski in komentarji), *Documentazione* (Dokumentacija), *L'Attività degli Archivi: iniziative in Italia, rapporti internazionali, riunioni degli organismi internazionali* (Arhivska dejavnost: doma in v tujini, zborovanja mednarodnih organizacij, kulturne izmenjave).

Rassegna degli archivi di Stato kot štirimesečna publikacija izhaja trikrat na leto, vendar je to odvisno tudi od količine zbranega gradiva za posamezno številko. Tako zasledimo dvojne številke, če je prispelo manj gradiva, včasih tudi s časovno zamudo.

Leta 1951 je začela izhajati v Italiji tudi serija *Pubblicazioni degli Archivi di Stato* (Objave državnih arhivov). V njej italijanski in tuji raziskovalci objavljajo rezultate svojih raziskav.

Leta 1960 so začeli izhajati še *Quaderni della Rassegna degli archivi di Stato italiani* (Zvezki pregleda državnih arhivov), za manj zahtevne objave, ki so večkrat atipične.

Od leta 1966 se uprava arhivske dejavnosti ukvarja z izdajo vodnika po arhivih Italije (*Guida generale degli Archivi di Stato italiani*). Trije deli so izšli, četrti je v tisku.

Rassegna degli archivi di stato, letnik LI, Rim, januar/april 1991, zvezek 1, 262 strani
Štirje glavni arhivski prispevki obravnavajo obdobje prve polovice 19. stol.
MARINA LAGUZZI, ARCHIVI DELL'AMMINISTRAZIONE FRANCESE CONSERVATI NELL'ARCHIVO DI STATO DI PISTOIA 1808-1814 (Arhivi francoske uprave v Državnem arhivu v Pistoji 1808-1814)

Avtorica v uvodu obsežnega inventarja podprefekture Pistoie v departmaju Arno opozarja, da so to še neraziskani viri, ki bi bili lahko uporabljeni pri načrtovanju in izdaji monografij o departmajih, ki jih je pred časom predlagal B. Farolfi: *L'Italia nell'età napoleonica*, v *Studi storici*, VI (1956), str. 356 in nato G. Catoni: *Archivi del governo francese nel dipartimento dell'Ombro*, Roma 1971, str. 20. To bi prispevalo k boljšemu in natančnejšemu poznavanju zgodovinskih lastnosti tega obdobja. Ideja takšnih monografij je zelo prisotna v raziskavah, ki so nastajale v zadnjih 15 letih na temo francoske dominacije v Italiji. Te so pokazale, da dosežene zgodovinske utemeljitve niso dokončne. Gre predvsem za razmerje, ki je nastalo po razpadu starega ravnotežja v aristokratski družbi po prihodu Francozov, ki so prinesli intenzivno zakonodajno aktivnost in reforme, padec fevdalizma in ustanavljanja novih meščanskih stanov. To je imelo za posledico velike pretrse v deželi s specifično ureditvijo, ki je slonela na starih predpisih.

FRANCESCA CAVAZZANA ROMANELLI, ARCHIVISTICA GIACOBINA;

LA MUNICIPALITÀ VENEZIANA E GLI ARCHIVI (Jakobinaska arhivistika; Mestna oblast in arhivi) obravnava dogodke, ki se nanašajo na beneški arhiv po prihodu Francozov v Benetke maja 1797. Govori o zažiganju dokumentov iz državne palače (del serije zlatih knjig beneških patricijev) na trgu sv. Marka kot ritualu osvoboditve izpod podložništva prejšnjega režima ter ropanju in uničevanju dokumentov osovraženega policijskega tajnega tribunala in drugih dokumentov in dragocenosti. Potem so Francozi prevzeli nadzor nad beneškim arhivom. Zavedali so se dragocenih političnih informacij, ki so jih imeli na razpolago v beneškem arhivu. Sledil je prenos njegovih najpomembnejših serij v Pariz.

V novoustanovljeni francoski mestni municipalni upravi se je nadaljevala kontinuiteta dela arhiva Beneške republike in oblikovanja novih dokumentov francoske uprave. Spmembe, ki jih je prinesla francoska oblast in njeni zakoni pod gesli »svoboda in enakost«, »pravica in dolžnost človeka in meščana« kot tudi inpersonalnost novih javnih dokumentov, so bile velike.

Veličastne listine doževega dvora so zamenjali navadni uradni spisi kot manifesti ali odloki vlade. Pergament je zamenjal papir. Francozi so pri novi upravi postavili tudi arhivarja, arhiv nove municipalne uprave pa so imenovali Nacionalni arhiv v Benetkah; vendar ni bil nikoli ustanovljen. Kasneje, 1815-1822, je Giacomo ustanovil Beneški državni arhiv, tako da je združil vse fonde bivše Beneške republike in njenih naslednikov pri Splošnem beneškem arhivu Frarov. Od francoske kratke zgodovine v Benetkah pa je ostal arhiv Demokracija-Začasna municipalna uprava.

Prispevku je avtorica Državnega arhiva v Tribižu dodala še seznam fondovčasne francoske mestne uprave v Benetkah: *Fondi archivistici della Municipalità provvisoria (1797-1798) conservati presso l'Archivio di Stato di Venezia*.

Ostala dva prispevka se nanašata na Kraljestvo dveh Sicilij. To so referati z zborovanja Pravni in upravni tisk v južni Italiji v 19. stol. (Neapelj, 26.-27. 10. 1988), ki ga je organiziral Italijanski institut za filozofske študije in Institut Kampanije za zgodovino žurnalistike.

V prispevku IMMA ASCIONE, *L'ATTIVITÀ GIURIDICO-AMMINISTRATIVA DELLA CONSULTA GENERALE DEL REGNO DELLE DUE SICILIE DAL DIBATTITO ALLA PUBBLICAZIONE DEI PARERI* (Upravno-pravna aktivnost Generalnega sosveta Kraljestva dveh Sicilij od razprave do objave mnenj) avtorica ugotavlja, da je bila konzulta v življenju Dveh Sicilij do leta 1848 žarišče, v katerem so sodelovali nekateri glavni teoretiki in tehniki pravne znanosti. Njihove opredelitve in mnenja so se večkrat pokazala kot pravilne politične opcije. Rekonstrukcija njihovega delovanja in razprav bi osvetlila eno od obdobj neapeljske politične zgodovine, ki še vedno ni analizirana v vseh pogledih.

V drugem prispevku FELICITA DE NEGRI, *LA LEGGE SULLA STAMPA NEL DIBATTITO DELLA CONSULTA GENERALE DEL REGNO DELLE DUE SICILIE, 1838-1848* (Zakon o tisku v upravi v Generalnem sosvetu Kraljestva dveh Sicilij, 1838-1848) obravnava dva glavna odloka z dne 28. 11. 1815 in 8. 11. 1816, ki sta z manjšimi spremembami obravnavala celotno problematiko cenzure v južni Italiji do 1848, ko je izšel nov zakon o tisku.

V rubriki CRONACHE, NOTE E COMMENTI je šest krajših prispevkov. *GLI ACCORDI IN MATERIA D'ARCHIVI CON PAESI DELL'EUROPA ORIENTALE* (Arhivski dogovori v deželah vzhodne Evrope). Avtor Enrico Serra iz službe za zgodovino in dokumentacijo pri Ministrstvu za zunanje zadeve govori o vse večjem povojnem odpiranju arhivov na zahodu in o zaprtosti arhivov za raziskovalce na

vzhodu Evrope. Ob takem stanju je predstavljala pozitiven premik Helsinška konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi leta 1975. Prvih sadov te konference je bila deležna Italija, ki je s Poljsko leta 1981 podpisala protokol o medsebojnem kulturnem sodelovanju na principu recipročnosti. Dostopni naj bi bili arhivi do leta 1939. Z Rusijo je bil podpisan delovni protokol leta 1983. Ta je predvideval tudi izid publikacije z dodatkom italijanskih in ruskih arhivskih virov Italia - URSS, Pagine di storia 1917-1984, ki je bila objavljena dvojezično leta 1985. Protokol o medsebojnem kulturnem sodelovanju pa je bil podpisan leta 1984. Dostopni so postali arhivi do leta 1917. Leta 1984 so bili po perestrojki poglobljeni medsebojni stiki, tedaj so se dogovorili za dostopnost arhivov do leta 1939. Z Madžarsko je bil podpisan protokol 1985. leta v Budimpešti. Odprl je državne arhive in arhive Ministrstva za zunanje zadeve do konca leta 1944, medtem ko je bil protokol z Romunijo podpisan šele po padcu Ceausescuja leta 1990 z dostopnostjo arhivov do leta 1945. Avtor prispevka A PROPOSITO DELLA TRADUZIONE IN ITALIANO DI ALCUNI TERMINI ARCHIVISTICI TEDSCHI (O prevodu nekaterih nemških arhivskih izrazov v italijanščino) je Mauro Tosti-Croce iz Centralnega urada za arhivistiko. Na zborovanju, ki je bilo organizirano v Macerati (3.-8. 9. 1990) na temo Archivistica alle soglie del 2000: bilanci e prospettive (Arhivistika na pragu leta 2000: zaključki in perspektive) je prof. Hermann Rumschöttel, predstavnik Generalne direkcije državnih arhivov Bavarske, semantično obdelal arhivske izraze: Archivkunde, Archivlehre, Archivistik, Archivwissenschaft. To so termini, ki jih je v italijanščino mogoče prevesti samo z »archivistica«. V nemščini, ki ima leksikalno razčlenjene pojme, ima vsak od predstavljenih izrazov svoj pomenski odtenek.

Prof. Wolfgang Brachmann s Humboldtove univerze v Potsdamu je obravnaval izraze, ki v nemškem arhivskem izrazoslovju pogosto označujejo združevanje v vsebinske sklope, za katere pa je težko najti odgovarjajoči italijanski prevod, kot npr.: Erschliessunglehre (kompleks pripomočkov za pregled fonda, inventar), Bewertung (vrednotenje) (vse bolj v uporabi namesto izraza škart); za razliko od pojmov Aussonderung in Ausscheidung (selekcija, odbiranje). V Italiji se še vedno uporablja stari izraz - scrato (škart). V Nemčiji so, korak naprej, popolnoma so opustili besedi Vernichtung in Kassation (škart), ki imata negativen pomen, tudi ni več toliko pomembno konkretno dejstvo selekcije (Aussonderung, Ausscheidung) kot sama presoja o pomembnosti dokumentov za zgodovino. Tako se beseda Bewertung (vrednotenje) združuje z besedo Erfassung (tolmačenje). To sta izraza, ki najizraziteje

poudarjata odgovornost arhivistov pri odbiranju arhivskega gradiva. Primer izrazov Sicherung in Erhaltung je mogoče prevesti v italijanščino samo s - konservacija, medtem ko sta to v nemščini dva zelo kompleksna izraza in pomenita varstvo arhivskega gradiva. Avtor zaključuje, da ima nemško arhivistično izrazoslovje večjo semantično raznolikost izrazov, kar omogoča niansiranje izražanja pojmov, ki jih ni mogoče prevesti v italijanščino. Takšna širina je izraz sistema, kjer se teorija in praksa združujeta z namenom, da bi se izboljšalo in poglobilo delo arhivistov.

V drugem prispevku CONFERENZA INTERNAZIONALE: L'ARCHIVISTICA ALLE SOGLIE DEL 2000: BILANCI E PROSPETTIVE (Macerata, 3.-8. 9. 1990) avtor Pierluigi Canali iz Centralnega urada za arhivsko dejavnost v izčrpnem poročilu predstavlja referate na kongresu v Macerati, in sicer: Arhivistika v sodobnem času, Varstvo arhivov v sklopu razvoja kulturne politike posameznih držav, Vprašanje informatike v arhivih, Razvoj in pravni problemi informatike v arhivih.

V prispevku XVII CONVEGNO DEGLI ARCHIVISTI ECCLESIASTICI: GLI ARCHIVI DIOCESANI PER LA RICERCA STORICA (17. zborovanje cerkvenih arhivistov Zgodovinske raziskave v škofijskih arhivih (Rim, 16.-19. 10. 1990) avtorica Francesca Cavazzana Romanelli poroča o podatku kongresa, ki ga je odprl predsednik pater Vincenzo Monachino z ugotovitvijo, da so dobili dolgo pričakovani 1. del Guida degli archivi diocesani d'Italia (Vodnik po cerkvenih arhivih Italije). Po splošni oceni je to enkratna in edina publikacija tega žanra o varstvu in dostopnosti cerkvenih arhivov. Med ostalimi je posebno pozornost zbudil jezuit Giacomo Martina, raziskovalec cerkvene zgodovine, ki je pred kratkim izdal knjigo v treh delih o papežu Piju IX. in o dostopnosti gradiva in arhivskih pripomočkov v cerkvenih arhivih z naslovom Archivi e ricerca, La domanda degli storici (Arhivi in raziskovalna dejavnost, Vprašanje zgodovinarjev). Posebno pozornost je pritegnila tudi okrogla miza Arhivi in informatika: hipoteze, izkušnje in problemi.

Tudi preostala prispevka rubrike se nanašata na poročila z zborovanj: CONVEGNO LE PARTECIPANZE AGRARIE EMILIANE: LA STORIA, LE FONTI, IL RAPPORTO CON IL TERRITORIO avtorice Paole Foschi (zborovanje Zemljiške udeležbe v Emiliji: zgodovina, viri, odnos s kraljem), (Nonantola, 16.-18. 11. 1990). »Participanze« izhajajo pretežno iz fevdalnih koncesij, ki jih je pridobila posamezna skupnost na neobdelanih in močvirnih zemljiščih s klavzulo, da jih izboljša, to je izsuši, oplemeniti in zasadi. Pogoji je bil, da to delajo samo stalni prebivalci skupnosti. Organizacija koncesij

je bila dokončno izoblikovana v 15. stol. V prispevku CONVEGNO DI STUDI E MOSTRA BALDASSARRE LABANCA NELLA CULTURA ITALIANA ED EUROPEA TRA '800 E '900 (Zborovanje o raziskavah in razstave B. Labanca v italijanski in evropski kulturi 19. in 20. stol.) (Agnone, 14.-15. 12. 1990) avtorica Antonella Folchi povzema, kako je zborovanje orisalo človeka, zgodovinarja in filozofa B. Labanca, ki mu gre, mesto pionirja v zgodovinopisju krščanstva. Rojen je bil leta 1853 v Neaplju. Študiral je v Triventu in Neaplju. Leta 1879 je postal duhovnik. Kasneje je pustil duhovništvo in leta 1879 pričel z univerzitetno kariero v Padovi, Pisi in Rimu, kjer je umrl leta 1913.

Snopič zaključuje stalne rubrike L'ATTIVITÀ DEGLI ARCHIVI: SETTEMBRE - DICEMBRE 1990 (Aktivnosti italijanskih arhivov doma in v tujini) VERSAMENTI, TRASFERIMENTI, DEPOSITI, DONI E ACQUISTI: 1990 (Pridobitve arhivskega gradiva državnih arhivov v Italiji) NOTIZIARIO BIBLIOGRAFICO in LIBRI RICEVUTI (Bibliografsko poročilo in pridobljene knjige) L'ORGANIZZAZIONE DEGLI ARCHIVI DI STATO AL 1. 1. 1991 (Organizacija državnih arhivov 1. 1. 1991) ter DISPOSIZIONI NORMATIVE (Zakoni, odloki, obvestila, regionalna zakonodaja).

Vanda Bezek

Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs

Folge 40, Graz 1990

Vsebina:

Gerbard Pferschy, Delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leto 1989

Heinrich Purkarthofer, Dodatek: V letu 1989 podeljeni štajerski občinski grbi

Gerhard Pferschy, Reinholdu Aignerju ob 70 letnici

Gernot Fournier, Bibliografija Reinholda Aignerja

Ingrid Hödl, Varnostni ukrepi za arhivske sodelavce

Fungi are not fungible

Josef Riegler, Uradna statistika na Štajerskem. Statistični deželni urad

Wilma Elsbeth Schmidt, Katalog knjižnice nekdanjega frančiškanskega samostana v Mürzzuschlagu (med 1646 in 1649)

Oglas: Objave Štajerskega deželnega arhiva

Direktor G. Pferschy je v 19 poglavjih opisal delo Štajerskega deželnega arhiva v letu 1989. Dr. Purkarthofer je v dodatku k poročilu predstavil in opisal občinske grbe, ki so bili podeljeni v letu 1989. Dr. Purkarthofer naredi na podlagi zgodovinskih virov osnutek za grb in napiše obrazložitev.

Ob 70 letnici Reinholda Aignerja, dolgoletnega arhivskega delavca, je direktor dr. Pferschy na kratko opisal življenjsko in strokovno pot jubilaranta. Gernot Fournier je pripravil Aignerjevo bibliografijo od 1953 do 1983.

V naslednjem prispevku je vodja restavratorske delavnice Ingrid Hödl pod naslovom Varnostni ukrepi za arhivske sodelavce napisala osnovne podatke o glivicah in bakterijah. Da bi se preprečilo njihovo širjenje, predlaga uporabo dezinfekcijskega mila, papirnih brisač, maske za obraz pri delu z zelo ogroženim gradivom ter dezinfekcijo površin z dezinfekcijskim sredstvom vsaj dvakrat tedensko. Da je to uspešno, dokazujejo rezultati graškega Higienškega inštituta. Po enem mesecu takšnega čiščenja površin so od prej dokazanih 24 kolonij glivic našli samo še eno samo!

Najobsežnejši prispevek je delo dr. Josefa Rieglerja Uradna statistika na Štajerskem od poznega 19. do zgodnjega 20. stoletja. Najprej pove, kaj je predmet uradne statistike. Izraz statistika se je uporabljal že v 18. stoletju, medtem ko je bilo 19. stoletje čas statistično topografskih del. Tu omenja za Štajersko predvsem Schmutza, Götha, Hlubeka in Janischa.

Zadnji prispevek je napisala W. E. Schmidt in sicer o katalogu knjižnice nekdanjega frančiškanskega samostana v Mürzzuschlagu, ki je bil najden na Dunaju. Hišo so kot bospic postavili leta 1641 ob vznožju Semmeringa na pol poti iz Dunaja do Gradca. Pozneje so jo razširili v samostan, ki je deloval vse do reform Jožefa II. Ohranjen je katalog s 35 nepopolnimi naslovi, ki sega v 17. stol. Avtorica je dopolnila naslove s podatki o avtorjih, letnico in krajem izida, za kar je uporabila poleg bibliotečnih seznamov tudi specialne samostanske knjižnične kataloge frančiškanskih konventov, kot na primer graškega iz let 1616, 1662, 1750 in poznejše.

Na koncu so, kot običajno, objave Štajerskega deželnega arhiva o knjigah in publikacijah, ki jih je arhiv založil.

Folge 41, Graz 1991

Vsebina:

Gerbard Pferschy, Delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leto 1990

Heinrich Purkarthofer, Dodatek: V letu 1990 podeljeni štajerski občinski grbi

Ingrid Hödl, Poškodbe arhivalij zaradi aktinomicet

Reinhold Aigner, K vračanju v drugi svetovni vojni preseljenih fondov Štajerskega deželnega arhiva v Gradec 1945 do 1946. Iz mojega dnevnika

Gerald Gänser, Začasna preselitev oddelkov »Arhiv zveznih dežel« in »Sodobna zgodovina«

Vsebinsko kazalo za zvezke 31 do 40

Oglas: Objave Štajerskega deželnega arhiva

Direktor dr. Pferschy je v 19 poglavjih podal poročilo o delu Štajerskega deželnega arhiva v letu 1990. Sledi prispevek dr. Purkarthoferja, kjer obravnava štajerske deželne grbe.

Tehten prispevek je napisala Ingrid Hödl o poškodbah arhivalij zaradi aktinomicet, nato opiše ukrepe, ki so jih storili v restavratorski delavnici arhiva. Najučinkovitejši ukrepi za preprečevanje glivic in bakterij na arhivskem gradivu pa so zmanjšanje toplote, vlage, svetlobe, prahu in zaplinjevanje gradiva.

Reinhold Aigner objavlja zapiske iz svojega dnevnika in sicer o vračanju gradiva, ki je bilo v drugi svetovni vojni preseljeno na osemnajst različnih lokacij. Takoj po vojni so bile razmere težke. Ni bilo prevoza, primanjkovalo je hrane, ceste so bile slabe. Tovornjaki, s katerimi so prevažali gradivo, so bili povečini angleški in vozniki prav tako. Kljub vsem tem objektivnim težavam je arhivskim delavcem uspelo prepeljati gradivo nazaj v arhiv. Na koncu sestavka je avtor pripravil kronološki pregled vračanja gradiva, iz katerega je razvidno kdaj, od kje in koliko gradiva je bilo prepeljano nazaj v arhiv.

Zadnji prispevek je izpod peresa Geralda Gänserja in sicer nam predstavlja selitev skladišč v Bürgergasse v nove prostore na Karmeliterplatz ter probleme, ki so nastali s tem.

Za konec so objave knjig in publikacij, ki so izšle v založbi Štajerskega deželnega arhiva.

Nada Jurkovič

Der Archivar, letnik 45, zvezek 1

V tem zvezku je več kot polovica časopisa posvečena zborovanju (arhivskemu dnevu) nemških arhivistov. Najprej je kratek oris vseh dogajanj, referatov in poročil, ki so se zvrstili na zborovanju, ki je potekalo v Aachnu od 7. do 10. oktobra 1991. To je bilo že 62. zborovanje nemških arhivistov po vrsti in istočasno je potekalo tudi 18. zborovanje zgodovinarjev. Udeležilo se ga je okoli 750 udeležencev, tako iz Nemčije kakor tudi iz sosednjih držav. Rdečo nit zborovanja je predstavljalo vprašanje, katere naloge ima danes arhivist glede varovanja in znanstvene uporabe zgodovinskih virov.

Časopis nam najprej posreduje uvodno predavanje Wolfganga J. Mommsena z univerze v Düsseldorfu, v katerem avtor razpravlja o vprašanju glede sporočanja zgodovinskih virov in zgodovinske raziskave in zagovarja načelo, da arhivski delavci morajo skrbeti tako za varovanje kot tudi za prenašanje informacij preteklih dob in arhivist odloča o tem, kateri vir ima znanstveno-raziskovalni pomen in kateri ne.

V nadaljevanju so objavljeni referati, ki so se zvrstili na prvi splošni delovni seji, kjer se je razpravljalo o aspektih in problemih ocenjevalne sposobnosti arhivista. Drs. A. J. M. den Teuling iz arhivske inšpekcije province Drente v Assnu (Nizozemska) predstavlja običajno prakso pri kasijskih aktih v Zvezni republiki Nemčiji z vidika nizozemskega kolega. Dr. Gerhard Hetzer iz državnega arhiva v Augsburgu v svojem referatu obdeluje ocenjevalno diskusijo, ki je potekala na Bavarskem od leta 1840 do 1890 med izročilnimi uradi na eni strani in arhivi na drugi strani. Med drugim se je dotaknil kriterijev pozitivnega odbiranja. O ocenjevanju pisnih dobrin v arhivistiki v nekdanji DDR poroča višja arhivska svetnica dr. Lieselott Enders iz Potsdama. Serijo referatov prve splošne delovne seje zaključijo dr. Wolfram Werner, direktor zveznega arhiva v Koblenzu, z referatom Kvaliteta in kvantiteta modernih stvarnih aktov, Izkušnje iz zveznega arhiva. Kvaliteta in kvantiteta sta očitno dva pojma, ki si v sistemu vrednot naše kulture v dialektičnem oziru stojita nasproti. Sledil je tudi vprašanje, katere možnosti ima arhivist, da lahko smotrno in učinkovito reagira.

Sledijo referati, prebrani na drugi splošni delovni seji, ki je obravnavala dokumentacijo o manjšinah v Tretjem rajhu. Direktor mestnega arhiva v Stuttgartu prof. dr. Paul Sauer poroča v svojem referatu o dokumentaciji glede usode Židov v pokrajini Baden-Württemberg. Naslov drugega referata je Od emancipacije do holokavsta 1801-1942. Avtor referata dr. Herbert Lepper, direktor mestnega arhiva v Aachnu, poroča o dokumentacijskem projektu mestnega

Der Archivar, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 45, zvezek 1, 2

Der Archivar je strokovni časopis za arhivsko vedo, ki ga izdaja Glavni državni arhiv nordhein-westfalske dežele. Do sedaj je izšlo že 45 letnikov in v okviru enega letnika izidejo običajno po štirje zvezki. Pri zadnjem (45.) letniku sta do sedaj izšla dva zvezka: 1. zvezek v mesecu februarju in 2. zvezek v mesecu maju.

arhiva v Aachnu o izraelitskih splošnih sinagogah med 1801 in 1942. Delo je bilo opravljeno v štirih stopnjah glede na kronološko razvrščene zgodovinske točke. Dr. Josef Henke, višji arhivski svetnik v zveznem arhivu v Koblenzu, objavlja referat z naslovom Preganjanje Sintov in Romov, popis virov z ozira zveznega arhiva. Naslednji referat v sklopu te teme govori o virih za prisilno delo med drugo svetovno vojno. Avtorica referata Beate Brüninghaus se je lotila konkretnega raziskovalnega projekta: prisilno delo pri Daimler-Benzu in je na vprašanje, ali gre tudi tu v bistvu za neko vrsto preganjane manjšine, odgovorila pritrdilno, pa čeprav v pravnem pomenu niso bili preganjanci. Prisilne delavce je razdelila v tri skupine: 1) tuji civilni delavci, 2) vojni ujetniki in 3) jetniki v koncentracijskih taboriščih. Dr. Wolfgang Werner zaključuje temo z referatom, ki sicer popolnoma ne ustreza okvirom delovne seje, o renški zgodovini psihiatrije deželne zveze Porenje.

Sledijo referati, ki so se zvrstili na tretji splošni delovni seji, katere tema se je glasila Poklicna slika in izobrazba arhivistov v Zvezni republiki Nemčiji. Mestni arhivski svetnik Hans-Georg Ruppel, Mestni arhiv Offenbach, poda analizo poklicne slike dosežene arhivske službe z vmesnim poročilom delovne skupine iz društva nemških arhivskih delavcev. Cilj je bil, da se predvsem opiše (popiše) poklicna izobrazba, da se primerja z situacijo izobraževanja in vsebino izobraževanja in na teh temeljih razvije predloge za bodočo obliko izobraževanja. Anneliese Schmidt, Saški glavni državni arhiv Dresden, v svojem referatu govori o aktualnih problemih izobraževanja in nadaljnjega izobraževanja s pogleda »novih« dežel. Hans-Georg Vorholt, mestni arhiv Wunsdorf, pa se v svojem referatu posveti problemom in željam arhivistov brez strokovne izobrazbe.

Za objavljenimi referati sledijo poročila strokovnih skupin o njihovih delovnih sejah na 62. zborovanju. Delovalo je 7 strokovnih skupin, v katere so bili združeni arhivisti glede na to, v katerem arhivu delajo (državnem, mestnem, cerkvenem, privatnem, gospodarskem, političnih strank, ustanov in zvez in radiotelevizijskem oz. v arhivu visokih šol in znanstvenih institutov).

Preostali del časopisa je namenjen arhivskim poročilom in zasedanjem (zborovanjem) - najprej mednarodnim Sekcija za arhivsko izobraževanje pri mednarodnem arhivskem svetu (Eckhart G. Franz); Zasedanje pečatnega odbora mednarodnega arhivskega sveta v Bologni (Toni Diedrich); 7. mednarodni grafični dan restavradorjev v Uppsali / Švedska (Ingrid Joester). Z nemškega področja: Karlsruhe in Freiburg sta zamenjala gradivo (Jürgen Treffeisen), Posebna izdaja: 50 let westfalskega gospodarskega arhiva (Ottfried

Dascher), Nov arhiv Posarske univerze v Saarbrücknu (Wolfgang Müller), Prvo zasedanje odbora za fototehniko z udeleženci »novih« dežel v Würzburgu (Bodo Uhl), 22. seja delovne skupnosti komunalnih arhivov v zborov mestnih poslancev Baden-Württemberg v Friederichshafnu (Karin Häring). Objavljena so še poročila, ki se nanašajo na naslednje države: Nizozemsko, Rusijo in Češkoslovaško.

Sledi poročilo o literaturi, kjer je predstavljeno 12 del; personalna obvestila, kjer izvemo o imenovanjih oseb v različnih arhivih, novice o raznih učnih tečajih ter prireditvah v arhivskih ustanovah oziroma institutih; posmrtnici mestnemu arhivskemu svetniku dr. Hermannu Kownatzkemu in direktorju biblioteke in arhiva za zgodovino družbe Maks-Planck Rolfu Neuhau- su; ter razna obvestila od objav novih naslovov in telefonskih števil do raznih mnenj in objav. Na koncu pa so objavljena še sporočila (nanznanila) društva nemških arhivistov.

Der Archivar, letnik 45, zvezek 2

Najprej nam Jan Folkerts poroča z zasedanja evropskega arhivskega kongresa v Maastrichtu, ki je potekal od 2. do 5. oktobra 1991, in sicer na temo Arhivi in Evropa brez meja. Udeležilo se ga je več sto udeležencev, in sicer ne samo iz vseh evropskih držav, ampak tudi iz ZDA, Kanade, Nigerije, Indonezije idr. Udeleženci iz tolikih držav so ob 100-letnici nizozemskega arhivskega društva naredili pravi mednarodni dogodek. Kongres je potekal v obliki plenarnih sej in v obliki sekcij. Vsega skupaj se je zvrstilo 5 plenarnih sej, ki so nosile naslednje naslove: Meščan (državljan) in oblast, Navaden arhiv ali moderna informativna služba?, Ugled arhivistov, uskladitev izobrazbe in mednarodna mobilnost, Arhivist in Evropa o arhivih in Evropa in svet o arhivistih.

Franz Josef Jakobi objavlja prispevek, ki se navezuje na 62. zborovanje nemških arhivistov, ki je potekalo v Aachnu, in sicer na temo Poklicna slika in izobrazbeni profil arhivistov.

Ottfried Dascher objavlja prispevek 50 let westfalskega gospodarskega arhiva v Dortmundu - stanje in perspektive.

Stanje raziskav pri zgodovini državno-zborničnega sodišča v mestu Wetzlar je prispevek Ingrid Scheurmann.

Prispevkom sledi objava zakonskih določb in upravnih predpisov za državno arhivsko vedo (stroko) in za arhivsko varstvo v Zvezni republiki Nemčiji.

Arhivska poročila z mednarodnega področja so zapisali: Hermann Kuhr: 6. mednarodni dan cerkvenih arhivov v Rimu, Ottfried Dascher: Prvi mednarodni kolokvij regionalnih gospodarskih arhivov Evrope v Dortmundu, Angelika Menne-

Haritz: Zasedanje odbora (sekcije) EDV mednarodnega arhivskega sveta na Dunaju. Sledijo še poročila, ki se nanašajo na druge države. Nemčija (Elke Imberger: Otvoritev novega poslopja za deželni arhiv Schleswig-Holstein, Pristojnost državnega arhiva v Thüringenu, Klaus Peter Decker: Sto let znanstvene oskrbe arhiva knezov Leningenskih v Amorbachu 1891-1991, Hermann Josef Braun: 34. strokovna seja rheinland-pfälziških in saarländskih arhivistov v Mainzu, Ernst Otto Bräunche: Potek nadaljnje izobrazbe delovne skupnosti arhivistov v zboru mestnih poslancev Baden-Württemberg, Achim Fenner: 22. in 23. srečanje baden-württemberskih arhivistov okrožnih arhivov, Ingelore Buchholz: Zasedanje arhivistov komunalnih arhivov dežele Sachsen - Anhalt v Haldensleben, Carsten Müller-Boysen: 19. in 20. strokovno zasedanje Schleswig-holsteinskih komunalnih arhivov v Schleswigu).

Sledi poročilo o literaturi, ki zajema predstavitve oziroma oceno 15 del. Kot že ustaljeno, je na koncu še zapis osebnih poročil, posmrtnice v čast dr. Wolfu-Heino Strucku (bil je arhivist in znanstvenik hessenškega glavnega državnega arhiva) ter poglavje Razno.

Sonja Anžič

Arhivski vjesnik, XXXIV, Arhiv Hrvatske, Zagreb 1990

Pričujoča številka Arhivskega vjesnika, ki ga izdaja Arhiv Hrvatske, se odlikuje po vrsti zanimivih in aktualnih člankov, tako s področja arhivistike kot zgodovine / npr. o dokumentacijskem sistemu v Kinoteki Hrvatske, zunanji službi na Hrvaškem, strojno čitljivem arhivskem gradivu oz. zgodovini naseljevanja Hrvatov v Banatu itd./.

V rubriki Razprave in članki je Dragutin Pavličević objavil razpravo o elaboratu Mojsija Baltića iz leta 1852 o hišnih zadrugah na Hrvaškem. Leta 1852 je bil namreč izdan Splošni državljanski zakon, ki ne zajema hišnih zadrug in združnega lastništva in jih tako postavlja praktično zunaj zakona. Zato je Banska vlada v Zagrebu poiskovala odložiti veljavnost tega zakona in dokazati, da za hišne zadruge veljajo posebne, tradicionalne norme. S tem vprašanjem se je ukvarjal Mojsije Baltić, eden najpomembnejših poznavalcev združnega življenja in gospodarski strokovnjak. Napisal je elaborat, ki se deli na dva dela. V prvem delu je zgodovinski prikaz patriarhalnega življenja od rodovne skupnosti, preko fevdalne skupnosti do kapitalistične oz. meščanske družbe. V drugem delu pa je načrt zakona o hišnih zadrugah.

Ružica Kolarević-Kovačić in Petar Strčić objavljata Predlog Ivana Bojničića o imenu in statutu deželnega arhiva iz leta 1921. Z nastankom Kraljevine SHS 1918. leta se je postavilo tudi vprašanje položaja in imena Kraljevega hrvaško-slavonsko-dalmatinskega deželnega arhiva v Zagrebu. O tem ter o hitrejšem razvoju arhivske službe nasploh je razmišljal ravnatelj tega arhiva dr. Ivan Bojničić. Predsedstvu Kr. hrvatsko-slavonske deželne vlade v Zagrebu je leta 1921 poslal elaborat o Imenu in položaju deželnega arhiva. V tem elaboratu ne analizira samo položaja deželnega arhiva v Zagrebu, temveč tudi Kr. srbskega državnega arhiva v Beogradu, Gubernijskega arhiva v Zadru, Arhiva Dubrovnške republike v Dubrovniku in Deželnega arhiva Vojvodine Kranjske v Ljubljani ter nekaterih cerkvenih, mestnih in drugih arhivov. O vsakem arhivu poda nekaj informacij in predloge za njihovo rešitev. Mnenja je, da bi bilo potrebno iz vseh arhivov narediti štiri arhive in sicer državne arhive v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in Dubrovniku. Vsi bi morali biti v pristojnosti centralne uprave v Beogradu, na čelu katere bi bil arhivski svet, ki bi bil v sestavi Ministrstva za zunanje zadeve. Dokler pa se vse to ne bi uredilo, predlaga, da se deželni arhiv v Zagrebu preimenuje v Državni arhiv SHS v Zagrebu. Na svoj predlog dr. Bojničić ni dobil odgovora, pač pa so »dobili dovoljenje« za spremembo imena, ko so leta 1922 prosili za izdajo novega žiga z novim imenom. Takrat je bila ta sprememba pravzaprav avtomatična, ker je bila že v veljavi Vidovdanska ustava, ki ne uporablja izraza »deželni«.

Vjekoslav Majcen nas seznani z dokumentacijskim sistemom Kinoteke Hrvatske pri Arhivu Hrvatske. Kinoteka Hrvatske je izdelala svoj dokumentacijski sistem, ki je prilagojen posebnostim posameznih zvrsti gradiva v kinotečnem fondu. Sistem je nastajal, se spreminjal in dopolnjeval vrsto let in kot rezultat tega je nastal projekt Sistem vodenja evidence in obdelave gradiva v Kinoteki Hrvatske, ki ga je sprejel Arhivski svet Hrvatske in tako postal obvezno navodilo za delo. Projekt valorizira in klasificira gradivo, ki ga sprejemajo. Vse gradivo je razdeljeno v dve skupini: filmsko gradivo in spremljajoče filmsko gradivo /filmska dokumentacija, zbirka plakatov in prospektov, fototeka, zbirka filmske opreme, zbirka diplom in drugih filmskih nagrad ter knjižno gradivo/. V razpravi je v nadaljevanju opisana obdelava gradiva: standardi, evidentiranje gradiva ob prevzemu /akcesijska knjiga /podatki o lastništvu /poreklu/ ter klasifikacija, matična obdelava gradiva /matični list, ki je standardiziran in vsebuje podatke o odgovornosti, tehnične podatke, nahajališča in geslovnik - zaenkrat le osebna in krajevna imena/.

Kot evidence izdelujejo inventarne knjige ter razna informativna pomagala. Pri prvi izdelavi teh pa je izrednega pomena avtomatska obdelava podatkov /računalnik, optični disk/, ki omogoča, da se naenkrat izdelava več vrst pomagal. Objavljenih je tudi nekaj dokumentacijskih kartic.

Davor Eržišnik iz Arhiva Hrvatske v preglednem članku predstavlja nov koncept zaščite arhivskega gradiva zunaj arhiva, ki sloni na novospregledanih predpisih. Sedaj se ne varuje več vse gradivo na terenu, temveč se valorizira ustvarjalce in gradivo /pozitivni pristop/. Avtor v članku analizira: a/ slabosti dotedanega sistema zunanje službe ter njihove posledice, b/ razloge in način za uvedbo pozitivnega pristopa /valorizacija ustvarjalcev in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih/, c/ novo metodologijo dela. Z novim načinom dela bi dobila zunanja služba tudi ustrezen status.

Izkušnje ZDA, Francije, Kanade in ZSSR na področju zaščite nekonvencionalnega arhivskega gradiva /zlasti strojno čitljivega gradiva/ je zbral Dubravko Pajalić. Obdelal je predvsem tehniko prevzemanja in valorizacijo strojno čitljivih dokumentov. Prikaže tudi organizacijo oddelkov, ki se ukvarjajo s prevzemanjem in obdelavo tega gradiva ter izobraževanje kadrov za uspešno zavarovanje novih zvrsti arhivskega gradiva. Celoten prikaz sloni na tovrstni dejavnosti zlasti vladnih arhivov, in sicer Nacionalnega arhiva v ZDA, arhivskega centra v Fontainebleauju v Franciji, Nacionalnega arhiva v Ottawi v Kanadi ter posameznih arhivov v ZSSR.

Aleksander Matkovski, akademik iz Skopja, je pripravil razpravo o filuriji - davku, ki so ga plačevali ovčarji, in sicer z ovcami ter vojaškimi in drugimi uslugami. Imel pa je še nekaj drugih značilnosti in o tem govori omenjeni prispevek.

V luči aktualnih dogodkov na področju nekdanje Jugoslavije je zanimiv prispevek Stjepana Krpana, ki piše o Hrvatih v Banatu. To je zgodovinski oris o tem, od kod in zakaj se doseljujejo Hrvatje v Banat, o krajih, kjer jih največ živi, o njihovih zvezah z matičnim narodom na Hrvaškem ter o njihovih šolskih in cekvenih razmerah. Večina je štokavcev in kaj-kavcev, mašuje pa se v hrvaškem jeziku v Zrenjaninu, Boki, Neuzini, Opovu, Perlezu, Beli Crkvi, Ivanovu, Pančevu in Starčevu.

Ivo Ficović je raziskal delovanje dubrovniškega gledališča v času francoske okupacije. Francoske okupacijske oblasti so ustanovile gledališče v dvorani Velikega sveta dubrovniške republike. Poimenovali so ga Vojvodsko gledališče, in sicer po maršalu Marmontu, ki mu je Napoleon podelil naslov Vojvoda Dubrovniški. Maršal je bil vzgojen v tradiciji francoskega prosvetljenstva in revolucije in je nosil v sebi lastnosti vojaka in ljubitelja kulture. V času svo-

jega delovanja na tem področju je vzpodbudil vrsto kulturnih dejanj, med drugim so tedaj prvič v zgodovini začeli učiti v šoli hrvaški jezik.

Življenje in delo enega najpomembnejših hrvaških zgodovinarjev Miha Barada (1889-1957) opisuje Stjepan Antoljak. Miha Barada je preučeval predvsem srednjeveško zgodovino hrvaškega naroda in se pri tem posluževal tudi rezultatov drugih strok /arheologije, toponomastike./

Bogata je tudi rubrika Recenzije in poročila, kjer najprej Petar Strčić zelo nadrobno prikaže bogato arhivsko delo Franja Biljana. Iz Pordenona poroča o Dnevih nemega fdma Vjekoslav Majcen, recenzijo knjige Boža Otorepca Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem /Lj. 1988/ pa je pripravil Marijan Grakalić. Vsebinsko La Gazette des Archives, 141/1988 je pregledal Andrej Čebotarev. Posvetovanja o virih za zgodovino otoka Krka, ki je bilo leta 1990 na Reki, se je udeležil tudi Petar Strčić in o tem napisal poročilo. Informativno službo v Nacionalnem arhivu v Parizu predstavlja Miljenko Pandžić.

V rubriki Vesti lahko preberemo o nekaterih knjigah s področja arhivistike, ki so izšle v zadnjem času: edicija Hrvatske kraljevske konference, ki jo je izdal Arhiv Hrvatske v letih 1958-1980 /12 zvezkov/, Vizitacije zagrebške /nadškofije 1615-1913 /Arhiv Hrvatske, Zg. 1989/, Zapisniki Poglavarstva svobodnega in kraljevega mesta Varaždin /Zgodovinski arhiv Varaždin, Varaždin 1990/, Spisi pisarne šibeniškega kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441-1443 /Mestni muzej Šibenik, Šibenik 1989/, štiri knjige o pomorstvu Lošinja, ki jih je napisal Albert Cosulich /izšlo v Benetkah/, Zgodovina institucij v Margetić-Sirotkovičevi Zgodovini držav in narodov SFR Jugoslavije /Zg. 1988/ in Socialno razbojništvo v Istri v XVII. in XVIII. st. avtorja Miroslava Bertoša /Pula 1989/.

Poročilo s šestega mednarodnega tečaja iz latinske paleografije in diplomatike v Benetkah leta 1990 je pripravil K. Čvrljak. Simpozij Pet stoletij zemljepisnih kart Hrvatske je spremljala tudi razstava. Ankica Pandžić je pripravila izredno bogat katalog, ki ga v tej publikaciji predstavlja Ž. Richter. Posebno zanimivost predstavlja fotografija uslužbencev Arhiva Hrvatske izpred petdesetih let /iz leta 1941/, ki jo je prispeval upokojeni arhivist Arhiva Hrvatske dr. Josip Butorac. Nazadnje pa je objavljena tudi vest, da je bil leta 1991 dotedanji direktor Arhiva Hrvatske Petar Strčić imenovan za upravitelja Arhiva Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Ob tem je opisano tudi dotedanje delo dr. Petra Strčića.

Na koncu so objavljeni Kriteriji prevzemanja in varovanja filmskega gradiva v Kinoteki Hrvatske pri Arhivu Hrvatske.

Žal tudi ta številka prinaša In memoriam. Tokrat so se poslovili od dr. Danila Klana.

Arhivski vjesnik je kvalitetna arhivska revija in upam, da bo tudi v novih političnih in družbenih razmerah še vedno izhajala.

Darinka Drnovšek

Vjesnik istarskog arhiva 1 (32), Pazin 1991, 322 str.

Izšla je prva ali dvaintrideseta številka do sedaj skupnega glasila arhivov Pazin in Reka, po novem pa samostojna publikacija pazinskega arhiva. Urednik Dražen Vlahov nas v uvodniku seznanja z vzroki spremembe. Dosedanji, od leta 1953. leta skupni časopis dveh arhivov, je prenehal izhajati s sklepom zbora delavcev zgodovinskega arhiva na Reki, s katerim so se odločili za rezveljavitev samoupravnega sporazuma, ki je urejal skupno izdajateljsko politiko. Delavci arhiva v Pazinu in svet arhiva so se odločili nadaljevati s samostojnim izdajanjem glasila, katerega namen bo še naprej objavljati arhivsko gradivo in znanstvene prispevke iz zgodovine Istre. Uredništvo bo skrbelo tudi za tematsko notranjo povezanost prispevkov.

V vsebinski celoti, kjer so objavljene RAZPRAVE IN ČLANKI, najprej preberemo prispevek Hodimira Sirotkovića, ki nam daje pregled pravosodnih organov na Hrvaškem od 1918. do 1945. leta, razdeljen v tri obdobja: do prve svetovne vojne, v stari Jugoslaviji ter med narodno-osvobodilno vojno. Ljubo Drndić objavlja prispevek o razvoju in pomenu sklepov okrožnega NOO za Istro 13. septembra 1943. Poudarja samostojnost in iniciativnost vodstva NOB v Istri pri sprejemanju sklepov. Polemizira z nekaterimi dotedanjimi interpretacijami zgodovinarjev, ki iz odločitev okrožnega odbora NOO za Istro niso dovolj prepoznali specifičnosti NOB v Istri. Vsebinsko članka Antuna Girona nam razkriva sam naslov Razvoj ljudske oblasti na reškem območju od 1941. do 1945. leta. Proces razvoja ljudske oblasti, zoperstavljene sočasnim, uradnim upravnim organom italijanskih, ustaških in nemških struktur, je zaradi njihove različne intenzivnosti razvoja po področjih in obdobjih, razdelil v pet faz. Kot vir dogajanj so avtorju služili različni fondii v arhivih v Beogradu, Zagrebu, Pazinu, na Reki in v Rimu. Na koncu prispevka je objavljen tudi obsežen seznam uporabljene literature. S temo, ki je še posebej zanimiva tudi za slovenske bralce, se ukvarja Slobodan Nešović. Avtor v prispevku razmišlja o vlogi zavez-

nikov: Velike Britanije, ZDA in Sovjetske zveze pri razreševanju vprašanja priključitve Istre in Slovenskega primorja od 1941. leta pa vse do sklenitve sporazuma o Julijski krajini v Beogradu 9. junija 1945. Sporazum je na koncu članka tudi objavljen. Prispevek Nade Jaman se prav tako nanaša tudi na slovensko ozemlje, saj govori o meji med državama, ki sloni na načelih narodnostne meje in jo zagovarja jugoslovanska stran ter meje na osnovi etničnega ravnotežja, ki jo je zagovarjala italijanska stran pri določevanju meje med Italijo in Jugoslavijo v obdobju od 1945. do 1947. leta. Dotakne pa se tudi problemov okrog Svobodnega tržaškega ozemlja, ki se zaključijo z Londonskim sporazumom 1954. leta in dokončno s sporazumi med sosednjima državama, sklenjenim v Osimu 1977. leta. Miroslav Bertoša v svoji, kot opozarja, še nepopolni študiji, uporablja vizitacijske zapisnike iz Arhiva škofijskega ordinariata v Poreču kot vir za proučevanje družbene zgodovine na območju Poreča v 17. stol. Vprašanja, ki so jih ob vizitacijah škof ali njegovi pomočniki zastavljali župniku, županom, gastaldom, sodnikom in posameznikom, so se v večini primerov nanašala na najintimnejše življenje ljudi. Način in vsebina vprašanj in odgovorov nanje nam razkriva duhovno življenjske dobe in prostora, način življenja, vsakodnevne skrbi, osebne konflikte in travme. Avtor se ustavlja predvsem pri problemu čarovništva, saj so bile osebe obsojene le-tega poleg heretikov v najbolj bednem položaju takratnega časa. Vjekoslav Štoković poskuša s svojim člankom obogatiti vedenje o za zdaj še ne celostno obdelani temi o istrskih bratovščinah. Kot vir uporablja v glavnem poslovne knjige istrskih bratovščin, ki predvsem ponujajo raziskovalcu možnost spoznati njihovo gospodarsko in družbeno dejavnost. Anđelko Bađurina nam v članku o hagiopografiji na območju Poreča niza vrsto podatkov o cerkvah na tem območju. Naveden je kraj in čas postavitve cerkve, področje zaščitništva in provenienca čaščenja. V prispevku je tako omenjenih sto sedemdeset znanih cerkva in kapel na poreškem področju, ki se skozi zgodovino iz najrazličnejših razlogov menjale svoje patrone.

V poglavju GRADIVO, ki je namenjeno objavam arhivskega gradiva, med štirimi beremo najprej članek Josipa Kolanovića z naslovom Cerkev in posestva Muranske opatije sv. Ciprijana na otoku Krku. Avtor objavlja trideset listin iz Državnega arhiva v Benetkah, ki se nanašajo na posesti otoka Krka in cerkve opatije sv. Ciprijana na Muranu v obdobju od 1153. do 1437. leta. Za vsako listino je objavljen tudi kratek regest, signatura, podatki o morebitnih prepisih in o dosedanjih objavah. Ivan Pederin obravnava in objavlja tekst hrvaškega bana Josi-

pa Jelačića Strokovno mišljenje o uporabi hrvaškega jezika kot uradnega jezika na reških sodiščih. Osnovni argument, na katerega se je ob tem oprl, je bila etnična pripadnost prebivalcev na območju, za katero so bila sodišča pristojna. Iz obsežnega teksta izvemo veliko tudi o razvoju in položaju sodišč na območju Reke ter o takratnih gospodarskih razmerah. Avtor objavlja hrvaški prevod originalno v nemščini pisanega dokumenta, ki ga hrani Znanstvena knjižnica v Zadru. Dražen Vlahov v naslednjem prispevku objavlja štiri pisma, ki jih je dr. Ante Mandić kot jugoslovanski usmerjen politik in dober poznavalec istrskih razmer, član ZAVNOHA in AVNOJA v obdobju od junija do oktobra 1944 poslal Pokrajinskemu NOO za Istro. Pisma govorijo tudi o problemih razmejitve med Italijo in Jugoslavijo. Božo Jakovljević v članku objavlja vojni dnevnik preprostega Istrana Marjana Grbca, člana Okrožnega komiteja SKOJ za Buzet. Dnevnik je pisan v več beležkah in zvezkih. Pisati ga je začel konec decembra 1943 in ga končal 13. septembra 1944. Dnevniški zapis je avtentično pričevanje soudeleženca dogodkov med vojno v Istri.

V poglavju INVENTARJI IN REGESTI je objavljeno arhivsko gradivo rovinjskega kapitlja, ki sega od 16. stol. do 1945. leta. Posamezni prepisi dokumentov pa so še iz starejšega časa. Po oceni Ivana Graha, ki je gradivo obdelal in inventar pripravil za objavo, je poleg gradiva škofijskega arhiva v Poreču to najdragocenejši cerkveni arhiv v Istri.

Predvsem za arhivske delavce je zanimiv sklop ČLANKI IN RAZPRAVE IZ ARHIVSKE TEORIJE IN PRAKSE. V prispevku Petra Strčića se seznanimo z razvojem arhivske službe od odredb v statutih istrskih mest do ustanovitve regionalnih arhivov v Kopru, na Reki, v Pazinu in v Zadru. V drugem članku katerega avtor je Martin Modrušan, dobimo strokovne napotke, kako pripravimo arhivsko gradivo za mikrofilmanje, da bo le-to smiselno in pravilno. Tretji prispevek se ukvarja z razrešitvijo problema razmejitve arhivskega gradiva med arhivskimi ustanovami ter med arhivi in drugimi inštitucijami, ki gradivo zbirajo in hranijo.

Med POROČILI, PREDSTAVITVAMI IN NOVICAMI je več krajših prispevkov o delovanju raznih arhivskih združenj in organov, posvetovanj, o obiskih v drugih arhivih ter nekaj ocen publikacij.

- Vlasta Tul

Klub starih goriških študentov, v sredini je Ludvik Zorzut

(Fond: Ludvik Zorzut, PANG)

Razstave

Razstava Življenje na listkih 1945-1990, Ljubljana 1992

Če se dobršen del slovenskih arhivistov ukvarja pretežno z gradivom, nastalim po letu 1945 (ali celo 1965) - v to jih (je do sedaj?) sili(la) zahteva zakona o prevzemanju gradiva po preteku 15 ali celo 5 let in pa ustvarjalci, ki so se hoteli s predajo gradiva čimprej otresti skrbi zanj - pa ugotavljajo muzealci, da je »obravnava in proučevanje sedanosti... razmeroma mlada dejavnost.« Vsaj tu pa je arhivistika kakšen korak pred zgodovinopisjem!

Skupina kustosov za povojno obdobje (nekdanjih) muzejev revolucije in pokrajinskih muzejev je povezala svoje delo s predstavitvijo »teh naših 45 let« socialističnega obdobja s pomočjo drobnih listkov. Primeri bankovcev, vstopnic, vabil in dokumentov so predstavljeni kot »drobna ogledalca celotne družbene biti in njene nadstavbe«, kakor v uvodu kataloga razstave piše Janez Kos. Omenja tudi, da so želeli z razstavo opozoriti predvsem na vprašanje »valorizacije gradiv za obdobje po l. 1945« seveda z vidika muzealske usmeritve k široki vrsti sodobnega gradiva. Misel o valorizaciji (gradiva po letu 1945) ni arhivistom prav nič tuja in morda tudi ni naključje, da jo je zapisal nekdanji arhivist. Bolj kot to pa je vredna pozornosti zanimiva usmerjenost muzealcev sodobne zgodovine tudi k drobnemu, vsakdanjemu gradivu in »življenju na listkih«.

Razstava predstavlja obdobje 45 let v štirih sklopih: prva povojna leta (kmečka in delavska družina, mladina), petdeseta leta (mlada družina, osnovna šola), šestdeseta leta (dvig družinskega standarda, srednja šola 1962-1966, študij 1966-1971, vojaščina) ter sedemdeseta in osemdeseta leta (prva zaposlitev in mlada družina). Kot razberem iz hesedila v katalogu je okvir teh poglavij zgodba o kmečkem Janezu in delavski Mariji, ki se po vojni poročita, nato pa sledimo njima in njunima otrokoma skozi šolanje do sinove poroke. V ta okvir pa so postavljeni posamezni listki: osebne izkaznice, potrošniške nakaznice, račun za štedilnik, vstopnice za kino, potna dovoljenja, potrdila o udarniškem delu, štafetno pismo »Našemu ljubemu voditelju«, mesečne izkaznice, različne etikete in kreditne kartice ter vse kar sodi zraven. Muzealije, arhivalije in drobni tiski. Del razstave pa je pred-

stavil še nekatere zbirke »listkov«: razglednice, znamke, denar ipd.

Razstavni katalog z 28 (neoštevilčenimi) stranmi je poleg uvodnih tekstov (Nataša Urbanc, ki je tudi vodila postavitve razstave, Janez Kos, Rolanda Fugger-Germadnik) prinesel tudi seznam razstavljenega gradiva pretežno iz zbirk osmih muzejev, v zanimivem, mapi podobnem ovitku pa tudi nekaj tipičnih listkov s kratkimi komentarji o posebnih vrstah »listkov« (znamke, razglednice, etikete pivovarne Laško, voščilnice) in o Primorski v tem času. Zamisel, dati obiskovalcu v roke take listke kot prave (ne le kuverto, razglednico, temveč tudi pismo s stenčasa, živilsko nakaznico in spričevalo) pa je mikavnosti razstave dodala še svoj čar. Kaj ni prijetno odnesti z razstave s seboj kar razstavni eksponat (čeprav le primerno razmnožen)?

Razstava, ki je gostovala v več slovenskih krajih, je v Ljubljani dajala vtis povojnih stenčasov, ki jih je k sreči dopolnjevalo nekaj zanimanja vrednih predmetov, ki smo jih imeli »še včeraj« doma. Prav škoda je, da si je razstava prvič izborila zgolj poletni termin (1992) v sicer gosti seriji razstav v muzeju, ki deluje v Cerkovnem gradu v Šiški, saj je dovolj zanimiva in tudi pedagoško pestro postavljena, da bi tudi šolnikom lahko pomagala pri predstavitvi problemov zadnjih 45 let z vidika vsakdanjega življenja. Drugič je (bila) na ogled od konca 1992 do aprila 1993.

Arhivistom pa bi (ali je bilo) tako skoraj vse znano: listke, ki jih je vse polno v upravnih, gospodarskih in privatnih fondih, so muzealci uvrstili v svoje zbirke z zbiranjem gradiva od privatnikov. K sreči so jih manj skrbele razmejitve med muzejskim in arhivskim gradivom kakor spodbudna vnema, ohraniti kot sledi preteklosti tudi drobne zapise vsakdanjega življenja. Razstava je lahko na eni strani spodbuda za širokogrudnejšo valorizacijo arhivskega gradiva, na drugi pa pomislek pri razstavljanju sodobnega arhivskega (predvsem enodimenzionalnega, ploskovnega) gradiva brez ustrezne družbe trodimenzionalnih muzealij, ki niso manjkale tudi na razstavi o življenju na listkih.

Branko Šuštar

Razstava Trst med Vzhodom in Zahodom, Politično življenje v Trstu in coni A Julijske krajine leta 1946 in katalog str. 85, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1992

Razstavo s tem naslovom so odprli v razstavnih prostorih Arhiva Republike Slovenije 22. aprila 1992 ter tako popestrili svojo bogato dejavnost tudi s slikovno predstavitvijo določenega obdobja in prostora. Obenem je bila to tudi promocija nove enote Arhiva RS, ki se je priključila našemu osrednjemu državnemu arhivu leta 1990. Razstavo je pripravila Nevenka Troha ob pomoči Nataše Čučič iz Goriškega muzeja in dr. Mirana Komaca iz Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Zgodovina mesta Trsta in njegovega zaledja je posebno v zadnjih letih privlačevala zgodovinarje z obeh strani meje. Zvrstilo se je nekaj simpozijev, izšlo večje število publikacij in razprav, ki so proučevali novejšo zgodovino Trsta in pozdraviti gre odločitev Arhiva RS, da nam polpreteklo zgodovino tega mesta in njegove okolice, tako pomembnega tudi za nas, predstavi na panojih in v vitrinah. Gre za prve dve leti po drugi vojni (1945, 1946), v katerih se je zvrstilo toliko dogodkov, da jih je težko enakovredno predstaviti. Osvoboditev, 40 dni jugoslovanske oblasti in delo Pokrajinskega narodno-osvobodilnega odbora (PNOO) v zvezi s tem, Zavezniška vojaška uprava (ZVU), volitve v NOO, kljub temu, da PNOO nima več oblastne moči (po 11. 8. 1945), boj za meje na mirovnih pogajanjih, organiziranje in delovanje raznih političnih organizacij, delovanje reakcije itd., vse to je bilo po koncu vojne tako prepleteno in povezano, da je za predstavitev kraja in časa treba upoštevati prav vse. To je obetal tudi naslov, ki nas je povabil na razstavo.

Avtorica je odbrala 226 dokumentov in jih predstavila na 26 panojih in 20 vitrinah tako, da je oblikovala tri vsebinsko zaokrožene sklope. V prvem delu je skušala prikazati prostor in čas, ozemeljske zahteve jugoslovanske in italijanske strani ter ZVU kot nosilko oblasti v Julijski krajini, tako imenovani coni A Slovenskega primorja. Izbrani dokumenti, slike, zemljevidi in letaki govore o prebivalstvu in dogodkih leta 1945 in 1946, dovolila pa si bom dopolnitev, ki se mi zdi pomembna za celovit prikaz stanja v Slovenskem primorju s Trstom. Razstava je namreč raziskava določenega problema in kot taka zahteva celostno predstavitev z vsemi dosegljivimi in pomembnimi podatki, dokumenti in pričevanji. Avtorica v svoji predstavitvi stanja in dogajanja v Trstu in okolici v prvih dveh letih po drugi svetovni vojni niti v katalogu, kjer je podan splošen

pregled dogodkov v zvezi s Trstom v tem stoletju, niti z dokumentom na panoju ne omeni Pokrajinskega NOO za Slovensko primorje in Trst. Res, da je poudarek razstave na predstavitvi političnih strank in organizacij, kljub temu pa je ob širokem naslovu, ki ga razstava ima, le treba reči nekaj besed tudi o PNOO. Ustanovljen je bil že leta 1944 in se je na začetku maja 1945 kot najvišji predstavnik oblasti s severne Primorske preselil v Trst, v guvernerjevo palačo na Velikem trgu. Dne 6. maja 1945 je uvedel upravno-teritorialno ureditev pokrajine, ki so jo sestavljali Tržaško okrožje, Goriško okrožje in avtonomno mesto Trst. Izdal je vrsto odlokov, s katerimi je s pomočjo odsekov in komisij urejal življenje na tem prostoru. Tako je npr. odsek za izgradnjo narodne oblasti pripravljaval volitve v NOO in MOS, odsek za notranje zadeve je z Narodno zaščito skrbel za red, odsek za prosveto je skrbel za kulturno dejavnost, javni tožilec za sodstvo itd. PNOO, ki je torej bil vrhovni organ oblasti v Slovenskem primorju in Trstu in so mu to NO odbori in odbori OF tudi priznali, je poleti 1945 (ko prevzame za njim v coni A oblast ZVU) prilagodil svoje delo novim razmeram. Dejstvo pa je, da je imel PNOO preko svojih odsekov in oddelkov tako močan vpliv, da lahko trdimo, da je v določenih področjih cone A (npr. v okrajih Sežana, Nabrežina, Brda) obstajalo dvovladje, saj ZVU ni mogla uveljaviti svoje oblasti tako, kot je želela. Če so na panojih predstavljeni osvobodilni svet za Trst, Narodna zaščita, akcije, ki jih je vodil študijski odsek PNOO za sprejem Mednarodne razmejitvene komisije, potem bi bilo potrebno povedati, da so delovali v okviru PNOO tudi ohranjeni fond PNOO, ki obsega preko 550 fasciklov, nas potrjuje v tem. Toliko le v podkrepitev trditve, da bi PNOO moral najti svoje mesto na enem od panojev razstave.

Drugi vsebinski sklop je namenjen osvetlitvi vloge in delovanja političnih strank. Osnovna zasnova je bila prav predstavitev programov in delovanja političnih strank in organizacij, zato je ta del najboljširneje zastopan. Po panojih in vitrinah sledimo Slovansko-italijanski antifašistični uniji (SIAU) kot najmočnejši organizaciji, ki je na tej razstavi res dobro predstavljena. Sledijo KP Julijske krajine, Enotni sindikati, Slovansko-italijanska antifašistična ženska zveza, Zveza primorskih partizanov, mladinska organizacija, slovenske organizacije, ki so delovale zunaj SIAU, slovenska politična emigracija (predvsem v zvezi s šolstvom), italijanske stranke in organizacije, delovanje begunskih organizacij, Fronta za neodvisnost Svobodne Julijske države, skratka res zelo širok izbor, zanimivo dokumentiran in predstavljen.

Dogajanje v coni A Julijske krajine v letu 1946 in sklepi mirovne konference pa sestavljajo tretji vsebinski sklop predstavitve. Dokumenti, fotografije, resolucije, letaki, stenčasi, časopisi v obeh jezikih govore o raznih predlogih ene in druge strani, o protestih in sporih ter nam predložijo razpoloženje, kakršno je bilo na tem nemirnem ozemlju do podpisa mirovne pogodbe v Parizu.

Na razstavi je bilo predstavljeno gradivo, ki ga hranita Arhiv Republike Slovenije - referat za dislocirano gradivo in Goriški muzej.

Razstavo Trst med Vzhodom in Zahodom spremlja katalog z istim naslovom (85 str.), ki ga je pripravila Nevenka Troha.

Metka Gombac

Razstava Konstantin Wurzbach (1818-1893), avstrijski biograf in leksikograf

V kulturno-informacijskem centru Križanke je 11. junija 1992 potekala otvoritev razstave, ki je bila posvečena pomembnemu avstrijskemu biografu in leksikografu Konstantinu Wurzbachu. Razstavo je pripravil Dunajski mestni in deželni arhiv skupaj z Avstrijsko akademijo znanosti, in sicer ob stoletnici izida zadnjega (60.) zvezka Wurzbachovega biografskega leksikona. Najprej je bila postavljena na ogled na Dunaju, zatem v Berchtesgadnu in nato s posredovanjem Zgodovinskega arhiva Ljubljana prenešana v Ljubljano in tu gostovala do 27. junija 1992.

Avtor razstave, ki je bil tudi gost na otvoritvi v Ljubljani, je bil univ. prof. dr. Peter Csendes. Zgodovinski arhiv Ljubljana je na razstavi sodeloval z viri, ki jih hrani in se nanašajo, oziroma govorijo o Konstantinu Wurzbachu. To so dokumenti o njegovem šolanju v Ljubljani, ko je obiskoval ljubljansko normalno, gimnazijo v Ljubljani ter licej. Dokumenti so se lepo vključili v obstoječi potek razstave.

V tem prispevku je moj namen podati poročilo o razstavi, in sicer z vidika obiskovalca, ki so ga razstavljeni dokumenti popeljali skozi življenje Konstantina Wurzbacha, ga seznanili z njegovo osebnostjo in delom ter posredno predstavili tudi značilnosti časa, v katerem je živel.

Dokumentni so najprej izpričevali rojstvo Konstantina Wurzbacha 11. aprila 1818 v Ljubljani, kjer je bil tudi vpisan v rojstno in krstno knjigo župnije sv. Nikolaja z imeni Edvard Konstantin Mihael. Nadalje so nas popeljali v leto 1825, ko je začel obiskovati osnovno šolo v Ljubljani in bil leta 1827 tudi vpisan v častno (»zlato«) knjigo vzornih učencev glavne šole v Ljubljani. Svoje šolanje je nadaljeval na gimnaziji v Ljubljani,

kjer ga je z letom 1833 tudi zaključil z uspešno opravljenim drugim humanističnim razredom. V letih 1834-1835 je obiskoval filozofski študij na liceju v Ljubljani. Potem se je njegova neposredna vez z Ljubljano pretrgala, saj je odšel v Gradec študirat pravo. Študij prava pa je kmalu opustil in je 1837. leta vstopil v vojaško službo (30. polk v Krakovu). Februarja 1841 je postal podporočnik, kmalu zatem pa je bil premeščen v Lvov in je na tamkajšnji univezi leta 1842 in 1843 opravil rigorozne in bil 6. julija 1843 promoviran za doktorja filozofije. Takrat se je tudi poslovil od vojaške službe in dobil zaposlitev kot skriptor v tamkajšnji univerzitetni knjižnici. Septembra 1848 je bil premeščen na Dunaj kot skriptor dvorne knjižnice, decembra istega leta imenovan za arhivarja v notranjem ministrstvu in aprila 1849 za bibliotekarja in vodjo novoustanovljene administrativne knjižnice, ki je bila ustanovljena na pobudo grofa Franza Stadionna in naj bi služila kot pomoč pri delu vseh centralnih uradov. Wurzbach je bil predstojnik knjižnice vse do upokojitve 1874. leta. Pred tem je l. 1859. postal ministrski tajnik in 1869. leta vladni svetnik. Leta 1874 pa povzdignjen v viteški stan.

Nadalje so nas razstavljeni dokumenti seznanili z njegovim mnogostranskim delovnim ustvarjanjem. Že v času šolanja v Ljubljani se je začel preizkušati v pesništvu in bil sodelavec časopisov *Illyrisches Blatt* in *Carniola*. Njegova prva pesniška zbirka *Mosaik* je bila objavljena leta 1847 v Krakovu. Pisal je tudi spise ob raznih priložnostih, prevajal (dela Kraszewskega iz poljščine in francoščine), napisal nekaj črtic in dram, glavniko delovanja na literarnem področju pa predstavlja njegovo lirsko-epsko ustvarjanje. Leta 1859 je bil sprejet v združenje umetnikov *Zeleni otok*, za svoja dela pa je prejel prenekatero priznanje oziroma odlikovanje. Vse življenje je bil vdan zbirateljstvu in tako je že v času bivanja in potovanja po Poljski, v času vojaške službe, začel zbirati poljske in ukrajinske ljudske pregovore in aforizme, kasneje tudi drugih narodov in te primerjal med seboj. Pozneje je zbiral tudi risbe, grafike, podatke o pisateljih, znamenitih portretih idr. Posebej je treba izpostaviti Wurzbachove bibliografske publikacije, ki so nastale ob delu v knjižnici in so bile deležne mednarodnega priznanja. Vse naštetno in pa znanje tolikih jezikov (obvladal naj bi 17 jezikov) v Avstriji živečih narodov je pripeljalo do tega, da je Wurzbach 6. aprila 1857 sklenil pogodbo z dunajsko založbo *Zamarski* o tiskanju biografskega leksikona, ki naj bi izhajal v okviru zbirke *Veliki avstrijski hišni zaklad*, ki jo je založba izdajala. Prvotni naslov se je glasil *Biografski leksikon avstrijskega cesarstva od 1750-1850*. Že dokaj hitro so bili ti okviri preseženi, saj je leksikon vseboval tudi še

v tistem času živeče osebe. Kmalu je prišlo do spora s Tipografskim literarno-artističnim zavodom, ki je bil pravni naslednik založbe Zamarski. Zatem si je priskrbel finančno podporo od Akademije znanosti (19. oktobra 1857), kasneje pa presedlal k Dvorni in državni tiskarni, kjer so izšli vsi naslednji zvezki leksikona. Na razstavi je bil prikazan tudi vpogled v eno izmed tehnik, ki jih je Wurzbach uporabljal pri svojem delu za izdelavo leksikona. Že njegovi sodobniki so se namreč pritoževali nad vsebino in zanesljivostjo leksikona. Tudi Avstrijska akademija znanosti in umetnosti, ki je od tretjega do šestega zvezka delo subvencionirala, je za Wurzbacha uporabljala označbo kompilator. Tako se mora vsak Wurzbachov biograf na novo soočiti z vprašanjem o njegovi tehniki dela, o vrsti in obsegu kritičnosti do virov. Toda kljub temu za leksikon velja, da je sad velikega znanja, orjaške delavnosti in discipline.

Na koncu dokumenti izpričujejo tudi občutje zagrenjenosti, ki je pri Wurzbachu postalo skoraj vsakdanje v njegovih starejših letih, in sicer zaradi domnevnega nepriznavanja njegovih zaslug. Umrli je 19. avgusta 1893 v Berchtesgadnu.

Razstava je potrdila ugotovitev, ki jo je zapisala Nada Gspan-Prašelj, da je bil Konstantin Wurzbach pesnik, pisatelj, ljubitelj umetnosti, bibliograf, poznavalec jezikov, skratka mnogostranska osebnost, ki je tudi nam Slovencem prinesla prvo večjo dokaj popolno in objektivno enciklopedično predstavitev, ne samo literarnih ustvarjalcev, marveč vseh poklicev od sredine 18. do sredine 19. stoletja, seveda v duhu avstrijskega patriotizma in privrženosti nemštvu. Z gostovanjem razstave v Ljubljani pa je bil dosežen njen namen: opozoriti na osebo, ki izhaja iz Ljubljane in je prispevala pomemben delež v avstrijsko kulturno zakladnico.

Sonja Anžič

Šola za sestre: zdravstveno šolstvo na Slovenskem, ob razstavi Slovenskega šolskega muzeja

V prostorih Slovenskega šolskega muzeja smo si v mesecih od aprila do novembra 1992 lahko ogledali razstavo Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, s katero nam je njen avtor, kustos Branko Šuštar prikazal razvoj sestrskih šol od leta 1753 do 1992.

Razstava je bila razdeljena na več vsebinskih sklopov. Pričela se je s kratkim uvodnim prikazom razvoja zdravstvene nege in skrbi za bolne

in onemogle skozi zgodovino evropske civilizacije. Nadaljevala se je z babiškimi šolami, nato nas je poučila o negi bolnikov in karitativnih redovih, spoznali smo strežniške in bolničarske šole v Ljubljani in Mariboru, prikazala je strežniške tečaje v organizaciji Rdečega križa, predstavila je šolo za zaščitne sestre in v zvezi z njenim delovanjem tudi življenje naše prve medicinske sestre Angele Boškin. Kot posebni sklop je bilo prikazano partizansko zdravstveno šolstvo in na koncu nas je popeljala skozi obstoječe srednje šole in višjo šolo za zdravstvene delavce.

Posameznih vsebinskih sklopov ne želim razlagati, ker bi s tem pričujoči zapis dohil nepotreben obseg, omenil pa hi, da smo lahko po avtorjevi zaslugi spoznali, da razvoj zdravstvenega šolstva pri nas ni mnogo zaostajal za njegovim razvojem v Evropi, oziroma ga je v primeru babiške šole dohitel. Posebej sem vesel, da nas je opozoril na veliko vlogo karitativnih redov pri razvoju sestrskih šol ter pri negi bolnikov (tu je morda del razstave, ki je govoril izključno o negi bolnikov in karitativnih redovih nekoliko izpadal iz koncepta teme, ker nega bolnika ni nujno povezana s šolanim negovalcem), saj ne smemo pozabiti, da so bile tudi pri nas sestre in strežnice v bolnišnicah vsaj tja do konca druge svetovne vojne v veliki meri nune, ki so se šolale in skrbele za bolnike skupaj s svojimi laičnimi kolegicami.

Ob sprehodu skozi razstavo, ki je s pisano besedo v ohliki tako fotokopij arhivskih dokumentov kot tudi z fotografijami, muzealijami in dokumentarnimi filmi ter diapozitivi dobro in pregledno predstavila razvoj zdravstvenega šolstva (z izjemo visokošolskega študija, ki ni bil tema predstavitve) na Slovenskem kot tudi na našem širšem etničnem ozemlju, pa nam je koristen in predvsem zelo uporaben vodnik služil lepo oblikovan in vsebinsko popoln razstavni katalog za katerega je avtorju razstave uspelo pridobiti veliko število zunanjih sodelavcev in ga priporočam vsem ki jih zanima zgodovina zdravstvenega šolstva. Ob tem moram poudariti, da katalog po svoji vsebini in tudi po obsegu nastopa kot popolnoma samostojna publikacija - tu mislim, da si za razumevanje njegove vsebine ni potrebno ogledati razstave, obratno, razumeti razstavo brez njegove uporabe, je bilo nekoliko težje. Kot obiskovalca razstave me je namreč nekoliko motilo, da ob razstavljenih arhivarijab in muzealijah, ki so sicer imele označeno vsebino in izvor, ni bilo nekkih zgoščenih veznih tekstov, ki bi obiskovalca tudi brez uporabe kataloga vodili skozi prikaz razvoja zdravstvenega šolstva pri nas.

Vsekakor pa je razstava Slovenskega šolskega muzeja uspela plastično in vsebinsko bogato razširiti naše poznavanje zdravstvenega šolstva in žal

mi je, da sem moral pisati o razstavi v preteklem času in si je bralci ne morejo več ogledati, vendar pa Arhivi izhajajo le enkrat na leto.

Žiga Železnik

Ludvik Zorzut, 1892-1977, Razstava ob stoletnici rojstva, Nova Gorica, september 1992, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, 21 str.

Septembra 1992 so v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici odprli priložnostno razstavo ob 100 - letnici rojstva Ludvika Zorzuta, slovenskega pesnika, pisatelja, narodopisca, muzejskega in arhivskega delavca; moža, ki ga je šele današnji čas »izbrskal« iz pozabe in mu začel dajati tisto mesto v slovenski družbi, ki mu pripada. Končno pa, veliko slovenskih mož smo začeli ceniti šele takrat, ko jih že zdavnaj ni bilo več med nami (Ludvik Zorzut je umrl leta 1977).

Arhivski dokumenti, ki prikazujejo življenje in delo tega pomembnega moža so razstavljeni na devetih panojih in v štirih vitrinah. Med 61 dokumenti, ki so jih razen v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica (tu v glavnem hranijo gradivo, ki se nanaša na Zorzutovo službeno obdobje od leta 1944 do upokojitve leta 1953) poiskali tudi v Goriški knjižnici, Goriškem muzeju, Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, pri sorodnikih, prijateljih in sodelavcih, je veliko zanimivih fotografij, dokumentov, ki obravnavajo njegovo delo, različnih objav v časopisih, revijah, koledarjih in samostojnih publikacijah.

Ob tej priložnosti so izdali tudi katalog, ki ga je ravno tako kot razstavo pripravila in uredila Ivanka Uršič, profesorica zgodovine in arhivistka Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Gre za nekakšen skromen (po obsegu samo 22 strani) vodič po razstavi in življenju Ludvika Zorzuta, ki nam hkrati pokaže pot, po kateri bo moral iti raziskovalec, ki se bo lotil preučevanja njegovega življenja in dela.

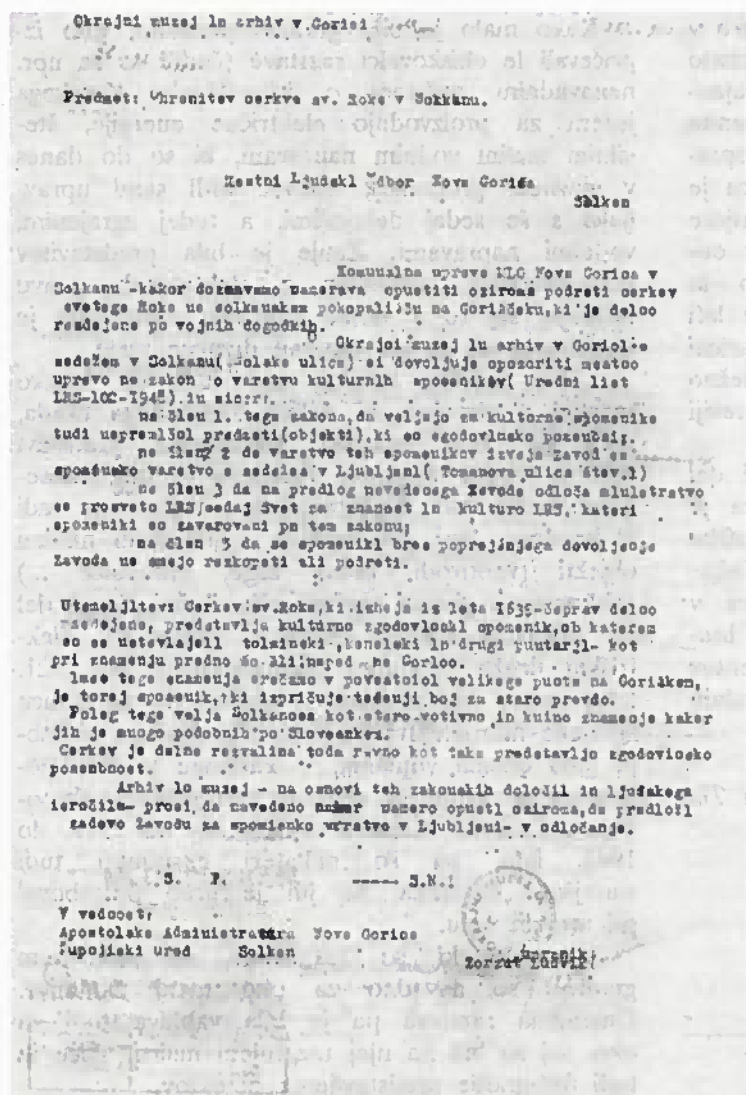
Katalog se začne s pesmijo Ludvika Zorzuta Mladih let glasnica. Pesem je izbrana iz njegove pesniške zbirke Ptička bregarca, ki jo je v počastitev pesnikove 80 - letnice izdala Mohorjeva družba v Celju. Sledi kratek uvod, v

katerem nam Ivanka Uršič prikaže probleme v zvezi z gradivom, ki so nastajali ob postavljanju razstave in nam da hkrati že vedeti, kakšen človek je Zorzut bil. Škoda, da nam ni ponudila malo več podatkov o gradivu, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, ostale inštitucije in razni privatniki. Zanimivo bi bilo namreč vedeti, koliko in kakšno gradivo je zapustil za seboj Ludvik Zorzut.

Osrednja tema kataloga je predstavitev življenja in dela Ludvika Zorzuta. Na osmih straneh nam ga predstavi v celotni podobi od njegovega rojstva 24. avgusta 1892 do smrti leta 1977. Zorzuta spoznamo kot vsestranskega človeka, mimo katerega ne smemo iti. S svojim delom se je globoko vkopal v zgodovino Primorske. Ko boste prebrali tekst, boste to sami spoznali. Edina stvar, ki me moti pri tekstu, je ta, da avtorica ni bila dosledna pri navajanju opomb. Medtem, ko pri nekaterih delih teksta točno navaja vire in literaturo, ki jih je uporabljala, pri drugih to spregleda. Prave doslednosti ni tudi pri seznamu razstavljenega gradiva, ki sledi. Avtorica razstave je namreč obdržala označbe, kakršne imajo v posameznih inštitucijah. Ni jih poenotila. Na ta način bi bil narejen nekakšen red. Tako pa točno vidimo, na kakšen način »citirajo« gradivo v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, arhivu Goriškega muzeja in Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. In medtem ko za nekatere razstavljenе dokumente takoj vidimo, kje se nahajajo, za druge lahko samo ugibamo (npr. zapuščina Ludvika Zorzuta). Bistveni namen avtorice razstave in kataloga je bil seveda predstaviti vsebino razstavljenih dokumentov, kar ji je vsekakor uspelo. Vseh 74 dokumentov je predstavila res zelo temeljito. Na koncu kataloga so navedeni še viri in literatura, ki jih je uporabila pri svojem delu, sledi jim še razlaga kratic, uporabljenih pri razstavi in katalogu.

Katalog je svoje poslanstvo dobro opravil. Prikazal nam je življenje in delo Ludvika Zorzuta, del njegove zapuščine in nam dal vedeti, da si v bližnji prihodnosti ta človek za svoje delo zasluži še kaj več kot samo priložnostno razstavo in katalog, pri katerem je treba paziti na finance veliko bolj kot na njegovo vsebino in kvaliteto.

Boris Rozman

Ludvik Zorzut se zavzema za ohranitev cerkve sv. Roka v Solkanu
 (Fond: ObLO Nova Gorica, 1952, spisi 1-100, PANG)

Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948 - razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Že nekaj let je ustaljena praksa Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, da vsako leto postavi dve priložnostni razstavi v predverju arhivske stavbe. Razstave imenujemo priložnostne, ker jih postavljamo ob posebnih priložnostih, obenem pa želimo poudariti, da gre za manjše, čeprav ne vedno skromne razstave. Skozi prostor, ki ga zapolnjujemo z razstavami, gre vrsta obiskovalcev arhiva, ki se lahko tudi nenamensko seznanijo z arhivskim gradivom ali vsaj z eno od njegovih dejavnosti. Vodilo razstav je predvsem predstavitev gradiva iz našega arhiva. Kljub temu, da so razstave manjše, jih vedno spremljajo katalogi s tekstom oziroma z razpravo o temi in s kar-

sesta natančnim seznamom eksponatov. Katalogov ne dajemo tiskati, temveč jih s pomočjo računalniških programov naredimo kar v arhivu.

Tudi razstava, ki je februarja 1992 zamenjala razstavo o arhivskem gradivu društvenih fondov v našem arhivu, je sledila opisanemu namenom. Razstavo in katalog je pripravila Aleksandra Pavšič-Milost. Odločila se je predstaviti arhivsko gradivo enega izmed fondov gospodarskih organizacij v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici - fonda Hranilnice in posojilnice v Šempetru pri Gorici ob 95. obletnici ustanovitve. Omenjeni fond je po starosti in ohranjenosti redkost med gospodarskimi fondi našega arhiva. Gradivo in seveda njegov ustvarjalec pa je zanimiv, ker se je hranilnica kot ena redkih slovenskih ustanov znala prilagoditi in je preživela tudi težko fašistično obdobje. Iz ohranjenega gradiva je razvidno, da je uspela vse do 1935. leta poslovati v

slovenskem jeziku. V razpravi, ki jo preberemo v katalogu, nas avtorica sistematično in jedrnatno seznanja z delovanjem hranilnice, z njenim trajanjem in namenom, z organi zadruga in njenim članstvom, s hranilnimi vlogami, ki so jih sprejemali in posojili, ki so jih izdajali. Hranilnica je začela poslovati 1897. leta, še v času avstrijske uprave, z denarno enoto krono, nato je v obdobju italijanske uprave poslovala z liro in nazadnje po priključitvi k Jugoslaviji še dve leti z dinarji. Avtorica nam ponuja tudi tabelarni prikaz poslovanja skozi vsa obdobja. Obsežno razpravo o hranilnici je avtorica objavila v reviji Srečanja, št. 130/92.

V katalogu je objavljen tudi nepogrešljivi del - seznam razstavljenih dokumentov. Razstava je bila, z izjemo nekaj fotografij iz fotografske zbirke našega arhiva, postavljena skoraj izključno z dokumenti fonda Hranilnice in posojilnice v Šempetru. Plastična in nazorna predstavitev hranilnice s pomočjo cele palete njenih dokumentov (od računov, zapisnikov do plakatov in hranilnih knjižic), obiskovalca ni mogla razočarati.

Vlasta Tul

Elektrarne, mlini, žage, vodovodi ... v porečju Soče 1918-1943 - predstavitev dokumentov Tehničnega urada Gorica, razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Novembra 1991 je bila v galeriji Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici postavljena razstava o elektrarnah, mlinih, žagah, vodovodih in drugih podobnih napravah v porečju Soče v obdobju od 1918 do 1943, to je v času italijanske uprave pri nas. Razstavo je spremljal katalog.

Namen avtoric razstave in kataloga Metke Nusdorfer-Vuksanović in Lilijane Vidrih-Lavrenčič je bil predstavitev manj znanega, a izredno zanimivega gradiva fonda Tehničnega urada Gorica, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Gradivo je bilo po drugi svetovni vojni zavedeno med sezname dokumentacije, ki ga je jugoslovanska stran v Komisiji za vračanje arhivov iz Italije terjala od nasprotne strani. Sedež Tehničnega urada je bil namreč v Gorici, ki je po vojni pripadla Italiji, gradivo pa se je nanašalo predvsem na ozemlje, ki je v območju republike Slovenije. Del gradiva je bil prevzet 1954. leta, del pa nekoliko kasneje.

Kako malo je bilo gradivo poznano, niso izprijevali le obiskovalci razstave (čudili so se npr. nenavadnim načrtom o izkoriščanju Krnskega jezera za proizvodnjo električne energije, številnim malim vodnim napravam, ki so do danes v glavnem propadle), marveč tudi sami upravljavci s še sedaj delujočimi, a tedaj zgrajenimi vodnimi napravami. Zanje je bila predstavitev dokumentacije, predvsem o elektrarnah, pravo odkritje, saj so v veliko primerih mislili, da je izgubljena, ali pa kje onstran državne meje.

Lično izdelan katalog nas tudi na kratko seznanja z razvojem in delom Tehničnega urada, nato pa nam nekoliko natančneje predstavi različne vodne naprave. Razstava je bila razdeljena v dva dela. Enako zasnovano razberemo tudi iz kataloga. Prvi del poskuša s številnimi malimi objekti (vodovodi, mlini, žage, kovačnice ...) enakomerno pokriti vse porečje Soče. Drugi del pa prikazuje splošne projekte italijanskih električnih družb o gradnji hidroelektrarn po 1921. letu, načrte nerealiziranih projektov in na koncu zgrajene hidroelektrarne v porečju Soče v obdobju med obema vojnama. V katalogu je zelo podroben in natančen seznam razstavljenih eksponatov. Čeravno razstava zajema čas od 1918. do 1943. leta, pa so nekateri eksponati tudi starejšega nastanka, saj jih je urad potreboval pri svojem delu.

Razstave, ki so zasnovane na arhivskem gradivu, so navadno za oko manj zanimive. Omenjena razstava pa je bila vabljiva tudi za oko, saj so bili na njej razgrnjeni načrti, skice in tudi fotografije predstavljenih objektov.

Vlasta Tul

„Goriška zveza“
gospodarskih zadrug in društev
registrovana zadruga s omejeno zavezo
v Gorici.

Zapisnik

rednega pregleda zadruge:

Hranilnica in posojilnica
v Šempetru pri Gorici

I. Splošna razmema. Pravila.

* 1. Ali se brani izvirnik pravil la odlok o vpisu v zadrudni register?

Da, izgubil se je v Gornji Gorici

* 2. Ali se izvodil pravil, kolikor jih ima zadruga, strinjajo z izvirnikom pravil? (§ 35 zadr. zak.)

Se ni zagonjnjega naravoga ni da dopuščati

* 3. Ali so se pravila kako spremenila? Katero vsebine ja sprememba? (Dobesedna prepis, če niso spremembe navedene že s prajšnjih zapisnikih.) Ali se brani določilni odloki o vpisu v zadrudni register?

Si so vsa vsaka beseda: v knjigo, knjigo je - Gornji Gorici

* 4. Ali se brani odlok o podaljšavi pristojinskih olajšav? Ali ima zadruga pravico, da ame plačavati pristojbina za celo leto nazaj?

*Da
Da*

* 5. Ali ja sedanjil okraj zadruge primerano omejen? Ali spada del tega nekajja ljudi s delokrog kaka druga enaka zadruge?

*Da
Da*

II. Članstvo.

* 6. Ali se je v vseh slučajih ravnilo pri sprajemanju članov po določilih pravil (§ Y.)?

Da

* 7. Ali so se sprejeli člani, katerih sprajem ja bil nedopusten?

Da

* 8. Ali se je dneoglo aradno dovoljanja aa sprajam jurističnih oseb, kjer ja to potrebno?

Da

* 9. Ali so vse pristojne izjava sestavljene po določilih pravil?

Da

* 10. Ali se vodi register članov natančno po predpisu pravil (§ Y.) in ali je ta razpoložen za vpogled (§ ...)?

Da

Zapisnik rednega pregleda poslovanja Hranilnice in posojilnice v Šempetru pri Gorici s strani goriške zveze gospodarskih zadrug in društev l. 1905

(Fond: Hranilnica in posojilnica v Šempetru pri Gorici, PANG)

Razstavna dejavnost Zgodovinskega arhiva Ptuj

V mesecu juniju je Zgodovinski arhiv Ptuj pripravil dve zanimivi priložnostni razstavi in sicer eno v Ormožu, drugo na Ptujju.

Naslov ormoške razstave je LEP POZDRAV IZ ORMOŽA IN OKOLICE. Ob otvoritvi je

Arhiv Republike Slovenije pripravil projekcijo turističnega filma o Ormožu. Iz fototeke Zgodovinskega arhiva smo izbrali razglednice ormoškega področja ter jih dopolnili z razglednicami iz privatnih zbirk Rada Kukovca in Francija Goloba. Gre za starejše razglednice iz časa od 1899 do 1933, poleg Ormoža pa so predstavljene še Velika Nedelja, Tomaž pri Ormožu,

Miklavž pri Ormožu, Svetinje in Jeruzalem, Bolfenk pri Središču ter Središče ob Dravi. Razstavo sta pripravili Marija Hernja Masten ter Nežka Rašl, zloženko ob razstavi je pripravila Marija Heroja Masten. Razstavn so odprli 24. junija 1992 v avli stavbe Upravnih organov občine Ormož, odprta je bila en teden.

Druga razstava, ki jo je pripravil Zgodovinski arhiv Ptuj, je posvečena 130-letnici rojstva Janeza Puchba, našega domačina, sicer pa znanega izdelovalca koles, motornih koles in avtomobilov iz Gradca. Razstava je bila odprta v Srednješolskem centru na Ptujju dne 28. junija 1992. Poleg arhivskega gradiva - fotografij iz osebnega albuma Puchbove pranečakinje ge. Jožice Breclj, so na razstavi tudi Puchova vozila in sicer od kolesa, motorjev do pravega paradnega konja, to je gorskega ali alpskega avtomobila iz leta 1938. Vozila so za razstavo ljubeznivo posodili Tehnični muzej iz Ljubljane ter koncern Steyr - Daimler - Puch iz Avstrije. Pri postavitvi arhivske razstave so sodelovale Marija Heroja Masten, Kristina Šamperl Purg in Nada Jurkovič. Zgodovinski arhiv je izdal tudi zloženko, ki je tako kot podnapisi k fotografijam, dvojezična, v slovenskem in nemškem jeziku. Poleg številnih gostov so se otvoritve razstave udeležili dr. Peter Tancig ter dr. Jože Jeraj iz Ljubljane, predstavnik Autocommerca ter predstavnik konceroa Steyr - Daimler - Puch z Dunaja. V okviru proslav so na rojstni biši v Oblačku pri Juršincih odkrili spominsko ploščo, ki jo je izdelal kipar Viktor Gojkovič. Zanimiva je bila povorka konjev in Puchovih vozil po mestu. Sodelovali so tudi člani Kolesarskega kluba Perutnina Ptuj, ki so bili pravzaprav pobudniki obeležitve obletnice Puchovega rojstva. Razstava v Srednješolskem centru je bila odprta en teden.

Nada Jurkovič

Razstava: Ljubljanska industrija v letih 1918-1941

Čeprav je ta članek napisan za arhivsko publikacijo, moram že na začetku poudariti, da je razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana Ljubljanska industrija v letih 1918 do 1941 arhivska. Avtorica Nina Zupančič je podobno kot pri novejših muzejskih postavitvah, ki zaradi boljše vizualne predstavitve temeljijo na rekonstrukcijah dogajanj, vnesla nov element. Iz kataloga k razstavi povzemam: »Poleg temeljnih dokumentov, ustanovitvenih aktov, gradbene, strojne in poslovne dokumentacije je predstavila tudi gradivo, za katero je v arhivistiki prevladovalo mnenje, da nima nikakršnega zgodovinskega sporočila. To so računi podjetij in trgovin oziroma njihove glave, ki poleg likovnih zanimivosti ponujajo tudi precej podatkov o zgodovini firme. Na računih so pogosto fotografije tovarne in njenih izdelkov, zraven pa so pripisane letnice ustanovitve in morebitnih preimenovanj. Zelo pogosto so računi tudi reklamno sporočilo, ker kupcem na nevsiljiv način predstavljajo izdelke, ki jih proizvaja tovarna. Taka reklamna sporočila so včasih opremljena tudi s humorističnimi besedili.« Na otvoritvi razstave, 12. novembra je ravnatelj ZAL Janez Kopač še poudaril, da so računi še tembolj pomembni tedaj, ko se je o delovanju podjetja ohranilo malo ali nič druge dokumentacije. Ob tem pa je ugotovil, tudi na primerih iz sedanosti, da mnoga podjetja hranijo arhivsko gradivo neurejeno in v najslabših prostorih, ki jih premore tovarna. Kontinuiteta predstavitve ljubljanske industrije je razvidna tudi iz kataloga, kjer je razprava dr. Vlada Valenčiča, avtorja razstave o starejši ljubljanski industriji, ki jo je ZAL postavil že pred dvajsetimi leti. Valenčič je sistematično opisal najpomembnejše gospodarske panoge v mestu, pri tem pa začel z gradbeno in nadaljeval s strojno - kovinsko, kemično, tekstilno, papirno, usnjarsko, lesno in živilsko industrijo. Pomemben je tudi njegov kratek oris splošnih značilnosti industrijskega razvoja v obdobju med obema svetovnjima vojnama, ki je bil v mestu v mnogih primerih težji in manj zanesljiv kot v prejšnjih časih. Zakaj sem v uvodu poudaril, da je to arhivska razstava? Zato, ker jo je potrebno, kljub zanimivi postavitvi ne samo gledati, pač pa tudi brati.

Lojz Tršan

Pravila

.za

hranilnico in posojilnico v Šempetru pri
Gorici,

registrirano zadrugo z neomejeno zavezo.

I. Tvrdba. sedež in namen društva.

§ 1. Tvrdba zadrugo se glasi: *Hranilnica in posojilnica v Šempetru pri Gorici, registrirana zadruga z neomejeno zavezo*

Zadruga ima svoj sedež v Šempetru pri Gorici.

§ 2. Zadruga ima namen razmere svojih članov v нравnem in gmočnem oziru zboljšati, v to svrhu

- a) prejemati denar (hranilne vloge) na obresti;
- b) dobivati si denarna sredstva s svojim zadrudnim kreditom, in
- c) dajati posojila.

II. Zadrudna denarna sredstva.

§ 3. Denarna sredstva so:

- a) zadrudni deleži;
- b) hranilne vloge;
- c) denarji, katere zadruga na posodo ali v zajem jemlje;
- d) rezervni zaklad;
- e) vpisnine.

Prva pravila Hranilnice in posojilnice v Šempetru pri Gorici, avgust 1896
(Fond: Hranilnica in posojilnica v Šempetru pri Gorici, PANG)

Osebne vesti

Ob šestdesletnici Marije Oblak - Čarni

Dne 20. decembra 1992 je praznovala šestdesetletnico svojega življenja Marija Oblak-Čarni, direktorica Arhiva Republike Slovenije. Rodila se je v Krmelju na Dolenjskem kot drugi otrok v delavski družini Antona Oblaka in Roze, rojene Pšenica. Otroška leta je preživela v Krmelju in Mokronogu, odraščala na Verdu pri Vrhniki, življenjsko ustvarjalna pa v Ljubljani. Svoje znanje je pridobivala najprej v »učilni zidani« v Mokronogu; zaradi vojnih razmer je najprej tam obiskovala »partizansko« gimnazijo, zatem pa gimnazijo v Novem mestu, po preselitvi na Verd pa bežigrasko gimnazijo v Ljubljani, kjer je maturirala leta 1951. Po maturi je študirala zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani in je diplomirala 3. oktobra 1957. Že v okviru študijskih obveznosti je obiskovala tedanji Državni arhiv LRS, ob tem pa je spoznavala mikavnosti arhivskega dela. Zato ni naključje, da se je po uspešno končanem študiju zaposlila v arhivskem oddelku Muzeja narodne osvoboditve. Leta 1959 se je z reorganizacijo Muzeja narodne osvoboditve arhivski oddelek odcepil iz muzeja in je prešel v sestav Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, Marija Oblak-Čarni pa je postala arhivar v arhivskem oddelku omenjenega Inštituta. Maja 1960 je uspešno opravila arhivski strokovni izpit. Urejanje in strokovna obdelava arhivskega gradiva s področja narodnoosvobodilnega boja je zaradi svoje strukture zahtevalo poseben pristop, ki ga je jubilatka uspešno uveljavila, in prav ta uspešnost je pripomogla, da se je sorazmerno hitro vključila v krog najvidnejših slovenskih arhivskih strokovnjakov. Junija 1973 je položila specialistični izpit kot arhivist svetovalec za arhivsko gradivo, nastalo po letu 1848 in za gradivo arhivskih provenienc s področja narodnoosvobodilnega boja. Maja 1974 je bila prevedena v naziv višji arhivist, 11. decembra 1978 pa je pridobila naziv arhivski svetnik.

Po upokojitvi Jožeta Mačka, dolgoletnega ravnatelja Arhiva Slovenije, jo je leta 1974 na njegovo mesto na predlog delovnega kolektiva Arhiva Slovenije Skupščina SR Slovenije imenovala za direktorico Arhiva Slovenije. To delovno mes-

to je Marija Oblak-Čarni zasedala od julija 1974 dalje, s presledkom 1984-1988 in ga zaseda še danes. V letih 1984-1988 je bila republiška svetovalka in namestnica direktorice Arhiva SR Slovenije Eme Umek.

Delo Marije Oblak-Čarni moramo razdeliti na dve obdobji, in sicer na obdobje med letoma 1957 in 1974 in na obdobje po letu 1974. Skozi obe obdobji pa je veliko dela posvetila Arhivskemu društvu Slovenije, Zvezi društev arhivskih delavcev Jugoslavije in Skupnosti arhivov Slovenije. Z nastopom službe kot arhivar-pripravnik v arhivskem oddelku Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani leta 1957 in kasneje v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, je Marija Oblak-Čarni strokovno obdelovala arhivsko gradivo partizanskih provenienc, ga urejala, popisovala in izdelovala pripomočke za uporabo. O ohranjenosti tega gradiva in njegovi ureditvi je na arhivskih posvetovanjih z referati in koreferati seznanjala slovensko in jugoslovansko arhivsko javnost. Z izborom dokumentov je sodelovala na arhivskih razstavah. Sodelovala je pri izdelavi kronologij dogodkov NOB in pri objavljanju dokumentov o ljudski revoluciji v Sloveniji, kjer je bila sodelavec pri knjigah 1-4, kot soavtor pri knjigah 5-7. V času 17-letnega dela v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja je postala eden izmed boljših poznavalcev arhivskega gradiva za obdobje 1941-1945.

Z nastopom službe v arhivskem oddelku Muzeja narodne osvoboditve je postala član Arhivskega društva Slovenije. Že leta 1959 je bila kooptirana v društveni odbor, leta 1968 pa je bila izvoljena za predsednico društva, predsedovala mu je do leta 1976. V letih 1965-1969 je bila član uredniškega odbora Arhivista, časopisa Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije, v letih 1968-1976 pa je bila kot predsednica Arhivskega društva Slovenije član odbora Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije.

V Arhivskem društvu Slovenije je sodelovala sprva v društvenih akcijah ob arhivskih tednih, sodelovala je na posvetovanjih arhivskih delavcev Slovenije in na zveznih posvetovanjih, kjer je z

referati in diskusijami tudi prispevala k napredku arhivske stroke in arhivske službe. Sodelovala je pri pripravljanju priložnostnih razstav kot na primer ob kongresu Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije na Bledu leta 1961, s prispevki, objavljenimi v časopisu, pa je prispevala k popularizaciji, in osveščanju o pomenu arhivske službe v Sloveniji. V času njenega predsedovanja Arhivskemu društvu Slovenije so bila speljana skupaj s Sekcijo za narodno in občo zgodovino pri SAZU zelo odmevna posvetovanja o objavljanju virov za zgodovino Slovencev; rezultat teh posvetovanj je bila objava publikacije z naslovom Program edicij virov za slovensko zgodovino (Ljubljana, 1972). V času predsedovanja Marije Oblak-Čarni je Arhivsko društvo Slovenije izdalo naslednje publikacije: Arhivi v Sloveniji (Ljubljana, 1970), Program edicij virov za slovensko zgodovino (Ljubljana, 1972), serija učbenikov Arhivska tehnika (Ljubljana, 1972), Arhivistika (Ljubljana, 1973), Zgodovina arhivistike in arhivske službe (Ljubljana, 1976). Leta 1974 je društvo zastavilo izdajo serije Virov, za katero je prof. dr. Janko Pleterški pripravil Poročilo avstrijske vladne komisije o političnem preganjanju Slovencev v letih 1914-1917 (Ljubljana, 1980 in 1982). Arhivsko društvo je ob 50 letnici neizpolnjenega Arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo junija 1973 pripravilo posvet in objavilo Odprto pismo o tem vprašanju. Odprto pismo je bilo natisnjeno v štirih svetovnih jezikih in bilo poslano na razne naslove doma in v tujini, med drugim tudi veleposlaniku Republike Avstrije v Jugoslaviji, generalnemu sekretarju Organizacije združenih narodov, Mednarodnemu arhivskemu svetu v Parizu, Zveznemu sekretariatu za zunanje zadeve Jugoslavije, mnogim časopisnim uredništvom ter posameznikom. Odprto pismo je bilo objavljeno v več časopisih in je bilo deležno velike pozornosti. Ta akcija Arhivskega društva Slovenije je tudi pripomogla, da je Republika Avstrija leta 1975 sporočila, da je pripravljena obnoviti leta 1960 prekinjena arhivskega pogajanja, na osnovi katerih je bila vrnjena Sloveniji in Jugoslaviji v desetih predajah precejšnja količina dragocenega arhivskega gradiva, žal pa so pogajanja zaradi sedanjih političnih razmer ponovno zastala.

Marija Oblak-Čarni ima tudi pomemben delež za izhajanje slovenskega arhivskega strokovnega časopisa Arhivi. Ideja za izdajanje tega časopisa je bila prisotna že v času njenega predsedovanja. Na posvetovanju arhivskih delavcev v Slovenj Gradcu leta 1974 je bil sprejet sklep, da bo društvo začelo izdajati svoje glasilo, pripravilo je zasnovo časopisa in imenovalo uredniški odbor, v katerem je bila Marija Oblak-Čarni odgovorna urednica. Prva številka Arhivov je bila posvečena objavi referatov s posvetovanja v Slovenj Gradcu;

zaradi nenavadnih zapetljajev je izšla šele leta 1978.

Na posvetovanju v Slovenj Gradcu je bil sprejet tudi sklep, da se posveti pozornost sistematičnemu izobraževanju arhivskih delavcev na srednji, višji in visoki stopnji. Razgovori za pouk arhivistike na višji in visoki stopnji so potekali na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, arhivisti pa so predložili študijski program; študij arhivistike na Filozofski fakulteti pa se je začel leta 1978.

V čas jubilejnega predsedovanja Arhivskemu društvu Slovenije spada tudi začetek praznovanja Dneva arhivov v Sloveniji. Za Dan arhivov je bil proglašen 20. oktober. Za Dan arhivov so arhivi v Sloveniji pripravili posebne razstave in druge prireditve, širši javnosti odprli vrata svojih skladišč, obiskovalcem pa predstavili svojo dejavnost.

Prihod Marije Oblak-Čarni za direktorico Arhiva SR Slovenije leta 1974 pomeni pomembno prelomnico za Arhiv SR Slovenije kot tudi za njeno nadaljnje delo. Ko je prišla v Arhiv SR Slovenije je bila brez izkušenj za vodenje tako pomembne kulturno-upravne republiške institucije. Arhiv SR Slovenije je bil takrat v stagnaciji, izgradnja in sanacija arhivskih prostorov in skladišč je bila ustavljena, arhiv že več let ni pridobil nobenega novega strokovnega delavca. Novo arhivsko skladišče ob Rožni ulici je bilo gradbeno dograjeno, ni pa bilo opremljeno, da bi se vanj namestilo arhivsko gradivo, ki je bilo zloženo na kupih. Po prihodu v arhiv je v sodelovanju s strokovnimi delavci pripravila dolgoročni načrt o sanaciji Arhiva SR Slovenije za obdobje 1975-1984, s katerim naj bi se doseglo do neke meje normalno delovanje Arhiva SR Slovenije. Z veliko vnemo, s svojim zanimanjem in ugledom in ob pomoči celotnega, sicer maloštevilnega delovnega kolektiva, je uspela, da se je program sanacije Arhiva SR Slovenije nadaljeval po dolgoročnem načrtu. Republiška skupščina je leta 1977 sprejela sklep o sanaciji arhivskih zgradb, to je Virantove hiše in Gruberjeve palače, v katerih so bila načrtovana arhivsko skladišče, upravni prostori arhiva ter restavratorsko-konservatorski laboratorij. Tri leta po dograditvi nove skladiščne zgradbe ob Rožni ulici je bila nadzidana še četrta etaža arhivskih skladišč, s tem se je pridobilo prostor za okoli 1.500 tekočih metrov arhivskega gradiva. S sanacijo arhivskih skladišč je arhiv pridobil sodobno tehnično opremo za arhivsko gradivo, arhivska skladišča pa klimatske naprave. V času sanacije Arhiva SR Slovenije je arhiv pridobil še skladiščne prostore v obnovljenem gradu Lisičje pri Škofljici (leta 1984), obnovljeno je bilo tudi dislocirano arhivsko skladišče na Cankarjevi ulici v Ljubljani; žal pa zaradi stabilizacijskih razmer

celotna sanacija Arhiva SR Slovenije z načrtovano novogradnjo ni bila izpeljana po predvidenem načrtu. Z izvedeno sanacijo je arhiv pridobil za več kot 15.000 tekočih metrov arhivskih skladišč s sodobnimi kovinskimi policami. Arhiv SR Slovenije se je s sanacijo postopno približeval ravni in funkciji delovanja arhivov v Srednji Evropi.

Pomembno pozornost je Marija Oblak-Čarni posvetila povezovanju Arhiva SR Slovenije z drugimi kulturnimi, prosvetnimi in znanstvenimi zavodi v Sloveniji kot tudi arhivi v drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah. Omogočala je ogled številnih arhivov po Jugoslaviji, kjer so se strokovni delavci seznanjali z arhivsko prakso in strokovnim delom v posameznih obiskanih arhivih. Strokovnim delavcem je omogočala udeležbo na arhivskih posvetovanjih in kongresih, ki so jih organizirali Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije in posamezna republiška društva, na katerih so tudi slovenski strokovnjaki aktivno sodelovali pri reševanju obravnavane arhivske problematike.

Jubilantka si je veliko prizadevala za povečanje kulturno-prosvetnega sodelovanja slovenskih arhivskih strokovnjakov z arhivi v inozemstvu, v katerega niso bili vključeni le arhivski delavci Arhiva SR Slovenije, temveč tudi delavci iz ostalih slovenskih arhivov. Arhivski delavci Slovenije so se s tem spoznavali s strokovnim delom pomembnejših evropskih arhivov.

Veliko skrb je Marija Oblak-Čarni posvetila mladim arhivskim kadrom in njihovemu strokovnemu delu. Bila je med pobudniki za strokovno usposabljanje arhivskih delavcev v arhivih in arhivskih delavcev v registraturah ustvarjalcev arhivskega gradiva. V Arhivu SR Slovenije so se organizirali arhivski tečaji za arhiviste pripravnike, posameznim pripravnikom se je omogočalo krajšo prakso, s katero so se seznanili z arhivskim gradivom in strokovnim delom v arhivu. Arhivski strokovni delavci Arhiva SR Slovenije so za arhivske delavce v registraturah ustvarjalcev arhivskega gradiva pripravili posebne tečaje, namenjene njihovemu usposabljanju za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom.

Po prihodu Marije Oblak-Čarni v Arhiv SR Slovenije se je okrepila tudi kulturno-prosvetna dejavnost. Ob njenem prihodu je Arhiv SR Slovenije za 30 letnico svojega delovanja pripravil arhivsko tematsko razstavo Nacionalni in socialni programi pri Slovencih od leta 1848 dalje. Takoj se je vključila v pripravljanje razstave. Razstava je bila najprej postavljena v Ajdovščini, nato pa še v drugih krajih po Sloveniji. V naslednjih letih sta bili pripravljene še dve odmevni tematski razstavi, ki sta bili postavljene v številnih krajih po Sloveniji. Vse tri tematske razstave je Arhiv SR Slovenije postavil tudi v razstavnih pro-

storih Srbske narodne biblioteke v Beogradu, razstavo Nacionalni programi pa tudi v Prištini. V času jubilarne vođenja so bile v Arhivu SR Slovenije postavljene še štiri tematske in tri občasne razstave. Za vse razstave so bili pripravljene katalogi razstavljenih dokumentov. S posredovanjem Marije Oblak-Čarni so bile ljubljanski javnosti na ogled nekatere uspešne arhivske razstave Arhiva Jugoslavije in Srbske narodne biblioteke iz Beograda in razstava Pokrajinskega arhiva iz Prištine, ki so imele ugoden odmev v slovenski politični in kulturni javnosti.

Po prihodu Marije Oblak-Čarni v Arhiv SR Slovenije in po sanaciji arhivskih skladišč je nastalo vprašanje prevzemanja in urejanja filmskega arhivskega gradiva. Jubilatka se je soočala z žgočim vprašanjem dediščine filmskega gradiva po Triglav filmu, kasneje pa še Viba filmu, ki ni izpolnjeval obveznosti za izročanje filmskega arhivskega gradiva Arhivu SR Slovenije. Številni razgovori med Arhivom SR Slovenije in predstavniki Viba filma niso uspešno rešili vprašanja izročanja filmskega gradiva; to vprašanje je bilo rešeno šele s posredovanjem Republiškega komiteja za kulturo in Kulturne skupnosti Slovenije, ki sta finančno omogočila kopiranje filmov za arhiviranje v Arhivu SR Slovenije. Jubilatka je nadalje posvetila veliko skrb zbiranju in hranjenju arhivskega gradiva pomembnejših občanov, slovenskih kulturnih, javnih političnih delavcev. Z akcijami ob slovenskem kulturnem prazniku 8. februarju je Arhiv SR Slovenije na njeno pobudo pripravil in razposlal najvidnejšim slovenskim političnim, kulturnim in javnim delavcem posebno vabilo, s katerim jih je opozoril na pomen obranjanja njihovega osebnega arhiva in jih prosil, naj izročijo svoj osebni arhiv Arhivu SR Slovenije. Odziv na poslano vabilo je bil zelo ugoden, tako da je Arhiv SR Slovenije v zadnjem desetletju postal bogatejši za številne osebne arhivske fonde najpomembnejših slovenskih kulturnih in javnih delavcev polpretekle dobe. V sestav Arhiva Republike Slovenije je leta 1989 prišel še Zgodovinski arhiv CK ZKS, leta 1992 pa še arhiv Inštituta za novejšo zgodovino. Priprave za izvedbo priključitve obeh arhivov z vsem arhivskim gradivom in njihovimi kadri je vodila Marija Oblak-Čarni.

Pomembno delo je jubilatka opravila pri založniški dejavnosti v arhivu. Pod njenim vodstvom in uredništvom je arhiv začel izdajati serijo Virov za slovensko zgodovino v okviru katere so bili objavljeni Deželnozborski spisi kranjskih stanov, knjiga I (1980), knjiga II (1986) ter nadaljeval s serijo katalogov k arhivskim razstavam in serijo inventarjev pomembnejših arhivskih fondov in zbirk. S svojimi publikacijami je Arhiv SR Slovenije začel

izmenjavo publikacij z drugimi arhivi v Jugoslaviji in inozemstvu ter drugimi kulturnimi zavodi.

Po obovitvi arhivskih pogajanj z Avstrijo za vračanje arhivskega gradiva po arhivskem sporazumu iz leta 1923 in protokolu iz leta 1958 je bila Marija Oblak-Čarni kot direktorica Arhiva SR Slovenije nepogrešljiv član slovenske in jugoslovanske delegacije za izvedbo tega sporazuma. S poglobljenim delom v obsežni in komplicirani problematiki arhivskega sporazuma in obsežnih jugoslovanskih zahtev je v razpravah ekspertnih skupin in na sejah mešane komisije pripomogla k prenekaterim rešitvam, ki so bile sprejete po dolgotrajnih pogajanjih.

Kot direktorica Arhiva SR Slovenije je jublantka tudi članica slovenske delegacije za vračanje arhivskega gradiva iz Italije po Osimskih sporazumih. S pomočjo arhivskih strokovnjakov Arhiva SR Slovenije in pokrajinskih arhivov v Kopru in Novi Gorici je pripravljala podlage za pogajanja.

Po razpadu Jugoslavije je Marija Oblak-Čarni postala članica slovenske delegacije za rešitev vprašanja nasledstva kulturne dediščine po razpadli Jugoslaviji. Vodi podskupino za arhive in sodeluje na razgovorih v Bruxellesu v okviru Mirovne konference o Jugoslaviji.

Veliko odgovornih nalog je jublantka opravila v okviru Skupnosti arhivov Slovenije. Kot direktorica Arhiva SR Slovenije, kjer je bil sedež skupnosti, je skrbela za izvajanje njenega programa. Njena naloga ni bila omejena le na Arhiv SR Slovenije, saj so bile skupnosti naložene usklajevalne naloge arhivske službe v republiki. Posvetila se je reševanju problematike pokrajinskih arhivov v Kopru in Novi Gorici, ki sta v tem času delovala v najtežjih razmerah, brez ustreznih skladiščnih in delovnih prostorov. Z velikimi naporii skupnosti arhivov Slovenije in po posredovanju posameznih delavcev Arhiva SR Slovenije je v Kopru in Novi Gorici le prišlo do sprejemljivih rešitev in sanacije v obeh pokrajinskih arhivih. Skupnost arhivov Slovenije je pod njenim volstvom opravila pomembno delo pri izobraževanju strokovnih kadrov v arhivih, obnovilo se je vprašanje financiranja zgodovinskih in pokrajinskih arhivov, poenotilo se je strokovno delo v arhivih, urejalo se je mednarodno kulturno-prosvetno izmenjavo in evidentiranje arhivskega gradiva v inozemskih arhivih, ki zadeva Slovenijo in Slovence. Izboljšalo se je sodelovanje med slovenskimi arhivi. Zelo pomembno delo je opravila skupnost pri pripravljanju Zakona o naravni in kulturni dediščini ter pri izdelavi podzakonskih aktov. Podlage za zakonske določbe in za podzakonske akte so pripravili slovenski arhivski strokovnjaki, o njih je potem razpravljala skupnost, ki jih je nato posredovala Republiškemu komiteju za kulturo v nadaljnji postopek.

V okviru skupnosti so bili tudi pripravljene sezname ustvarjalcev arhivskega gradiva, na osnovi katerih so posamezni arhivi v republiki opravliali prevzemanje arhivskega gradiva.

Ko je bila na osnovi Zakona o naravni in kulturni dediščini ukinjena Skupnost arhivov Slovenije, je bil na pobudo Marije Oblak-Čarni ustanovljen Odbor za koordinacijo pri Arhivu SR Slovenije, saj je jublantka vztrajala, da se mora zagotoviti vsaj poenoteno delovanje stroke, če je bila že arhivska služba neenotno organizirana, kar posebej velja za status Arhiva SR Slovenije, ki je bil republiška upravna organizacija. Med najpomembnejše akcije, ki sta jih Arhiv SR Slovenije in Odbor za koordinacijo izvedla po zaslugi Marije Oblak-Čarni je bila akcija za reševanja slovenskega arhivskega gradiva, ki ga je hotel prevzeti Arhiv Jugoslavije na osnovi novega Zakona o arhivskem gradivu federacije. Na pobudo Marije Oblak-Čarni je stekla obsežna akcija z ostro in učinkovito razpravo med delegati v slovenski in zvezni skupščini, s katero so slovenski delegati uspeli zadržati v Sloveniji obsežno najpomembnejše arhivsko gradivo za slovensko zgodovino NOB.

Ko je bila jublantka v letih 1984-1988 v Arhivu SR Slovenije kot republiška svetovalka, je bila članica jugoslovanske komisije za raziskave v vatikanskih arhivih. Pripravljala je program raziskav za Slovenijo, ki ga uspešno opravlja dr. Dolinar. Nadalje je pripravila zasnovo in organizirala izdajanje arhivskega informativnega biltena Obvestila, ki so začela izhajati leta 1985, in je tudi glavna urednica.

Jublantka Marija Oblak-Čarni je bila vsestransko angažirana arhivska in družbena delavka. Poleg dela, opravljenega v arhivskih institucijah, je bila v letih 1973-1974 delegatka v Skupščini SR Slovenije, kot direktorica Arhiva SR Slovenije je bila članica Republiškega komiteja za kulturo, članica Sveta za tradicije RK SZDL in odbora za spomeniško varstvo. V letih 1985-1988 je bila predsednica Zveze zgodovinskih društev Slovenije, bila je članica sveta Muzeja ljuilske revolucije v Ljubljani, članica sveta Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, članica sveta Viba filma in Filozofske fakultete v Ljubljani. Sodelovala je tudi pri reševanju vprašanj arhivsko-muzejske službe Univerze v Ljubljani. Za svoje delo je leta 1978 prejela državno odlikovanje Red dela z zlatim vencem.

Jublantka Marija Oblak-Čarni je bila vestna delavka, dragocena sodelavka in prijateljica. Kot direktorica arhiva ni nikdar nikomur odrekla svoje pomoči, pripravljena je bila poslušati drugače misleče in jim je pomagala, če so jo zaprosili za pomoč. V strokovnih razpravah je bila načelna in vedno pripravljena razčiščevati arhivsko problematiko. Nasprotna stališča je spre-

jemala, kadar so bila utemeljena, dobra in koristna za napredek arhivistike in arhivske službe v Sloveniji.

Ob 60 letnici ji želimo še veliko zdravja, v družinskem krogu veliko sreče in zadovoljstva, na arhivskem področju pa še veliko uspehov pri njenem delu, zlasti pri vračanju naše arhivske dediščine po mednarodnih pogodbah, saj je v Sloveniji najboljši poznavalec te problematike.

Peter Ribnikar

Bibliografija

Razprave in članki

Partizanske akcije na železnici Zalog - Rakek pod italijansko okupacijo. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, 1960, str. 229-264

Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v prvi polovici 1942. leta. Letopis muzeja narodne osvoboditve, 1958, str. 265-303 (soavtor)

Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v drugi polovici 1942. leta. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, 1960, št. 1, str. 205-274 (soavtor)

Spomeniki narodnoosvobodilnega boja v Ljubljani, Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane, Ljubljana 1961 (soavtor)

Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani od 17. septembra 1941 do 23. februarja 1942, Ljubljana v ilegali II, Ljubljana 1961, str. 481-493 (soavtor)

Okraj Ljubljana, Pomniki naše revolucije, Mladinska knjiga, Ljubljana 1961, str. 21-105 (soavtor)

Pregled najvažnejših dogodkov v Ljubljani v letu 1942. Kratak pregled belogardističnih postojank 1942 v ljubljanski okolici, Ljubljana v ilegali, III. Mesto v žici. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1967, str. 481-493 (sodelovala)

Viri za zgodovino Osvobodilne fronte. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 1966, št. 1-2, str. 447-458

Oktober u Jugoslaviji 1918-1945. Izbor dokumenata o godišnjicama oktobra. Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd 1967, 816 strani (slovenske letake izbrala skupaj s sodelavkami)

Okrožje Kranj v NOB, Kranjski zbornik, 1970, str. 24-31

Arhivska čitalnica in njena oprema, Arhivska tehnika, Ljubljana 1972, str. 195-198

Nepopravljiva škoda - Zgubljene ali uničene gradiva ni mogoče nadomestiti (Stanje arhivske službe v Sloveniji), Delo 12. 5. 1973, str. 20

Objavljanje virov iz obdobja narodnoosvobodilnega boja, Arhivist XXIV, št. 1, 1974, str. 36-42

Dvajset let Arhivskega društva Slovenije, Arhivi I, 1, 1978, str. 7-10

Osnovi organizacije stručnog rada u arhivima SFRJ, Arhivist XXVII, 1, 1977, str. 153-197 (soavtor)

O iskanju in uporabljanju virov in literature o okupacijskih sistemih in NOB v Sloveniji za leto 1951 (v zgodovinskih krožkih na srednjih šolah), Mladina 21. oktobra 1976, str. 15

Arhivsko gradivo za zgodovino Komunistične partije na Slovenskem, Arhivist XXVII, Beograd 1977, št. 2, str. 83-87

Ob dnevu arhivov, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978 (izd. Arhivsko društvo Slovenije), str. 11, 12

Vsak narod ima pravico do svojih arhivov (o neizpoljenem Arhivskem sporazumu z Avstrijo), Delo 13. aprila 1974, sobotna priloga, str. 21; Naš tednik, Celovec, 16. maja 1974, str. 3; »Avstrija je kriva, da pogodbe niso izpolnjene«, Slovenski vestnik, Celovec, 3. maja 1974, str. 2

Načrtovanje in gradnja arhivske stavbe, I. posvetovanje, Arhivi 1979, Arhivsko društvo Slovenije in organizacijski odbor Maribor, 1980 (soavtor)

Organi ljudske oblasti na Slovenskem med leti 1941-1944 in njihovi arhivski fond, Arhivi II, Ljubljana 1979, str. 51-56

K programiranju dela v arhivih, Arhivist XXX, 1, 1980, str. 125-126

Arhivska služba do leta 2000, Kulturna skupnost Slovenije, Študije in gradiva, 16/1983, str. 55-58

Pomembne zgodovinske obletnice in arhivi, Arhivi 1985, št. 1-2, str. 97

Strokovna obdelava in popisovanje gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi VI, Ljubljana 1983, št. 1-2, str. 45-49

Arhivi v Sloveniji v letih 1945-1950, Arhivi XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 83-92

Filmski arhiv v Pragi, Obvestila Arhiva RS VII, št. 4, Ljubljana 1991, str. 45-47

O arhivih. Poslovni dnevnik »Diznova kronika«, založila Mladika, Ljubljana 1991

Organizacija arhivske službe v Sloveniji, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 27-31

Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1947, Kočevje 1973, katalog (sodelovala)

Nacionalni in socialni programi pri Slovencih, Ljubljana 1975, katalog (sodelovala)

Kadrovska problematika v arhivih, Sejni zapisniki Skupščine Socialistične republike Slovenije, Ljubljana 1974 (57. seja, 15. maja 1973, točka 16: Osnutek zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o arhivskem gradivu in arhivih, str. 99)

O nalogah in delu arhivov, Sejni zapisniki Skupščine republike Slovenije, Ljubljana 1978 (55. seja, 14. decembra 1977, točka 7: Informacija o arhivski službi SR Slovenije, ki jo je Skupščini predložil v obravnavo IS, str. 229-233)

Arhivsko gradivo je temeljna informacija o razvoju družbe, Obveščanje in odločanje, 4, Ljubljana 1982

Vsevezni znanstveno-raziskovalni inštitut za dokumentalistiko in arhivistiko (VNIDAD) v Moskvi, Raziskovalec, 12, Ljubljana 1982, str. 401-402

Temelji naše »Koposove piramide«, Govori direktorica Arhiva SR Slovenije, spraševal je Slavko Fras, Naši razgledi 1, 38, 6. 10. 1989, št. 19, str. 564

Zasedanje jugoslovansko-italijanske arhivistične komisije v Rimu junija 1990, Arhivi XIII, Ljubljana 1990, št. 1-2, str. 154-155

Lizika Jančar-Majda, Enciklopedija Jugoslavije 1960, 4. zv. Levstik Jože, Enciklopedija Jugoslavije 1962, 5. zv.

Preatoni Zdenka Tajda, Arhivi II, 1979, št. 1-2, str. 117-118

Janko Liška, In memoriam, Arhivi VI, Ljubljana 1983, št. 1-2, str. 177-178

Dr. Fran Zwitter - osemdesetletnik, Arhivi 1985, št. 1-2, str. 168-170

Dr. Tone Ferenc je šestdesetletnik, Arhivi XI, Ljubljana 1988, št. 1-2, str. 122-123

Fran Zwitter (24. 10. 1905 - 14. 4. 1988) - Arhivi in naši rojaki na tujem, Arhivi XII, št. 1-2, 1989, str. 108-109

Marija Verbič - petinsedemdesetletnica, Arhivi XII, 1989, št. 1-2, str. 112-113

Ivan Nemanič - šestdesetletnik, Arhivi XIV, št. 1-2, 1991, str. 123-124

Dr. Vasilij Melik - sedemdesetletnik, Arhivi XIV, št. 1-2, 1991, str. 124

Jože Mažek. In memoriam, Delo, Ljubljana 28. januarja 1992; Obvestila Arhiva RS VIII, št. 1, 1992, str. 48-49

Knjige (Izdaje virov)

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, 1962, knjiga 2, 1964, knjiga 3, 1966, knjiga 4, 1968 (sodelovala)
Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, Ljubljana 1978, strani 604 (soavtor)

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6 (marec - april 1943), Ljubljana 1981, strani 392 (soavtor)

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 7 (maj - junij 1943), Ljubljana 1989, strani 762 (soavtor)

Ocene in poročila

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije za leto 1971, Arhivist XXII, 1972, št. 1-2, str. 211

Poročilo o delu uredniškega odbora Arhivskega društva Slovenije na občnem zboru 18. maja 1979 v Ljubljani, Arhivi II, 1979, št. 1-2, str. 74

Študijski arhivski obisk v Sovjetski zvezi, Arhivi V, Ljubljana 1982, št. 1-2, str. 85-86

Poročilo o obisku arhivskih institucij v Minsku, Arhivi 1985, št. 1-2, str. 127-128

Poročilo o obisku poljskih arhivskih strokovnjakov v Arhivu Republike Slovenije, Arhivi 1985, št. 1-2, str. 120-121

Poročilo o obisku v praških arhivih (soavtor) Arhivi XII, št. 1-2, 1989, str. 61-65

Dokumenti o vstaji v Sloveniji leta 1941, Arhivist, Beograd 1961, št. 2, str. 212-213

Putovi revolucije, glasilo Inštituta za historiju radničkog pokreta, Zagreb, letniki 1-V, 1963-1967. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja VIII-IX, št. 1-2, Ljubljana 1968, str. 343-353

Leonid Efimovič Šepelov, Rabota issledovatelja s arhivnimi dokumentami, Moskva - Leningrad 1966, Arhivist XIX, št. 1, Beograd 1969, str. 97-98

Branko Kovačević, Omladina Jugoslavije u 1941. godini, izd. Institut za savremenu istoriju i NIP export press, Beograd 1973, strani 426. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1974, št. 1-2, str. 318-319

Nacionalni in socialni programi pri Slovencih od 1848 do 1950 (Razstava Arhiva SR Slovenije), Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, letnik 24, 1976, št. 1, str. 54-56, str. 47-48

Razprava o arhivih v Skupščini socialistične republike Slovenije, Arhivi I., 1, 1978

Działalność naukowa archiwów polskich, Warszawa - Łódź 1978, Arhivi III, Ljubljana 1980, str. 69-70

Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914-1917, poročili vojaške in vladne komisije. Pripravil dr. Janko Pleterški, Ljubljana 1980, Arhivi III, Ljubljana 1980, str. 72-73

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6 (marec - april 1943), Ljubljana 1981 (predstavitve), Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1982

Aktovoe istočnikovedenie. Zbornik člankov, Akademija Nauk Moskva, 1978, strani 272; Arhivi 1981, str. 191-192

Sredoje Lalič: Arhivska služba v SAP Vojvodini 1944-1975, Sremski Karlovci 1984, Arhivi 1985, št. 1-2

Dr. Jože Žontar - šestdesetletnik

Letos je praznoval šestdesetletnico svojega življenja dr. Jože Žontar, zgodovinar in arhivist. Rodil se je 15. marca 1932 staršem dr. Josipu Žontarju, znanemu pravnemu zgodovinarju, in učiteljici Anici Frankovič, ki je pribežala s Primorske, in je našla v Kranju svoj novi dom. Naš slavjenec je v Kranju obiskoval osnovno šolo v letih 1938-1942, med okupacijo se je šolal na meščanski šoli v Kranju 1942-1945, po koncu vojne pa je nadaljeval šolanje na gimnaziji v Kranju, kjer je 1950 maturiral. Tega leta se je vpisal na univerzo, sprva se je odločil za študij tehnične fizike, a ga je že po prvem semestru pritegnila zgodovina na Prirodoslovni-matematični-filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1955

tudi diplomiral. V času študija zgodovine je dobil dvakrat Prešernovo nagrado za seminarski deli. Takoj po diplomi se je zaposlil v tedanjem Državnem arhivu LRS, danes Arhivu Republike Slovenije, kjer je ostal do 1972 s kratko prekinitvijo enega leta, ko je služil vojaški rok. Leta 1972 je postal ravnatelj Zgodovinskega arhiva Ljubljane, kjer je ostal do aprila 1992, ko se je vrnil v republiški arhiv in danes je svetovalec vlade Republike Slovenije v Službi za matične arhivske strokovne naloge pri Arhivu Republike Slovenije. Leta 1977 je doktoriral iz zgodovine z disertacijo Strukture uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848. Ko so se dolgoletna prizadevanja Arhivskega društva

Slovenije in Skupnosti arhivov Slovenije za uvedbo študija arhivistike na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani uspešno zaključila in so se v šolskem letu 1978/79 začela predavanja in seminar iz arhivistike, se je 1978 habilitiral kot docent za arhivistiko na oddelku za zgodovino. Tu je od 1990 dalje redni profesor.

Obdobje petdesetih in šestdesetih let je bilo v Državnem arhivu LRS zaznamovano z delom na urejanju arhivskega gradiva kot pripravi za izdajo vodnika po arhivu. Vzporedno pa se je arhiv spopadal s prevzemi arhivskega gradiva institucij, ki so prenebale delovati leta 1945 ali kasneje zaradi upravnih in drugih sprememb. To je pred arhiv postavljalo vprašanje organiziranosti dela pri prevzemu gradiva in vzpostavljanju čimbolj tvornih stikov arhiva z ustvarjalci arhivskega gradiva. S tem je bila povezana tudi prostorska stiska arhiva. Naš jubilarant se je vključil v delo arhiva, sodeloval je predvsem pri prevzemanju gradiva, pripravah na njegov prevzem in ustvarjanju stikov arhiva z ustvarjalci gradiva. Ko je v šestdesetih letih arhiv začel dobivati prve organizacijske enote, je postal vodja tako imenovane zunanje službe (1964). Istočasno pa je bila njegova naloga pripraviti strokovne podlage za prostorsko rešitev, katere posledica je leta 1976, po njegovem odhodu, zgrajeni prizidek arhiva. Opravil je tudi redakcijo publikacije *Vodnik po arhivih Slovenije* (1965), ki je prvi pregled ohranjenosti arhivskega gradiva, ne le v arhivih, ampak tudi v muzejih in knjižnicah. V času svoje zaposlitve v tem arhivu je mnogo časa posvečal tudi delu sprva v Arhivskem društvu Slovenije, kateremu je predsedoval v letih 1966-1968, in v Skupnosti arhivov Slovenije, ki je bila ustanovljena v letu 1966 in naj bi povezovala arhive pri reševanju strokovne problematike. Pri Skupnosti arhivov Slovenije je opravljal posle, ki formalno niso bili opredeljeni, dejansko pa jih bi mogli označiti z deli organizacijskega sekretarja. Vse to delo v arhivu je dr. Žontarja oblikovalo za delo na arhivskem področju. Velikega pomena za nadaljnjo usmerjenost in delo dr. Žontarja je imelo njegovo sodelovanje z dr. Sergijem Vilfanom, tedanjim ravnateljem Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki je tedaj veljal za vodilnega arhivskega strokovnjaka pri nas. Z njim začne sodelovati pri pripravi republiškega zakona o arhivskem gradivu in o arhivih l. 1966, prvega republiškega arhivskega zakona v Sloveniji, ki je postavil temelje organiziranosti arhivske dejavnosti in arhivske mreže pri nas. Poleg zakona sta takrat pripravila še dva podzakonska akta: Navodilo o načinu izvajanja materialnega varstva arhivskega in registraturnega gradiva leta 1969 in Navodilo o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva

leta 1970. Od tedaj dalje je dr. Žontar sodeloval pri pripravi republiških zakonov in podzakonskih aktov na področju arhivske dejavnosti, tako pri dopolnitvi zakona iz l. 1966 v letu 1973, pri Zakonu o naravni in kulturni dediščini iz l. 1981, petih podzakonskih aktih, ki so izšli v letih 1981-1983 in 1988; tudi sedaj sodeluje pri pripravi novega Zakona o arhivskem gradivu in arhivih. Njegovo delo na področju arhivske zakonodaje spremlja vrsta člankov, ki zakonodajo komentirajo in jo aplicirajo na delo v arhivih.

Sodelovanje z dr. Vilfanom je prešlo od sodelovanja pri arhivski zakonodaji do sodelovanja pri publikacijah Arhivskega društva Slovenije, in sicer pri informativnih publikacijah o arhivih kot so *Arhivi*; *Od pisarne do zakladnice zgodovine* (1967), *Arhivi v Sloveniji* (1970) in pri priročniku *Arhivistika* (1973), ki je bil namenjen arhivistom in je prvi tovrstni priročnik pri nas.

Prebod v Zgodovinski arhiv Ljubljana na ravnateljsko mesto je pomenil za dr. Žontarja nov izziv. Tedaj so tu razširili območje arhiva tako, da so nastale poleg delovne enote, ki je obsegala območje ljubljanskih občin, še druge delovne enote, ki so pokrivalo območje še drugih občin ustanoviteljic arhiva, s sedeži v Kranju, Škofji Loki, Novem mestu in Idriji. Poleg vzpostavitve trdne organizacijske mreže, ki je pokrivala vse delovno območje arhiva, je bilo potrebno poskrbeti tudi za primerne skladiščne prostore po enotah in temu je namenil mnogo svojih prizadevanj. Na strokovnem področju se je v Zgodovinskem arhivu soočil predvsem z arhivskim gradivom, nastalim po l. 1945, problemom njegove valorizacije, ureditve in veliko potrebo izobraževanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Zato sodeluje pri pripravi Priročnika za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom. (1984). Ta se je pridružil Žontarjevemu učbeniku *Arhivistika* (1984), s katerim je presešel okvire, ki mu jih je zastavil učni načrt za predmet arhivistika v okviru srednješolskega usmerjenega izobraževalnega programa.

Svoje raziskave v arhivistiki je jubilarant usmerjal na strokovno obdelavo arhivskega gradiva, kar pričajo tovrstni članki v strokovnem glasilu *Arhivi* in delno na prikaze arhivskega gradiva med obema vojnama in po l. 1945. V zadnjem času se posveča predvsem raziskavam s področja zgodovine arhivov in upravnih institucij. Tu je zastavil že s svojo disertacijo. Na tem področju moramo omeniti predvsem publikacijo *Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorski in Štajerski do leta 1918* (1988), kjer je opravil redakcijska dela in prispeval poglavje *Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/48 do 1848*. Publikacija je rezultat sodelovanja arhivov Slovenije, de-

želnih arhivov v Celovcu in Gradcu ter državnega arhiva v Trstu.

V času njegovega ravnateljavanja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana je ta izkazoval lepe rezultate pri strokovnem delu zlasti na področju valorizacije dokumentarnega gradiva, v publikacijski dejavnosti kakor z izdajo vodnikov po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1980 in 1992), publikacij, naslovljenih Gradivo in razprave ter nekaj odmevnimi razstavami, zlasti zadnjo z naslovom Idrijski rudnik skozi stoletja ob 500-letnici rudnika (1990). Za svoje delo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana je bil l. 1979 nagrajen z Župančičevo nagrado, arhiv pa je istega leta prejel državno odlikovanje za delo.

Dr. Žontar se je uveljavljal kot priznan strokovnjak na arhivskem področju tudi na območju bivše Jugoslavije. Sodeloval je pri Rječniku arhivske terminologije (1972) in Priručniku iz arhivistike (1977), ki ju je izdala Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije. V letih 1968-1972 je bil glavni in odgovorni urednik jugoslovanskega strokovnega glasila Arhivist in od 1980 do 1988 član sveta za znanstveno-raziskovalno dejavnost pri Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije. Na mnogih strokovnih posvetovanjih v Sloveniji in Jugoslaviji je mnogokrat nastopal z referati, ki so pomenili nove prispevke v arhivistiki.

Svoje znanje je dr. Žontar dopolnjeval z obiski v tujih arhivih, predvsem v nemških in avstrijskih. Od tam je prinašal nove ideje in rešitve, ki jih je uspešno prenašal v našo prakso. Udeležil se je tudi več mednarodnih arhivskih kongresov, na katerih je sodeloval s prispevki in informacijami o arhivski problematiki pri nas. Od 1968-1972 je bil dopisni član mednarodnega arhivskega časopisa Archivum. V letu 1988 je postal član komiteja za izobraževanje pri Mednarodnem arhivskem svetu in pokriva pri tem komiteju območje vzhodne Evrope. Objavil je več prispevkov v tujih strokovnih publikacijah.

Pri dr. Žontarju ne moremo vedno povleči ostre ločnice med zgodovinskimi in arhivskimi raziskavami. Na zgodovinskem področju se težišče njegovih raziskav usmerja predvsem na področje upravne, agrarne in krajevne zgodovine od srede 18. stol. do srede 19. stoletja. Vidni so zlasti njegovi prispevki s področja upravne in krajevne zgodovine. Sodeloval je v uredništvu vrste Kranjskih zbornikov, kjer je objavljala svoje prispevke. Pripravil in uredil je ponatis dela svojega očeta dr. Josipa Žontarja Zgodovina mesta Kranja (1982), ki ga je dopolnil z razpravo Novejša dognanja o zgodovini Kranja in njegovega območja. Pri vsem tem je še našel čas, da je bil v letih 1972-1979 odgovorni urednik Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, predsednik sekcije za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo v letih 1976-1982, nekaj

časa, 1982-1984, tudi podpredsednik Zveze zgodovinskih društev Slovenije.

Ko pregledujemo dosedanjo delo našega jubilaranta, ugotavljamo, da je ves čas živo in tvorno sodeloval, mnogokrat pa je imel pobudo pri pomembnih vprašanih arhivske dejavnosti. Tako nam je razumljivo, da so njegove nove dolžnosti le nadgradnja vsega njegovega dosedanjega dela, kjer si prizadeva dvigniti raven arhivske dejavnosti med drugim tudi z izboljšanjem izobraževanja arhivistov in strokovnosti arhivskega dela. Želimo mu tudi, da bi zaokrožil svoje raziskave z izdajo pregleda razvoja institucij na Slovenskem, njihovega pisarniškega poslovanja in sistemom razvrščanja gradiva. To delo bo velikega pomena ne le za arhiviste, študij arhivistike, ampak tudi dragocena pomoč pri vsem raziskovalnem delu. Jubilarantu želimo, da bi svoje načrte s tega področja uresničil in obogatil arhivistiko še z mnogimi svojimi razpravami, v kar pa smo prepričani, ker poznamo njegovo dejavnost in sistematičnost pri delu.

Emma Umek

Arhivska bibliografija:

Samostojne publikacije:

- Arhivi. Od pisarne do zakladnice zgodovine. Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1967, 56 str. (Skupaj s S. Vilfanom)
- Arhivi v Sloveniji. Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1970, 64 str. (Skupaj s S. Vilfanom)
- Arhivistika Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročniki, zv. 2, Ljubljana 1973, 170 str. (Skupaj s S. Vilfanom, lastni prispevki 31-47, 128-148, 168-170)
- Arhivistika, Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1984, 170 str. (Ocene: Arhivi 8, 1985, 150; Der Archivar 35, 1985, 473; Archivmitteilungen 34, 1984, 218)

Razprave in članki:

- Arhivi občinskih ljudskih odborov v LR Sloveniji. Arhivist 9, 1960, 1, 37-44
- Arhivsko gradja u komunni i srezu. Arhivist 10, 1961, 2, 82-101
- Perspektive arhivske službe v Sloveniji, Naši razgledi 13, 1964, 371. (Skupaj z J. Mačkom in S. Vilfanom)
- Služba dokumentacije i arhivi. Arhivist 14, 1965, 1-2, 24-30
- Deveta konferenca »Okroglog stola arhiva« u Londonu. Arhivist 14, 1965, 1-2, 125-129
- Diskusija: Instruments de travail nouveaux. Actes des huitième conferences internationales de la Table ronde des Archives, Paris 1965, 217
- Splošen pregled razvoja in stanja arhivske službe v Sloveniji. V: Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965, 11-28. (Skupaj z J. Mačkom in S. Vilfanom)
- Novo arhivsko zakonodavstvo u Jugoslaviji, Arhivist 16-17, 1966-1967, 1-2, 58-76

- Deželni arhiv v Ljubljani pred letom 1918. Kronika 16, 1968, 151-160
- VI. Mednarodni kongres arhiva u Madridu. Arhivist 18, 1968, 1-2, 77-89. (Skupaj z M. Miloševićem)
- Diskusija: The Typology of Classification systems. Actes du VIe Congrès international des Archives (Madrid 3-7 septembre 1968). Archivum 18, 1968, 187
- Načrti za ustanovitev državnega arhiva v Ljubljani pred prvo svetovno vojno. Kronika 17, 1969, 24-27
- The sources of genealogical research in the Yugoslavian archives. World conference on records and genealogical seminar. The genealogical society of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 5-8 August 1969, 31 str. (Razmnoženo)
- La Législation Archivistique - Yugoslavie. Archivum 19, 1969, 195-224
- Stručna sprema i radna mesta u arhivima. Arhivist 19, 1969, 1, 16-20
- Novi propisi u 1968. godini. Arhivist 19, 1, 74-75
- Osmi kongres avstrijskih arhivarjev v Gradcu, Arhivist 19, 1969, 2, 57-58
- Svetovna konferenca o dokumentih v Salt Lake City-ju. Arhivist 19, 2, 55-57
- Novi zgradbi državnih arhivov v Trstu in Gorici. Arhivist 20, 1970, 1, 50-51
- Sistemi prvobitnog sredjivanja u upravnim registraturama. Razvitek sistema: Slovenija. Arhivist 20, 1970, 2, 99-109, 141-144
- Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 10, 1970, 259-284
- Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije. Savez društva arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb 1972, 77 str. (Skupaj z več sodelavci)
- Izveštaj o časopisu »Arhivist«. Arhivist 22, 1972, 1-2, 45-48
- Arhivske zgradbe. V: Arhivska tehnika. Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priručniki, zv. 1, Ljubljana 1972, 39-111
- Trinaesta mednarodna konferencija »Okruglog stola arhiva« u Bonnu. Arhivist 23, 1973, 1-2, 179-183
- 75 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V: Starejša ljubljanska industrija (razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana), Ljubljana 1973, 9-11
- Arhivi v Sloveniji, V: Mala splošna enciklopedija 1, Ljubljana 1973, 79
- Diskusija: Some questions about the Archives of architecture. Actes du VIIe Congrès international des Archives (Moscou, 21-25 août 1972). Archivum 24, 1974, 298-299
- Arhivska gradnja u nastajanju i arhivi. V: Priručnik iz arhivistike, Savez društva arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb 1977, 45-62
- Arhivistični problemi ob gradivu po osvoboditvi. V: Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1978, 31-38
- Nekatera vprašanja službe varstva pred prevzemom arhivskega arhiva v arhiv. V: Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv Skupnosti arhivov Slovenije, Maribor 1978, 4-13
- O delu strokovne komisije za arhivistiko pri Področni raziskovalni skupnosti za humanistične in zgodovinske vede. Arhivi 1, 1978, 49-50
- XVII Mednarodna konferencija »Okruglog stola arhiva« u Najrobiju. Arhivist 27, 1978, 1-2, 178-183
- »Oprostiti nepoučenemu občinstvu ...« Od pisarne do zbirnice zgodovine (ob 80-letnici Zgodovinskega društva Ljubljana). Naši razgledi 1979, 23, (14. 12. 1979), 674-675
- Nekatera vprašanja organizacije državne uprave na Slovenskem od srede 18. stoletja do najnovejšega časa. Arhivi 2, 1979, 13-16
- Nastanek in razvoj upravnih okrajev na Slovenskem do leta 1849. Zgodovinski časopis 34, 1980, 119-155
- Perspektive nadaljnega razvoja arhivistike. V: Deveti kongres arhivskih radnika Jugoslavije. Referati i saopštenja, Savez društva arhivskih radnika Jugoslavije, Struga 27-29. IX. 1980, 37-45
- Standardi za tehnička pitanja arhiva. Arhivi '79, Maribor 1980, 6 str.
- Perspektive arhiva kot udeleženca v varstvu kulturne dediščine, Arhivi 3, 1980, 41-45
- Zbirni podatki o ustvarjalcih gradiva. V: Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1980, 39-50
- Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost. Arhivi IV, 1981, 5-36
- Varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva v Zakonu o naravni in kulturni dediščini s posebnim ozirom na organizacije združenega dela. Arhivi '81, Maribor 1981, 6-22
- Arhivi v varovanju kulturne dediščine. V: O kulturi v Ljubljani, Ljubljanska kulturna skupnost, Ljubljana 1981, 18-19. (Skupaj z M. Drnovskom)
- Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva - temeljna vprašanja metodologije in postopka. Arhivi 5, 1982, 5-14
- Pravilniki na osnovi Zakona o naravni in kulturni dediščini s posebnim ozirom na organizacije združenega dela. Arhivi '82, Maribor 1982, 10-18
- Pravci sadašnjeg razvitka arhivskog zakonodavstva u SR Sloveniji. Arhivist 32, 1982, 1-2, 288-293
- Stanje in problemi raziskav na področju arhivistike. Arhivi 6, 1983, 15-18
- Priručnik za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Uradni list SRS, Ljubljana 1984, 136 str. (Skupaj z več sodelavci, lastni prispevki 45-58, 88-94)
- Izobraževanje, poklici in delovna mesta v arhivih. Arhivi '84, Maribor 1984, 135-146
10. mednarodni kongres arhivov (Bonn, 17. do 21. septembra 1984). Arhivist 34, 1984, 1-2, 226-234; Arhivi 8, 1985, 117-120
- Težične dela in strokovni problemi arhivov v Sloveniji. Arhivi 8, 1985, 86-90
- Arhivska delatnost u Sloveniji i perspektive njenog daljnog razvitka. Arhivist 35, 1985, 1-2, 35-44
- Pravne osnove zaštite arhivske gradje. Arhivist 36, 1986, 1-2, 45-51
- Diskusija: Actes du 10e Congrès international des Archives (Bonn, 17-21 septembre 1984). Archivum 32, 1986, 98-99
- Varstvo arhivskega gradiva društev. Zveza kulturnih organizacij Slovenije - Zveza kulturnih organizacij mesta Ljubljane - Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1986, 72 str. (Skupaj z več sodelavci, lastni prispevek 15-20)
- Arhiv. Arhivistika. V: Enciklopedija Slovenije I, Ljubljana 1987, 112-119
- Razvoj i problemi jugoslovenske arhivistike. Arhivist 37, 1987, 1-2, 134-141
- 90 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Kronika 36, 1988, 108-117
- Delovanje Centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike in Arhivskega sveta ter arhivi na Kranjskem. Arhivi 11, 1988, 22-26
- Pravilnik o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva (Uradni list SRS, št. 11/89). Arhivi 11, 1988, 124-126
- Ena Umek - šestdesetletnica. Zgodovinski časopis 43, 1989, 125-126
- Arhivi v Jugoslaviji. Arhivi 12, 1989, 7-16

Arhivsko izobraževanje v Jugoslaviji s posebnim ozirom na Slovenijo. Arhivi 12, 1989, 16-18

Vodnik po fondih in zbirkah arhiva. Ob objavah vodnikov slovenskih arhivov v zadnjih desetih letih. Arhivi 12, 1989, 49-51

Pojasnila k nekaterim vprašanjem v zvezi s pravilnikom o sestavi in vodenju evidence arhivskega gradiva. Arhivi 12, 1989, 102-104

Arhivsko gradivo in njegovo varovanje (analiza Republiškega komiteja za kulturo). Arhivi 12, 1989, 60-61

Pomen dela dr. Sergija Vilfana za razvoj arhivov in arhivistike v Jugoslaviji in Sloveniji. Ob sedemdesetem življenjskem jubileju. Arhivi 12, 1989, 110-112

Ema Umek - šestdesetletnica. Arhivi 12, 1989, 114-115

Archive in Jugoslawien. Scrinium 40, Wien 1989, 408-431

Idrijski rudniški arhiv: V: Idrijski rudnik skozi stoletja.

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Mestnega muzeja v Idriji, Idrija - Ljubljana 1990, 7-11

Šolanje za potrebe arhivov - Ob III. kolokviju komiteja Mednarodnega arhivskega sveta za poklicno izobraževanje. Arhivi 13, 1990, 125-127

Archival text-books and manuals in slavie languages, Janus, International Council on archives, 1991, 2, 59-64

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Uprava, samoupravne interesne skupnosti. V: Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, 11-29

Recenzije:

Uputstvo za racionalnu organizaciju arhivske službe u privremenim organizacijama, Zagreb 1968-1969. Arhivist 19, 1969, 1, 86-88

Michel Duchein. Les bâtiments et équipements d'archives, Paris 1966. Arhivist 19, 1969, 1, 96-97

Majda Smole, Graščina Šrajbarski turn - inventar in Graščina Ribnica - inventar, Ljubljana 1980. Arhivi 4, 1981, 186-187

Marjan Drnovšek, Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1944, Ljubljana 1983. Arhivi 6, 1983, 163-164

Jovan Popović, Zbirka propisa iz arhivske delatnosti, Beograd 1987. Arhivi 11, 1988, 110-112

Uredništvo in souredništvo:

Arhivist 1962 (zv. 2) - 1964, 1968-1972 (glavni in odgovorni urednik)

Vodnik po arhivih Slovenije, Društvo arhivarjev Slovenije, Ljubljana 1965

Arhivska tehnika, Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročnik zv. 1, Ljubljana 1972

Nove pridobitve

Nove pridobitve Arhiva Republike Slovenije v letu 1992

- Skupščina Republike Slovenije
(1962-1981, 52 tm)
- Ministrstvo za zakonodajo
(1960-1986, 15 tm)
- Zavod SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje
(1979-1991, 8,2 tm)
- Komisija za odnose z verskimi skupnostmi
(1951-1991, 14 tm)
- Javno tožilstvo LRS
(1946, 1 fasc.)
- Trboveljska premogokopna družba
(1874-1947, 36 tm)
- Republiška uprava za kadre
(1960-1975, 3,5 tm)
- Slovenska izseljenska matica
(1951-1978, 53 map)
- Muzejsko društvo za Slovenijo
(1860-1945, 8 škatel)
- Klub koroških Slovencev
(1946-1975, 1 mapa)
- Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi
(1901-1950, 1 mapa)
- Zgodovinsko društvo za Slovenijo
(1945-1962, 1 šk.)
- Osebni fond Vladimir Pogačnik
(1959-1974, 3 fasc.)
- Osebni fond Franc Uršič
(1909-1950, 6 map)
- Osebni fond Jurij Trunk
(1920-1970, 1 mapa)
- Osebni fond dr. Anton Slodnjak
(1833-1980, 64 škatel)
- Osebni fond Peter Škofič
(1910-1912, 3 kosi)
- Rodbinski fond Kobilica-Pintar
(1823-1970, 2 škatli)
- Rodbinski fond Šušteršič-Tičar
(1886-1939, 1,40 tm)
- Zbirka Marta Vidmar
(1572-1890, 16 kosov)
- Zbirka Zvonko Draksler
(1888-1990, 1 škatla)
- Zbirka študentskih filmov AGRFT
(1968-1991, 72 filmov)

- Zbirka diapozitivov
(42 k.)
- Zbirka kaset
(1990-1991, 7 k.)
- Zbirka fotografij
(1923-1945, 6321 k.)
- Zbirka plakatov
(1992, 4 k.)

Nove pridobitve Zgodovinskega arhiva Ljubljana v letu 1992 Enota v Ljubljani

Cerknica

- Ivana Krašovec, Grahovo
(1915-1948, 0,1 tm)

Kamnik

- Okrajno sodišče Kamnik
(1898-1965, 30 tm)
- Okrajno sodišče Brdo
(1898-1944, 1,4 tm)
- Notariat Kamnik
(1918-1945, 4,9 tm)
- Notariat Brdo
(1898-1945, 0,3 tm)

Ljubljana

- Skupščina mesta Ljubljana, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi
(1967-1990, 4 tm)
- Temeljno javno tožilstvo v Ljubljani, enota v Ljubljani
(1979-1988, 20,2 tm)
- Okrožno javno tožilstvo v Ljubljani
(1964-1977, 0,7 tm)
- Občinsko javno tožilstvo Ljubljana
(1965-1978, 0,5 tm)
- Občinska konferenca SZDL Ljubljana Vič Rudnik
(1973-1990, 2,2 tm)
- Občinski sindikalni svet Ljubljana Šiška
(1973-1990, 6,1 tm)
- Izobraževalni center Litostroj, Poklicna kovinarska in elektro šola Ljubljana
(1947-1982, 4,8 tm)

Šolski center združenega podjetja Iskra Kranj,
Poklicna šola elektrotehniške in kovinarske
stroke Ljubljana
(1961-1973, 0,9 tm)
Skupnost strokovnih šol SR Slovenije, Ljubljana
(1964-1984, 0,3 tm)
Uršulinske šole v Ljubljani
(1804-1945, 3,5 tm)
Ljubljanski Sokol
(1887-1897, 1 mapa)
Mestna zveza organizacij za tehnično kulturo
Ljubljana
(1948-1991, 2 tm)
Društvo prvih ljubljanskih postrežkov Ljubljana
(1899-1991, 0,3 tm)
Jože Kozak, Ljubljana
(1912-1920, 0,1 tm)
Marjan Rožanc, Ljubljana
(1928-1992 0,9 tm (depozit))

Enota v Kranju

Kranj

Otroški vrtec Tatjane Odrovc Kranj
(1945-1969, 0,3 tm)
Zveza društev prijateljev mladine Kranj
(1962-1985, 0,7 tm)
Srednja tekstilna in obutvena šola Kranj
(1930-1961, 2,1 tm)

Radovljica

Vezenine Bled
(1923-1979, 1,6 tm)

Tržič

Planinsko društvo Tržič
(1930-1986, 4,1 tm)

Oddelček v Idriji

Osnovna šola Jožeta Mihevcva Idrija
Osnovna šola Idrija
(1932, 1946-1985, 2 tm)
Posebna osnovna šola Idrija
(1955-1985, 2,5 tm)

Enota v Novem mestu

Novo mesto

Natečaj za znak Novega mesta
(1978, 2 mapi)
Občinska telesno-kulturna skupnost Novo mesto
(1967-1975, 0,2 tm)
Občinska kulturna skupnost Novo mesto
(1978-1989, 0,2 tm)

Skupščina občine Novo mesto
(1967-1968, 0,1 tm)
Občinska izobraževalna skupnost Novo mesto
(1961-1991, 3,6 tm)
Skupnost otroškega varstva Novo mesto
(1975-1989, 0,3 tm)
Občinski odbor Zveze prostovoljcev borcev za
severno mejo
1918-1919 (1966-1974, 0,7 tm)

Črnomelj

Občinski sindikalni svet Črnomelj
(1976-1989, 3 tm)

Metlika

Skupne službe SIS Metlika
(1978-1989, 0,3 tm)
Občinska raziskovalna skupnost Metlika
(1979-1989, 0,1 tm)
Kmetijska zemljiška skupnost obč. Metlika
(0,1 tm)
Občinska požarna skupnost Metlika
(1979-1985, 0,1 tm)
Občinska skupnost socialnega skrbstva Metlika
(1979-1989, 0,1 tm)
Občinska skupnost otroškega varstva Metlika
(1979-1989, 0,4 tm)
Občinska zdravstvena skupnost Metlika
(1979-1989, 0,8 tm)
Občinska kulturna skupnost Metlika
(1979-1989, 0,6 tm)
Občinska izobraževalna skupnost Metlika
(1979-1989, 0,6 tm)
Samoupravna komunalna interesna skupnost
občine Metlika
(1979-1989, 0,3 tm)
Krajevna skupnost Metlika
(1973-1983, 0,2 tm)
Samoupravna stanovanjska skupnost občine
Metlika
(1976-1989, 0,2 tm)
Zveza kulturnih organizacij Metlika
(1982-1986, 0,2 tm)
Lovska družina Gradec
(1954-1979, 0,1 tm)
Občinska telesno-kulturna skupnost Metlika
(1976-1989, 0,2 tm)
Občinska skupnost za ceste Metlika
(1985-1989, 1 mapa)
SIS za pospeševanje proizvodnje hrane in
zagotavljanje osnovne preskrbe občine Metlika
(1986-1989, 1 mapa)
Zveza združenj borcev NOV Metlika (občinski
odbor)
(1953-1988, 2 tm)

Enota v Škofji Loki

Družina Perko, Poljane

(k. 19. stol.-1961, 0,1 tm)

Ivanka Primožič, trgovka Železniki

(1920-1946, 1 tm)

Družina Ferlan, Gorenja vas

(1899-1932, 1 tm)

Podružnica Kmetijske družbe Ljubljana v

Poljanah

(1941-1945, 1 k)

Elektrarniška zadruga Poljane

(1939-1948, 1 k)

Anton Ogrin, stavbni podjetnik

(1921-1946 (1955), 0,3 tm)

Matični urad Železniki

(1826-1974, 0,3 tm)

Groharjeva slikarska kolonija

(1964-1979, 0,3 tm)

Jelovica Škofja Loka

(1963-1982, 1,4 tm)

Krajevna konferenca SZDL Poljane

(1961-1983, 1 tm)

Organizacija Zveze komunistov Poljane

(1958-1983, 1 tm)

Gradnja zadružnega doma v Gorenji vasi

(1950-1951, 1 tm)

Originalni dokumenti ob posvetitvi sv. Janeza

Nepomuka na Kapucinskem mostu

(1892, 1 tm)

**Nove pridobitve Zgodovinskega arhiva
Ptuj v letu 1992**

Zgodovinski arhiv Ptuj je v letu 1992 zaradi adaptacije in priprave novih prostorov prevzel le tri fonde. Vsi trije spadajo med interventne prevzeme, saj je arhiv prostorsko povsem zaseden.

Okrajna komisija za agrarno reformo, 1945-1955, neurejeno, 6 tm, indeks in delovodnik ohranjena.

Gradivo je ZAP vrnil Pokrajinski arhiv Maribor
Turistično društvo Ptuj, 1952-1991, neurejeno, 4 tm. Prevzem brez prevzemnega seznama.

Ukinjeno Turistično društvo Ptuj.

Planinsko društvo Ptuj, 1954-1989, 5 tm, seznam.

**Nove pridobitve Pokrajinskega arhiva
Maribor v letu 1992**

Zbirka vedut,

dopolnitev - darilo

Zbirka razglednic

(Maribor z okolico, 316 kom.), odkup

Zbirka gramofonskih plošč

(16 kom.), odkup

Zbirka-varia (tisk, molitveniki, delovne knjige ...),

odkup 0,2 tm

Prekmurske arhivalije (Urbar Stanetinci, 1768),

odkup

Obč. konferenca ZSMS Ruše

(1974-1990), 1,5 tm

Obč. konferenca ZKS Lenart

(1957-1989), 13 tm

Obč. sindikalni svet občine Lenart

(1966-1982), 7 tm

Občinska konferenca SZDL Lenart

(1963-1976), 1,5 tm

»Boris Kidrič« tovarna vozil in toplotne tehnike

Maribor

(1921-1965), 29 tm

Dr. Vanek Šiftar - osebni fond,

darilo, 10 tm

Skupščina občine Lenart

(1959-1989), dopolnitev, 17 tm

Družina Fon-Klaužar,

darilo, 0,4 tm

Družina Murko,

darilo, 1,4 tm

Družina Vrečko-Plohl,

darilo, 0,2 tm

Židovska občina Lendava

(1902), darilo, 0,1 tm

»Lilet«, tovarna obutve Maribor

(1957-1990), 120 tm

Obč. odbor ZZB NOV Ruše

(1980-1990), 4 tm

Občinski sodnik za prekrške Lendava

(1965-1987), 28 tm

Samoupravne interesne skupnosti občine Lenart

(1970-1990), 8 tm

Družina Novak, Maribor,

odkup, 0,2 tm

Franc Vogeltnik, Maribor,

darilo, 0,5 tm

Zveza prostovoljcev, borcev za severno mejo
Maribor

(1918-1919, fotografije, filmi), odkup, 0,5 tm

Pokrajinski arhiv Maribor je s temi prevzemi
pridobil dodatnih 242,5 tm gradiva.**Nove pridobitve Pokrajinskega arhiva v
Novi Gorici v letu 1991, 1992**

Zdravstvena šola Šempeter pri Gorici

(1956-1980, 1,7 tm)

Občinski odbor SZDL Most na Soči

(1945-1960, 0,2 tm)

Podružnica enotnih sindikatov splošne mešane
stroke Sveta Lucija

(1946, 1 mapa)

- Občinska konferenca LMS Most na Soči
(1952-1955, 1 mapa)
- Podporni zalog »Simon Gregorčič« za uboge učence c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici
(1913-1919, 1 mapa)
- Goriška podružnica Društva slovenskih profesorjev v Ljubljani
(1908-1916, 1 mapa)
- Društvo »Dijaška miza« Gorica
(1912-1919, 1 mapa)
- Karel Pirjevac
(1889-1893, 1 mapa)
- Krajevna skupnost Rut-Grant
(1952-1985, 0,1 tm)
- Dom upokojencev Gradišče
(1922-1982, 1,2 tm)
- Osnovna šola Šempas
(1945-1979, 2 tm)
- Osnovna šola Podbrdo
(1937-1973, 0,8 tm)
- Center za glasbeno vzgojo Nova Gorica
(1948-1983, 1,2 tm)
- Zbirka šolskih spričeval - spričevala Zega Nade iz Lipe
(1936, 1 list)
- Tekstina Ajdovščina
(1948-1979, 3,8 tm)
- Košarkarski klub AET Tolmin
(1990, 1 knjiga)
- ČIB Bovec
(1959-1979, 1,7 tm)
- Krajevna skupnost Most na Soči
(1967-1980, 0,1 tm)
- Iskra Avtoelektrika Nova Gorica
(1959-1972, 3 tm)
- Bralno in pevsko društvo Volče
(1921-?, 1 mapa)
- Šahovsko društvo Tolmin
(1975, 1978, 1 mapa)
- Šahovsko društvo Nova Gorica
(1964-1986?, 0,1 tm)
- Okrajna šahovska zveza Nova Gorica
(1956-1963, 1 mapa)
- Dostana Dodič-Mozetič
(1943-1945/1976, 0,1 tm)
- Vodnogospodarsko podjetje Soča Nova Gorica
(1953-1980/1982, 1,1 tm)
- Projekt Nova Gorica
(1955-1980, 0,6 tm)
- Revija Primorska srečanja
(1981-1990, 0,3 tm)
- Samoupravne interesne skupnosti gospodarskih dejavnosti občine Tolmin
(1966-1989, 1,5 tm)
- Lovska družina Tolmin
(1953-1989, 0,6 tm)
- Fran Žgur
(1873-1968, 0,1 tm)
- Jože Srebrnič
(1919-1991, 2 tm)
- Čebelarsko društvo Tolmin
(1946-1987, 0,2 tm)
- Primorsko dramsko gledališče Nova Gorica
(1954-1986, 1,2 tm)
- MIP Nova Gorica
(1947-1980, 2,5 tm, 5 knjig)
- Planika Kobarid
(1910-1939, 1952-1973, 0,8 tm)
- Zbor rokometnih sodnikov Ajdovščina
(1981-1986, 1 mapa)
- Primorska rokometna zveza Ajdovščina
(1979, 1982-1984, 1 mapa)
- Športnorekreacijski zavod Police Ajdovščina
(1979- 1980, 1 mapa)
- Samoupravne interesne skupnosti družbenih dejavnosti občine Ajdovščina
(1970?-1988?, 0,2 tm, 104 fotografije)
- Občinska zveza telesnokulturnih organizacij Ajdovščina
(1964-1989, 1 mapa)
- Združenje pevskih zborov Primorske
(1970-1986, 0,1 tm)
- Telesnovzgojno društvo Partizan Ajdovščina
(1960-1961, 1 mapa)
- Zveza kulturnih organizacij Ajdovščina
(1969-1986, 1 mapa)
- Prosvetno društvo Drago Bajc Vipava
(1971, 1982, 2 lista)
- Lovski pevski zbor Zlatorog Vipava
(1976, 1 mapa)
- Kegljaški klub Tekstina Ajdovščina
(1980, 1982, 1986, 1 mapa)
- Kulturnoumetniško društvo Studio za izrazni ples Gorica
(1980-1985, 1 mapa)
- Prosvetno društvo France Bevk Prvačina
(1971-1986, 0,1 tm)
- Kulturno društvo Triglav Bukovica
(1973-1986?, 1 list, 7 fotografij)
- Kulturnoumetniško društvo Svoboda Renče
(1977-1987, 1 mapa, 44 fotografij)
- Mestni odbor SZDL Tolmin
(1953-1979, 0,1 tm)
- Krajevna organizacija združenja rezervnih oficirjev in podoficirjev Tolmin
(1959-1967, 0,1 tm)
- Krajevna organizacija Rdečega križa Tolmin
(1956-1975, 1 mapa)
- Občinski odbor SZDL Most na Soči
(1953-1954, 1 mapa)
- Komunala Nova Gorica
(1956-1989, 2,5 tm)
- Osnovna šola Tolmin
(1945-1980, 2,1 tm)
- Moški pevski zbor Tolmin
(1976, 1 mapa)

Krajevna skupnost Tolmin
(1963-1980, 0,4 tm)
 Avtopromet Gorica
(1959-1989, 5 tm)
 Prosvetno društvo Vojko Podnanos
(1952-1966, 0,05 tm)
 Krajevna skupnost Vipava
(1960-1991, 0,1 tm)
 Vinko Vodopivec
(1876?-1974?, 0,5 tm)
 Plebiscit 23. 12. 1990
(1990, 4,1 tm)
 Zavod za socialno medicino in higieno Gorica
(1953-1980, 2,9 tm)

Nove pridobitve Pokrajinskega arhiva Koper v letu 1992

Okrajni ljudski odbor Koper
(1945-1965, 190 tm)
 Okrajni ljudski odbor Sežana
(1945-1955, 54 tm)
 Okrajni ljudski odbor Postojna
(1945-1955, 63 tm)
 Okrajni ljudski odbor Ilirska Bistrica
(1945-1952, 21 tm)
 Okrajni ljudski odbor Gorica
(1950-1953, 0,4 tm)
 Oblastni ljudski odbor za Goriško
(1948-1951, 6,7 tm)
 Mestni ljudski odbor Izola
(1950-1952, 0,6 tm)
 Ljudski odbor mestne občine Izola
(1952-1955, 2 tm)
 Občinski ljudski odbor Izola
(1955-1959, 7 tm)
 Krajevni ljudski odbor Gradin
(1946-1952, 0,2 tm)
 Občinski ljudski odbor Gradin
(1952-1955, 0,3 tm)
 Krajevni ljudski odbor Rižana
(1945-1952, 1,1 tm)
 Krajevni ljudski odbor Bezovica
(1945-1952, 1 tm)
 Krajevni ljudski odbor Črni Kal
(1945-1952, 0,6 tm)
 Občinski ljudski odbor Črni Kal
(1952-1955, 2 tm)
 Krajevni ljudski odbor Dekani
(1945-1952, 0,7 tm)
 Občinski ljudski odbor Dekani
(1952-1955, 2,3 tm)
 Krajevni ljudski odbor Sv. Peter
(1945-1952, 1 tm)
 Krajevni ljudski odbor Boršt
(1945-1952, 0,8 tm)

Krajevni ljudski odbor Marezige
(1950-1952, 0,4 tm)
 Občinski ljudski odbor Marezige
(1952-1955, 2,3 tm)
 Krajevni ljudski odbor Kampil-Šalara
(1949-1952, 0,1 tm)
 Krajevni ljudski odbor Pobegi-Čežarji
(1946-1952, 0,3 tm)
 Krajevni ljudski odbor Vanganel
(1946-1952, 0,5 tm)
 Krajevni ljudski odbor Bertoki
(1946-1952, 0,1 tm)
 Krajevni ljudski odbor Smedela
(1946-1952, 0,3 tm)
 Občinski ljudski odbor Koper Okolica
(1952-1954, 0,7 tm)
 Mestni ljudski odbor Koper
(1945-1953, 0,7 tm)
 Ljudski odbor mestne občine Koper
(1953-1954, 5 tm)
 Okrajne komisije za ugotavljanje vojne škode -
Koper, Postojna, Sežana, Ilirska Bistrica, Rakek
(1945-1946, 35 tm)
 Okrajne komisije za agrarno reformo - Koper,
Postojna, Sežana, Ilirska Bistrica
(1947-1955, 6,5 tm)
 Okrajna komisija za nacionalizacijo najemnih
zgradb in stavbnih zemljišč Koper
(1959-1966, 0,2 tm)
 KUNI, Okrajna uprava Ilirska Bistrica
(1946, 0,3 tm)
 KUNI, Okrajna uprava Postojna
(1947-1953, 0,4 tm)
 Komisija za zaplembe pri OLO Koper
(1947-1953, 0,4 tm)
 Istrski okrožni ljudski odbor Koper
(1947-1952, 0,1 tm)
 Vojaška uprava Jugoslovanske armade v coni B
STO
(1954, 0,1 tm)
 Komisija za cenitve pri OLO Koper
(1956-1959, 0,8 tm)
 Okrajni zemljiški sklad Koper
(1950-1951, 0,2 tm)
 Sodnik za prekrške OLO Sežana
(1949-1951, 0,2 tm)
 Sodnik za prekrške OLO Koper
(1953-1965, 0,5 tm)
 Sódnik za prekrške OLO Postojna
(1953-1955, 0,2 tm)
 Zavod za pospeševanje gospodarstva Koper
(1950, 0,1 tm)
 Sanitarni inšpektorat pri OLO Koper
(1957-1962, 0,5 tm)
 Zavod za plan pri OLO Koper
(1957-1960, 3,7 tm)
 Okrajna gospodarska zadruga Koper
(1945-1951, 0,1 tm)

Okrajni gasilski sklad Koper
(1957-1964, 0,1 tm)
Primorske prireditve Koper
(1963-1964, 1,1 tm)
Turistična zveza Koper
(1963-1974, 6,5 tm)
Tehnična srednja šola Koper
(1947-1948, 0,1 tm)
Mladinski dom Portorož
(1949-1954, 0,4 tm)
Dobrodelna ustanova Grisoni
(1874-1933, 0,4 tm)
Prostovoljno gasilsko društvo Dekani
(1980-1983, 0,5 tm)

**Nove pridobitve Arhiva inštituta za
novejšo zgodovino v letu 1992**

Občina Dob (Gemeinde Aich)
(1944-1945, 0,2 tm)
Osebna zbirka Albine Lapanja-Zmage, Ponikve
pri Tolminu
(1941-1945, 0,1 tm)
Osebni fond Marije Vilfan, Ljubljana
(1907-1990, 1,5 tm)
Zbirka Ivan Jurčec, Celje
(1941-1945, 0,02 tm)
Zbirka Zvonko Draksler, Ljubljana
(1941-1945, 1 mapa)

Bibliografija arhivskih delavcev

Marjeta ADAMIČ

Slavka Gorjan, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 127

Žarko BIZJAK

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Pravosodje, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, str. 29-43

Nataša BUDNA

Občinski odbor v Škofji Loki 1918-1941, Loški razgledi 1991, str. 75-95

Marjeta ČAMPA

Valorizacija drobnega tiska. Prispevek na XIV. zborovanju slovenskih arhivskih delavcev v Škofji Loki 1991. Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 65

Reformacija v Radovljici, Radovljiški zbornik, Skupščina občine Radovljica 1992, str. 37-41

Darko DAROVEC

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko je ustanovilo zbornik »Annales«. Kronika 39, Ljubljana 1991, št. 3, str. 95-96

Nova izdaja »Kopra med Rimom in Benetkami«. Primorska srečanja št. 131-132, Nova Gorica 1992, str. 256-257

Koper zwischen Rome und Venedig/Capodistria tra Roma e Venezia. Zgodovinski časopis 46, Ljubljana 1992, št. 1, str. 130-131

Poročilo o tečaju latinske paleografije in diplomatike oktobra 1990 v Benetkah. Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 102-103

Oglejska cerkev in naši kraji. Sedmi val - priloga Primorskih novic, 8. maj 1992

Pregled zgodovine Istre, Knjižnica Annales 1, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Primorske novice, Koper 1992, 88 strani

Tisočletja vin na Koprskem. Priloga Primorskih novic, avgust 1992, str. 3

Oblike zavarovalstva v severni Istri v obdobju Beneške republike - II. del. Annales 2/92, Koper 1992, str. 109-118

Mednarodni simpozij zgodovinarjev na temo beneške Istre. Annales 2/92, Koper 1992, str. 314-315

France M. DOLINAR

Vloga in pomen krščanstva v slovenski zgodovini, v: Zgodovina v šoli, 1 (1992) str. 12-19

Spremna beseda, v: Zgodovina krščanstva (prevod The History of Christianity, A Lion Handbook), Ljubljana 1992, str. 684-688

Knjiga 2000 let krščanstva vodi k virom krščanskega sporočila, v: Knjiga, 3/1992, str. 31 (ocena)

Cerkveni in politični okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stoletju, v: Jezuiti na Slovenskem (Redovništvo na Slovenskem, št. 3), Ljubljana 1992, str. 36-42

Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah, (mednarodni inter-disciplinarni simpozij v Ljubljani, Gorici, Celovcu in Gradcu, maj-junij 1992) v: Slovenski svet, 4/1992, 19, str. 230 (poročilo)

Gradivo za zgodovino Slovencev in jugoslovanskih narodov v Centralnem državnem arhivu v Rimu, v: Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in jugoslovanskih narodov v Centralnem državnem arhivu v Rimu, Ljubljana 1992, str. 1-16

La Chiesa cattolica in Slovenia, v: La fede »sommersa« nei paesi dell'est, Vicenza 1992, str. 25-31

Novomeški kolegiatni kapitelj (stenski koledar za leto 1993, spremna beseda), Novo mesto 1992

Novomeški kolegiatni kapitelj, v: Mohorjevec koledar 1993, Celje 1992, str. 35-38

Problem vzgoje dubovnikov kot nosilcev cerkvene prenove (Zbornik predavanj Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564-1628), v: BV 52 (1992), str. 52-64

Cerkvena organizacija ob današnji slovensko avstrijski meji od jožefinskih reform do danes, v: Zgodovinski časopis 46, Ljubljana 1992, št. 1, str. 35-42.

Križniši, v: Enciklopedija Slovenije, 6. zvezek, Ljubljana 1992, str. 25-26

Krivoverstvo, n.d., str. 18
 Lamberg Žiga, n.d., str. 95
 Lazaristi, n.d., str. 112
 Leopold Edgard, n.d., str. 132
 Ljubljanska nadškofija, n.d., str. 257-258
 Mariborsko-lavantinska škofija, n.d., str. 411-412
 Maksim Emonski, n.d., str. 379
 Maksimilijan Celjski, n.d., str. 379

Darinka DRNOVŠEK

Kocijančič Janez, v: Enciklopedija Slovenije št. 5, Ljubljana 1991
 Korošec Štefan, v: Enciklopedija Slovenije št. 5, Ljubljana 1991
 Križnar Ivan, v: Enciklopedija Slovenije št. 6, Ljubljana 1992

Metka GOMBAČ

Zgodovinski časopis 45/4, Delo, Ljubljana, letnik 33, št. 298, str. 16, 19. 12. 1991
 Zgodovinski časopis 46/1, Delo, Ljubljana, letnik 34, št. 115, str. 16, 21. 5. 1992
 Zgodovinski časopis 46/2, Delo, Ljubljana, letnik 34, št. 174, str. 8, 30. 7. 1992
 Zgodovinski časopis 21/1-4, Delo, Ljubljana, letnik 34, št. 185, str. 8, 12. 8. 1992
 Lida Turk, Glas v ... etru, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 121-122
 Zgodovinski časopis 46/3, Delo, Ljubljana, letnik 34, št. 227, str. 16, 1. 10. 1992

Vesna GOTOVINA

Izobraževanje arhivskih delavcev v Nemčiji in Italiji. Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 79-81

Bojan HIMMELREICH

Prva desetletja avtomobilizma na Celjskem; Celjski zbornik, 1992, str. 89-99
 Štiri žalske družbe za trgovino s bmeljem iz časa med obema vojnama; Celjski zbornik, 1992, str. 217-219

Mateja JERAJ

Arhivsko gradivo republiške mladinske organizacije za obdobje 1945-1964 s poučarkom na gradivu mladinskih delovnih brigad, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 84-86

Daniela JURIČIČ-ČARGO

Enotna in/ali neenotna Istra, Primorska srečanja 17, 131/132 (1992), str. 250
 Viri za zgodovino pazinskega območja, Annales 2 (1992), str. 343-345

Nada JURKOVIČ

Ubald Vrabc (11. 12. 1905 - 27. 1. 1992), Tednik, Ptuj, št. 5, 6. 2. 1992, str. 5

Marija KOS

Vpliv družbenoekonomskih sprememb na valorizacijo ustvarjalcev arhivskega gradiva v gospodarstvu 1945-1991, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 19-22

Matevž KOŠIR

Čarovniški proces proti Jakobu Krašovcu, Kronika 29, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 28-32

Duša KRNEL-UMEK

Pokrajinski arhiv Koper, Atlanti 1/1992, str. 132-133
 Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu, Ljubljana 1992, 565 str. (redakcija skupaj s Francetom Dolinarjem, Matejo Jeraj in Lilijano Vidrih-Lavrenčič)

Alja LJUBIČ

Video - novi nosilec informacij, Sočobni arhivi 15 (1991), str. 64-69

Jelka MELIK

Kazensko materialno pravo na Slovenskem od 1852 do 1930, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 24-27

Milko MIKOLA

Zaplembe premoženja v Sloveniji v letih 1945-1946, Prispevki za novejšo zgodovino, 1992 1-2, str. 155-171
 Obsojeni in likvidirani: Nekateri sodni procesi pred vojaškimi sodišči in likvidacije na Celj-

skem v letih 1941-1945, Novi tednik (v nadaljevanjih od št. 34. dalje - 25. 8. 1992

Ivan NEMANIČ

Po sledovih misionarja Friderika Barage v filmu, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 84
Gotenica iz drugega zornega kota, Delo 34, 228 (2. 10. 1992), str. 6 Prejeli smo
Dokumentarni film o Ormožu, Delo 34, 166 (21. 7. 1992), str. 8

Marija OBLAK-ČARNI

Organizacija arhivske službe v Sloveniji, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 27-31
Ivan Nemanič - šestdesetletnik, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 123-124
Vasilij Melik - sedemdesetletnik, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 124
Jože Maček In memoriam, Delo, Ljubljana 28. januarja 1992; Obvestila Arhiva RS VII, št. 1, 1992, str. 48-49

Aleksandra PAVŠIČ-MILOST

Hranilnica in posojilnica v Šempetru 1896-1948 - razstava, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1992, 12 str
Hranilnica in posojilnica v Šempetru, Primorska srečanja št. 130/92, str. 110-115
Varstvo arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, uporaba arhivskega gradiva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 60-61

Marko POLENŠEK

200. letnica rojstva Georga Washingtona, Dolenjski razgledi, Novo mesto, 6. 2. 1992, št. 6
Uporaba arhivskega gradiva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 73-75
Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Zdravstvo, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, str. 53

Alberto PUCER

Raven je bil Sv. Peter!, Primorske novice, 22. 11. 1991, št. 93, str. 9
Še enkrat o piranskem grbu, Primorske novice, 17. 1. 1992, str. 5.
Dvestoletnica s štiriletno zamudo, Primorske novice, 3. 4. 1992, št. 26, str. 30
Ob 300-letnici rojstva velikega violinista, Slo-

venec, 8. 4. 1992, št. 82, str. 12

Pivnica in krediti (O čem so v Piranu občinski svetniki sejali pred sto leti?), Primorske novice, 16. 10. 1992

Peter RIBNIKAR

Komisija za agrarne operacije v Ljubljani in njeno arhivsko gradivo, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 10-16
Prispevek k zgodovini zborničnega sistema v Republiki Sloveniji, v: 100 let zborničnega sistema v Sloveniji, Ljubljana: Gospodarska zbornica, 1992 (soavtor: Janko Popovič)

Jurij ROSA

Šembidci ali Podnаноščani?, Slovenec, 12. 11. 1991, št. 118; Primorske novice, 26. 11. 1991, št. 94
Shodi pri sv. Hieronimu, Družina, 31. 5. 1992, št. 22

Boris ROZMAN

France Pernišek, Zgodovina slovenskega Orla. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1989, 264 strani. (139. izdanje slovenske kulturne akcije), Zgodovinski časopis, 45, Ljubljana 1991, št. 4, str. 678-681 (ocena in poročilo)
Zbiranje gradiva društev in stiki z ustvarjalci tovrstnega gradiva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 63-64
Dr. Drago Mušič nam je zapustil svoje arhivsko gradivo, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 89-90
Arhivska zapuščina nadučitelja (šolskega upravitelja) Matije Hitija iz Doba pri Domžalah, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 90-91
Poročilo o posvetoivanju arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine na Igmanu od 20.-21. junija 1991, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 100 (soavtor: Gašper Šmid)
Iz naših društvenih arhivov, priložnostne razstave, Nova Gorica, september 1991, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, 15. strani, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 107 (ocena in poročilo)
Zapuščina Marjana Rožanca, Slovenec, kulturna priloga, 27. 2. 1992, leto LXXVI, št. 47, str. 23
Marjan Rožanc je že sam uredil svojo dokumentacijo Pisateljeva zapuščina, Delo, Ljubljana, književni listi, 5. 3. 1992, leto XXXIV, št. 53, str. 13
Velik pomen zapuščine Marjana Rožanca, Naša skupnost, Ljubljana, 24. 3. 1992, leto XXXIII,

št. 2, str. 6

Arhivi XIV, Delo, Ljubljana, Književni listi, Periodika, 28. 5. 1992, leto XXXIV, št. 121, str. 16 (poročilo o publikaciji)

Zanimivo je vedeti, Primarij dr. Drago Mušič in njegova zapuščina, Zdravniški vestnik, Ljubljana, Maj-Junij 1992, letnik 61, št. 5-6, str. 287-288

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Društva, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave, št. 11, Ljubljana 1992, str. 56-57

Zapuščina Edvarda Kocbeka, arhivistovo poročilo, Naši razgledi, leto XLI, št. 13 (1972), 3. julija 1992, str. 417-418

Kaj nam je zapustil Vitomil Zupan?, Dnevnik, Ljubljana 22. avgusta 1992, št. 224, str. 14

Kakšna je zapuščina Vitomila Zupana, Slovenec, Ljubljana, 26. avgusta 1992, št. 196, str. 7

Postrešček, kje si?, Sto let dela in življenja ljubljanskih postreščkov, Kronika 40, Ljubljana 1992, št. 2, str. 125-126, (ocena in poročilo o novi publikaciji),

Saša SERŠE

Obrtna šola v Ljubljani 1888-1914, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 39-42

Zorka SKRABL

Proslava 140. obletnice Prešernovega rojstnega dne, Dolenjski razgledi, Novo mesto, 6. 2. 1992, št. 6

Vladimir SUNČIČ

Komisije za agrarne operacije 1885-1945, 2. del: L-So, Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije 1992, Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji, Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev; 5/2

Gašper ŠMID

Uporaba arhivskega gradiva v arhivski čitalnici, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 75-76

Poročilo o delu Arhivskega društva in arhivov Slovenije za leto 1991, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 99-100

Poročilo o posvetovanju arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine na Igmanu od 20. do 21. junija 1991, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 100-101 (soavtor: Boris Rozman)

Žarko ŠTRUMBL

Uskoki na Slovenskem in v Žumberku, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 42-50

France ŠTUKL

Iz preteklosti Škofje Loke in loškega gospostva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 33-39, resume v nemščini

Prispevek k zgodovini fotografov v Škofji Loki, Loški razgledi 38, 1991, str. 119-125, 4 fotografije, resume v nemščini

Visoki gostje na Loškem, Loški razgledi 38, 1991, str. 127-130

Loške lipe, Loški razgledi 38, 1991, str. 245-247

Začetki Komunalne banke v luči občinskih zapisnikov, Loški razgledi 38, 1991, str. 242-244

Branko ŠUŠTAR

Viri za zgodovino istrskega šolstva v Slovenskem šolskem muzeju, v: Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 16-19

O začetkih šolstva v Šiški, v: Kronika 40, Ljubljana 1992, št. 1, str. 28-44

Raziskovanje zgodovine šol in Slovenski šolski muzej, v: Sodobni arhivi '92, XIV. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, Maribor 1992, str. 115-118 (tudi v: Sodobni arhivi '92, Arhivi in šole, Maribor 1992, str. 10-13; delno kot kako raziskati zgodovino svoje šole? v: Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika 25/1992

Pogled na razvoj šolstva na Cerkniskem, v: Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika, 25/1992

Od strežniških tečajev do strežniške in bolničarske šole 1908-1945, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 35-45

»Učiteljski tovariš« o šolstvu v Bosni in Hercegovini v prvih letih po okupaciji 1878, v: Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika 25/1992

Zdravstvena nega in tradicija, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 11-13

Iz zapiskov o babiških šolab, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 14-19

O izobraževanju partizanskih bolničarjev, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 46-52

Nekaj statističnih podatkov o zdravstvenih šolah do leta 1959/60, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992,

- str. 114-115
- Šola za sanitarne tehnike. Šola za farmacevtske tehnike, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 86
- Šola za fizioterapevte, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 109
- Šola za sestre: zdravstveno šolstvo na Slovenskem - povzetek, v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992, str. 123-124 (tudi v: Šola za sestre - zdravstveno šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1992; zloženska)
- Škofjeloško zborovanje arhivskih delavcev Slovenije, v: Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 96-98 (del tudi v: Obvestila Arhiva R Slovenije ...)
- Iz zgodovine mladosti: Predstava raziskovanja osnovnošolcev v Velenju, šolski razgledi 21. 9. 1992, št. 14, str. 16
- Arhivi in šole: s posvetovanja Sodobni arhivi '92, v: Zbornik za zgodovino šolstva - šolska kronika 25/1992
- Vodnik po fondih in zbirkah, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1990, 701 str., v: Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 106-107 (poročilo)
- Argo, revija za muzejska vprašanja, 1990, št. 29-30; 1991, št. 31-32, v: Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 119-120 (poročilo)
- Arhivi: Od cehov do okrajnih komitejev (Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana), v: Delo, Književni listi, 6. 8. 1992, str. 8 (poročilo)
- Arhivi in šole: skrb za kulturno dediščino in krajevno zgodovino, v: Šolski razgledi, 25. 5. 1992, št. 10, str. 8 (poročilo)
- Šolske kronike - razstava Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, v: Kronika 40, Ljubljana 1992, št. 1, str. 67 (poročilo)

Ljiljana ŠUŠTAR

- Aleš Gabrič, Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945-1952, Borec 7-9, Ljubljana 1991, str. 470-655, v: Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 120-121 (ocena)
- Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Družbenopolitične organizacije, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave, št. 11, Ljubljana 1992, str. 57-60

Milica TREBŠE-ŠTOLFA

- Dileme ob uporabi 101. in 102. člena zakona o naravni in kulturni dediščini (referat na zborovanju arhivistov v Škofji Loki 17.-18. 10. 1991), Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 58-59

- The American Archivist. Volume 42-45. Leto 1979-1982, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 107-117
- Arhivi. The main Journal of the Society of Slovene Archivists. The American Archivist. Chicago, III. Vol. 54, Issue Fall 1991 pp.
- Kulturna ustvarjalnost v prekomorskih brigadah in drugih prekomorskih enotah NOVJ 1943-1945, Istrski zbornik 1992
- Slovenske istrske vasi. Zv. 3, KRKAVČE ZIFF in Župnijski arhiv Krkavče, 1991 (preds. uredniškega odbora), avtor Albert Pucer

Vlasta TUL

- Šolske kronike, Sodobni arhivi 92, Maribor 1992, str. 121-123
- Vjesnik historijskog arhiva Rijeka, XXXII, 1990, 320 strani, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 107-108

Ivanka URŠIČ

- Zbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva osebnih fondov, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 62-63
- Osterreichische osthefte, letnik 33, Dunaj 1990, zvezek 1, 192 str., zvezek 2, 334 strani, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 117-118
- Ludvik Zorzut 1892-1977 - razstava ob stoletnici rojstva, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1992, 21 str.

Jedert VODOPIVEC

- Vzroki poškodbe na gradivu nastalem na papirju - vpliv surovinske sestave papirja, lepenke in kartona na trajnost arhivskega gradiva, Sodobni arhivi 15 (1992), str. 29-31
- Slovenski in tuji predpisi in standardi na področju materialnega varstva, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 81-83
- Trajnost arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva na papirju, v: Papir - nosilec kulturne dediščine, Ljubljana: Inštitut za celulozo in papir, 1992
- Stare knjižne vezave, Knjižnica 36, 1 (1992), str. 117-125 (soavtorji: Vilma Krapež, Ljuba Vrabec)

Maruša ZAGRADNIK

- Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij po 2. svetovni vojni. Arhivsko društvo Slovenije, Viri št. 5, Ljubljana 1992, 240 str. (v soavtorstvu

z dr. Jožetom Prinčičem in Marjanom Župančičem)

Ivanka ZAJC-CIZELJ

Osnovnošolska dokumentacija (1774-1918), Sodobni arhivi, 1992, str. 118-120

Prispevek k zgodovini zdravstva, Dolenjski list, št. 39, str. 8, 24/9-1992

Oris razvoja osnovnega šolstva v Celju (1777-1918), Celjski zbornik, 1992, str. 45-53

Hedvika ZDOVC

Sejemski prostor za živinske sejme v Zavodni do leta 1941, Celjski zbornik, 1992, str. 143-151

Nina ZUPANČIČ

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Gospodarstvo, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, str. 43-47

Žiga ŽELEZNIK

Šolski arhivi - teorija in praksa, XIV. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, Sodobni arhivi XIV, Maribor 1992, str. 109-111

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Šolstvo, Otroški vrtci, Dijaški domovi, Knjižnice, Lekarne, Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, str. 47-56

Jože ŽONTAR

Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva: Uprava, samoupravne interesne skupnosti, v: Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992, str. 11-29

Radovljiški podložniki v zadnjem obdobju fevdalnega družbenega reda, v: Radovljiški zbornik 1992, str. 42-50

Zemljiško gospostvo Krumperk pri Domžalah v 17. in 18. stoletju, Zgodovinski časopis 46, Ljubljana 1992, str. 437-444

Kresija, v: Enciklopedija Slovenije 6

Vladimir ŽUMER

Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije - predstavitev v Cankarjevem domu v Ljubljani 21. 5. 1991, Arhivi XIV, Ljubljana 1991, št. 1-2, str. 98-99

Dodatek

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

<p style="text-align: right;">UDK 930.253.4:945.31 Istra</p> <p>Darko Darovec, arhivist, Pokrajinski arhiv Koper, 66000 Koper, Goriška 6, SLO</p> <p>Arhivski viri Pokrajinskega arhiva Koper in objavljeni viri za zgodovino Beneške Istre</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 1-6</p> <p>Razprava je nastala kot referat za mednarodno srečanje zgodovinarjev iz Italije, Slovenije in Hrvaške na temo Istre in Beneške republike, ki naj bi postalo redno vsakoletno znanstveno srečanje. Članek podaja poglobljene objave arhivskih virov za zgodovino Istre v obdobju Beneške republike. Poleg tega pa je njen namen opozoriti še na nekatere neizdane arhivske vire, predvsem vire, ki jih hrani pokrajinski arhiv Koper.</p>	<p style="text-align: right;">UDK 343.349(497.12)"1874/1930"</p> <p>Jelka Melik, arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO</p> <p>Tiskovni delikti 1874-1930</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 11-15</p> <p>Prispevek obravnava formalno in materialno tiskovno kazensko pravo, ki je bilo nekoliko drugačno od splošnega kazenskega prava. Poznavanje teh predpisov je potrebno za pravilno strokovno obdelavo tiskovnih zadev, ki so zelo bogat zgodovinski vir.</p>
<p style="text-align: right;">UDK 347.945(497.12)"16/17"</p> <p>Matevž Košir, arhivist, Arhiv Republike Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO</p> <p>Prisega v slovenščini</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 6-11</p> <p>Prisega predstavljajo slovenska besedila uradnega značaja. Ohranjene so slovenske prisega vseh slojev, ki so posebno številčne iz 17. in 18. stoletja.</p>	<p style="text-align: right;">UDK 930.25(430)(094.5)</p> <p>Jože Žontar, dr., redni profesor za arhivske vede, svetovalec vlade Republike Slovenije, Arhiv Republike Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO</p> <p>Nemški arhivski zakoni ter pravila o uporabi arhivskega gradiva</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 16-23</p> <p>V Nemčiji so tako pri Zvezi kot v deželah v zadnjih letih sprejeli vrsto arhivskih zakonov ter podzakonskih aktov. Pri tem pa so bila v ospredju prav vprašanja uporabe arhivskega gradiva. Ker so ta postala aktualna tudi pri nas, jih prikazujemo na osnovi novejših nemških literature ter obravnavi problematike na 63. nemškem arhivskem zborovanju v Berlinu, oktobra 1992.</p>

UDC 343.349(497.12)"1874/1930"

Jelka Melik, Archivist, Archive of the Republic of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO

Delicts of Printing 1874-1930

Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 11-15

The contribution deals with the formal and material printing penalty law, which differed a little from the common penalty law. Being familiar with those regulations is necessary for the right treatment of printing matters, which are a very rich historical source.

UDC 930.253.4:945.31 Istra

Darko Darovec, Archivist, Regional Archive 66000 Koper, Goriška 6, SLO

Archive Sources of the Regional Archive Koper and the Published Sources for the History of Venetian Istria

Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 1-6

The treatise is the result of the report for the international meeting of historians from Italy, Slovenia and Croatia dealing with the theme of Istria and Venetian Republic, which should become a regular yearly science meeting. The article quotes the main publications of archive sources for the history of Istria in the time of the Venetian Republic. Besides it is its purpose to draw attention to some unpublished archive sources, mostly those, kept by the Regional Archive Koper.

UDC 930.25(430)(094.5)

Jože Žontar, Dr. Full Professor of Archive Sciences, Adviser to the Government of the Republic of Slovenia, Archive of the Republic of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO

German Archive Acts and Rules for Archives Usage

Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 16-23

In Germany not only the federation but also the provinces have passed a series of archive acts and regulations in the last years. The questions of archives usage were given the emphasis. As those questions have become actual with us too, we present them on the basis of newer German literature and discussion at the 63rd German Archive Meeting in Berlin, in October 1992.

UDC 347.945(497.12)"16/17"

Matevž Košir, Archivist, Archive of the Republic of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, SLO

Oaths in Slovene

Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 6-11

The oaths present Slovene texts of official character. Slovene oaths of all strata have been kept, especially numerous are those of the 17th and 18th century.

<p style="text-align: right;">UDK 930.251:069(497.12)</p> <p>Janez Kopač, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, 61000 Ljubljana, SLO</p> <p>Razmejitev arhivskega gradiva med arhivi in muzeji (Koreferat za posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije v Postojni od 18. do 19. oktobra 1989)</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 23-29</p> <p>Koreferat obravnava problematiko varstva arhivskega gradiva, ki je iz številnih vzrokov shranjeno v slovenskih muzejih. Nakazuje pa tudi možne rešitve glede varstva arhivskega gradiva med arhivskimi in muzejskimi ustanovami v okviru trenutno veljavne slovenske arhivske zakonodaje. Če k reševanju tega vprašanja ne bomo pristopili racionalno, bodo nastali nepotrebni spori med arhivistiko in muzealstvom, ki sta dokaj sorodni znanstveni stroki.</p>	<p style="text-align: right;">UDK 930.251:061.6(100)</p> <p>Zdenka Rajh, arhivski sodelavec, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 62000 Maribor, SLO</p> <p>Nova organizacija Mednarodnega arhivskega sveta</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 33-36</p> <p>Projekt nove organizacijske strukture Mednarodnega arhivskega sveta v Parizu je poiskus preoblikovanja MAS-a v aktivnejšo mednarodno organizacijo, ki naj bi v svoje delo vključevala večje število posameznikov in sprejemala odločitve, sprejemljive za celotno članstvo.</p>
<p style="text-align: right;">UDK 930.251:069(497.12)</p> <p>Branko Šuštar, kustos arhiva, Slovenski šolski muzej, 61000 Ljubljana, Plečnikov trg 1, SLO</p> <p>Muzeji in arhivi - med konkurenco in sodelovanjem pri varstvu arhivskega gradiva</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 29-32</p> <p>Prispevek s poslednjega zborovanja jugoslovanskih arhivistov (Postojna, oktober 1989) predstavlja pojem muzejskega in arhivskega gradiva v povojni zakonodaji, nekaj razmišljanj o odnosih med muzeji in arhivi v literaturi, posebej poroča o rezultatih ankete med slovenskimi muzeji. Predstavitev stališč in prakse muzealcev do problemov razmejitev med muzealijami in arhivalijami ter zbiranja, hrambe in obdelave arhivskega gradiva v muzejih naj spodbudi rešitve, ki bodo v korist naši skupni skrbi - kulturni dediščini.</p>	<p style="text-align: right;">UDK 930.253.4:362.191(497.12 Maribor)</p> <p>Slavica Tovšak, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, SLO</p> <p>Razvojna pot Organizacije rdečega križa v Mariboru ob fondih Pokrajinskega arhiva Maribor</p> <p>Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 36-43</p> <p>Prikaz razvojne poti RK v Mariboru in nekaterih drugih okrajih v času med leti 1945-1966 sloni na proučitvi arhivskega gradiva in fondov, ki se hranijo v tej ustanovi. Ta humanitarna organizacija je bila eden izmed stebrov povojnega časa v prizadevanjih za izboljšanje zdravstvenih, higienskih, socialnih in drugih razmer mesta in podeželja.</p>

<p style="text-align: right;">UDC 930.251:061.6(100)</p> <p>Zdenka Rajb, Archive Collaborator, Regional Archive Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, SLO</p> <p>New Organisational Concept of the International Archive Council</p> <p>Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 33-36</p> <p>The project of the new organisational structure of the International Archive Council in Paris is an attempt of reorganising the IAC into a more active international organisation, which should include into its activities a greater number of individuals and pass the decisions, being of importance for the whole membership.</p>	<p style="text-align: right;">UDC 930.251:069(497.12)</p> <p>Janez Kopač, Archivist, Historical Archive Ljubljana, Mestni trg 27, 61000 Ljubljana, SLO</p> <p>Archives - Limits Definition Among the Archives and Museums (Co-report for the Conference of the Archive Workers of Yugoslavia in Postojna, 18. - 19. October, 1989)</p> <p>Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 23-29</p> <p>The co-report deals with the problems concerning the protection of the archives, having been kept for many reasons in Slovene museums. However, it also points out to possible solutions concerning protection of the archives between archive and museum institutions within the for the time being valid Slovene archive legislation. If we don't approach the solving of this problem rationally, unnecessary conflicts will arise between the archive and museum science, which are pretty related science fields.</p>
<p style="text-align: right;">UDC 930.253.4:362.191(497.12 Maribor)</p> <p>Slavica Tovšak, Archivist, Regional Archive Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, SLO</p> <p>Development of the Red Cross Organisation in Maribor from the Archive Groups of the Regional Archive Maribor</p> <p>Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 36-43</p> <p>Presentation of development of the Red Cross Organisation in Maribor and some other districts in the years 1945-1966 is based on the study of the archives and archive groups, having been kept in this institution. This humanitarian organisation was with its efforts for improvement the sanitary, social and other conditions of the town and countryside one of the columns of the postwar times.</p>	<p style="text-align: right;">UDC 930.251:069(497.12)</p> <p>Branko Šuštar, Archive Custodian, Slovene School Museum, 61000 Ljubljana, Plečnikov trg 1, SLO</p> <p>Museums and Archives - Between Competition and Cooperation Referring to the Archives Protection</p> <p>Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 29-32</p> <p>The contribution from the last meeting of the Yugoslav archivists (Postojna, October 1989) presents the conception of the museum and archive material in the postwar legislation, some considerations about relations among the museums and archives in literature, reports especially about the results of the questionnaire among the Slovene museums. Presentation of the viewpoints and practice of the museum experts as to the problems of defining the limits between museum and archive material, as well as collecting, keeping and treating the archives in museums may stimulate solutions, which will be of use to our common care - cultural inheritance.</p>

UDK 791.44(497.13)"1919/41"

Vjekoslav Majcen mag., (Kinoteka Hrvatske) Zagreb 41260
Sesvete, Trnovečka 3, Hrvatska

Snemanja hrvaških filmskih podjetij v Sloveniji do leta 1941

Arhivi, Ljubljana, XV/1992, št. 1-2, str. 43-48

Avtor v članku predstavlja snemanja hrvaških filmskih podjetij v Sloveniji v času od 1919-1941. Dodan je pregled oziroma seznam filmov posnetih v Sloveniji, ki je izdelan na podlagi virov v hrvaški filmski periodiki med obema vojnama in v ohranjenih cenzurnih seznamih filmske cenzurne komisije v Arhivu Hrvatske. Ohranjeni so le trije filmi.

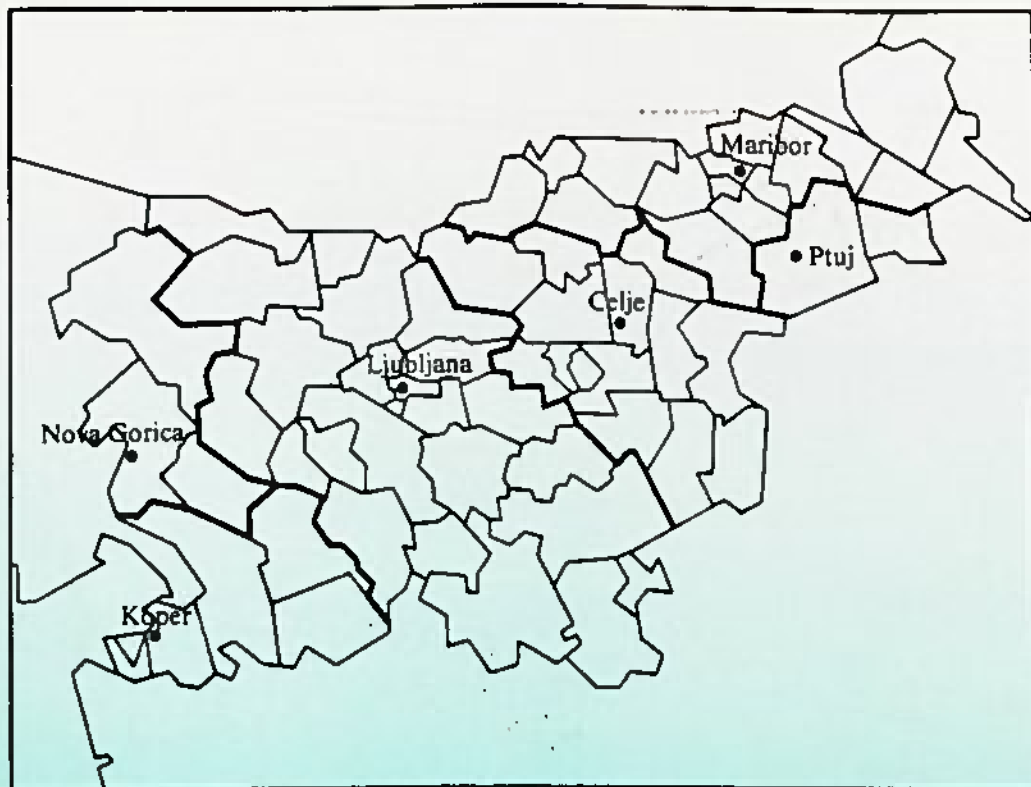
UDC 791.44(497.13)"1919/41"

Vjekoslav Majcen, M. A., (Motion Library of Croatia), Zagreb
41260 Sesvete, Trnovečka 3, Hrvatska

Shootings of Croat Motion Picture Companies in Slovenia
until 1941

Arhivi (Archives), Ljubljana, XV/1992, No. 1-2, p. 43-48

The autor presents in his article the shootings of the Croat motion picture companies in Slovenia in the period 1919-1941. The survey resp. the list of films, shot in Slovenia is added. It was made on the basis of sources in the Croat film periodic between the World Wars and in the preserved censor list of the film censor commission in the Archive of Croatia. Only three films have been kept.

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU

63000 Celje, Trg svobode 10
Tel.: (063) 25-546, 25-552

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Goriška 6
Tel.: (066) 21-824
Enota Piran
66330 Piran, Bolniška 30
Tel.: (066) 73-822

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Mestni trg 27, p.p. 373
Tel.: (061) 110-166
Enota za Gorenjsko
64000 Kranj, Stritarjeva 8
Tel.: (064) 214-480
Enota za Dolenjsko in Belo Krajino
68000 Novo mesto, Jenkova 1
Tel.: (068) 22-163
Enota za Škofjo Loko
64220 Škofja Loka, Blaževa 14
Tel.: (064) 621-390
Oddelek v Idriji
65280 Idrija, Prelovčeva 2
Tel.: (065) 71-416

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

62000 Maribor, Glavni trg 7
Tel.: (062) 26-871
Telefax: (062) 222-564

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
Tel.: (065) 24-521, ravnateljstvo: (065) 27-564
Telefax: (065) 24-535

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU

62250 Ptuj, Muzejski trg 1
Tel. (062) 771-619

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, p.p. 70
Tel.: (061) 151-222, 151-266, 151-308
Telefax: (061) 216-551

Referat za dislocirano arhivsko gradivo I

61000 Ljubljana, Tomšičeva 5
Tel.: (061) 223-460

Referat za dislocirano arhivsko gradivo II

61000 Ljubljana, Kongresni trg 1
Tel.: (061) 156-152

Služba za matične arhivske strokovne naloge

61000 Ljubljana, Tomšičeva 5
Tel.: (061) 154-222

**ARHIV MINISTRSTVA ZA NOTRANJE
ZADEVE REPUBLIKE SLOVENIJE**

61000 Ljubljana, Beethovnova 3
Tel.: (061) 217-990

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

61000 Ljubljana, Ciril Metodov trg 4
Tel.: (061) 328-895, maticak (061) 310-673

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

ŠKOFIJSKI ARHIV
62000 Maribor, Koroška 1
Tel.: (062) 27-690

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

66000 Koper, Trg revolucije 11
Tel.: (066) 21-887

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

61000 Ljubljana, Zvezdarska 1
Tel.: (061) 151-222, 151-266